

A. gr. b.

162

(Aristobulus)
Valckenarius

4° A. gr. b. 162

<36638115390010

<36638115390010

Bayer. Staatsbibliothek

Cluct. Gr. vet. 141!

Aristobul. (a.c. 146c) p. 587.

LUDOVICI CASPARI VALCKENAERI

DIATRIBE

DE ARISTOBULO JUDAEA

LIBER PRIMUS

LUDOVICI CASPARI VALCKENAERI

DIATRIBE

DE ARISTOBULO JUDAEA.

EXCISEL HAYLDAUM,

JOHANNES VAN KLEEN & JOHANNES LUCHT

EDICIT

LEDOVICI CASPARI VALCKENVERI

D I A T R I E

DE ARISTOBULO IUDAEI

LUDOVICI CASPARI VALCKENAERI

HIERONYMI DIATRIBE BOSCH,

DE ARISTOBULO JUDAEO;

PHILOSOPHO PERIPATETICO

ERICO HUIJENIUS VAN ELDIK

ALEXANDRINO.

JOANNES LUZAC

Edidit, praefatus est, et Lectionem publicam

PETRI WESSELINGII *adjunxit*

JOANNES LUZAC.

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud SAMUELEM et JOANNEM LUCHTMANS.

M D C C C V B.

LUDOVICI CASPARI VALCKENAEI

DIATRIBE

DE ARISTOTELIS JUDAEIS

PHILOSOPHIAE

BIBLIOTHECA

REGIA

MONACENSIS.

ALMA MATER

Edidit, praefatus est, et lectionem publicam

PETRI WESSELIINGII adiunxit

IOHANNES LUNAC

LEGDUNI BATAVORUM

Abus SAMUELEM et IOHANNEM LUCHTMAN

M D C C X L

Viris ingenii et literarum laude claris,

HIERONYMO DE BOSCH,

Academiae Lugduno-Batavae Curatori;

et

ERICO HUBERTO VAN ELDIK

S. P. D.

JOANNES LUZAC.

Considerantibus nobis conditionem, quā nati sumus, duplex animo ut occurrat cogitatio, necesse est: prior est exigui vitae curriculi, quod Natura hominibus circumscripsit; altera, irrequieti illius spiritus, qui nos agitat, ut eam perpetuo comparemus rerum copiam, quae angustias mortalitatis longe superet, ac spem propemodum immortalitatis continere videatur. Quae si multa congerendi, plura quaerendi cupido possessionem divitiarum aut inanem ambitionem dominandique libidinem pro fine habeat, certe is ego sum, VIRI AMICISSIMI, qui ejusmodi stultitiam et damnem et contemnam: Sed idem sic existimo, excelsae esse indolis istam de brevi vivendi spatio cogitationem non alere, nisi ut ne superbiāmus, neve in iis rebus felicitatem nostram velut in arce collocemus, quae cum ipsa hominum memoriā sint periturae. Caeterum mortem non metuentibus, sperantibus etiam, mortalis ista conditio laboribus nostris sic delenda est, ut paratas nobis doctrinae, experientiae, prudentiae, sapientiae quoque (si fieri possit) operae quasi curriculo longiori destinatas credamus. Non loquor de studio laudis sempiternae, quem amorem immortalitatis appellare consuevimus, quamquam, me

quidem iudice, vere scripsit CICERO: Optimi cujusque animum maxime ad gloriam immortalem niti. Quin facile concedo, superbiam, summis licet meritis quaesitam, inanem esse, si ad diviniore auras excellentiam coelestemque sortem rumores hominum, opiniones vulgi, famae amplitudinem, luculentissimum denique humanitatis splendorem contendamus. Sed illam puto animi vim generosam et nobilem, quā, brevis aevi tanquam immemor, eos conquirat, colligit, cumulat, disponit literarum, artium, studiorum thesauros, quibus per longissimam quoque vitam ipse non utatur, sed quorum omnis usus fructusque ad posterum sit redditurus; laborem autem istum indefessum tolerat, neque ullam, quae in otio est, sibi concedit jucunditatem, non adeo ut commemoratio nominis sui cum seris nepotibus adaequetur, quam ut ne inutiliter vixisse, sed, quantum in se esset, finibus divinis satisfacisse judicetur.

Paucis, fateor, igneus hic vigor est, et semper sese agitantis mentis industria, quae si cui contigerit, is vero literarum studiis a primā sese adolescentiā consecraverit, tum demum fieri potest, ut immensum percurrat campum eruditionis, quae cognitione Antiquitatis tam sacrae quam humanae potissimum censetur. Nam multi quidem sunt, qui doctrinae laude floruerunt olim, quive illa etiamnum celebrantur; sed quisque in suo tantum genere gloriam appetunt, nonnulli etiam consequuntur. Et hic quidem, dum totus est in legendis scriptoribus Graecis Latinisque, sola verba sectatur, solā elocutione capitur; res veteres, fata gentium, opiniones populorum, mores hominum, vitas singulorum, negligit, ac si unā dicendi scribendique arte justa viri docti fama perficeretur: Ille, sermonis securus, studia Antiquitatis sic excolit, ut, in humaniori disciplinā vitam transigens, si laborum suorum fructus Latinis literis consignare velit, barbarus prope modum habeatur: Alter, dum omnis elegantiae Graecae Latinaeque facultatem sibi comparavit, operam, quae vel Philologiae Sacri Codicis vel priscis Christianorum Doctoribus Graecis Latinisve legendis impenditur, deridet, cognitionem Linguae Hellenisticae suspensio naso contemnit, sordidumque existimat et liberali homine indignum, quidquid a purioris Graecismi aut Latinitatis normā deflectat. —

Quid plura? Neque enim Vos ii estis, Viri uterque egregia literarum laude clari, qui ignoretis, quanta sint eruditionis sacrae humanaeque spatia, ita ut, quamvis unis limitibus omnes ejus partes contineantur, sese invicem contingentes, alterae tamen ab oppositis alteris longe dissitae appareant.

Igitur, quod modo dicebamus, pauci sunt, qui late diffusa haec doctrinae spatia emetiantur; pauciores, qui singula curiose explorent; — qui vero tam perfecte omnes singulasque partes perlustraverint et cognoverint, ut in nulla non habitasse videantur, ii sanequam sunt paucissimi. Et vero, si mecum memoriam recolatis illorum, quos in hanc primam nobilium in Literis Virorum classem referamus, fallor, aut tria potissimum vobis statim occurrent nomina, quibus gens Batava, donec erit, neque eruditionem prorsus aspernabitur, semper sese efferet, praeque reliquis Europae populis superba gloriabitur, — DESIDERIUS ERASMUS, HUGO GROTIUS, et JOANNES-GERARDUS VOSSIUS. Ac de duobus quidem postremis, amicorum bene inter sese junctorum pari, sic dicere soleo (dico utatem frequenter, ut eorum virtutes nostrati juventuti continuo sint prae oculis,) — de Grotio, inquam, et Vossio patre sic dicere soleo, ut nunquam non commovear, candidam eorum animam, et pectus generosum, et capacissimum ingenium, et immensos labores, et ingratos praesertim illorum cogitans cives. — Tu vero, HIERONYME DE BOSCH, cui recentem etiam aliquam gloriae suae partem divinae Grotii facultas poetica debet, — Tu, si aliena a proposito scribere videar, facile meae in summos meritissimosque Viros pietati hanc culpam condonabis. Sed iidem Vos, qui hac nostra aetate Grotiis Vossiisque supparem novistis Virum, neque novistis tantum, sed intimam familiaritatem cognitum perspectumque habuistis, LUDOVICI-CASPARI VALCKENAERII, alter amicus integerrimus, alter inter discipulos dilectissimus, — Vos mihi vitio neutiquam vertetis, si, novum neque editum hactenus immensae eruditionis Valckenaerianae documentum in lucem prodens, illi obsequar studio, illi amori, reverentiae, pietati, quibus ipsum a prima juventute suspexi, quibusque frigidum ejus cinerem adhucdum colo; — ita tamen obsequar, ut quae vobiscum velut

familiari sermone de illo collocuturus sum, ad praesentem illius Diatriben quam maxime pertinere, lubentes concedatis.

Neque enim, VIRI CLARISSIMI, Elogium (quod dicitur) VALCKENAE-
RII conscribere, hac saltem occasione, mihi in animo est. Uti fuit apud An-
tiquos, qui nec statuam sibi poni, nec marmore memoriam sui ad posteros pro-
pagari vellet, quum egregia facinora sibi pro omni monumento satis esse exis-
timaret; similiter Valckenaerius, qui nec pingi se, nec fingi voluit, arbitraba-
tur, viri, eruditione insignis, omnem memoriam esse debere in libris, quibus
conscribendis nomen suum futuris saeculis commendasset, aut in discipulis, quos
excellenti disciplinâ ad communem civium informasset utilitatem; caetera, quae
res domesticas, parentes, uxorem, liberos, amores, amicitias, lites, fortunas
vel prosperas vel adversas spectent, haud magis dignas esse, quae futuris sae-
culis innotescant, quam quae vel mercatoris praedivitis fuerint, vel viri cujusque
in suo ordine arteve suâ spectati. Verum de his similibusque suum cuique sit
judicium. Id tamen dicendum est, LUDOVICUM CASPARUM VALCKENAE-
RIUM in numero fuisse rarissimorum ingeniorum, quae nullus unquam ad quie-
tem revocat labor, ita ut non binas aut ternas de die horas studiis tribuens,
sed a summo mane per continuos dies nunc hunc Scriptorem Graecum Latinumve
aut Criticum recentiore cum curâ perlegens, nunc illa adnotans, nunc adno-
tata digerens suoque ordine in Adversariorum libris recondens, tot collegerit,
tot cumulaverit, tot disposuerit antiquarum literarum thesauros, ut, si Nesto-
reos vixisset annos, ne minimam quidem eorum partem in publicos usus vulgare
potuisset.

Versantur illa nimirum Valckenaerii Collectanea tum in Historiâ et Anti-
quitate veterum populorum, Graecorum praesertim, illustrandâ; tum in inda-
gandis sermonis Graeci Latinique originibus, in explicandâ Graecismi naturâ,
constructione, proprietatibus, usu, licentiâ, neque id universe tantum, sed spe-
ciatim de singulis orationis partibus, minimisque etiam particulis, quae tanquam

totidem nervorum fibrae excellentiam constituunt pulcherrimi corporis. Porro nullus ferme est Scriptor Graecus, nullus Grammaticus, Lexicographus, aut Atticista, ad quem illius non exstent observationes, stricturae, integri quoque Indices, qualis est Index inversus in Hesychium, alius item Index isque perfectissimus in Eustathii Commentarios Homericos, alii denique in Athenaeum, in Ioannem Stobaeum, Dionem Chrysostomum, Clementem Alexandrinum, Eusebium, omnesque propemodum Auctorum Graecorum Scholiastas praecipuos: Quapropter Scriptoris deperditi nullum erat Fragmentum, quod ipsum lateret, cuiusque, simul ac libuisset, sedem aut testem non posset excitare; nullum in universâ Antiquitate cognitum viri feminaeve nomen, cujus memoria, allatis in medium testium locis, ab ipso renovari nequiret; nulla cujuscunque Dialecti forma, nulla loquendi ratio huic illive populo, civitati, vel scriptori propria, quam non haberet in promptu, adductis singulorum testimoniis.

Seu haec, VIRI AMICISSIMI, si Deus longiorem mihi vitae concedat usuram, alibi fortasse latius persequemur. Nunc quidem id unum a nobis addendum est, ita excultum fuisse a Valckenaerio universum Literarum Graecarum ambitum, ut non solum omnes, qui Profani dici solent, Auctores, Historicos, Philosophos, Oratores, Rhetoras, Poëtas, Mythographos, Grammaticos legisset, lectosque et iterum lectos redegisset in locos a se confectos, unicuique proprios; sed Sacrum quoque Codicem tam Veterem, quam Novum imprimis, tum porro utriusque Codicis Libros, qui Apocryphi aut Pseudepigraphi habentur, Interpretesque illius Graecos Latinosque veteres, Patrum denique Ecclesiae eos, qui sive commendatione antiquitatis, sive eloquentiâ ingeniiue dotibus, sive eruditionis laude reliquis praecellunt, Patres (inquam) Apostolicos, aut qui Patrum Apostolicorum nomine feruntur, item Justinum Martyra, Theophilum Antiochenum, Origenem, Gregorium Nazianzenum, Cyrillum, Theodoretum, Joannem Chrysostomum. Qui vero Valckenaerii Commentarios aut Diatribas vel leviter inspexerit, quis ignorare potest, quantum operae ab ipso positum fuerit in Clemente Alexandrino atque Eusebio, ita ut illius omnes Libros, hujus autem Praeparationem Evange-

licam *fideli memoria velut teneret. Igitur non Linguam tantum Graecam uni-*
verse noverat, uti nemo ante illum, si Henricum Stephanum, Isaacum Casau-
bonum, et Tiberium forte Hemsterhusium excipiamus, sed exactissime tenebat
singulos vastissimi ditissimique sermonis, ut sic dicam, ramos, per suas ipsi cognitos
aetates, per suos populos, sua dicendi genera, suosque colores, — ramos etiam (fas
mihi sit sic loqui) insititios, — illos scilicet, qui usum ac conjunctionem cum alterâ
aliquâ gente ac linguâ sapore suo indicant et gustu. Quae omnia, etsi ipsis rerum
testimoniis demonstrare haud difficile foret, probare tamen supervacaneum existi-
mo, quia in undâque fere Literarum classe Valckenaerius talia in publicam
lucem scripta edidit, quae a diversissimae doctrinae viro profecta videantur.
Quis enim, precor, cognitionem rei Grammaticae exquisitiorem desideret, quam
quae in AMMONIANIS Notis atque Animadversionibus, a juvene (dum in Aca-
demiâ Lugduno-Batavâ studiis operam daret) conscriptis, vel quae in variis
illius HESYCHIANIS Adnotationibus apparet? Quis aut perfectiorem requirat
Graecismi notitiam, aut accuratiorem Historiae Veteris, praesertim Graecae, do-
ctrinam, quam quae est in Notis ad HERODOTUM et XENOPHONTIS Memora-
bilia Socratica, ne dicam de hujus Hellenicis, quae Notae inchoatae, non abso-
lutae, jacent? Quis consummatam magis et fere incredibilem scientiam purioris
tum Atticismi, tum Dorismi veteris ac recentioris, formarum dein poëticarum
seu in Carmine Lyrico, seu in Dialogis scenicis, seu in nativâ illâ Bucolicae
Poëseos simplicitate, — quis, inquam, has Interpretis dotes luculentiores unquam
vidit quam quae in editis ab ipso Phoenissis Hippolytoque EURIPIDEIS, in
THEOCRITO, BIONE, MOSCHO elucet? Quibus in Commentariis, in Hippo-
lytëis maxime, omnium elegantiarum poëticarum, Latinarum haud minus quam
Graecarum, (quis enim intimam magis cum veteribus Musis Latinis contraxe-
rat familiaritatem?) ditissima copia cum acerrimo pulchri bonique sensu con-
juncta reperitur. Et vero hunc eruditionis poëticae colorem si magis adhuc spe-
ctari dicam in Diatribâ EURIPIDEâ, in Commentario ad Adoniasus THEOCRİ-
TEAS Fragmentisque CALLIMACHEIS, nihil sane adfirmaverim, quod a veri-
tate sit alienum.

Verum intelligo, me aliò jam tendere, quam quò destinaveram: namque in animo mihi erat, simpliciter dicere de eximia illà, quam Valckenaerius in sermonem Interpretum Divinorum, item Judaeorum Alexandrinorum, insumserat operam, quae opera ab adolescente suscepta, a viro per longiorem tranquillamque vitam continuata, a sene amata etiam et ulterius perducta, longe abundantiore perfectioreque ipsi paraverat fragmentorum atque observationum copiam, quam quae a Montfauconio aliisque collata est. — Sed quid de ineditis loquor? Valckenaerii Adnotationes in NOVUM TESTAMENTUM, paucae illae et breves, acumine autem et exquisitâ curâ insignes, satis demonstrant, quo Philologiam sacram in pretio habuerit, et quid in eâ egregius Criticus praestare potuisset, si uni homini datum foret, plures simul eodem tempore perficere labores, aetatisque menses et annos (ut ita dicam) duplicare. At vero non solae hae sunt Adnotationes, quae cultissimam Valckenaerii doctrinam istâ quoque in parte Literarum nostrarum testentur. Ut sermonis, qui Judaeis Alexandrinis proprius fuit, indolem rationemque penitus cognosceret, peculiare studium impenderat legendis tum Philoni Judaeo, tum maxime Libris illis, qui, Graece conscripti, Veteri Testamento subjungi consueverunt: quos inter cum Commentarii de rebus MACCHABAEORUM, atque inter hos etiam secundus eorum Liber et argumento historico et aliquâ stili elegantia emineret, hunc Librum selegerat, in quem Adnotationes de rebus ipsis, praecipue vero de sermone Scriptori proprio, et universe de Lingua Hellenistica seu Alexandrina, conscriberet. Quoniam autem in ipso istius Libri initio, seu potius in laciniâ Libro praefixâ, Aristobulus memoratur, haec opportunitas Virum magnum eò deduxit, ut quis qualisque iste esset ARISTOBULUS, datâ operâ, disquireret. Qui Clementem Alexandrinum, qui Eusebium sic legerat, uti legerat Valckenaerius, acumine critico singula notans et ad trutinam examinans, — cui praeterea cognitum erat quidquid nobis superest Fragmentorum veterum, quidquid Poësis Orphica et Homerica, ad nos reliqua, aut veri habet, aut ficti pravique, — qui denique Valckenaerius esset, non poterat eam rem agere paucis. Hinc itaque nata

est Diatribe de ARISTOBULO, Judaeo Alexandrino, cujus a me jamjam editae
caussa vobis, VIRI SPECTATISSIMI, breviter explicanda est.

Scripsit nuper CHRISTOPHORUS SAXE, Vir Clarissimus, existimant (ut
audio) alii, me omnium codicum, chartarum, universae denique gazae lite-
rariae Valckenaerianae esse haeredem vel possessorem, quod cum secus sit, et ad
rem meam pertineat, hunc errorem neque nunc silentio meo confirmari, neque
ad posteros transire, haud aegre feret Vir, in propectissima etiam senectute de-
universis Literis optime meritus, meus item plus forte quam ex vero lauda-
tor, non aegre feret Saxius, si illum errorem, datâ hac dicendi ansâ, corri-
gam. — Haud semel, dum in vivis esset, significaverat Valckenaerius, quum
unicus, qui ipsi erat, filius acerrimi ingenii dotes in aliud studiorum genus im-
penderet, quin vires animi, omnium rerum capacis, in tranquillo Literarum
stadio nollet consumere, parum jucundam, imo ingratam tristemque sibi accidere
cogitationem, fore aliquando, ut Bibliotheca, quam haud copiosam quidem, sed
lectissimam, maximâ cum curâ, sollicitudine, ac delectatione etiam instruxerat,
post fata sua distraheretur; se itaque neminem novisse, quem ejus Bibliotheca
libentius vellet, speraret etiam, possessorem quam me, cujus plurium annorum
usu expertus fuerat (si dixisse liceat) fidem ac reverentiam. Fuit quoque, cum
sic de Codicibus suis ac Chartis sentiret. Ego vero tum quidem temporis, in
foro rebusque tractandis vitam agens, de statione Academicâ deque Literis quidem
Graecis docendis, quae mihi cum Jure Romano in deliciis fuerant, non in nego-
tio, ne per somnium cogitabam; quare ante inexpectatam Valckenaerii mortem
res illa eventum eo minus habuit, quod Bibliothecam in hoc quoque studiorum ge-
nere satis instructam ipse mihi identidem comparaveram. Quum vero, post ex-
trema Viri summi fata, fors ita tulisset, ut ego nec opinus, neque admodum
cupidus, ad Graecam provinciam, illi successor, vocarer, (qua de re plura dici
possent, neque tamen a me hic dicentur,) — tunc igitur lectissima Matrona,
pia et optima Valckenaerii vidua, probante quin sequestre ac negotii confectore
filio,

filio, iterum mecum egit, ut unâ pecuniae summâ universam supellectilem Librariam, quae mariti patrisque fuerat, exceptis solis Historiam Patriae nostrae spectantibus Libris, mihi vindicarem: Quo facto, sic ego aere meo possessionem accepi omnium Librorum, quibus maximus decessor meus, sanguine et amicitia junctissimus, ad mortem usque fuerat usus; inter quos Libros non pauci immensae, quâ pollebat, doctrinae vestigia in margine paginarum gerunt. Sed vero omnes Codices, manu ejus conscripti, Adnotationes, Epistolae, aliaeve Chartae, quum illas in familiâ suâ et apud haeredes servari jussisset, transierunt ad unicum illius filium, JANUM VALCKENAERIUM, solertissimi ingenii dotibus summo patre non minorem, et ad STEPHANUM LUZAC, Jano Valckenaerio adfinitate, mihi naturâ fratrem.

Idcirco ab his Valckenaerii filio ac genero accepi quaecunque ille ad editionem, vel jam perfecta, vel tantum adfecta in scriniis reliquerat, quae quatuor potissimum erant Opera; nempe, Fragmenta CALLIMACHËA, ita correcta et expolita, uti ea edi voluerat; tum Historia MACCHABAÏCA, qui Libri secundi MACCHABAEORUM nomen habet; item Diatribe de ARISTOBULO Judaeo, quae proxime ad illum Scriptorem pertinet; denique Hellenicorum XENOPHONTËORUM pars, a Libro I. usque ad Librum IV., in quo opere perficiundo totus erat Valckenaerius, quum illum mors jam fere septuagenarium occuparet. Cum his autem consummatis aut inchoatis scriptis tradidit mihi cognatus meus, Janus Valckenaerius, haud dissentiente illius adfines, fratre meo, quaecunque, inter Chartas Valckenaerianas, seu ad Macchabaïca, seu ad Xenophontem facerent. Atque adeo ex istis Collectaneis Xenophontëis petita fuerunt, (cum Xenophontëis in eodem Adnotationum Codice conjuncta) Andocidëa, de quibus egregius disciplinae meae Alumnus, amicus inter paucos integerrimus, JANUS-OTTO SLUITER, nuper in fronte Andocidëarum suarum Lectionum egit. Editis Fragmentis CALLIMACHËIS ante hos sex annos fidem liberavi. Sequitur jam ARISTOBULUS, cui mendaci Judaeo Peripatetico, qualem Valckenaerius instruxerat et exornaverat, dum ego in scenam producendo operam meam praec-

stiti, comites ipsi ac velut fratres dedi tres alios Peripateticos, Aristoxenum, Hieronymum Rhodium, Satyrum, in causâ Socraticâ famosos. Atque hic labor, cujus suscipiendi et aliae quaedam mihi fuerunt causae, editionem Aristobuli paululum retardavit. Geminâ operâ perfuncto consilium est Libri secundi MACCHABAEORUM ad editionem procurandi, quâ tamen in editione taedium solitae non tantum curae, sed et digerendarum atque ordinandarum Variantium Lectionum, quae inter chartas jacent, erit devorandum. Verum has obrepentis mihi sensim senectutis ἀπαρχὰς Valckenaerianae memoriae libenter persolvam, dum et nonnullos studiorum meorum fructus in hoc aetatis autumno sic colligere cupio, ut muneris Academici, quod mihi, post transactam occupatissimae vitae in aliis negotiis partem, viginti jam fere annorum fuit, aliqua etiam ratio apud posteros exstare censeatur.

Cacterum Diatribae VALCKENAERIANAE comitem adjunxi Lectionem, publice a Cl. PETRO WESSELINGIO de eodem ARISTOBULO, Peripatetico Judaeo, Ultrajecti habitam. Is scilicet erat Wesselingius, qui e paucissimorum illorum numero, de quibus modo dicebam, non in uno tantum versaretur Literarum genere, sed diversas doctrinae classes maximâ cum industriâ complexus, nihil non explorâsset, quod ad eruditionem hanc humaniorem pertineret, Valckenaerio par, dispari licet ratione aliqua, sic ut, quam hic puriori Graecismo, Musis Atticis, ac veteri Graeciae praesertim navaverat operam, eandem Wesselingius universae, quâ patet, Historiae, cadenti etiam imperio Romano, labentique sermoni Latino impenderit. In aliis horum studiorum partibus eâdem viâ insistentes, aequales sibi fuerunt, non aemuli, ut Adnotationes ab utroque in Herodotum conscriptae evidentissime probant: Quocirca in easdem etiam de Aristobulo cogitationes inciderunt: Quumque a Viro Clarissimo MEINARDO TYDEMAN intellexissem, a se, dum Trajecti ad Rhenum docentem Wesselingium audiret, calamo exceptam fuisse, cum pluribus aliis ejusdem Viri Magni Lectionibus publice habitis, illam de Aristobulo Disputationem, statim cupido me cepit eam cognoscendi. Verâ autem cum voluptate vidi, Wesselingium in difficili loco pron-

rus et per omnia cum Valckenaerio sentire: Qui duorum in Literis Principum consensus uti mihi jucundissimus erat, ita existimavi fore, ut et alii eodem sensu gratissimo afficerentur. Validius enim vel ad convincendum aptius pro veritate argumentum reperiri vix potest, quam concors judicium Duumvirorum, quales fuerunt Wesselingius ac Valckenaerius, de Quaestione, quam alter, alterius nescius, eâ, quâ pollebat uterque, ingenii acie et doctrinae copiâ pertractavit: Nam in summâ illâ Wesselingianae Disputationis brevitate nullum tamen est caput, quod non ita attigerit, ut confirmatio sententiae Valckenaerianae illic non reperiatur. Igitur, quae TYDEMANNI est humanitas et prompta semper in demerendis amicis voluntas, facile a Viro Clarissimo veniam impetravi, ut illam, ex ipsius Chartis descriptam Lectionem, haud ingratum eruditis munus, cum Diatribâ Valckenaerianâ in publicam lucem emitterem.

Haec erant, VIRI DOCTISSIMI, quae, prolem decessoris amique mei posthumam Vobis in manus tradens, dictu utilia ac prope necessaria judicabam. Itaque autem dixi, ut nullo verborum ornatu, nullis stili illecebris vel lenociniis usus, (qui meus neutiquam mos est) Vobiscum magis confabulari, quam castigatam numerisque suis absolutam Epistolam scribere viderer, memor tamen eandem Epistolam, nudam illam ac simplicem, sed veracem et ingenuam, Praefationis loco fore, quae homines literatos, ad quos haec Diatribe perventura est, nominis praesertim Valckenaeriani cultores (qui magno sunt numero) ea doceat, quae mea interest ab illis haud ignorari. Neque vero mirabitur quisquam, Vos a me in fronte Libri potissimum compellatos: Nam, quum ego Viros doctrinâ insignes, quibuscum quaedam Valckenaerio fuit conjunctio, quique iidem mihi usque et amicitia sunt cogniti, ubique circumspicio, nemo est, cui ipse lubentius quam Vobis libellos suos donasset, vel quibuscum pariter ego liberius colloqui fuissens ausus. Tu quippe, ERICE-HUBERTE VAN ELDIK, cum Wassenbergio et Ruardio, Viris Clarissimis, soli estis, quod sciam, in hac quidem Patriâ nostrâ literarum laude florentes, quos germanos Valckenaerii discipulos appellare queam: Tuque eo loco apud illum eras, ut ipsum saepe dicere meminerim, se in proventu

optimorum discipulorum laetissimo, quales fuerunt Lennepius, Piersonus, Hightius, Koenius, Bondamius, caeteri, neminem tamen vidisse, qui feliciori esset ad divinandum ingenio, sic ut, quamquam aliquando in conjectando audacior, ipsa illa audacia Tua, magis tamen solertissimo acumine, desperatis Theocriti aliorumque locis prius salutarem adeo medicinam adhibuisses, ut pristinae sanitati restituerentur. Tum de modestia, fide, caeterisque Tuis virtutibus talia referebat, quae memoria mea nunquam exciderunt. Has autem virtutes vere Batavas qui amet atque suspiciat, quis Te noverit, HIERONYME DE BOSCH, neque eodem temporis momento Tibi non fiat amicissimus. Ergo et summus Valckenaerii in Te fuit amor, qui perspectam habebat Tuam de Musis hominibusque Musarum amantibus bene merendi voluntatem plane eximiam, pectus ab omni simulatione ac dissimulatione alienissimum, tantum denique in Literas ardorem, ut ad aliud prorsus vitae genus, cum utilitate civium tuorum conjunctissimum, vocatus, illis exemplum praeberes, quorum omne officium in Literis docendis, adeoque colendis, debeat versari. Idcirco, quum Te Valckenaerius inter carissimos familiares haberet, ego vero excultam Tecum amicitiam velut haereditate ab ipso acceperim, de utroque Vestrum, VIRI OPTIMI, ex animo dicere possum, me hanc Diatribam VALCKENAERIANAM Vobis dicare tanquam amicis,

quales neque candidiores

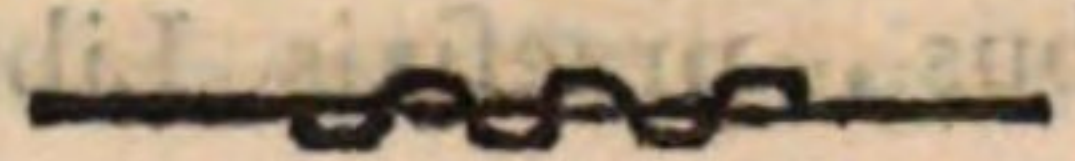
Terra tulit, neque quis me sit devinctior alter.

Nos vicissim me benevolentia Vestra, ut adhuc fecistis, porro persequamini.
VALETE.

Scribebam in Suburbano ad LEIDAM in Batavis, feriis aestivis, pridie Kalendas Septembres anni Aerae Christianae MDCCCV.

S E R I E S

SERIES PARAGRAPHORUM.

-
- §. I. De versibus quinque spuris, qui proferuntur ut EURIPIDIS. p. 1--5.
- §. II. Istos versus non condidisse JUSTINUM MARTYRA, virum optimum, sed ταχυπειθή. p. 6--8.
- §. III. Ut LINI, HOMERI, HESIODI versus scripsisse ARISTOBULUM, quibus CLEMENTEM ALEXANDRINUM aliosque scriptores Christianos deceperit. p. 8--10.
- §. IV. CLEMENTEM ALEXANDRINUM ex ARISTOBULO multa descripsisse, etiam non nominato, quin etiam versus ut ORPHEI ab illo confictos. p. 11--13.
- §. V. De Orphicis quibusdam ab ARISTOBULO fictis, quibus Moysis fit legis, aliarumque rerum Palaestinarum mentio. p. 13--16.
- §. VI. De Judaeis quibusdam Graeciensibus fabulatoribus, etiam iis qui, visi non Judaei, de rebus scripsere Judaeorum. p. 17--18.
- §. VII. De ARISTOBULO, ejusque in legem Moysis Commentariis, spuria multa complexis, et a Judaeo conficta. p. 18--22.
- §. VIII. Commentarios sub nomine ARISTOBULI non fuisse confictos saeculo post C. N. II. quae HODII fuit opinio. p. 22--24.
- §. IX. Falsa et dubia, quae de ARISTOBULO narrantur ab ANATOLIO, cujus dicta errorum plena examinantur. Et de Moyse, qui dictus fuerit MUSAEUS. p. 24--27.
- §. X. In aevo Aristobuli definiendo constare sibi Eusebium. p. 27--29.

- §. XI. CLEMENTEM ALEXANDRINUM in Aristobulo sibi constare, sed in *Clementinis* nonnulla legi ab aliis adjecta; quae indicantur p. 29--32.
- §. XII. Scholia, *Clementinis* inserta, quibus fit Estherae et Maccabaïcorum mentio p. 32--34.
- §. XIII. De ARISTOBULO cujus fit mentio II° MACCABAÏCORUM videri esse scriptorem *Commentarii in legem Moysis* p. 35--38.
- §. XIV. De Epistolis duabus, praefixis Libro II. Maccabaïcorum, seu Epitomae Historiae Maccabaïcae. -- Judam in epistola etiam II^a intelligendum Maccabaeum. p. 38--44.
- §. XV. Quid Aristobulum ad scribendum moverit potissimum. p. 45--47.
- §. XVI. Quid Aristobulus de antiquâ Graecâ versione Librorum MOYSIS, quâ PLATO potuerit uti, dixisse videatur. p. 47--49.
- §. XVII. De nostrâ versione Alexandrinâ loquentis ARISTOBULI verba expenduntur p. 49--52.
- §. XVIII. Ab HERMIPPO de Demetrio Phaléreo dicta examinantur p. 52--55.
- §. XIX. De DEMETRIO PHALÉREO nonnulla, cujus personam minime dedecet Judaeorum antiquas leges cognoscendi voluntas. p. 55--58.
- §. XX. Sub Ptolemaeo Philadelpho, praeter Libros Moysis, caeteros etiam Sacros Graece conversos videri. Quid vero Romanis persuasum voluerit JOSEPHUS? p. 58--61.
- §. XXI. De omnibus Libris Sacris Graece tum conversis intelligendum esse ARISTOBULUM p. 61--64.
- §. XXII. ARISTOBULI dicta de Philosophis et Poëtis, qui sua derivârunt de Libris Sacris MOYSIS p. 64--68.
- §. XXIII. Secundum ARISTOBULUM, Philosophos et Poëtas sensum etiam sublimiorem in verbis Moysis perspexisse: Hujus allegoricae interpretandi rationis primum fere auctorem esse Aristobulum, ex quo non nominato multa desumsit CLEMENS ALEXANDRINUS p. 69--73.
- §. XXIV. Secundum ARISTOBULUM statuisset Orpheus, unum dari Deum universi conditorem et gubernatorem; quae Orpheo certe fuerunt ignota. EUSEBIUM a GESNERO male fraudis insimulari p. 73--75.

- §. XXV. Ἱερὸς λόγος, sub ORPHEI nomine carmen fuit tenebricosum. Appellationes quaedam Orphicae rariores. Ἱερὸς λόγος Pythagorei cujusdam. Horum Μονάες. p. 75--79.
- §. XXVI. Suspicionem fraudis, in Orphicis versibus aliisve fingendis cadere non posse in EUSEBIUM, cujus scopus indicatur quis fuerit in *Praeparatione Evangelica*. p. 79--82.
- §. XXVII. Οἱ τὰ Ὀρφείως εἰπόντες a PORPHYRIO memorantur. Orphei poëma se legisse negat HERODOTUS. Orphica quaedam Pythagoreorum Dorice scripta. Vetera Poëmata quaedam sub Orphei nomine lecta a PLATONE et aliis. De ORPHICIS quae supersunt iudicium. p. 83--85.
- §. XXVIII. Quid in Aratéis se mutasse fateatur Aristobulus. Ex hujus sententia scopus legis Mosaïcae. De septimo dierum dicta. p. 86--89.
- §. XXIX. ARISTOBULI non nominati verba de die septimo suis emblematis CLEMENS ALEXANDRINUS interpolavit. p. 89--92.
- §. XXX. PHILONIS JUDAEI et JOSEPHI de die septimo dicta, virtutis et pietatis cultui apud Judaeos dicato. p. 92--94.
- §. XXXI. ARISTOBULI de Dei quiete, dierum septimo, usurpata partim a CLEMENTE ALEXANDRINO: Diversa ab his ea de re sensisse Philonem Judaeum. p. 94--97.
- §. XXXII. Quid in Aristobuléis videatur ὁ περὶ ἡμᾶς ἑβδομος λόγος? Additamentum ad Libellum Sirachidae. — Τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον in VII. partes distinxisse PHILONEM. p. 97--101.
- §. XXXIII. ARISTOBULÉA de vi numeri septenarii in univ-
ersum concinunt aliorum dictis. p. 102--104.
- §. XXXIV. Numeri septenarii nomina Symbolica. — Nonnulla etiam Aristobuli. p. 104--106.
- §. XXXV. Secundum ARISTOBULUM Homerus et Hesiodus dierum septimum habuissent sacrum. Eadem

- Eusebii jam aetate in CLEMENTIS ALEXAN-
DRINI opere lecta, ab alio tamen videntur Cle-
mentinis interjecta p. 106---109.
- §. XXXVI. Dierum septimum neque a Graecis neque a
Romanis veteribus fuisse habitum, ut a Judaeis;
sacrum; neque hoc tradidisse JOSEPHUM vel
PHILONEM JUDAEUM. p. 109---113.
- §. XXXVII. Septimum diem mensis Apollini natalem fuisse
et sacrum, qui hinc dictus ἑβδομαγέτας p. 113---116.
- §. XXXVIII. Exhibentur ficti, uno excepto, versus ab Ari-
stobulo sub nominibus Hesiodi, Homeri, Lini,
in quibus explicandis frustra se torquet SEL-
DENUS p. 116---120.
- §. XXXIX. Fraus in istis versibus fingendis demonstratur,
quorum unus est Homericus, nisi quod Τέτρατον
ἡμῶν in ἑβδομῶν ἡμῶν mutaverit ARISTOBULUS. p. 120---124.
- §. XL. Sub LINI nomine fingi versus ab Aristobulo
potuerunt Alexandriae, non sub nomine Calli-
machi, qui unus certe legisse videtur Libros
Sacros Graece versos. p. 124---125.

LUD. CASP. VALCKENAEII

D I A T R I B E

de ARISTOBULO, ALEXANDRINO IUDAEΟ,

Scriptore *Commentarii* in LEGEM MOYSIS.

§. I. De versibus quinque spuris, qui proferuntur ut EURIPIDIS.

In tot centenis versibus, quos velut ex perditis EURIPIDAE Tragoediis habemus superstites, perpauci tantum dantur, ad summum quinque, quorum mihi sit suspecta fides. Ut ex ejus Phryxo petitos hos exhibet in *Excerptis* ex Euripide GROTIUS p. 415. hinc BARNES. p. 503.

Εἴ τις δὲ θνητῶν οἶεται τ' ἔφ' ἡμέραν

Κακὸν τι πράσσω τὸς θεοὺς λεληθέναι,

Δοκεῖ πονηρὰ, καὶ δοκῶν ἀλίσκεται.

Οὔτε δ' ἂν σχολὴν ἄγουσα τυγχάνη δίκη,

Τιμωρίαν ἔτισεν ὣν ἤρξεν κακῶν.

Ὅραθ' ὅσοι νομίζετ' οὐκ εἶναι θεόν,

Δὺς ἑξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμόνως.

Ἔστι γὰρ, ἔστι· εἰ δέ τις πράσσει κακῶς

Κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδαινέτω.

Χρόνον γὰρ οὗτος ὑξέρω δώσει δίκην.

Decem continuos invenit Grotius tanquam Euripideos in JUSTINI MART. Libello de Monarch. Ed. Steph. p. 167, 168. In Edit. nuper renovatâ leguntur p. 38, 39. Sed utrobique deest versuum quintus: horum primo hic legitur praefixus, non optime tornatus:

Ἄφθονον βίου μῆκος δίδωσι πρὸς κρίσιν.

Multo plures praefiguntur ceteris apud CLEMENTEM ALEX. Strom. V. p. 721, 722. hinc apud EUSEB. Praep. Ev. XIII. p. 684, verum tanquam ex Co-

moediâ quadam DIPHILI repetiti. Ex EURIPIDIS Phryxo quatuor horum versuum his excitat. SEXTUS EMPIR. p. 275 et 279, quinque STOBÆUS in Eclog. *Canteri* p. 8. *Grot.* p. 121, ne nunc minutas adnotem scripturum varietates, hoc modo scribendos:

Ὅστις δὲ θνητῶν οἶεται, τοῦφ' ἡμέραν

Κακόν τι πράσσω, τοὺς θεοὺς λεληθέναι,

Δοκεῖ πονηρὰ, καὶ δοκῶν ἀλίσκεται,

Ὅταν σχολὴν ἄγουσα τυγχάνῃ Δίκη.

Τιμωρίαν τ' ἔτισεν ὧν ἤρξεν κακῶν.

Nihil est in his suavissimis versibus, quod Euripidi minus conveniat; nihil quod non ejusdem aliis possit harum simillimis sententiis confirmari. Hic vero non quaerimus, quid sit Euripideum, sed si quid ejus personâ videatur in reliquis de decem versibus minus dignum. Mihi, ut verbo dicam, non videntur hi quinque versus Euripidis,

Ὅρᾷθ' ὅσοι νομίζετ' οὐκ εἶναι θεόν,

Δὲς ἐξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμένως.

Ἔσιν γάρ, ἔσιν· εἰ δέ τις πράσσει κακῶς.

Κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδαίνειτω.

Χρόνω γὰρ οὗτος ὑξέρω δώσει δίκην.

Cujuscunque sint, eorum conditorem scripsisse crederem — εἰ δέ τις πράσσει καλῶς, ut censuit inter Sodales familiae Benedictinorum, qui curam gessit *Justini* renovati: correctionem non absurdam corripit *Barnes* pravâ versione, qui bene patitur malus: Debit utique converti: Si quis vero, qui malus sit, bene rem gerat, aut utatur fortunâ prosperâ. At ipsum illud κακῶς exhibent etiam *Clemens Alex.* atque *Eusebius*, alia tamen quaedam diversa, haec nimirum:

Ὅρᾷθ' ὅσοι δοκεῖτε οὐκ εἶναι θεόν,

Ἔσιν γάρ, ἔσιν· εἰ δέ τις πράττει κακῶς,

Κακὸς πεφυκὼς, τὸν χρόνον κερδανάτω.

Χρόνω γὰρ οὗτος ὑξερὸν δώσει δίκην.

Adsunt illic Latina:

— — Si quis interea nocens

Injuriâ peccet, habeat in lucro moram.

Comici censuit ista *Clemens*; his enim subiungit: συνάδει δὲ τούτοις ἡ τραγωδία διὰ τῶνδε, Ἔσαι γὰρ ἔσαι &c. Suntne itaque *Diphili*? Nec *Diphili*

sunt, neque *Euripidis*, neque alius Attici Poëtae istius aetatis, aut huic proximae. Hoc si cui dictum videatur calidius, liceat saltem dixisse, *Euripidis* illos non videri. Qui vel tantillum habent harum rerum gustum, hos quinque versus exigant ad Euripideos qui praecedunt, et sentient in ipso modulo, atque in colore scribendi, magnam diversitatem. In horum primo scribens Θεόν, in tertio, "Ἐστὶν γὰρ, ἔστιν, debuit et Euripideum adulterare; τὸν θεὸν substituens, ubi posuerat more suae gentis Poëta, -- τοὺς θεοὺς λεληθέναι hoc enim binis in locis *Sextus* praebet et *Stobaeus*; τὸν θεὸν λεληθέναι, exhibent *Justinus*, *Clemens*, *Eusebius*. Sed vide mihi turpem istum in Attico versu hiatum,

"Ορᾶθ' ὅσοι δοκεῖτε οὐκ —
nam correctoris potius esse videtur paulo doctioris, quem offendebat hiatus, illud apud *Justinum*,

"Ορᾶθ' ὅσοι νομίζετ' οὐκ —
cur enim huic alterum substitueretur causae nihil erat. Jam vero inter hunc versum et quinque praecedentes prope nullus est nexus: "Quisquis putat,, scelera sua quotidiana Deos, vel Deum, latere, semet ipse spe pascit inani,, certo puniendus:" *Videte, quotquot putatis non dari Deum &c.*

Non sane nego a Graecis dici, εἶναι, et οὐκ εἶναι θεούς. Apud eundem *JUSTIN. MART. p. 41. A.* ex *Euripidis* ista sunt Bellerophonte:

Φησὶν τις εἶναι δῆτ' ἐν οὐρανῷ θεός.
Οὐκ εἰσὶν, οὐκ εἰσ'.

eiusdem illic versus prostat:

Εἰ θεοί τι δρᾶσι Φαῦλον, οὐκ εἰσὶν θεοί.

non sunt honore divino digni. *Iphig. in Aul. v. 1034.*

Εἰ δ' εἰσὶ θεοί, δίκαιος ὢν ἀνὴρ σύ τοι
Ἐσθλῶν κυρήσεις· εἰ δὲ μὴ, τί δεῖ πονεῖν;

EURIP. ap. ATHENAGOR. p. 102.

Πᾶς οὖν, τὰ δ' εἰσορᾶντες, ἢ θεῶν γένος
εἶναι λέγωμεν, ἢ νόμοισι χρώμεθα;

apud *SIMPLICIUM in Epictetum p. 223.*

Τολμῶ κατειπεῖν, μήποτ' οὐκ εἰσὶν θεοί.
Κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήσσουσί με.

Sic scriberem pro ἐπιπλήττουσι. Ista vel dixerunt infortunati, vel poenâ suâ Deos absolventes in ipso dramate. Hoc noverat ARISTOPHANES; sed, ut solent istius notae homines, Tragicum ob ista talia velut impium coram Atticâ plebe traduxit in *Thesmoph.* v. 457.

Νῦν δ' οὗτος, ἐν ταῖσι τραγωδίαις ποιοῦν,
Τοὺς ἄνδρας ἀναπέπεικεν οὐκ εἶναι θεούς.

Qui ad dicta etiam ejusmodi attendi satis diligenter, nusquam in Euripideis memini me legere aut in aliis Poëtis Atticis locutionem, δοκῶ οὐκ εἶναι θεούς. hinc multum distant phrases Atticae, Ζῆνα θεὸν νομίζω· ἀγαθὸν τὸν θεὸν ἡγοῦμαι, vel ἡγοῦμαι εἶναι. Nam et illud εἶναι post ἡγοῦμαι, et δοκῶ &c. per pleonasmum additur in Atticorum scriptis saepenumero, LYSIAE, p. 487,9. 494,3. 505,11. XENOPH. p. 54,39. 180,8. 363,11. male suspectum H. Stephano p. 17,35. etc.

Deos dari qui persuasus statuebat, dicebatur et ἡγεῖσθαι θεούς, et νομίζειν θεούς· nam, ut recte scribit ULPIAN. *ad Demosth.* Orat. I. p. 2. τὸ νομίζω, καὶ τὸ δοκεῖν, καὶ τὰ ποιοῦντα, — τάττουσιν οἱ παλαιοὶ — πολλάκις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθεύειν, οὕτως οὖν καὶ τὸ νομίζω ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ κρίνω καὶ πιθεύω.

EURIP. Elec. v. 583. -- ἢ χρὴ μηκέθ' ἡγεῖσθαι θεούς,
Εἰ τὰδίκ' ἔσαι τῆς δίκης ὑπέρτερα.

ARISTOPH. Nub v. 817. -- Δί' Ὀλύμπιον; τῆς μωρίας,
Τὸ Δία νομίζειν, ὄντα τηλικουτονί.

Sic scribendum puto. DION. CHRYSOST. Or. III. p. 45. c. οὐ μόνον δὲ ἡγεῖται Θεούς, ἀλλὰ καὶ Δαίμονας καὶ Ἡρώας. Secundum PLUTARCH. in Pericle p. 169. D. ψήφισμα Διοπέθης ἔγραψεν, εἰσαγγέλλεσθαι τοὺς τὰ θεῖα μὴ νομίζοντας.

Sed sit et illud legitimum, quod hoc versu legitur, quodque sequitur Ἔστιν γὰρ, ἔστιν, ex aliis, quos attigi, facile effictum; nisi scripserit secundo versu καλῶς, quod vix probabile:

— πρᾶττει κακῶς

posuerit oportet eodem ferme sensu, quo paulo ante Eurip. Κακὸν τι πράσσω· contra usum veterum et Euripidis, a quibus de fortunâ, qua quis uteretur sive malâ seu prosperâ, κακῶς πρᾶττειν, et εὖ sive καλῶς πρᾶττειν conterebantur. — Sed versum paene praetermiseram, quem inter istos medium habet Justinus,

Δις ἑξαμαρτάνοντες οὐκ εὐγνωμόνως·

si verba spectes, sonorum nec invenustum; si sententiam, minus aptum nec Euripidi congruum. *Videte, quotquot putatis non dari Deum, Stulte bis graviter peccantes; Est enim profecto Deus.* Aptā fuisset sententia, 'Ορᾶτε, μὴ &c. *Videte ne Deum, quem esse stulte negatis, male superbi tandem aliquando ultorem experiamini.* Illud ἐξαμαρτάνοντες utrum cum 'Ορᾶτε voluerit Poëta constructum, an eum ὅσοι, in ambiguo est. Verum forsā illud 'Ορᾶτε voluit intellectum ut suum Comici Plutus v. 215. Sed cur, obsecro, dicuntur Δὲς, bis, stulte peccantes gravissime? Hoc credo equidem positum ad implendum versum; nam οὐκ εὐγνωμόνως legerat in versu veteris Poëtae, nec non alterum ἐξαμαρτάνοντες· ἐξαμαρτάνειν ter minimum SOPHOCLES adhibuit Elec. 1045. Antig. v. 754. Phil. v. 94. Noster ille posuit quo sensu Judaei dicebant et Christiani ἀμαρτάνειν εἰς θεόν. — Illud vero

— τὸν χρόνον κερδαινέτω*

(nam sic etiam Clemens scripsisse videtur,) nusquam invenietur apud Tragicos: significat hic, opinor, *tempus* hujus vitae, quo peccat impune, in lucro ponat: Χρόνῳ γὰρ οὗτος ὑξέρῳ (ὑξερὸν Clem. et Eus.) δώσει δίκην, hic enim aliquando facinorum poenas dabit, post hanc vitam aeternis suppliciis puniendus. *Tempus*, quo fruaris, in lucro deputare, τὸν χρόνον κερδᾶναι est apud DEMOSTHEN. Philipp. III. p. 69, §. 33. cui τὸν χρόνον κερδᾶναι τοῦτον, ὃν ἄλλος ἀπόλλυται, ἕκαστος dicitur ἐγνωκῶς, unusquisque Graecorum constituisse, *tempus istud in lucro sibi ponere, quo perit alius*; ipse autem pace fruitur, tanquam non cogitans, dum proximus ardet, incendium ad se brevi pervasurum. Multum distant locutiones nonnullae pro loquentis personā. Secundum Epicurum HORATIUS Carm. I. Od. XI. 8. *carpe diem, quam minimum credula postero.* Od. IX. 14. *Quem fors dierum cumque dabit, lucro Adpone:* τὴν παροῦσαν ἡμέραν κέρδαινε· nec dulces amores sperne puer. Dicat id ipsum severus e porticu Philosophus, jubebimur, ne nobis elabatur, *oblatam occasionem occupare*, diem utiliter transigendo. Scripsit M. ANTONIN. IV. 26. κερδαντέον τὸ παρὸν σὺν εὐλογισίᾳ καὶ δίκῃ· hinc non multum distat τὸ παρὸν εὖ θέσθαι, a GATAKERO tractatum in VI, 2. sed ab HEMSTERHUSIO explicitum in LUCIAN. p. 485, *quodcunque fuerit oblatum lucro apponere, inque rem suam convertere.* Qui unum tantum diem lucrati sibi videbantur, quo periculum evaserant, apud ACHILLEM TAT. V, p. 287, ἐκερδήσαμεν δὲ οὐδὲν ἢ μίαν ἡμέραν. τῇ γὰρ ὑπεραίῳ &c. — Quomodocunque capias, minus cogitate positum, --- τὸν χρόνον κερδαινέτω, mihi quidem in istā videtur sententiā, quam ab homine Tragicis Atticis recentiori in istos quinque versus conflata arbitror. —

§. II. *Istos versus non condidisse JUSTINUM MARTYRA,*
virum optimum, sed ταχύτερ.

Versus istos ut Euripideos primus exhibuit *Justinus Martyr*, *Plutarcho*, *Stobaeo*, qui tot nobis praebuere centenos *Euripidis* atque aliorum, similis etiam argumenti quosdam, omnibus quin imo Gentilibus invisitatos, aut, si quis ita velit, ab omnibus praetermissos. Nec tamen, qui paulo considerata scripta legerit *Justini Martyris*, quantumvis in istum *de Monarchiâ* Libellum multa congesserit ficta vel interpolata Poëtarum loca, neminem facile tanget ista suspicio, vel hunc locum vel ullum alium ab ipso fuisse *Justino* confictum, quem vel unicum edolare versum potuisse tolerabilem haud equidem existimo. Si, quod dici solet, Oratores et Historicos juvenis tractavit, his tamen studiis non inviligavit severâ lege; certe sermonem Graecum ejusque elegantiam nunquam excoluit; quod non multo post fecerunt *Athenagoras* et *Alexandrinus Clemens*. Sed nec inornata quotidiani sermonis simplicitate scribere potuit *Justinus*; adeo enim ejus oratio horrida est, ut quid velit, saepe numero vix adsequaris, nedum ut rerum ille, quas tractabat magnificas, decus et pulcritudinem, jucundâ lectoribus claritate valuerit illuminare, aut versus condere, qui speciem praeferrent antiquitatis. Sed hoc si potuisset, ut equidem arbitror, facere noluisset. Et habet ille tamen, etiam primus eorum, quorum ad nos pervenerunt scripta, multos versus, praeter Oracula Sibyllina, velut *Sophoclis*, *Aeschyli*, atque aliorum, aut interpolatos absurdis emblematis, aut fictos prorsus et adulterinos. Quia facit ea res ad institutum, dicere liceat quae sentiam. Vir ille, vitâ moribusque inculpatis, Christi disciplinae, ejus, simul atque divino fuerat lumine collustratus, studio flagravat, defensor fuit ad martyrium usque intrepidus atque integerimus: Sed idem ille *Justinus* eruditione atque eâ parte, qua judicamus, minus valuit; neminem tamen, ut opinor, sciens fraude circumvenit, mira tantum credendi facilitate puerilem in modum saepe lapsus. Credulitatis documenta sunt, saepius a viris antiquitatis Ecclesiasticae scientibus memorata, cellularum septuaginta vestigia solo adhuc impressa prope Alexandriam, in quibus LXX Sophi Iudaei, divinitus inspirati, separatim quisque condidissent suam versionem V. T. quae confectae stupefecerint Aegypti Regem; nec sane mirum, nam ne verbum quidem alter ab altero diversum adhibuerant. Rem adeo incredibilem ne Gentiles, ad quos exhortandos scribit, in dubium revocarent, con-

testatur bonus ille Pater, testi sibi crederent et aurito et oculato p. 17. B
ταῦτα οὐ μῦθος ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες. — ἀλλ' αὐτοὶ — τὰ ἴχνη τῶν οἰκίσκων ἐν τῇ
Φάρῳ ἐωρακότες ἔτι σωζόμενα, — ταῦτα ἀπαγγέλλομεν. Hic facile decipi potuit a
quodam Iudaeo ejus illudente credulitati, qui *error* PLANCO CICERONIS
judice, X. Ep. 23. *in optimi cujusque mentem facillime irrepit*. Nec miror
adeo *Simonem Magum* inventum in *Semone Sango*; quo turpi tamen errore
nollem dedecorasset Apologiam I. pro Christ. (p. 58.) tot rebus in laudem
Christianorum disciplinae vitaeque purissimae veris refertam. Sed omnem
superat absurditatem ejus in fine Cohortat ad Gentiles p. 33, 34, narratio de
Sibyllae antiquitate, de ejus antro prope Cumam sibi viso, de ejus oraculis; in qui-
bus nollem *Justinus* absonam versuum duritiem excusasset tantâ sollicitudine:
causam enim τῆς τῶν ἐνίων ἐπ' αὐτῶν ἀμετρίας partim aliunde repetit, partim ab iis qui
olim, ut erant indoeti rustici, exceperint oracula ac scripto mandaverint,
δι' ἀπαιδευσίαν τῆς τῶν μέτρων ἀκριβοῦς ἐκπεπτωκότες. Oracula Sibyllina, quae hodie
nobis supersunt, eadem pleraque legit jam Justinus. Historiae veteris illum
noveram non usque adeo fuisse peritum, qui quidem scripserit Ptolemaeum
Philadelphum epistolam dedisse ad Herodem Iudaeorum Regem, ubi proba-
bilius cum aliis Eleazarum summum Pontificem memorare potuerat: Sed adeo-
ne fuit, ne quid in sanctum Patrem gravius dicam, puer in literis, ut cen-
tonem istum ridiculum Gentibus auderet commendare velut foetum filiae
Berosi? adeone rerum suâ aetate gestarum ignorans, ut nescierit opus illud
eodem tempore, quo vivebat, maximam certè partem conflatum a falsario
quodam? Hoc tamen fatendum erit, si statuendum sit, imprudentiâ lapsum
Justinum et deceptum quidem ab aliis, datâ tamen operâ et scientem dece-
pisse neminem. *Justinum* vero ceterosque sequentium seculorum non adeo
miror his versibus utentes, velut armis legitimis; sed *Athenagoram* miror,
et prae omnibus *Clementem* mirarer *Alexandrinum*, Christianorum veterum
sine controversiâ longe eruditissimum, nisi hîc etiam, tanquam genuina
Hebraeorum vatum et Apostolorum scripta, nugaces libellos laudasset, eodem
secundo saeculo, quo nullum fuit istharuncece fraudum feracius, partim a Iu-
daeis, partim ab hominibus Christianorum nobile nomen mentitis conflatos,
in quos jure dixeris illa, quibus Jos. SCALIGER claudit Epistolam inter
vulgatas CXV. Haec si vera sunt, ut sunt certe verissima, quis mirari po-
terit, inter tot veterum Poëtarum Gentilium loca, quae Clemens nobis profert
Alexandrinus, nonnulla me detexisse, spuria prorsus et adulterina?

§. III. *Ut LINI, HOMERI, HESIODI versus scripsisse ARISTOBULUM, quibus CLEMENTEM ALEXANDRINUM aliosque Scriptores Christianos deceperit.*

RICHARDUM BENTLEJUM, Sanctis istis Patribus, viris optimis, haud paulo tamen perspicaciorem, atque in his ipsis fraudibus detegendis prae omnibus Criticis admirabilem, versus tamen aliquot spurii ludificari potuerunt? Inter *Callimacheos* ex incerto Poëmate quinque versus N^o. CXLV. collocavit *Bentlejus*, a se descriptos ex CLEM. ALEX. Strom. V. p. 256. Postulat instituti mei ratio, ut totam istam *Clementis* de septimi diei sanctimoniâ pericopam huc transcribam. Haec itaque leguntur in Ed. *Potteri*, p. 713,

Τὴν ἐβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασι· καθ' ἣν δὲ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων, καὶ Φυομένων ἀπάντων. Ἡσίοδος μὲν οὕτως περὶ αὐτῆς λέγει,

Πρῶτον ἔνῃ τετράς τε καὶ ἑβδομον ἱερὸν ἡμαρ.

καὶ πάλιν,

Ἑβδομάτῃ δ' αὖθις λαμπρὸν Φάος ἡελίοιο.

Ὅμηρος δέ,

Ἑβδομάτῃ δ' ἡπείτα κατήλυθεν ἱερὸν ἡμαρ.

καὶ,

Ἑβδόμη ἦν ἱερή.

καὶ πάλιν,

Ἑβδομον ἡμαρ ἔνῃ, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

καὶ αὖθις,

Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος.

καὶ μὴν καὶ Καλλίμαχος ὁ ποιητὴς γράφει,

Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ καὶ οἱ τετύκοντο ἅπαντα.

καὶ πάλιν,

Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖσι, καὶ ἐβδόμη ἐς γενέθλι.

καὶ,

Ἑβδόμη ἐν πρώτοισι, καὶ ἐβδόμη ἐς τελείῃ.

καὶ

Ἐπτα δὲ πάντα τέτυκτο ἐν οὐρανῷ ἀσερόεντι

Ἐν κύκλοισι Φανέντ' ἐπιτελλόμενοις ἐνιαυτοῖς.

eadem omnia descripsit ex *Clemente* EUSEB. Praep. XIII. p. 677, 678. Sed in istum suum rerum antiquarum utilissimum thesaurum retulit etiam *Eusebius* ex *Aristobuli Iudaei* Commentariis in Legem *Moysis* non pauca, quae huic soli debemus pleraque; praeter cetera, partem egregiam, illinc decerptam, praebet idem *Eusebii* liber a p. 663 — ad p. 668. In hac operis *Aristobuli* particulâ leguntur eodem ordine collocati iidem illi decem versus; duo *Hesiodæi*, tres velut *Homeri*, (omittuntur enim ista: καὶ, Ἑβδομή ἦν ἱερή.) sequentes etiam quinque non tamen sub *Callimachi*, sed *Lini* nomine, quod animadversum etiam video a Clar. ERNESTO ad *Callim.* p. 500. Ultimo versui subdit *Eusebius*: Τα μὲν Ἀριστοβούλου ταῦτα. Haec autem *Clemens Alex.* diligenter ad verbum ex opere *Aristobuli* transscripsit, hîc quidem non nominati; ne vel tantillum dubites, ista facient *Aristobuli* versibus apud *Eusebium* praemissa p. 667. D. Δι' ἑβδομάδων δὲ καὶ Πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων ἀπάντων. — Διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετεληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι. Ἡσίοδος μὲν οὕτως· Πρῶτον ἦν &c. &c.

Quum olim paulo consideratius tractarem *Callimachea*, jam tum quinque versus istos, quos e *Clemente* dederat illic *Bentlejus* tanquam *Callimachi*, mihi obelo notabam tanquam spurii coloris atque adulterinos. *Clémentem* legens *Alexandrinum*, ubi huc pervenissem, qui *Callimacheis* istis aderant ut *Homeræi* versus, alter etiam *Hesiodeorum* plane me confirmabant in opinione praejudicatâ. Videbam enim nihil eorum, quae *Homero* contributebantur, in *Homeri* Poëmatis reperiri, neque a *Clemente* repertum aut *Homero* in mentem venire potuisse, persuasus sentiebam. Ille versus inprimis, *Homereus* scilicet:

Ἑβδομον ἡμᾶρ ἦν, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Septimus erat dies, et illo (die) vel huic (nempe Deo) omnia fuere perfecta, comparatus ad *Moysis* Gen. II, 2, 3, monstrabat ceterorum originem paene reluctanti: nihil enim hactenus inveneram horum in *Clemente* simile; quem, in Veterum locis fideliter citandis accuratissimum, unicum inter Christianos veteres et genuinum styli *Platonis* imitatore, propter fidem, eruditionem immensam, sermonis elegantiam, et pietatem faciebam sane maximi. Vir ille perdoctus non hodie duntaxat superstites ex antiquitate scriptores, sed et scripta centena perdita nobis studiosissime legerat, antequam coelitus

collustratus Christi disciplinam amplecteretur; in qua quantum profecerit vel unicus monstrabit libellus, *Quis dives sit salvandus*, ingeniosissime, sic tamen scriptus, ut absque ullâ eruditionis ostentatione Dei spiret amorem Christi-que. Sed ut illuc redeam, unde me Theologi veteris amor longius abducere potuerat, postea, cum deprehenderem apud *Clementem*, qualia legeram in Justini Martyris libello, partim etiam eadem, spuria loca non pauca, excitata tanquam genuina, *Aeschyli, Sophoclis, Diphili*, et aliorum, needum dubitavi de fide *Clementis*. Tandem, posteaquam ad istam pervenissem, in *Eusebii Praepar. partem, Aristobulëa* complectentem, in hoc *Aristobulo*, homine Iudaeo, Clemente, Justino, Christianisque omnibus antiquiore, literatarum fraudum architectum laetus, fatebor enim, deprehendebam. Malebam quippe mendacem Iudaeum ut fraudulentum agnoscere, (fraus enim et haec dicenda est,) quam Christi nomen et vel minutissimae fraudis inimicam illam excellentem Christi philosophiam professos. Atque ita tandem statuebam, si quid Christiani scriptores hac in re peccassent, peccasse viros bonos hac in parte credulitate quadam suâ deceptos, qui homini Iudaeo fidem adhibentes incaute loca velut genuina transscripsissent ex *Aristobuli* Commentariis, quae is ipse confinxisset eum in finem, ut cum *Moyſis* illa legibus divinis compararet, atque illinc sua quaevis optima Gentiles derivasse demonstrare conniteretur. Hac quidem in re similibusque veteres etiam Christiani literati ἀπορρήτως μοι δοκῶσιν ἀμαρτάνειν, nec valde culpandi habent ubique terrarum imitatores. Legimus enim et veneramur multa tanquam genuina eorum scripta, quorum nomina praeferunt; et multa tamen nobile nomen mentiuntur. Credo equidem nonnullis mirum videri, quod cogitate scripsit de Latinis aliquot scriptoribus classicis JER. MARKLANDUS in *Explicatione Vett. aliquot. Auct. p. 261*, quodque ad multa alia transferri posse videtur.

Sed si *Clemens Aristobuli* verba, etiam ubi illum non nominat, transcripsit et cum orbe literato tanquam sua communicavit, quem libenter fraudis absolvebam, erit tamen Philosophus Alexandrinus alterius affinis culpa, quae major etiam in illo censi poterit quam videretur in aliis. Hactenus disputata, pleraque, ni fallor, aliis indicta, verba tamen duntaxat, ut vim quamdam accipiant, fiantque hominibus eruditis probabilia, demonstrationis indigent.

§. IV. CLEMENTEM ALEXANDRINUM ex ARISTOBULO multa descripsisse, etiam non nominato, quin etiam versus ut ORPHEI ab illo confictos.

Quod ultimum dicebam de *Clemente*, hac nititur ratione. *Clemens Alexandrinus* alique, hac etiam in re, velut signiferum, Iudaeum istum *Aristobulum* secuti, in eâ fuerunt, ut notum est, opinione, nobis prorsus improbabili, ut crediderint, Graecos scriptores etiam vetustissimos, si quid habeant prae ceteris eximium, id illos omne derivasse de Libris nostris Sacris Foederis antiqui. Comminiscuntur, hoc quidem non absurde, cum *Aristobulo* apud EUSEBIUM *Praep.* pag. 664. A. Graecam conversionem, antiquiorem vulgo notâ, qua Gentiles isti potuerint uti. Legerant tamen Patres illi Christiani mendacissimum libellum veteris Iudaei ARISTEAE, vel ARISTAEI, a JOSEPHO, velut in transcurso citati 'Αρχαιολ. XII, c. 2, §. II. f., qui totum tamen, alienis quibusdam omissis, prope descripsit ad verbum, neque *Hodio*, nec aliis ad *Aristeam* satis accurate collatus. Istius *Aristaei Demetrius Phalereus*, ed. HON. p. v. cur nec Poetae neque Historici nec alii Scriptores divinam legerint Iudaeorum legem, dat Regi rationem prorsus mirificam. Legerant in eodem libello, hinc apud *Josephum*, de *Theopompo* et *Theodecte* Tragico narrata; causamque adeo, cur ille ad certum tempus mente fuerit motus, hic glaucomate laboraverit; nam p. xxxv, pro ἀπεγλυκώθη, non ἀπεγλυώθη, sed legendum ἀπεγλαυκώθη. Nobis illa quidem Iudaei absurda videntur mendacia; ipsis forte poterant probabilia videri. *Clemens*, ut efficeret probabile, de libris Gentiles *Moysis* et *Prophtarum* dicta quaedam sua sumsisse, non illud mirum esse scribit; nam Poëtas, Oratores, Historicos, Philosophos, sententias, versus etiam aliquot interdum continuos, quin integros quoque libros, sibi invicem fuisse suffuratos; et, ne temere furti videretur illos insimulasse, ipsorummet inter se verba componit L. VI. *Strom.* a pag. 738 — ad 752, atque ex istâ comparatione quod volebat nititur conficere. In horum multa conveniunt illud LONGINI π. γ. Sect. XIII, §. εἰ δ' οὐ κλοπή τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' — ἀποτύπωσις, quaeque scribit MACROBIUS *Saturnal.* VI, c. 1. p. 527. H. STEPHANUS V. *Schediasm.* XIII. Sed id nunc non ago, resque ipsa negari non potest, luculentis Poëtarum exemplis ab *Athenaeo* demonstrata II, p. 43. F. III, p. 84. E. VI, p. 262. D. E. X. p. 454; datâ autem operâ a PORPHYRIO apud EUSEB. *Praep. Ev.* X. p. 464 — 468. Veritus autem *Porphyrius*, ne, dum alios accusat, teneretur ipse furti mani-

festus (cur in hanc sententiam loqueretur p. 467. D, habuit ille suas procul dubio rationes) Auctores commemorat, qui ex professo egerint de Veterum furtis. Horum ne unicum quidem a *Clemente Alexandrino* in isthac operis sui parte commemorari, mirum mihi, fateor, accidit; fieri tamen potest, ut horum aliquo satis familiariter fuerit usus. Certe si haec furta sunt dicenda, quae tam diligenter pervestigavit, de se forsitan etiam *Callimachæa* dixisse potuisset:

οὐκ ἀπὸ ρύσμοῦ
Εἰκάζω· Φωρὸς δ' ἔχναι Φῶρ ἔμαθον.

Nam et aliorum, quae nihil huc faciunt, et istius, quem dicebam, *Aristobuli* non nominati multa *Clementem* descripsisse jure suspicari licet. Si libri moles cogitetur, exiguum inde partem excerpserit *Eusebius* retulitque in suam *Praeparationem Evangelicam*. In istis autem paucis *Eusebianis* Excerptis ex *Aristobuli* Commentariis detexi nonnulla, quae *Clemens* ad verbum in sua *Miscellanea* sive *Stromata* transtulerit, Auctoris omisso nomine, quem tamen aliquoties etiam laudat. Quae supra protuli ex *Clemente*, omnia *Aristobulæa*, luculentum praebent hanc in rem exemplum; alia dabit *CLEMENS* L. VI. p. 810, 5, &c. p. 813, 4. &c. 20. collatus ad *ARISTOBULI* locum apud *EUSEB.* XIII. p. 667. Quae habet *CLEMENS* p. 755, 25 &c. p. 756, 3 &c. utiliter ad alium conferri potuerant locum *Aristobuli* apud *EUSEB.* *Praep.* VIII, p. 376, 377, 378. Sed illic tamen, et p. 755, 33. in transcurso memorat *Aristobulum Clemens*; quem ut certe constat novem istos versus spurios ex *Aristobulo* descripsisse, sic vix dubito, quin eidem, Orphicorum versuum quorundam conditori, vel interpolatori, praeter alia loca, versus etiam non paucos debeat sub *Orphei* nomine laudatos.

De nonnullis id etiam constat ex isto quantivis pretii fragmento Operis *Aristobuli*, nobis in *EUSEBII Praeparat. Evang.* servato p. 663. et seqq. Praeter cetera leguntur in isto fragmento unus et quadraginta versus veluti ex *Orphei* Poëmatis τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων, quos *ANDR. CHRIST. ESCHENBACHII* in *Epigene* seu *Comment. de Poesi Orphicâ* ab homine Iudaeo partim fictos, partim interpolatos esse, docte monstravit p. 140 et seqq. Iudaeum istum *Aristobulum* esse merito suspicatus p. 148, ut mirer; cur adeo populari recusaverit adsentiri *I. A. FABRICIUS B. G.* Lib. III, c. XI. p. 281. Sed non videtur animadvertisse Doctiss. *ESCHENBACHII*, de versibus istis ab *Aristobulo* confictis aut interpolatis sic nonnullos descripsisse *Clementem*, ut in describendo tamen fraudem Iudaicam animadvertisse videa-

tur, quaeque nimis illam perspicue patefacerent, intermedia quaedam idcirco praetermisisse. In Protreptico quidem CLEMENS p. 63. septem dat versus ex Orphicis non interpolatis; septimo versui, sive istis

— μούναν δ' ἐσθ' ἄρα κόσμοιο ἄνακτα.

subiicit velut initium sequentis versus,

Ἀθάνατον.

in eâ voce subsistens, εἶτα, inquit, ὑποβὰς διαρρήδην ἐπιφέρει,

Εἰς ἐς' αὐτογενὴς, ἐνδὸς ἑκγονα πάντα τέτυκται.

qui versus in Orphicis ab *Aristobulo* non interpolatis proxime sequebatur post vocem ἄνακτα. Similiter exhibet versus tres CLEMENS, eâdem adjectâ voce Strom. V. p. 723, 9. Sed legit et Orphica genuina (sic voco lecta a Scripto-ribus etiam Gentilibus et laudata) *Clemens*, quaeque dederat in Commen-tariis a se ficta Iudaeus vel interpolata. His ille versum interjecerat a Clē-mente lectum,

Ἀθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαίνεται.

Sed offendit, opinor, *Clementem* ab *Orpheo* clara nimis Mosaicae Legis hîc et inferius facta mentio: παλαιὸς enim λόγος est ὁ θεῖος νόμος, lex divina, ab *Orpheo Aristobuli* versu secundo memorata, quem doctus ille Iudaeus artificiosâ fraude, tertio leviter ad hunc accommodato, confinxit.

§. V. De Orphicis quibusdam ab ARISTOBULO fictis, quibus Moysis fit, et Legis, aliarumque rerum Palaesti-narum mentio.

Quos habet quinque continuos CLEMENS Strom. V. p. 723, 13 &c. illos ab *Aristobulo* mutuatus, Ὁρφεὺς, inquit, καὶ ταῦτα λέγει περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀόρατον αὐτὸν μόνῳ γνωσθῆναι ἐνί τινι Φησὶ τὸ γένος Χαλδαίῳ· εἴτε τὸν Ἀβραάμ λέγων τοῦτον, εἴτε καὶ τὸν υἱὸν τὸν αὐτοῦ, διὰ τούτων,

[Οὐ γὰρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα,]

Εἰ μὴ Μουνογενὴς, τις ἀπορρῶξ φύλου ἄνωθεν

Χαλδαίων· ἴδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης, &c.

Praeter istos eadem pagina et sequens novem versus exhibet velut Orphicos, partim factos ab *Aristobulo*, partim interpolatos, quibus falsarius ille Orphea facit verbis quidem Graecis, sed sententiis Palaestinis, adumbrantem Dei Israelis *tremendam majestatem*, qualem suo more scribendi pingere solebant Hebraeorum vates. Sed inter hunc versum,

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσωτον, ἡδὲ τελευτὴν,

atque inter istum,

Ἄλλως οὐ θεμιτὸν σε λέγειν τρομέω δὲ τε γυῖα

hos legerat Clemens intermedios:

Ὡς λόγος ἀρχαίων ὡς Ὑδογενὴς διέταξεν,

Ἐκθεόθεν γνώμασι λαβάν, κατὰ δίπλακα θεσμὸν.

Cur omiserit istos, cui tandem nostrum poterit esse dubium? Nec enim videtur sibi persuadere potuisse *Clemens*, *Orphea*, Poetarum Graecorum patrem, tam disertam *Moysis* Legisque duabus in tabulis exaratae fecisse mentionem, uti *δίπλακα θεσμὸν* recte *Jos. Scaliger* interpretatur *δίπλακα δέλτον θεσμῶν*. *Moyses* enim — *πλαξὶ νόμον διπλοῦν ἐδέξαθ'* ut canit *Gregorius Nazianz.* T. II. p. 212. E. Undis extractus, et velut enatus, *Moyses* est Ὑδογενὴς, ut *Jos. Scaliger* vulgatam vocem ὕλογενὴς jam emendandam docuit in notis, quas *Henr. Stephanus* *Poësi* suae *Philosophicae* subjecit p. 218. et suspicabatur aliquando *Casaubonus Anim. in Athen.* p. 130. f. id ipsum Ὑδογενὴς restituendum in gripho veteri, quo cochlea, velut *sylvae filia*, dicitur Ὑλογενὴς, quod et vidit *Davis.* in *Ciceron.* de *Divin.* II, c. 64. — Ut illic *Moyses* Ὑδογενὴς, sic paulo ante a Iudaeo suae gentis Patriarcha dictus videtur *Μουνογενὴς*. — Dubitat *Clemens*, utrum *Μουνογενὴς* ab *Orpheo* Pater dicatur Abrahamus, an filius: Nisi, quam celebrat, τοῦ μονογενοῦς in rebus astrologicis peritia secundum Veteres, quorum loca *Grotius* collegit ad *Evang. Matth.* V, 31, uni praesertim conveniret Abrahamo, superesse quaedam poterat dubitatio: Certe ὁ ἀγγλητὸς, *Isaacus*, proprie fuit patri suo *μονογενὴς*, *ΓΓΓ*. Neque absurda est sententia *P. D. Huetti* *Demonstr. Evang. Prop.* IV, p. 219, qua haec etiam accipit de *Moyse*. Certe Abrahamus, ipse *Χαλδαῖος*, dici non poterat commode ἀπορρῶξ Φύλου Ἰανωθεν *Χαλδαίων*, et viderat Deum *Moyses*. *Jos. Scaliger*, in *Fragmentis Veterum selectis Operi de Emend. Temp.* subiectis, ultimo loco posuit sex istos, meo quidem arbitrato confictos a Iudaeo, versus, velut

Orphei. Notis in ista *Fragm.* p. 48, ad vocem *Μονογενῆς* profert *Scaliger* verba quaedam velut *PORPHYRII*, quibus *Κρόνος* — ὃν οἱ Φοίνικες Ἰσραὴλ προσαγορεύουσι, — dicitur υἱὸν ἔχων μονογενῆ, ὃν διὰ τοῦτο Ἰεοῦδ (Phoenices) ἐκάλουν. Speciose *Scaliger*, in Ἰεοῦδ Isaacum, in Ἰσραὴλ putat adumbratum Abrahamum; nec de re ipsâ dubitari potest, quin sit ex historiâ verâ Moysis quomocunque derivata. *Porphyrimum* etiam testem laudans, *Scaligerum* in his sequitur S. BOCHARTUS G. S. II, L. II, c. 2. p. 711, 712. Duplex est in his error: Non enim, quae proferunt, verba sunt *Porphyrîi*, sed *PHILONIS BYBLII*, ἐκ τοῦ πρώτου συγγράμματος τῆς Φίλωνος Φοινικικῆς ἱστορίας, ut ait EUSEB. *Praep. Evangel.* IV, p. 156 D. ubi leguntur eadem, quae dederat ex eodem *Philone* EUSEB. L. I, p. 40. B. C. Hoc utentes loco ex p. 40, quid in errorem impulerit liquebit attendenti: *Porphyrîus* hic tantum commemoratur tanquam qui suo testimonio *Sanchuniathonis* antiquitatem et veracitatem laudaverit; eam in rem verba dederat EUSEBIUS *Porphyrîi* p. 31, ex opere contra Christianos; et in ejus opere superstite περὶ Ἀποχῆς, II, §. 56. fit ejusdem *Sanchuniathonis* mentio ejusque interpretis *Philonis Byblij*. Remanet hic tamen aliquid impediti, nam istius operis partem faciebant secundum *Eusebium* τὰ περὶ Ἰουδαίων, in quibus, nec mirum, Historici laudabat veracitatem *Porphyrîus*; et hunc nostrum *Philonem* ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι laudat ORIGENES C. Cels. I, p. 13. Alterum errorem *Scaligeri* non nominati mihi recte videtur emendasse GROTIUS in fine longioris adnotationis ad *Evang. Matth.* V, 31, ubi, ego, ait, magis credo Ἰσραὴλ errore apud *Eusebium* scriptum pro ἰλ, quia tali compendio ἰλ Graecis Christianis Ἰσραὴλ notabatur. Id ipsum dubitanter statuit P. D. HUETIUS *Dem. Ev. Prop.* IV, p. 116. Etiam, antequam *Grotii* mihi nota esset correctio, vidi *Philonem Byblium* scripsisse: *Κρόνος τοῖνον, ὃν οἱ Φοίνικες Ἰλον* (illinc formari facile potuit ἰλ, id est Ἰσραὴλ compendifactum,) προσαγορεύουσι. Graecorum *Κρόνον* sic semper in antecedentibus, nomine Phoenicio in Graecum morem inflexo, Ἰλον dictum recordabar; p. 36, c. ubi Coelum e Terra generasse dicitur Ἰλον, τὸν καὶ Κρόνον p. 37, B. οἱ σὺμμαχοι Ἰλου, τοῦ Κρόνου, Ἐλωὲμ [ὈΨΛΛ, *Bocharto* p. 707, 46] ἐπεκλήθησαν. p. 38, B. ὁ Ἰλος, τοῦτέστιν ὁ Κρόνος. Apud *Dionys. Sic.* I, p. 143, 85, quam *Stellam Graeci Κρόνον, Chaldaei καλοῦσιν ἥλιον*. ubi Ἰλον, aut Ἡλον, scribatur, an cum *Wesselingio* Βῆλον, perparum refert. Orientales enim literae, ἸΝ ἩΛ aequae ac ἸΑ efferri, scribique a Graecis potuerunt suo more Ἰλος aut Ἡλος. — Sed ut *Saturni* nomine designari potuerit Abrahamus, et *Historiae sacrae* veritas istis Orientalibus nugis adumbrari, nihil ista tamen adeo facere censuerim ad *Aristobuli* versum,

Εἰ μὴ μονογενὴς τις, ἀπορρώξ Φύλου ἄνωθεν Χαλδαίων.

quem sic arbitror interpungendum, atque a *Grotio* recte conversum:

Unigena ille nisi, Chaldaeo sanguine cretus.

ut, εἰ μὴ μονογενὴς τις, ipsi sit idem ac εἰ μὴ εἰς μόνος· eleganti figurâ dictus, ἀπορρώξ Φύλου ἄνωθεν Χαλδαίων. *Suidas* in Ἀπορρώγας — Ἀπορρώξ, καὶ γένους ἀπογονή. Οὗτος δὲ ἦν ἄρα Ἐρινύων ἀπορρώξ. Hoc cujuscunque sit sumtum ex *ARISTOPHANIS* in *Timonem* dicto *Lys.* v. 813. *Demades* apud *ATHEN.* III, p. 99. D. Solum vocat Athenarum ἀπορρώγα, coloniam a matre velut avulsam: in Oraculo apud *LUCIAN.* T. II, p. 247, Ἡ δὲ προφητεία Δίης Φρενός ἐσθ' ἀπορρώξ, ubi Δὸς verum pessumdaret. —

Satis mirari nequeo maximorum virorum, quos nominavi, de his versibus ab homine Iudaeo, sed eruditissimo, fictis judicia diversissima. *Jos. Scaliger*, ex quo hos paucos se versus excerpisse scribit, praestantissimum vocat p. 48 fragmentum *Orphei de vero Deo Hebraeorum*: τὸν υἱογενῆ ubi restituit, p. 49, sed mirum, ait, unde horum notitia *Orpheo*, aut *Onomacrito*. Legis tangens divinae tabulas, unde, ait, Graecus homo haec scivit? Magno labore fesso non vacabat haec exigere consideratius; meditatus enim verum vidisset. *Grotius*, sub finem adnotationis perdoctae, *Orpheus*, inquit, quem in *Aegypto* fuisse docet nos *Diodorus Siculus*, ibi de *Abrahamo* deque *Mose* ea intellexit, quae deinde aut ab ipso, aut (quod *Tatiano* placet) ex ipsius libris ab *Onomacrito* in versus relata sunt. Si hominum ingenia capitalia sic a Iudaeo, non credulitate suâ peccante, sed datâ operâ fraudulento, potuerunt in errorem induci, quid tandem de ceteris est judicandum, sanctorum inprimis Patrum, quos vocant, admiratoribus? Horum eximendus numero, cujus diversissimum fuit judicium, *P. D. HUETIUS* *Dem. Evang.* Prop. IV, p. 218, ista scribere non dubitavit: “ Quae ex *Orpheo* attulerunt *Aristobulus*, „ *Peripateticus* apud *Eusebium*, *Justinus*, *Clemens Alexandrinus*, *Cyrillus* et „ alii, ea prorsus videntur a veteribus Christianis conficta, et ex sacrorum „ Codicum segminibus consuta. — Tam infabre haec interpolata sunt, ut fraus „ manifesta sit, suamque novitatem prodat.” Recte quidem ille fraudem in his manifestam agnovit; sed non debuerant *Huetio* conficta videri a veteribus Christianis, quippe quae praeter Christianos attulisse scribat apud *Eusebium* *Aristobulum*: Hic enim Iudaeus Christianos, meâ quidem sententiâ, hujus criminis absolvet, Christianis omnibus antiquior, cujus aetatem ista scribens non attendebat *Huetius*,

§. VI. *De Iudæis quibusdam Graeciensibus fabulatoribus, etiam iis, qui, visi non Iudæi, de rebus scripsere Iudæorum.*

Ad multa utile videbatur futurum, si de *Aristobulo* dicerem explicatius, quam fuit ab aliis factum; sed, ut illuc via muniatur, scrupulus, qui nonnullis inhaerere posset, removendus est; alia etiam nonnulla praemittenda videntur. Aliquoties jam fraudum insimulavi literatum Iudæum *Aristobulum*, eumque conditorem vocavi versuum Orphicorum, aliorum quoque, qui nonnulli satis sunt probabiles atque elegantes. Horum prius nemini videbitur indignum ingenio Iudæico, qui vel solas legerit fabellas quasdam, libris Apocryphis insertas, aut Codici Pseudepigrapho V. T. a *Io. Alb. Fabricio*, aut additamenta in libris sacris *Estherae*, *Iobi*, *Proverbiorum*, *Danielis*, *Jeremiae*; qui ad historiam L. I. *Maccab.*, veteri dialecto Iudæorum vere narratam, exegerit Epitomen historiae rerum a Iuda Maccabæo gestarum, quam exhibet liber II. *Maccab.* si stylum spectes, eleganter, ut a Iudæo, scriptus; si res narratas, mendaciis plenus. Vera sit partim historia, quod suspicor, Libro III, qui dicitur *Maccab.* narrata; sed huic insertas Epistolas sub nomine Ptolemaei Philopatoris comparet mihi quis, harum rerum sciens, cum epistolis velut ab Artaxerxe scriptis, quae Graecis *Estherae* additamentis sunt interpositae, et mecum fatebitur in eodem illas cerebro confictas. Relegat quis Epistolas *Salomonis* Regumque Aegypti Tyrique ἀπορρίπτους, quas ex *Eupolemo* protulit *Alexander Polyhistor*, hinc transscripsit *EUSEBIUS* in librum IX. *Praepar. Ev.* p. 448, 449, ab aliis etiam memoratas, similis ingenii Iudæici foetum existimabit. Sed Poëtam forte Iudæum Graeciensem quis miretur? Non mirabitur, qui legerit *Ezechielis* Iudæi Tragoediae, senariis saepe hiantibus et claudicantibus scriptae, reliquias. Plus quam viginti hexametros ex poëmate cujusdam *Philonis* de rebus Hierosolymitanis profert *EUSEBIUS* in *Praep.* p. 421, 22. 430. 452, 53. quibus *Abrahami*, *Isaac*, *Jacobi*, *Joseph* fit mentio; et in hac luce hunc Poëtam Iudæum fuisse dubitaremus? Idem censeo de *Theodoto*, Poëmatis περὶ τῶν Ἰουδαίων scriptore: versibus non invenustis quos inde sumtos exhibet *EUSEBIUS* p. 426—429, historia *Jacobi* filiorumque ad Libri sacri ductum satis probabiliter enarratur. Cur nihil horum, si fuere Gentiles, profert *Josephus*? Dedit *Alexander* ista *Polyhistor* in sua de Iudæis Συναγωγή, a *Josepho*, dum Romae habitaret suasque conderet Historias, lecta. *Theodotum* forte quis esse suspicetur; quem nominat in transcurso *Josephus* inter Gentiles, qui

Iudaeorum fecerint mentionem, c. *Apion*. I. c. 23. sed ista suspicio quonitetur fundamento? Ab eodem *Josepho* Ἀρχ. I, c. xv. ex *Alexandro Polyhistore* *Cleodemus* memoratur *Propheta*, ὁ καὶ Μάλχος, ὁ ἰσορῶν τὰ περὶ Ἰουδαίων, καθὼς καὶ Μωϋσῆς ἰσόρησεν ὁ νομοθέτης αὐτῶν. *Cleodemus* hicce *Propheta*, si sic enarravit *Mosaica*, fuit certe *Iudaeus*. Sed et historici *Hecataeus*, *Eupolemus*, *Artapanus*, *Demetrius*, *Aristeas*, meo quidem arbitrato, fuerunt omnes religione *Iudaei*, seu his nominibus inter populares fuerint noti, seu nomina mentiti; quod de *Hecataeo* jam suspicatus est *Ios. SCALIGER*, firmavitque *BENTLEY* in addendis in *Epist. ad Io. Mill.* p. 93, uterque hac in re sequutus iudicium *Herennii Philonis* apud *ORIGEN.* c. *Cels.* I. p. 13. f. Meae similem suspensionem in mentem venisse video *RICHARDO SIMONIO* in *Hist. Crit.* V. T. II, c. 11. De *Eupolemo* et *Demetrio* testem profero *EUSEBIUM* *Hist. Eccles.* VI, c. XIII. ubi *Clemens Alex.* meminisse dicitur Φίλωνος καὶ Ἀριστοβούλου, Ἰωσήπουτε, καὶ Δημητρίου καὶ Εὐπολέμου, Ἰουδαίων συγγραφέων. conf. *HIERONYMUS de Viris Illustr.* in *Clemente* c. 38. De *Numenio* *Pythagoréo*, quae, praeter ceteros, plurima tradunt *ORIGENES* c. *Cels* L. I. p. 13. L. IV. p. 198, 199, *EUSEBIUS Praep. Ev.* IX, c. VIII et alibi, aut hunc *Iudaeum* fuisse, aut ista certe persuadebunt a *Iudaeo* scripta sub nomine *Philosophi Gentilis*, de quo *JONSIUS* egit *Hist. Phil.* III. c. X. §. 4. praeter cetera, nomina *Numenii* etiam atque *Eupolemi* *Iudaeis* convenire, liquet ex I *Macc.* XII, 16. XV, 15. VIII, 17. Graeciensem *Iudaeum* decent, quas *Numenius* dedisse narratur ab *Origene* plurimas, *Mosaicarum* legum explicationes *Allegoricae*; quibus, ut notum est, adeo luxuriavit, ille saepius a Christianis dictus *Philosophus Pythagoreus*, *Alexandrinus Philo*, specimen illud *Iudaei Graece perdocti*, rerumque veterum valde periti; viri praeterea boni, prudentis, laboriosi, neque more suae gentis, in historia, si conferatur ad *Iosephum* aliosque, fabulatoris.

§. VII. De *ARISTOBULO*, ejusque in *Legem Moysis* *Commentariis*, spuria multa complexis, et a *Iudaeo* conficta.

Postquam *Ios. SCALIGER* *Animadv.* in *Eusebii Chronolog.* ad N. MDCCXXXIV. monuisset, *Aristeae* libellum a *Iudaeis* esse *Hellenistis* confictum, superiore seculo, hujus etiam [octavi supra millesimum] initio, animose fuit inter homines literatissimos agitata lis notissima super *Historia conditae versionis Alexandrinae Librorum Moysis* ceterorumque *divinorum*. Quam ab ejus ingenio

forte quis non expectasset, sententiam acriter tueri voluit Is. VOSSIUS. Tandem litem victor composuisse videtur, indignante *Vossio*, vir Eruditissimus HUMFREDUS HODIUS. In controversiam hanc vel in primis venit *Aristobuli* locus apud Clementem Alexandrinum partim, plenius lectus apud *Eusebium*, a *Scaligero* primum, ab aliis deinceps adhibitus. Horum vero, qui *Aristobuli* sibi sumere verba quaedam, de duplici Graeca versione librorum Hebraicorum agentis, pro sua quisque sententia vexanda, nemini venit in mentem, ut ante quidquid superesset sub *Aristobuli* nomine pensiculatus exigent, quam definirent quid sibi de ejus opere videretur sentiendum; multo minus, ullum eorum ista tetigit suspicio, quae mihi fuit subnata simul atque *Homero*, *Hesiodo*, aliis, versus illum supposuisse vidissem adulterinos. Hac, opinor, difficultate se Is. VOSSIUS expedire vix potuisset. Is, in sua *Dissert. de Translatione LXX Interpretum*, *Aristobuli* tantum meminerat in transcurso; sed, quum hujus testis hac in re veracitatem elevare, nec satis considerate, coepisset RICH. SIMONIUS dans son *Histoire Critique du V. T.* L. II. c. 2. et contra WALTONUM disputans, L. III. c. 23. huic paucis respondit Is. VOSSIUS *Respons. ad Objecta Criticae Sacrae* p. 128. Cum vero *Simonio* hac in re HODIUS adstipularetur, edita primum (anno 1684) *Dissertatione contra Historiam Aristaeanam*; quodque *Simonius* velut aliud agendo tantum tribus verbis dixisset, argumentis *Scaligeri* in nova luce collocatis, partim aliis adhibitis, demonstrare suam sententiam conatus; horum praecipua, velut ab *Oxoniensi juvene scripta*, sibi sumsit Is. *Vossius* satis arroganter refutanda in *Appendice Observat. ad Pomponium Melam*, Londini (1686) primum vulgata. *Hodius* tandem renovata, partim etiam amplificata, sua *Dissertatione*, in operis de *Bibliorum Text. Original.* (1705, ed.) Libro I, c. 9. nec in sua super *Aristobulo* sententia mutatus a priori, Vossianas responsiones expendit. Idem propemodum hac in re cum *Hodio* sensit ANTON. VAN DALE, in sua *Dissert. super Aristeam*, eodem anno vulgata, c. 28, hic quidem, dudum lecta *Hodii* *Dissertatione*, incogitanter nonnulla scribens, neque, si spectes illius eruditionem atque in singulis rerum momentis examinandis diligentiam, cum Anglo Theologo facile aequiparandus. Hic vero, si detexisset in Iudaeo *Aristobulo* spuriorum versuum conditorem, Graece tamen perdoctum, rerumque veterum scientissimum, incommodum suae sententiae testem velut falsi convictum rejecisset, neque eo fuisset vir Eximius prolapsus, ut seculo post Christum natum secundo istos in Legem *Moysis* Commentarios sub *Aristobuli* nomine conditos et confictos suspicaretur; qua in sententia sibi vel praeerentem habuit e Gallis, vel adstipulatorem *Simonium*, inter Batavos *Ant. van*

Dale. Haec mihi sententia saepius Aristobuléa consideranti semper visa fuit ab omni verisimilitudine remota. Quodque mihi constitit aliis etiam ostendere nitar, quos, re non satis exacta, facile speciosis argumentis *Hodius* in suam pertrahere potuit opinionem, quae minus probabilis tamen visa fuit I. A. FABRICIO, *B. G.* Lib. III, c. xi. ubi Peripateticos recensens multo plura notavit de *Aristobulo*, quam dederat G. I. VOSSIUS *de Hist. Gr.* I, c. x. — Ut a veris dubia separemus et falsa, hoc primum tanquam verum statuo, „Iudaeum Alexandrinum Aristobulum, velut Philosophum Peripateticum, „Alexandriae inter homines innotuisse literatos circa annum quartum regni „Ptolemaei Philometoris, atque adeo circa annum ante Christ. nat. 175.” Nihil enim impedit, quo minus hac in parte credamus IULIO AFRICANO, aut hoc antiquioribus Chronographis, quos sequutus est EUSEBIUS in *Chronico Canone*: hujus interpres HIERONYMUS ad hunc annum Philometoris quartum, quartumque Olymp. cl, haec adscripsit p. 145, *Aristobulus, natione Iudaeus, Peripateticus Philosophus cognoscitur; qui ad Philometorem Ptolemaeum Explanationum in Moysen commentarios scripsit.* Quae velut *Eusebii* Graeca dedit SCALIGER p. 187, quaeque illius esse videntur, verba totidem prostant in *Chron. Paschali* p. 143. Ἀριστόβουλος Ἰουδαῖος Περὶπατητικὸς ἐγνωρίζετο, ὃς Πτολεμαίῳ τῷ Φιλομήτορι ἐξηγήσεις τῆς Μωϋσέων γραφῆς ἀνέθηκεν. Hoc vero secundum eundem verum arbitror, Aristobulum huncce nomen adeptum, scriptis in *Legem Mosaicam Commentariis*, quos dedicaverit Ptolemaeo Philometori, quo cum familiariter de suae gentis Philosophia rebusque huc spectantibus colloquutum hoc minime miror, quod fuit Aegypti Rex ille Ptolemaeus Philometor, Iudaeorum fautor, amicus Ionathae Pontificis Hierosolymitani, atque in universum exemplar humanissimae mansuetudinis (1).

Ista duo vere dici posse videntur de *Aristobulo*. Quae praeterea de illo dicuntur, aut etiam ab his diversissima, vel incerta sunt, vel falsa; falsum certe, neque illud solum, quod nobis apud EUSEBIUM *Hist. Eccles.* VII, c. 32. narrat ANAEOLIVS, in rebus Mathematicis multo magis exercitatus, quam in Historia veteri: Sed in istum locum, ad alia tamen utilem, postea quaedam animadverti commodius poterunt. — Hujus *Aristobuli* Commentarios in

(1) Ad illam Fratris in Regno successoris, in puniendo severissimi, mores ne comparari quidem poterant, teste DIODORO Sic. in *Excerpt. de Virt. et Vit.* T. II, p. 595; hic tamen, Ptolemaeus [Physcon,] ὁ δεύτερος Εὐεργέτης aulicis, dicacibus Alexandrinis Κακεργέτης dictus, et ipse *Homeri* fuit literarumque studiosissimus et eximius fautor hominum eruditorum; quae ex ATHENAEO sunt manifesta II, p. 61. E. IV, p. 184. B. c. XII, p. 549. D.

Legem divinam Moysis, (βίβλους ἐξηγητικὰς τοῦ Μωϋσέως νόμου vocat *Anatolius* l. c.) opus Alexandrini Iudaei laboriosum, et in varios libros distributum, non stylo Hellenistarum sacro, sed eleganter ad normam Graecorum Graece scriptum, legerunt Christianorum veterum Eruditissimi, seculis II, III, IV, et V, *Clemens*, *Origenes*, [*Anatolius*,] *Eusebius*, et *Cyrillus*; si Palaestinum excipias *Eusebium*, omnes Alexandrini, atque in isthac virorum praestantium feracissima schola eruditi. Postea sua moles opus illud oppressisse videtur; quae causa quoque fuit, ut alia multa nobis perierint, et, mirificum illud opus, *Origenis* Hexapla. Multo quidem plures *Aristobuli* meminerunt ejusdem, sed, ni fallor, ex eorum quos dicebam scriptis inde memorata repetentes. Quod a *Buxtorfio* narratur, illud opus, *Philonis* scripta mole sua superans, in Florentina fuisse Bibliotheca et alibi, incredibile merito videbatur *ESCHENBACHIO* in *Epigene* p. 149., et *Io. ALB. FARRICIO* *B. G. V. II*, p. 281. hic vellem in judicando temeritas nostra confutaretur aliquando; hae enim aetate, qui patienter legimus et accurate *Philonis Iudaei* scripta, lectu profecto non amoenissima, magni redemptum illud vellemus, nugis forsan olim oppletum opus. Allegoricam, quam vocant, interpretandi rationem sequutum *Aristobulum* cum constet, mirum videri queat semel illum tantum ab *ORIGENE* commemoratum *c. Cels. IV*, p. 198, ubi, cum allegoricas Legis Mosaicae explanationes exagigaret *Celsus*, *Origeni* videbatur loqui περὶ τῶν Φίλωνος συγγραμμάτων, — ἢ καὶ τῶν ἐπὶ ἀρχαιοτέρων, ὅποιά ἐστι τὰ Ἀριστοβούλου. Nusquam alibi suis in Operibus *Aristobuli* facit mentionem *Origenes*. Ex *ANATOLII* Alexandrini *Canonibus Paschalibus* insigne fragmentum inseruit *EUSEBIUS* *Hist. Eccles. VII*, c. 32, quo non *Aristobuli* tantum meminit *Anatolius*, sed et verba quaedam excitat, accurate tempus definientis, quo debuerint Iudaei τὰ διαβατήρια θύειν, ut eleganter loquitur et Xenophontea phrasi doctus ille Iudaeus. Praebet ejusdem verba quaedam *CYRILLUS* *c. Julian. IV*, p. 134. multo plura variis in locis *CLEMENS ALEXANDRINUS*, et ubi illum non nominat, (qualia supra jam attigi) et nominatim citati *Strom. I*, p. 410 et 411. *Strom. VI*, p. 755. meminit ejusdem alibi duobus in locis *Strom. I*, p. 360, 9. et *Strom. V*, p. 705, 20. quem postremum praesertim locum respicit *EUSEBIUS* *Hist. Eccles. VI*, c. 13, cujus verba Latine vertit *HIERONYM. de Viris Illustr. c. 36*. Quae primo horum locorum exhibet *Clemens* *Aristobuléa*, praebet inter *Clementina* *EUSEBII Praeparatio Evang. IX*, c. 6. sed eadem propemodum, et multo plura, ex ipso opere Iudaei descripta, *L. XIII*, c. 12. a pag. 663—668. Aliud perinsigne fragmentum operis *Aristobuli* recondit eadem *Praep. Evang. L. VIII*, c. 10. p. 376 — ad 378. — praeterea pauca quaedam ejusdem verba

L. VII, c. 14, p. 324. Meminit illius semel alibi in transcurso L. VII, c. 8, p. 370. A. In isthoc itaque *Eusebii* rerum absconditarum thesauro solo reperire licet octo propemodum paginas, nihil aliud complexas nisi verba *Aristobuli* ex isthoc in *Legem Moysis Commentario* transscripta, quae absque *Eusebio* aliunde nobis non innotuissent. Sub unum conspectum accurate loca me puto designasse, in quibus operis istius reperiri possint reliquiae, neque opinor plures in antiquitate Ecclesiastica, quantum illa mihi quidem innotuit, repertum iri, quam hic a me digito sunt demonstratae. Poterit autem ex his reliquiis, ni fallor, de Iudaei hujus antiquitate, instituto, interpretandi methodo, stylo, doctrina, sed et vel in primis de hominis istius literatis fraudibus judicari, quarum causa haec a me fuit instituta disputatio.

§. VIII. *Commentarios sub nomine ARISTOBULI non fuisse confictos, saeculo post C. N. II. quae HODII fuit opinio.*

Eusebii vel sola qui legerit excerpta liber a praejudicatis opinionibus, si saeculo post natum Christum secundo sub fictis nominibus scripta, quae quidem pauca de multis habemus reliqua, probe cognoverit, nunquam sibi persuadebit, opinor, in hanc quoque classem opus esse referendum *Aristobuli*. Qui hoc suspicabatur *Hodius* in libro perdocto p. 53, "suspicionem, inquit, meam, de *ῥησέως* Commentariorum *Aristobuli* illud non parum auget, quod *Clemens*, Alexandrinus primus sit omnium, qui eorum fecere mentionem." De *Aristobuli* commentariis idem scripsit *RICH. SIMONIUS* dans son *Histoire Critique du V. T.* verbo quid sentiret indicavit L. II, c. 2, p. 189, clarius L. III, c. 23, p. 499. *Les Livres d'Aristobule, et de quelques autres anciens Auteurs, qui ont écrit si favorablement des Juifs, ont aussi été supposés.* In Latina quae dicitur versione horum loco tantum leguntur ista p. 116. L. III, Hist. Crit. V. T. *Idem de Aristobulo et aliis dicendum.* Supra dicebam, incogitantem hac de re nonnulla scripsisse *ANT. VAN DALE*: in Dissert. scilicet *super Hist. Aristeae* p. 213. ista posuit: *Mirum, sane, nullos alios horum Commentariorum meminisse, non hunc Pseudaristeam, non Iosephum, non Philonem, non Clementem, non ullos ex caeteris seu Iudaeis seu Christianis, qui de hac versione aliquid dixerunt.* Idem ille tamen *Daleus* noverat *Aristobuleam* reperiri apud *Clementem* et *Eusebium*. Confudit vir ingeniosus Commentarios, multis sane commemoratos, cum Versione, in verbis ex *Eusebio* prolatis memorata. Sed, misso *Daleo*, cum *H. Hodio* pauca potius disputemus.

Hodius sic ubi loquentem audiat, quod *Clemens Alex.* primus sit omnium etc. fortasse quis crederet rerum veterum ignarus, prope centenos dari, qui potuerint illorum facere mentionem, nec fecerint tamen. Equidem ex Christianis, quorum ad nos scripta pervenere, qui tandem hîc possint in censum venire perpaucos novi. Neque enim hîc, opinor, alicui in mentem venient *Patres* qui dicuntur *Apostolici*. *Tatianum* dixerit aliquis, *Athenagoram*, *Theophilum*: sed hi primum *Clementi* fuerunt Alexandrino aequales; deinde neque *Philonis* excitant scripta, neque, quod meminerim, *Ἀρχαιολογίαν* *Iosephi*; cur itaque vel visos memorassent *Aristobuli* commentarios? *Tertullianum* nemo facile dixerit. Ad unum itaque res redibit *Iustinum*: Sed multo magis miror tot Scriptores a Iustino Martyre memorari potuisse, quam non lectos, non certe laudatos, *Aristobuli* commentarios. Iudaeos forsan *Hodius* designatos voluerit. An non et hi sunt oppido pauci, atque in universum tantum duo, de quibus hîc cogitari possit? Cur unum de duobus tantum nominat *Hodius Iosephum*? a quo, si ejus extitissent aevo, commentarios *Aristobuli* negat silentio potuisse negligi. De *Aristobulo* velut Regis *Ptolemaei* praepatore quod scribit, cujus mentionem non debuerit omittere *Iosephus*, si notum talem habuisset, quid sentiam supra verbo jam in transcurso fuit indicatum, et dicetur infra plenius. Sed in Epistolâ II. Macc. I, 10. memoratus idem sit, an a nostro diversus, (ut certe plures fuerunt, quod ex historiâ notissimum, inter Iudaeos *Aristobuli* cognomines) nihil interest. Legitne *Iosephus* istam Epistolam, ante ejus aetatem certe scriptam? Si legit, cur non istum Regis *διδάσκαλον*, ex *Hodii* sententiâ, illinc saltem commemorat. Cautè solum *Iosephum* nominat vir Eruditissimus, non *Philonem*; a quo equidem ne unicuique suae gentis scriptorem praeter Sacros citatum commemini, ne Gentiles quidem, nisi perpaucos, testes laudanti. Sed hujus ipsius *Philonis*, jam senis cum nasceretur, cur *Iosephus* in Moysis leges commentarios ne semel quidem commemorat? Docte sic *Is. Vossius* ad ista *Hodii* tribus verbis respondit in Append. Observ. ad *Melam* p. 67, “*Ecqua est causa, quamobrem hujus, operis in historia meminisse debuerit?*” Dictis quibusdam *Vossii*, nimis in hac libertate literariâ superbis; exacerbatus *Anglus* nollem scripsisset, se propter *Iosephi* silentium de isto *Aristobulo* perpetuo dubitaturum. His ceterisque illuc in *Is. Vossium* praecipitanter scriptis si, sequutus exemplum laudabile *Quinctiliani*, dedisset otium, quale suae certe dedit Dissertationi annorum viginti, et, refrigerato scribendi calore, diligentius repetita tanquam lector perpendisset, istam quidem notam primus, opinor, rejecisset, ut non satis meditate scriptam hominibusque harum rerum scientibus displicituram.

Quorum Iosephus in historiâ non meminit, de illis dubitaremus an extiterint, si quodammodo possunt hac in parte cum *Aristobulo* comparari? Non hoc certe dixerit *Hodius*. An ergo tot alios memorat suae religionis ac Gentis homines literatos, ut inter illos omitti non debuerit *Aristobulus*? Cum *Aristobulo* qui possit componi a *Iosepho* memoratum ego saltem ne unicum quidem novi. Propter res gestas bello Iudaico multa dicit in aequalem sibi Iudaeum Historicum *Iustum Tiberiensem*, sed eum in finem scripta, ut hunc posteris tanquam mendacem traduceret. Vid. AEG. MENAG. in *Laërt.* II, 41. Nonnullos ille quidem memorat, quos, nomina Gentilium mentitos, Iudaeos fuisse non dubito, *Aristaeum*, *Cleodemum*, *Eupoleum*, *Hecataeum*, alios etiam, quos supra jam attigi, sed tanquam Gentiles, qui rerum meminerint Iudaicarum. Ubi tandem locus fuisset *Aristobulo*? Sed horum jam desino; illa tractaturus, quae praeter tradita superius, sive dubia narrantur de *Aristobulo* seu falsa.

§. IX. *Falsa et dubia, quae de ARISTOBULO narrantur ab ANATOLIO, cujus dicta, errorum plena, examinantur.* —

Et de Moyse, qui dictus fuerit MUSAEUS.

Primum falsa sunt, quae scribit ANATOLIUS apud EUSEBIUM *Hist. Eccles.* VII, c. 32, non is utique, quocum libenter adeo solebat super *Homero Porphyrius* *Φιλολογεῖν*, sed aliunde notus Episcopus Laodicens, (*Fabric. B. G. Vol. II, p. 275.*) Exhibet illic *Eusebius* insigne fragmentum ἐκ τῶν περὶ τοῦ Πάσχα Ἀνατολίου κανόνων quo meminit et aliorum Iudaeorum veterum, Ἀριστοβούλου τε τοῦ (sic scripserat) πάνυ, ὃς ἐν τοῖς ἐβδομήκοντα κατελεγμένος, τοῖς τὰς ἱερὰς καὶ θείας Ἑβραίων ἐρμηνεύσασιν γραφὰς Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ, καὶ τῷ τούτου πατρὶ, καὶ βίβλους ἐξηγητικὰς τοῦ Μωϋσέως νόμου τοῖς αὐτοῖς προσεφώνησε βασιλεῦσι. Omisso *Aristobuli* nomine his usus est SCALIGER in EUSEBIANUM Chronicon *Hieronymi* N. MDCCXXXIV, propter *Aristobuli* mentionem iisdem ad N. MDCCCXLI; quibus abusus est, ne dicam *Daleum*, HODIUS c. IX. §. 3. ut hinc vel inprimis conficeret, adeo non constitisse veteribus, quo seculo vixerit *Aristobulus*, et ad quem scripserit Ptolemaeum, ut unusquisque fere Lector conjecturam suam interposuerit. Ego contra tanquam verum posui, vixisse sub Philometore, huic suos illum inscripsisse commentarios. Atque hac in re tradendâ veteres sibi satis opinor constitisse, nisi scriptoribus errores librariorum sint imputandi, aut idoneis testibus *Alexandrino Clementi* atque *Eusebio* hac in re possit

possit *Anatolius* opponi, cuius ille quidem error est et aliorum excusabilis de versione factâ non in gratiam tantum Ptolemaei Philadelphi, sed et ejus patris Lagidae. Turpis alter est error in Aristobulo. Seponamus tantisper, quod *Aristobulum* unum facit de LXX Interpretibus; et exigamus vicina. Non nescio magnis illic ab Eusebio laudibus efferri *Anatolium* tanquam virum bonum et eruditum, praesertim exercitatum in rebus Mathematicis sic vulgo dictis, cuius suae peritiae specimina quoque publica vulgaverit *Canones Paschales*, et *Isagogen Arithmeticam* in decem libros protractam. Vir bonus et Mathematicus in historiâ potuit errare. Praeter ista, mira scribit *Anatolius* et inaudita quaedam. Cum diem ille Paschatis definivisset, Ἰουδαίοις δὲ, ait, ἐγνώσκετο τοῖς πάλαι καὶ πρὸ Χριστοῦ, ἐφυλάττετό τε πρὸς αὐτῶν μάλιχα· μαθεῖν δ' ἔστιν ἐκ τῶν ὑπὸ Φίλωνος, Ἰωσήπου, Μουσαίου λεγομένων· καὶ οὐ μόνον τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔτι παλαιότερων, ἀμφοτέρων Ἀγαθοβούλων τῶν ἐπὶ κλῆν διδασκάλων; Ἀριζοβούλου τε τοῦ π. etc. Non illum equidem arbitror inter istos Iudaeos, τοὺς—πρὸ Χριστοῦ, numerasse *Josephum* non ante natum, quam Christus in coelum rediisset; sed libenter ex *Hodio* cognovissem, quinam illi essent Agathobuli ambo Iudaei, ambo Philone Iudaeo antiquiores, ambo, quod mirandum est, *Magistri cognominati*, ἐπὶ κλῆν διδάσκαλοι. Huic incommodo *Scaliger* mederi voluit, scribens ex conjectura ad *Euseb.* p. 142, ἀμφοτέρων Ἀγαθοβούλου τοῦ ἐπὶ κλῆν διδασκάλου καὶ Ἀριζοβούλου τοῦ ἀπὸ πανεάδος; postremum unde hauserit *Scaliger* liquebit *Valesium* conferenti, et inprimis *Hodium* p. 51, 52. Sed, quem suo loco reliquit *Scaliger*, multo magis mirabilis Iudaeus ille Musaeus, his recentior, et Aristobulo; *Hodio*, qui multa legerat, ut suspicor, prorsus incognitus. Abstinent his nominibus, ubi vicina ponit ex *Eusebio* descripta *Sozomenus Hist. Eccles.* VII. c. 18, Ἑβραίων τῶν πάλαι, ὡς ἰσορεῖ Εὐσέβιος ὑπὸ μάρτυσι Φίλωνι, καὶ Ἰωσήπῳ, καὶ Ἀριζοβούλῳ, καὶ ἑτέροις πλείστοις, μετὰ ἑαρινὴν ἰσημερίαν τὰ διαβατήρια θυόντων. Isti plerique reliqui, praeter Aristobulum, *Sozomeno* fuerunt inauditi; quin ipsi quoque *Dionys. Petavio*. Nam, ubi multa disputat super *Anatolii* fragmento a *Valesio* laudatus *Petavius* ad *Epiphanius Haeres.* LI, a p. 188—ad 200, ista scribit p. 198. f. Cum enim Iudaei, ut ex *Josepho*, *Philone*, et iis antiquioribus *Aristobulis*, et *Agathobulo* constat, non ante aequinoctium Pascha suum celebrare voluerint etc. errore calami substituit *Agathobulis Aristobulos*. Et *Petavio*, *Scaligero*, *Henr. Valesio*, *Hodio*, atque adeo toti antiquitati, cuius in hoc genere nihil illos latebat, ignotos Iudaeos Scriptores, *Musaeum*, cum *Philone* et *Josepho* memorandum, et his antiquiores *Agathobulos* Magistros uni innotuisse crederemus *Anatolio*? Suspicion in Iudaei cujusdam libello legisse *Anatolium*, praeter alia huc spec-

stantia, τὴν τῶν διαβατηρίων ἑορτὴν, sive *Paschatis festum*, instituisse Μουσαῖον, nesciisse vero *Moysen* isthoc Graeco nomine designatum a Iudaeo, non insulse nomen amabile Graecis suae gentis accommodante legislatori. Fundamentum huic suspicioni *Eusebii* mihi praebent Excerpta ex Libello *de Iudaeis* ARTAPANI, qui mihi Iudaeus est Alexandrinus, nugator ille quidem et mendax, qualis Aristobulus, sed Graece doctus, antiquus, rerumque Aegyptiacarum peritissimus: In istis Excerptis *Artapanus* Moysis historiam tractans (*EUSEBIUS* L. IX. p. 431—436,) non illum tantum ubique Μῶυσον vocat (quod nomen in eorundem particula minus accurate descripta a CLEMENTE ALEX. *Strom.* I, p. 413, 25, in formam transiit Graece loquentibus Iudaeis usitatam:) sed et ista scribit in suo genere notabilia: *filiam Regis Aegypti Regulo cuidam elocatam, cum esset sterilis, Iudaei cuiusdam sibi supposuisse παιδίον, τοῦτο δὲ Μῶυσον ὀνομάσαι, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων αὐτὸν ἀνδρωθέντα Μουσαῖον προσαγορευθῆναι, γενέσθαι δὲ τὸν Μῶυσον τοῦτον Ὀρφέως διδάσκαλον*. Apud Eundem *Praep. Evang.* IX, c. 8. Numenius, nisi fallor, Iudaeus Μουσαῖον, Iudaeis expulsis Aegypto ducem, vocat ἄνδρα γενόμενον Θεῷ εὐχασθαι δυνατότατον, et paulo post meminit τῶν συμφορῶν, ἃς ὁ Μουσαῖος ἐπῆγε τῷ Αἰγύπτῳ.

In his opinor, fundavit suas conjecturas HUETIUS *Dem. Evang.* Prop. IV, c. VIII, §. 18. Sed ut illuc redeam, si vera suspicor, ut certe sunt hic disputata verisimillima, atque adeo si Μουσαῖος, *Anatolii*, Iudaeorum divinus est Legislator *Moyses*, cuius illum culpa reum perhibebimus, qui *Musaeo* hoc antiquiores dixerit tenebricosos istos magistros *Agathobulos*, et, cuius ille scripta legisse videtur, *Aristobulum*? Non amplius certe mirabimur, quem praeterea duplicem errat errorem; primum, quo dedicasse scribit *Aristobulum* suas Mosaicae Legis βίβλους ἐξηγητικάς primis Ptolemaeis Lagidae et Philadelpho, quas sexto demum Ptolemaeorum Philometori constet ab *Aristobulo* fuisse inscriptas; alterum, quo nobis narrat unus omnium ex antiquitate, *Aristobulum* unum fuisse de LXX Interpretibus. Sapientum istorum LXXII nomina quoque nobiscum communicavit ARISTEAS p. VII, quae cum reliquis plerisque transscribere merito IOSEPHUS judicabat non necessarium *Ἀρχαιολ.* XII, c. 2, 6. Potuerat *Aristeas*, ubi invenit reliqua, nomen etiam *Aristobuli* reperisse, notum inter gentiles suos in Aegypto; sed ab Eleazaro Pontifice missis ex Palaestina non absurde Iudaeus Alexandrinus nomina quoque quaesivit indidem Hebraica: peregrinis quinque vel sex Graeca tantum interiecit, *Theophili, Theodoti, Dosithei, Theodosii; Theodosios* quidem tres; *Iasonas* duo; quorum ultimum (apud illos forsan ex Orientali factum: *Jesus, qui et Jason, Hieron.* in *Eusebii Chron.* N. MDCCCXLV.) ex antiquitate Graeca repetitum, (nam priora sunt multo recentioris aevi) Iudaeis etiam

Hellenistis placuisse historia monstrat Iudaica temporis Maccabaeorum, quique istius temporis historiam quinque libris (ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τις ταχυπειθής.) scripto consignasse narratur II *Macc.* II, 23, *Cyrenaeus Jason*. Sed nullus inter istos LXXII sapientes fertur *Aristobulus*; cumque plures fuerint huius nominis Iudaei, si vel in iis reperiretur, nihil ille faceret ad errorem *Anatolii* tegendum. Probabiliter alicubi legerat, Commentarios *Aristobuli* fuisse dedicatos Philadelpho, quod legimus et nos a sciolo quodam scriptum in *Alexandrino Clemente*. Horum recordatus, re non examinata, Legis interpretem Mosaicae facile transformavit in unum de LXX. Atque hoc arbitrator me nunc planum fecisse, quod mihi sumseram demonstrandum; nihil habuisse *Hodius* causae, cur in istis *Anatolii* verbis suae sententiae quaereret patrocinium.

§. X. In aevo ARISTOBULI definiendo constare sibi EUSEBIUM.

At vero haec pleraque frustra sunt a me scripta, si fidem invenit quod *Hodius* in proximis tanquam verum ponit p. 51, v. 7, ut scilicet evincat, nihil constare certi super aetate *Aristobuli*; EUSEBIUS, ait, *Praep. Evang.* “ Lib. 8, c. 8, illum facit coevum Eleazaro Iudaeorum Pontifici, de quo „ agit Aristeas; et ad aetatem ejusdem Ptolemaei utrumque confert, nempe „ Philadelphi.” Hoc si verum est, aut *Eusebius* hic erit accusandus inconstantiae, aut minus absurdum censendum, quod scribit *Anatolius*: Eleazarus enim is *Eusebii*, sive *Aristeae*, Pontifex est Maximus Iudaeorum, qui suam ad Philadelphum Epistolam humanissimâ hac apud *Aristeam* orditur sententiâ: *si tu vales, si valent Regina Arsinoë soror, et liberi, bene est.* Istiusmodi formulae, versusque THEOCRITI. Id. XVII, 131. Regias nuptias cum coelestibus Iovis et Iunonis comparantis; Epithalamium CALLIMACHI, cuius, ut suspicor, initium praebet fragm. CXCVI, auribus Regis accidere debuerunt jucundiora, quam iste *Sotadis* versus, quem ATHENAEO teste XIV, p. 621. A. morte luit Poeta veridicus: Εἰς οὐχ ὁσὴν τρυμαλὴν τὸ κέντρον ὠθεῖς. qualis tamen sententia in Regem, sororis suae maritum, fortasse Iudaeorum pio Pontifici minus disconveniret, quam dedecent, quae facit illum scribentem *Aristeas*. Sed videamus tamen an huic Eleazaro aequalem *Aristobulum* illic faciat EUSEBIUS. *Praep. Ev.* VIII, c. 8, postquam dederat verba IOSEPHI περὶ τῆς κατὰ Μωσέα Ἰουδαίων πολιτείας, p. 370. A. de Legum Mosaicarum Allegorico sensu multa se scribit habere quae diceret, sed eam in rem suffi-

cere sibi videri τὰς Ἑλεαζάρου καὶ Ἀριστοβούλου διηγήσεις, ἀνδρῶν τὸ μὲν γένος Ἑβραίων ἀνέκαθεν, τὸν δὲ χρόνον κατὰ τοὺς Πτολεμαίου χρόνους διαπρεψάντων. Tum primum dat, velut Eleazari verba, ex ARISTEAE descripta libello (p. XVI—XX) — His verba subjungit, quae dederat *Aristobulus* p. 375. D. ἐν τῷ πρὸς Πτολεμαῖον τὸν βασιλέα συγγράμματι. — In istis autem adhibitis ab *Hodio* duarum literarum mutationem pernecessariam et *Eusebium* scripsisse, κατὰ τοὺς Πτολεμαίων χρόνους, vidisset *Hodius*, si in ea parte, quam Criticam vocant, aequae fuisset exercitatus, quam in veterum lectione. Dicere debuit *Eusebius* de his duobus, *claruisse Ptolemaeorum temporibus*. Quin *Aristobulus* ipse dicitur ab EUSEBIO *Praep. Ev.* VII, c. XIII. f. κατὰ τὴν τῶν Πτολεμαίων ἀκμάσας ἡγεμονίαν. quia vixit sub utroque Ptolemaeo Philometore et Physcone, dum unâ regnarunt, etiam cum Physcon post mortem fratris solus rerum potiretur. Qui tot annos in elaborandis Chronicis consumserat, unus omnium Christianorum historiae peritissimus, singulorum aetatem alibi non tantum definiverat; sed in hoc ipso opere, *Eleazari* quidem VIII p. 349. D. (κατὰ) τὸν δεύτερον Πτολεμαῖον, τὸν ἐπικληθέντα Φιλάδελφον. *Aristobuli*, L. IX. p. 410. D. τὸν Φιλομήτορα. Sequutus enim *Clementem*; *Aristobulum* ista scribere narrat ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς τὸν Φιλομήτορα. Studens hic *Eusebius* brevitati, Philadelphum et Philometora Ptolemaeorum nomine voluit designatos. Ex ultimo, quem citavi, loco etiam liquet, ne illud quidem verum, quod scribit ibidem *Hodius* p. 51. “ In libris vero *Praeparationis Evang.* ubi *Aristobuli* Commentarios saepe adducit, ex iisque fragmenta profert, Philometorem nunquam ponit, sed pluribus diversis locis simpliciter dicit *Aristobulum* ad Ptolemaeum scripsisse:” Quatuor indicat in margine libri sui loca; omittit, qui minime fuerat omittendus, Lib. VII, c. 6. quo primâ vice verba quaedam excitans *Aristobuli*, *Philometora* nominat; quem titulum ad nomen Regis postea toties repetere necesse non arbitrabatur *Eusebius*; an non satis erat dixisse, ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου βασιλεῖ Πτολεμαίῳ προσπεφωνημένων; ubi Auctor ipse, istorum temporum more, libro suo simpliciter praefixerat Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ. ut hodie scribi solet simpliciter, *Au Roi*; interdum ne Regis quidem nomine posito, tanquam omnibus ex temporum ratione noto. Ptolemaeorum autem Aegypti Regum cognomina debentur aulicis adulatoribus pleraque, moribusque ipsorum non certe conveniunt: ab historicis tamen antiquis nollemus illa toties praetermissa; tenebras hinc ortas monuit JAC. PALMER. in *Exercit.* p. 149, ibid. agens p. 362. de Ptolemaeo Lathyro, Philometore secundo. Ubi saepius hic a me *Philometoris* est facta mentio, cujus aetate floruerit *Aristobulus*, huius Lathyri, Ptolemaeorum octavi, Patruus est intelligendus, cui successit,

postquam iam ante cum fratre *Philometore* regnasset, Lathyri pater, Ptolemaeus VII, a dicacibus Alexandrinis Physcon, ab aulicis dictus ὁ δεύτερος Εὐεργέτης. Est ista Ptolemaeorum recentiorum imprimis historia, praesertim ob omissa Regum cognomina, magnis adhuc multisque difficultatibus impedita; optandumque esset, ut in publicum emitteretur *Hodii Syntagma Historico-Chronologicum de Ptolemaeis Aegypti Regibus*, si quidem illud, ad editionem paratum, alicubi latet. Sed *Hodii* commodum iterum memini. Constare sibi *Eusebium* in aevo *Aristobuli* constituendo, videor mihi demonstrasse: Sed in *Aristobulo* nec *Clementem* sibi constare scribit *Alexandrinum Hodi*; in uno namque loco *Stromatum* Lib. I, tradere, dedicatum librum *Philometori*; in altero, L. V, vixisse tempore *Philadelphi*: In primo horum locorum existimasse, *Ptolemaeum Philometorem* designari in libro 2. *Maccabaeorum*; in posteriore, oblitum sui, *Philadelphum* intelligi arbitratum esse *Clementem*. Hac etiam in parte sequitur *Hodius* *SCALIGERI* sententiam, hos errores imputantis *Clementi* ad *Euseb.* N. MDCCCXLI. Ubi pro *Clemente* memoriae lapsu nominat *Eusebium* B. MONTFAUCON *Praelimin.* in *Hexapla Origenis* p. 35, *Eusebium* lapsum statuit, vel errasse librarios.

§. XI. CLEMENTEM ALEXANDRINUM in *Aristobulo* sibi constare;
sed in *Clementinis* nonnulla legi ab aliis adjecta;
quae indicantur.

Atque hic nova mihi subnascitur disputatio, suis etiam implicita nodis, quorum si nonnulli solvi nequeunt lenta tractatione, ne noceant partibus vicinis, videbuntur resecandi. Quater in universum nominat *Aristobulum* CLEMENS, *Strom.* I, p. 360, 12. eod. L. I, p. 410, 25. L. V, p. 705, 20. L. VI, 755, 33. Ut hinc ordiar, postremo loco citatur tantum *Aristobulus*; sed huic proxima quoque deberi, quod constitit *Eusebiana* comparanti, supra iam memini me dicere. Primo loco, (p. 360.) Iudaeorum Philosophiam Graecanica antiquiorem esse multis ostendisse dicuntur *Philo Pythagoreus*, et Ἀρισόβουλος ὁ Περιπατητικὸς, καὶ ἄλλοι πλείους. Secundo loco (p. 410) excitat nobis verba quaedam ex *Aristobuli* Commentario, de duplici versione Graeca librorum sacrorum loquentis; quibus ista praefigit *Clemens*, Ἀρισόβουλος δὲ ἐν τῷ πρώτῳ τῷ (τῶν scribendum ex *EUSEB. Praep.* IX, c. 6. ubi haec et vicina habet *Clementis*, τῶν) πρὸς τὸν Φιλομήτορα. Qui haec

scripsit, eundem *Clementem* tertio loco (p. 705) scripsisse crederemus, quae prostant illic vulgata? Ἀριστοβούλῳ δὲ, τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλάδελφον, οὗ μέμνηται ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομὴν, βιβλία γεγονέναι ἱκανὰ, δι' ὧν ἀποδείκνυσιν etc. Quid ostendere voluerit nihil huc facit; sed in istis γεγονέναι, meâ sententiâ mutandum in πεπόνηται, ut plures illi libri dicantur *elaborati*, nempe *Commentariorum in legem Moysis*. Vitiosum illud γεγονέναι, quod utique connecti nequit cum praecedentibus, in errorem induxit ANTON. VAN DALE super *Hist. Aristeae*, p. 214, nec refutatione dignum. Quibus vero temporum rationes notae sunt et *Clementis* eruditio, hos rogo, videantur ne ista *Clementis*, an scioli, cui Philadelphus ex *Aristeae* aliorumque narrationibus multo notior erat quam Philometor: mihi certe dudum ante visa sunt indigna *Clemente*, quam intellexissem quid de hoc loco sentiret *Hodius*. Etiam nunc arbitror, *Clementem* hoc loco scripsisse duntaxat ista: Ἀριστοβούλῳ δὲ βιβλία πεπόνηται ἱκανὰ, δι' ὧν ἀποδείκνυσιν, τὴν Περιπατητικὴν Φιλοσοφίαν etc. Lectorem historiae imperitissimum hanc ad ista notam adposuisse: τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλάδελφον, οὗ μέμνηται ὁ συνταξάμενος τὴν τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομὴν. Si sunt cetera *Clementis*, scripserat, τῷ κατὰ Πτολεμαῖον γεγονότι τὸν Φιλομήτορα. Si quis, non errorem dico, absurdum in historiâ, sed ἐναντιολογίαν adeo manifestam *Clementi* malit imputare, quia leguntur in eius libro vulgata, quam indocto scholiastae, qui varia Clementinis interiecit, ab illo postulem, ut loca quaedam similia mihi monstret *Clementis*, sibimet ipsi sic contradicentis, non tamen errorum exempla quorundam etiam in historiâ; qualia probe novi diligenter ab hominibus in suo quoque genere perdoctis adnotata, DAV. BLONDELLO, dans son *Discours des Sibylles* Liv. I, ch. VI et iam ante FRID. SYLBURGIO in ultima notarum, quas in *Clementem* scripsit p. 1005. Ego quidem horum simile nihil inveni. Bis iam ante testem citaverat *Aristobulum*; illum, ubi prima vice nominat, vocat Peripateticum; ubi postea quaedam eius adhibet verba, excitat illa primo Librorum eius, quos inscripserat Regi Philometori; et hic, tertiâ vice, memorans eundem in transcurso, certiore fecisset suum lectorem temporis quo vixerit, et nescio cuius, qui ejus meminerit? quemque dedicasse libros suos ante scripserat sexto Regum ex ista Ptolemaeorum familia, nunc, adeo *sui oblitus*, vixisse diceret sub Regum istorum secundo? Hic praeterea scriberet, Auctorem *Epitomes Maccabaicorum* meminisse hominis aevi Philadelphēi, tanquam viventis eodem quoque tempore, quo scripta sit ista, si Musis placet Palaestinis, *Epitome Maccabaicorum*. Haec rimarum plena perpluunt. Si cui ne haec quidem persuadebunt, absurdum scholion Clementinis intersertum a malâ manu,

proferam alia, quibus adsensus forte poterit extorqueri. Nego consuetudinem esse *Clementis* ista talia scribendi ad nomina Scriptorum, quorum libri versabantur doctorum manibus: semel illud οὐ μέμνηται memini me legere loco satis alieno positum L. I, p. 350. De septem illic agens Graeciae veteris sapientibus, in septimo ubi sententiis variatum dixisset; alii Periandrum, inquit, alii Anacharsin; v. 25; αἱ δὲ Ἐπιμενίδην τὸν Κρήται — v. 39, αἱ δὲ Ἀκουσίλαον τὸν Ἀργεῖον ἐγκατέλεξαν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς. Media inter versum 25 — et v. 39. si sunt *Clementis*, enormis erit ista parenthesis, in scriptore castigato vix ferenda, saltem aliena prorsus ab instituto: quam inchoant ista, satis etiam perturbate scripta: ὃν (Κρήται) Ἑλληνικὸν οἶδε προφήτην, οὐ μέμνηται δὲ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τίτον ἐπιστολῇ, λέγων οὕτως: quam bene cohaerent ista, ὃν οἶδε — οὐ μέμνηται: sic, credo, scriberet *Clemens*! et suis ille lectoribus narraret ut rem novam, illius Cretensis *Paulum Apostolum* meminisse, et quidem in *Epistola ad Titum* scripta! Ne hoc quidem satis erat: rem inauditam, requirendi laborem in Epistolâ tam prolixâ lectoribus suis ut compendifaceret, ipsa *Pauli* verba profert; hac praeterea monet, commodâ scilicet! occasione, *Paulum* non puduisse Graecanicis uti Poëmatis; firmat hoc alio exemplo, neque enim illic solum, sed et ad Corinthios scribentem, usum ἱαμβεῖω τραγικῷ huic vero ἱαμβεῖω notissimo, Tragico non minus quam Comico, (de quo nuper egit *Toupius* Emend in *Suid.* I, p. 117) continua subjungit, αἱ δὲ Ἀκουσίλαον τὸν Ἀργεῖον. Qui laciniam istam interiectam a *Clemente* nunc putabunt, hos sane vereor, ne iudices sim in aliis etiam habiturus iniquos. Literatoris cuiusdam, non literatissimi Philosophi videntur esse, haud indigna, quae cum iuvenibus Musarum limen ingressis communicentur;

Sed nunc non erat his locus:

Et solet unicuique suum dispensare *Clemens*; quem ad ista suo stylo scribenda habebat accommodum paulo post p. 372, 15, hemistichium tractans *Arati* Paulinum; illic ἐξ ὧν, ait, δῆλον, ὅτι καὶ ποιητικοῖς χρώμενος παραδείγμασιν ἐκ τῶν Ἀράτου φαινομένων..... (hic forsitan alia posuerat, omissa, postquam priora iam essent in contextum recepta;) δοκιμάζει τὰ παρ' Ἑλλήσι καλῶς εἰρημένα. — Sed si qui verebuntur, qui scripta veterum Theologorum ne legerunt quidem, isthac licentia ne nimis multa dubia reddantur atque incerta; sciant illi, breviora quidem scholia, sive vocum interpretationes nonnullas, olim in *Clementis* manuscriptis detexisse, quales multas exstare in isto eruditissimo scriptore nuper adeo scribebat *JER. MARKLANDUS* in *Explicat. Vett. aliquot Script.* p. 246, cuius mihi saepe consensum gratulor; sed emblemata adeo prolixa, quae visa fuerint

ab alia manu scripta, reperisse me perpauca; ad summum, praeter ista, quae dicebam, duo tantum. — In hanc classem refero longam istam ῥῆσιν ex DANIELIS *Vaticiniis* p. 394, atque ab instituto alienissimam disputationem de diversis Linguis et Dialectis a p. 404 v. 12. "Εφορος δὲ — se porrigentem ad p. 405, v. 24. οὐδὲν δὲ. — Ex *Danielis* citata IX, 24—27. ferme sunt eadem, quae prostant in nostris Edd. sed habet et alia quaedam a nostris in *Daniele* Graecis diversa. A nostra *Danielis* versione diversâ sunt usi *Barnabas*, scriptor *Homiliarum Clementinarum*, *Iustinus Martyr*, ipse nonnunquam *Origenes*. Sed a nostra quoque versione *Librorum Regum* et *Paralipomenon* valde diversam plures adhibuerunt, etiam is ipse, qui illos interpretatus est *Procopius*. Sed de his omnibus cur ita sentiam si rationes essent exponendae, ab instituto sermone nimis longe secederem; a quo tamen illud non videbitur abhorrere, si dixerò, notam istam supra positam ex p. 705 propterea mihi quoque visam non *Clementinam*, quia *Clemens* nusquam alibi ne verbum quidem excitat ex libris nostris *Maccabaicis*. Saepenumero profert etiam ex quibusvis, qui nobis dicuntur *Apocryphi*, testimonia, praesertim ex istis duobus eximiis *Iudaicae pietatis monumentis*, quae dicuntur ipsi, 'Η σοφία' 'Η θεία σοφία' 'Η γραφή' 'Η σοφία Ἰησοῦ' more istius temporis et sequentium aliquot seculorum, de quo egerunt ad *Romani Clementis* Epist. I. Jo. COTELERIUS et HENR. BURTONUS, *P. A. T. I.* p. 180, T. II. 479.

§. XII. *Scholia, CLEMENTINIS inserta, quibus fit Estherae et Maccabaicorum mentio.*

Nusquam in *Alexandrini Clementis* scriptis locum inveni citatum ex ullo librorum *Maccabaicorum* qui dicuntur; ne illic quidem, ubi de *Martyrum* agit in tormentis constantia, nec alibi. Duobus tamen in locis *Μακκαβαϊκῶν* fit mentio, et isto, quem tractamus, et altero, etiam valde suspecto, *Strom.* I. p. 392, 17, (ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ταύτῃ γίνεται Ἑσθὴρ καὶ Μαρδοχαῖος· οὗ φέρεται βιβλίον, ὡς καὶ τὸ τῶν Μακκαβαϊκῶν.) Haec si qui velint ut genuina tueri *Clementis*, videant tamen quam parum reverenter auctor huius observatiunculae satis mirae loquatur de libro *ESTHERAE*; quae a ROMANO iam CLEMENTE dicebatur ἡ τελεία κατὰ πίσιν Ἑσθὴρ, in *Epist. I. ad Corinth.* c. LV. Neque tamen ignoro quae hic alia dici possent, praeter ista ex *Hypomnestico* JOSEPHI c. XXV, ubi, post enumeratos duo et viginti libros *Antiqui Foederis*, haec adduntur: Ἐξω δὲ τούτων Ἑσθὴρ καὶ τὰ Μακκαβαϊκά, sola digna quae cum his conferantur,

ORIGENE

ORIGENE *Huetii* T. I, p. 41. E. et Indicibus MSS librorum V. T. in MONTFAUCONI *Bibl. Coislin.* p. 194 et 204. praesertim cum indice librorum istorum, quem seculo II dedit MELITO SARDIANUS, quemque exhibet EUSEBIUS *Hist. Eccles.* V, c. XXVI. Noster in eundem sensum, *Φέρεται*, ait, *circumfertur libellus*, sed quo nomine, quaeso, vel *cuius*, οὗ—βιβλίον· an, obsecro, *Mardochoaei*? Postrema praesertim accidunt mira, ὡς καὶ τὸ τῶν Μακκαβαϊκῶν· quid ista significabunt? *ut et liber fertur Maccabaicorum*? Unumne itaque legit notae conditor an plures? Plures, opinor; nam *Aristobuli* non fit in primo libro mentio: secundum illic designatum voluit. An hic forte tertium? inscriptum quidem Μακκαβαίων Γ, sed qui nihil habet cum Maccabaeorum rebus commune, solos spectans Iudaeos in Aegypto habitantes. Vix mihi persuaderem, scripsisse hominem, ὡς καὶ τὸ γ' τῶν Μακκαβαϊκῶν, et suspicatum illum, historiae in *Estherae* libello narratae simillimam illam quae narratur in Libro III. *Maccabaeorum*; nisi quod nomina sint diversa; illic in Graecis Ἀρταξέρξης, hic Ptolemaeus Philopator; illic sub Artaxerxis degentes imperio, hic in Aegypto Iudaei, praeter cetera potuissent Epistolae Philopatoris III, *Maccab.* III, et VII, comparatae cum Epistolis velut ab Artaxerxe scriptis in *Estherae* libello Graeco hanc indere suspicionem; sed illa suspicio tamen, ut verum fatear, vix videtur in mentem venire potuisse Ecclesiastico istorum temporum Literatori: non indigna fortasse, quam expendat Clariss. JO. SALOMON SEMLERUS, cuius ex operibus nuper editis nota est de *Estherae* etiam libello sententia. — Sed quaenam in altero loco, forsan eiusdem parentis, p. 705, ἡ τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιτομή; et quis est *Aristobulus*, cuius meminisse dicatur istius Epitomes Auctor? Facilis erit ad priorem quaestionem responsio, ad alteram non item. Qui vulgo dicitur secundus liber Maccabaeorum, dicebatur olim, ut erat, *Epitome rerum a Iuda Maccabaeo gestarum*. Huius enim unius, de fratribus istis veri nominis heroibus, patriae quippe libertatis legumque tutoribus, res illie enarrantur gestae, quaeque sub eius evenere ducatu; multis tamen partim veris, quale VII Juvenum cum matre martyrium videtur cap. VII narratum, partim falsis admixtis; quorum in libro primo ne vestigium quidem apparet. Ne mortem quidem Iudae scriptor libelli memorat, in huius subsistens de Nicanore victoria reportata, et festo propter illam Hierosolymis instituto anniversario, celebrando quotannis mensis duodecimi die XIII, πρὸ μιᾶς, ut inquit, ἡμέρας τῆς Μαρδοχαϊκῆς· postremum hoc ob *Estherae* libellum inprimis est notabile. In quibus hic suae Epitomae finem imponit, illa narrantur, 1 *Maccab.* VII, 49, ubi capite demum IX, 18 fortiter pugnans cadit heroum ille Maximus Iudas. Ex

Alexandrino Codice haec in fine libelli sunt vulgata T. II, p. 622, **ΙΟΥΔΑ ΤΟΥ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΥ ΠΡΑΞΕΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ** · ultimum vitiosum et corrigendum est in ἐπιτομή · nisi quis postrema libelli fuisse putet ista : ἐνταῦθα δὲ ἔσται ἡ τελευταία Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου πράξεων ἐπιτομή · mihi tamen prius placet. Nomina librorum sive tituli in Alexandrino Codice sic in fine singulorum leguntur repetita : Γένεσις κόσμου. Ἔξοδος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, atque ita in ceteris, Κριταί · Ρούθ · — Μακκαβαίων Α. Γ. Δ! etc. In Exodi fine omissa in Ed. BREITINGERI dabit Oxoniensis GRABII. Id ipsum in aliis etiam Codicibus aliquoties observavit MONTFAUCONIIUS. Quae vulgo libris praefigi solent, ut Praefationes, olim ad finem saepe collocabantur, tanquam post reliqua scriptae. Opus Jasonis Cyrenaei in quinque libros distributum in hanc Epitomen se contraxisse, scriptor huius libelli Lectoribus persuasum voluit prima periodo Praefationis paulo longius protracta, nostris in Edd. c. II, 19—23, Τὰ μὲν κατὰ τὸν Ἰούδαν τὸν Μακκαβαῖον, καὶ etc. — 23, ὑπὸ Ἰάσονος τοῦ Κυρηναίου δεδηλωμένα διὰ πέντε βιβλίων, πειρασόμεθα δι' ἐνὸς συντάγματος ἐπιτεμεῖν. Sic ista scribenda sunt ab Editoribus deformata, qui centena vitia reliquerunt in his libellis. Qui scripsit librum vulgo dictum II. Maccabaeorum, idem me iudice tertium certe scripsit, Iudaeus Alexandrinus, Graece perdoctus; nec sane Dialecto Alexandrina, qua primus liber Maccabaeorum (ad quem ceteri quod ad veracitatem aequiparari nequeunt) exaratus est: hic enim, ut vere dicitur in veteri σημειώσει ex MS. Paris., vulgata a Io. COTELERIO ad *Canon. Apost.* LXXVI, p. 452, n. 4. κατὰ τὸ τῆς Θείας γραφῆς ἀρχαῖον ἰδίωμα τὸν χαρακτῆρα φέρει, scriptus, ni fallor, a quodam Palaestino, more Graece loquentium in Syria Iudaeorum, Ἑλληνιστικῶς neque enim adsentirer, *Th. Sig. Bayero*, omnes istos libellos in Aegypto scriptos esse iudicanti, in *Thes. Epist.* LACROZ. I, p. 33. — Hierosolymis certe datae sunt duae perbreves Epistolae, ad Alexandrinos Iudaeos, Graecismo Iudaeorum plebeio, sive stylo Libri primi Maccabaeorum scriptae, quae, nostris in Edd. ut leguntur, sic iam antiquitus satis absurde praefixae legebantur, cum aliis quibusdam, brevi isti narrationi rerum a Iuda Maccabaeo gestarum, quae sermonis genere scripta est, si Iudaeum spectes, pereleganti. Nec praefixae tantum prostant, sed cum illa sic veluti commixtae, ut unius opusculum omnia videantur efficere; quo nihil tamen magis est absurdum cogitatu.

§. XIII. De ARISTOBULO, *cujus fit mentio* II. MACCABAÏCORUM.*Videri esse Scriptorem* Commentarii in Legem Moysis.

Illic et olim lectas istas Epistolas liquet tum ex Scholio vetusto CLEMENTIS verbis interiecto, tum ex EUSEBIO *Praep. Evang.* VIII. p. 375. D. ubi, cum meminisset *Aristobuli*, καὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλην Φιλοσοφίας πρὸς τῇ πατρίῳ μετεληχότος· οὗτος δ', ait, αὐτὸς ἐκεῖνος οὗ καὶ ἡ δευτέρα τῶν Μακκαβαίων ἐν ἀρχῇ τῆς βίβλου μνημονεύει. Locus est ab iis omnibus, (nec multi sunt numero,) qui *Aristobuli* meminere, recentioribus adhibitus, II. *Macc.* I, 10, *Iudaei Palaestini* S. D. et ceteris in Aegypto Iudaeis, et Ἀριστοβούλῳ, διδασκάλῳ Πτολεμαίου τοῦ βασιλέως, ὄντι δὲ ἀπὸ τοῦ τῶν Χριστῶν ἱερέων γένους. Quaeritur nunc, sitne scriptor Commentariorum in *Moysen*, qui tempore Philometoris claruit, idem *Aristobulus*, qui hic memoratur, ut idem esse videbatur *Eusebio*. Negat eundem esse SCALIGER in *Euseb. Chron.* p. 142. negat RICH. SIMONIUS *Hist. Crit. du V. T.* III, c. 23, p. 499. Aiunt H. VALESIUS in *Eusebii Hist. Eccles.* VII, 32, p. 370, GROTIUS *Comm. in Libr. Maccab. Is.* VOSSIUS *Observ. ad Melam Append.* p. 66. BR. WALTONUS in *Appar. Bibl.* IX, 4, et GUL. SPENCERUS in *Origen. c. Cels.* p. 55, hic quidem in eo quoque *Grotium* sequutus, ut non Philometoris sed Physconis fuisse praeceptorem arbitrentur: hujus, an illius censuerit *Valesius*, latet: Philometoris dici potuisse praeceptorem, quantumvis hic dudum ante diem suum obierit, cum ista scriberetur Epistola, *Vossius* existimabat. Eius adversarii, HUMFR. HODII nova prorsus est opinio, in *Lib. contra Histor. Aristee* c. IX, §. 4. haec quoque scribentis: “omnino pro-
,, habile est, vel eundem revera fuisse, vel saltem illius nomini suppositos
,, fuisse praedictos Commentarios.” Negat tamen vel fingi potuisse Philometoris praeceptorem isthoc anno, quo scripta fertur Epistola, sed ait illius successorem; illum enim vere monet mortuum anno 167 aerae Maccabaicae, scriptam epistolam dici ejusdem aerae anno 188. Sed tandem § 5. *Hodius* locum esse scribit” justae suspicioni, Commentarios istos — ab aliquo recentiore editos fuisse nomine Aristobuli, illius Praeceptoris Ptolemaei. Sane
,, nullum unquam extitisse Aristobulum Iudaeum, Praeceptorem Ptolemaei
,, Regis, et Epistolam supradictam, qua illius fit mentio, *fictitiam* esse, mihi
,, facile persuadeo. Neque alia de causa videtur Commentariorum Auctor eos
,, edidisse sub persona talis Aristobuli, quam quod talis mentionem in *Epistola*
,, praedicta repererat.” Nescio quid aliis evenerit ista legentibus nisi *Is. Vossio*; mihi quidem ista certe *Hodii* non placent, eo usque abrepti cap

lore disputandi hanc unam ob causam, quia pauca quaedam de multis *Aristobuli* verba ipsius obesse sententiae videbantur de fabula Aristearia (nec obstant tamen, me iudice;) sed praesertim de *Demetrio Phalereo* loquentis *Hermippi* testimonio. Bella, mehercule, ratio movit, si movit ista conditorem Commentarii Iudaici in Legem sub nomine *Aristobuli*, quod *Aristobuli* cuiusdam Regii Praeceptoris nomen legerat in Epistola quadam obscura, quam *Hodius* et ipsam *fictitiam* esse sibi persuasit. Dicere saltem debuerat, fictam Epistolam ut Commentariis istis quoddam decus ex dignitate Regii Praeceptoris conciliaretur. Qualis vero finxisset Epistolam aut Commentarios? Christianus, an Iudaeus? Sed quem in finem, obsecro, seculo post Christum N. secundo Iudaeus, et in qua tandem eruditus Schola Graecanica, confinxisset Commentarios eleganter Graece scriptos, adeo eruditos, Poëtarumque veterum aliorumque scriptorum locis refertos, partim etiam versibus, a se tam probabiliter conditis, ut homines illos his in rebus cernendis exercitatissimi huc usque legerint velut versus *Homeri*, *Hesiodi*, *Callimachi*? Talia quaedam 175 annis ante Christum natum Alexandriae periclitari potuit homo Iudaeus in doctis suis ad patrias gentis suae leges Commentariis, ut dum res essent Iudaeorum in Aegypto sub benigno Principe, nec illorum ob religionis diversitatem osore, laetiores, genti Graecis adeo contemptae, vix Historicis olim notae, ab *Herodoto* suo nomine nusquam commemoratae, dignitatem quandam adiungeret; atque illud obtinuisse titulus monstrat Philosophi Peripatetici, quo illum sunt dignati, sicut *Philonem* ducentis annis post vocare coeperunt Pythagoreum. Sed quem tandem sibi finem statuisset Iudaeus eruditus seculo Christianorum secundo, in istiusmodi opere confingendo, sub *Aristobuli* persona, cuius nomen invenisset in isthac Epistola? Neque enim credo dixerit ab eodem et illam confictam. Plures quidem isto seculo libelli conficti sunt ad promovendam religionem, non indigentem his ineptis defensoribus, et suo semper munimine tutam. Sed sunt fueruntque nugaces indoctique libelli, quorum nos hodie puderet, nisi humani ingenii nota esset in talibus etiam imbecillitas. Nihil vero, quod mihi quidem innotuit, confictum fuit isthoc aevo, quod ad Commentarios possit istos Iudaei Peripatetici comparari, quantum nobis quidem licet de ipso opere ejusque doctrina judicare vel ex reliquiis istis paucis, illinc nobis in *Eusebii* libro plerisque custoditis. Qui *Hodio* saepenumero suffragatur, quique ne hic quidem ab illo dissensisse videtur ANT. VAN DALE *Diss. super Hist. Aristeariae*, p. 216, 217, multis castigat scriptorem libri secundi Maccabaïcorum tanquam *falsa*, *absurda*, *ridicula* narrantem, de Antiochi quoque morte sibimet ipsi contraria. De Veterum oraculis bene merito Medico hic

error etiam non unus condonabitur. Sed in his etiam accidit ut multo facilius, quid non sit, quam quid verum sit, definias. Idem ille tamen *Aristobulus* mihi quoque videtur in ista intelligendus Epistola. Si scripta esset in Aegypto isthoc anno, quem praeferunt Editiones, esset in titulo *Magistro Ptolemaei Regis* difficultas haud exigua, quam ab *Hodio* monstratam tollere non potuit *Is. Vossius*. Sed, quum scripta fuit Hierosolymis Epistola ad Iudaeos Alexandrinos et *Aristobulum*; qui, tanquam inter illos vir primarius, propter generis dignitatem et sapientiam, nominatur; quem fama non mendax per Iudaeam cum Ptolemaeo Philometore, cui libros inscripserat, familiariter versatum, atque ad quaestiones a Rege super Lege *Moysis* positas respondisse ferebat, hunc minime mirarer, in Iudaea Palaestina habitum *Regis Magistrum*; atque hoc titulo, more loquendi Iudaico, grandaeum ab Hierosolymitanis salutare potuisse censerem in hac Epistola, si numeri non sunt vitiosi, in Aegypto regnante Philometoris fratre, Physcone, scripta. Sed suspicor equidem in numeris illic etiam a librariis esse peccatum; huiusque suspicionis rationes expromam, postquam ostendero, cum Rege Philometore super suae Legis quaestionibus familiariter, ut dicebam, colloquutum Iudaeum Philosophum, et ad Regis interrogata respondentem. Hoc mihi demonstrare videntur ejus apud *EUSEBIUM* verba, non illa quibus Regem alloquitur L. VIII. p. 376. D. ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποσέλλης σὺ, βασιλεὺς ὦν· et L. XIII. p. 664. B. ἐπὶ τοῦ — Φιλαδέλφου, — σοῦ δὲ προγόνου· nam Regi libros inscripserat; sed ista apud eundem p. 376. A. ἱκανῶς εἰρημένων πρὸς τὰ προκείμενα ζητήματα, ἐπεφώνησας καὶ σὺ, βασιλεῦ· exhibetur tum non absurda Philometoris Quaestio, cur in Lege Iudaeorum deo membra tribuantur humana mirati; ad quam, ut erat horum captus, satis ille respondet probabiliter. Hinc praeterea atque aliunde suspicor, *Aristobulum* in Commentario suo *ζητήματα* prae ceteris tractasse, sive solvendos sibi sumsisse nodos vindice dignos, in quibus ex *Moysis* quoque lege nectendis ea fuit Iudaeorum Magistrorum industria, qualem ex *Homero* veterum Grammaticorum fuisse verbo monuit *HEMSTERHUS*. in *Lucian* p. 242. *ANATOLIUS* apud *EUSEB. Hist. Eccles.* VII. c. 32, p. 369. f. αὗτοι, inquit, τὰ ζητούμενα κατὰ τὴν Ἑξοδὸν ἐπιλύοντες, Φασὶ δεῖν etc. plures nominat, sed unius exhibet *Aristobuli* verba p. 370, ὁ δὲ Ἀριστόβουλος προστίθησιν ὡς εἶη etc: — ubi continuantur ad v. 13, ex ejus in Exodum commentario probabiliter sumpta, quod an viderit *Valesius* incertum est. Τὰ ζητούμενα, de quibus quaestio solebat institui, nomina locorum vocat explicatione digna *Eusebius* in fine Praefat. Libelli περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· (is lenem Medici manum desiderat; quos enim habuit, fuere σφραβλοῦντες καὶ βιώμενοι·) Conf. *PHOTII Biblioth.* p. 246, 6.

a SUIDA Διόδωρος Μονάζων scripsisse dicitur εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Παραλειπομένων, *Euagoras περὶ τῶν παρὰ Θουκυδίδην ζητουμένων*. Talia tractans *Aristobulus* e Libris sacris, dum ad quaestiones, a Rege nonnullas, ab aliis plerasque propositas, respondebat, ad morem accommodabat se non suae gentis tantum Doctorum, sed Graecorum imprimis in Alexandrino Museo. —

§. XIV. *De Epistolis duabus, praefixis Libro II. Maccabaïcorum, seu Epitomae Historiae Maccabaïcae. Iudam in Epistolâ etiam II. intelligendum Maccabaeum.*

Sed, quod paulo ante verbo iam videor indicasse, sunt mihi super Epistolâ, qua fit Aristobuli mentio, conjecturae quaedam subnatae, quas harum rerum scientibus expendendas dabo. Hoc primum unicuique manifestum esse opinor attendenti, duas illic legi (II Macc. I.) Epistolas; non diversis tantum temporis non longe tamen a se invicem remotis articulis, sed et diverso stylo scriptas; harum primam nostris in Edd. novem contineri segmentis; totidem paene secundam. Deinde, secundam Epistolam claudendam primum cap. I, 18 in istis, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἄγῃτε. Quae tum sequuntur hinc, ad cap. II, 19, ubi inchoat Praefationem Epitomes Auctor elegantiae Graecae studiosus, παρεμβεβλημένα suspicabatur *Grotius*: multa certe continent inaudita nobis, et absurda quaedam, qualia sunt fabulosae narrationes de *Nehemia*, et *Ieremiâ*, ingeniis tantum Iudaicis istorum temporum dignae, hoc tamen mea sententia perutiles, quod ad narrationes librorum in canonem receptorum, simile nihil exhibentium, comparatae monstrant horum dignitatem; in quibus cum veracitate certant τῶν τε λέξεων τὸ ἄτυφον, καὶ τῶν εἰπόντων τὸ ἀνεπιτήδευτον. quae duo prima numerat *TATIANUS Orat. ad Graec.* p. 102, inter illa, quibus ad amplectendam Christianam religionem fuerit commotus. — Hoc praeterea mihi dari velim; ejusdem utramque Epistolam esse argumenti, seu scriptas ambas in eundem finem ab Hierosolymitanis, sive Palaestinis Iudaeis, ad Alexandrinos atque Aegyptios ceteros, ut hos cohortarentur, ejusdem secum generis et religionis participes, ad eosdem dies festos secum mense Chasleu celebrandos, apud se nuper Hierosolymis institutos occasione templi mensis istius noni *Kisleu* vel Chasleu die 25 renovati seu lustrati sacrorumque restitutorum, quae per Antiochum profanata tres annos neglecta jacuerant. In primâ Epistolâ, post vota more Iudaico nuncupata, suasque calamitates a scelerato Iasone,

suo Gentili et vitio creato Pontifice, vere repetitas, suas narrant Piorum preces exauditas; *victimae oblatas, lucernas accensas, panes iterum propósitos*. Tandem et vos, inquiunt, *utinam velletis nobiscum hos dies festos celebrare mense Chasleu eadem hilaritate, qua suo mense (Tisri) celebratis dies festos Tabernaculorum*: in hunc sensum ultima capienda censeo; cepitque ferme *Grotius*. — In secunda narrant e praesentissimo gentem periculo liberatam a Deo, Antiocho in Perside contrucidato, de cuius morte diversa narrant et ab aliis et a scriptore L. II. Deo grates agunt, qui belluam istam sub fastu Regio latentem confoderit. Celebraturi mensis Chasleu die XXV (velut primo festorum dierum) τὸν καθαρισμόν τοῦ ἱεροῦ, id est τὸν ἐγκαίνισμόν, sive τὰ ἐγκαίνια, nostri, inquiunt, officii censuimus, ut hoc vobis significaremus, vosque adeo ipsi etiam celebraretis. — Quae tum sequuntur, occasione vocis Σκηνοπηγίας, in prima Epistolarum obvia, I, 9 mihi videntur adiecta sic ut scriptor illa velut partem haberi voluerit Epistolae secundae. Hominis, forsan Alexandrini, scopus fuisse videtur, popularibus suis persuadere, ut festos istos dies cum Iudaeis agerent Palaestinis; non sibi quidem templum vel sacra primum violata, tum renovata, sed si suae gentis historias veteres memoriâ repetant, in illis sat rationum inventuros, cur, illarum recordati, festum eodem tempore cum fratribus suis in Iudaea hilares agerent. Ad hanc lucem spectata clarescent, primo adpectu tenebricosa. Nam in fine mirabilis de *Nehemia* et igne sacro narratiunculae tandem invenies καθαρισμόν I, 36. comparandum cum Hierosolymitani templi huius temporis καθαρισμῶ· cur mentio fiat toties ignis, 18, 19 etc. liquebit comparanti II *Macc.* X, 3, ubi de igne etiam sacro ἐν τοῖς ἐγκαίνιαις agitur renovato. Tum de *Jeremia* fabulosa quaedam narrantur II, 1—8, e quibus conficere non debuerat Io. ERN. GRABIUS in *Spicileg. Patrum* Saec. I. p. 136, quod ponit. Deinceps II, 8—12, vera traduntur de *Moyse* et *Salomone*, hoc, faciente θυσίαν ἐγκαίνισμοῦ καὶ τῆς τελεώσεως τοῦ ἱεροῦ, et octo dies festos celebrante. Notabilia sunt, adhibita a GRABIO *Prolegom. in T. I. Bibl. Gr.* p. 4. I. A. FABRICIO *Cod. Pseudepigr. V. T. I.* p. 1163, quae II, 13 narrata dicuntur de *Nehemia* fundante Bibliothecam (τὴν βασιλικὴν βιβλιοθήκην memorant *Estherae* Graeca II, 13, non illam, opinor, Hierosolymitana capaciorem) in templo, in quam libros sacros ἐπισυνήγαγε quos belli tempore perditos v. 14. *Iudas* recollegisse dicitur. Qui scribit ista, tanquam ex persona Palaestini, libros istos Hierosolymis esse narrat, quorum si indigerent Alexandrini, mitterent qui in Aegyptum deportarent. — Hoc minime dubium, quin illic II, 14 memoratus Ἰούδας, *Iudas* sit *Maccabaeus*, quod agnovit etiam *Grotius*; sed is si sit *Maccabaeus*, ille nobilissimus *Iudas*,

cujus solius Imperatoris res cum Syro-Macedonibus gestae libro, qui sequitur, enarrantur, quis, obsecro, Ἰούδας erit in initio Epistolae secundae, I, 10. ubi οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἡ Γερουσία καὶ Ἰούδας, *Populus Iudaicus et senatus Hierosolymitanus et Iudas, Salutem dicunt Aristobulo — et Iudaeis in Aegypto.* Respondebit Grotius: “Hic Iudas aliquis est Iohannis, Hyrcani cognatus, ejusque vicem gerens, Iohannē Hyrcano in Syros hostes, bellante. Vide *Iosephum* XIII, 16. 17.” Hic evenit, quod in talibus saepenumero solet evenire. Vidi *Iosephum*, et Hyrcanum illic, ut noveram, in commodis temporum articulis occupandis vigilem; sed nullum illic inveni *Iudam*, aut cognatum Hyrcani vicem Hierosolymis gerentem, cui haec Epistola veluti tum scripta contribui possit ulla specie. Fratrem quoque noveram Iohanni Hyrcano fuisse Iudam, sed cum ejus patre Simone vel paulo post interfectum, ante quam is rerum potiretur. Quid vero *Grotium* impulit, ut Iudam Hyrcani cognatum nobis comminisceretur? Ratio haud sanequam absurda, temporis nimirum. Scripsisse etenim nostris in Editionibus feruntur ista I, 10. Hierosolymitani et Iudas Ἐτους ἑκατοσσοῦ ὀγδοηκοσσοῦ καὶ ὀγδῶν, anno CLXXXVIII, nempe βασιλείας Ἑλλήνων, ut dicitur in L. I, *Macc.* I, 10, ejus Auctor ad istam Aeram suos Rerum Iudaicarum utilissimos Annales digessit, memorans

Annum CXXXVII	—	I Macc. I, 10.
———— CXLIII	————	20.
———— CXLV	————	54 et 29.
———— CXLVI	————	II, 70.
———— CXLVII	————	III, 37.
———— CXLVIII	————	IV, 28.

atque ita in sequentibus usque in
Annum CLXXVII ——— XVI, 14.

sive mortem Simonis, generi sui scelerata fraude cum filiis duobus contrucidati; cui filius unicus superstes in Pontificatu rerumque civilium administratione successit Ioannes; (2) in quo Pontifice creato claudit historiam suam Scriptor ille fidelissimus, qui de Maccabaeorum etiam libris, *ad veritatem*
quod

(2) Ioannis res gestas narratas scribit ἐπὶ βιβλίου ἡμερῶν ἀρχιερωσύνης αὐτοῦ, ut alia narrata dicuntur *Nehem.* XII, 22. ἐπὶ βιβλίου λόγων τῶν ἡμερῶν. quales saepe laudantur Annales in libris Regum etc.

quod attinet historiae, contemptim loquente, ceterorum eximi numero debuerat a BURTONO in Epist. I. Clem. Rom. P. A. T. II. p. 486. b. Quae hac in parte tradit Historiae Iudaicae Iosephus, pleraque fide nituntur Scriptoris L. I. Maccab. quem ille ducem sequutus est. Jam vero in Ioannis Hyrcani Principatus annum XI incidit is annus CLXXXVIII Regni Graecorum a Iudaeis istorum temporum dicti, sive Aerae Seleucidarum, atque adeo in annum regni Ptolemaei Physconis XXII. — Epistola Hodio videbatur fictitia: mihi quam maxime genuinae videntur ambae, quia probabilis excogitari nulla potest ratio, propter quam censi possent confictae. Sed in utramque suspicor a manu recentiori temporis, quo scriptae feruntur, notam fuisse illatam aut hanc in prima saltem, si quis ita malit, depravatam. Illam, quae homines eruditos huc usque decepit, si auferas, quae nunc sunt obscura clarescent omnia. Iudas in Epistola secunda I, 10. Iudas erit Maccabaeus, cujus fit in additamento ad eandem epistolam mentio, II, 14. atque ejusdem argumenti, quod inspicienti liquebit, Epistola prima ejusdem anni initio, vel fine praecedentis, videbitur scripta. In utraque festum super templo renovato lustratoque celebratum, atque iterum in Iudaea celebrandum, anniversarium commendatur Iudaeis Alexandrinis. In prima calamitatum mentio fit, a Iasone velut flabello concitatarum, quibus sint a Deo tandem liberati. Narratur in secunda Epistola caedes Antiochi Epiphanis, qua occasione fuerit, a quibus, et quo tandem modo peracta. Hanc in rem legenda sunt notata a GROTIO in L. I. Maccab. VI, 1, 2. Fac jam temporis notam esse genuinam, annum Aerae Seleucidarum CLXXXVIII. Antiochus Epiphanes, quomodocunque, periit anno ejusdem Aerae CXLIX, I Macc. VI, 16, ἀπέθανεν Ἀντίοχος — ἔτους ἑνάτου καὶ τεσσαράκοστος καὶ ἑκατοστος. Hoc aliunde firmatum in dubium cadere non potest. Jam vero, censebimusne mortem Regis Syriae, Aegypto vicinae, Aegyptiis Iudaeis ut rem novam hac Epistolâ narratam novem et triginta annis post quam evenisset? quum, minimum quintus ab Epiphane, Syriae regnum, quod jam ante tenuerat, recuperasset Demetrius Nicanor? Ignorassent Alexandrini, annis XII. post mortem Antiochi Epiphanis, suum Regem Philometora filiam elocasse Alexandro, qui, mentitus Epiphanis filium, Demetrium Sotera vita regnoque spoliaverat Syriae; ab utroque, Rege suo et Syriae Alexandro, Ptolemaide nuptias celebrantibus, evocatum illuc Hierosolymis Ionathanem et honore cummulatum, quae narrantur I Macc. X, 57-65, accidisse autem illic dicuntur anno CLXII. Quadriennio post, anno CLXVI, suum Regem, Philometora, Regem quoque Syriae proclamatum, in avitum Regnum Demetrio Nicanori restituto Cleopatram filiam in matrimonium dedisse? Postquam haec omnia

accidissent Alexandrinis utique nota, adhuc Iudaei Hierosolymitani per annos exspectassent duo et viginti; tum demum scriptâ Epistolâ mortem illam Antiochi Epiphanis Iudaeis significassent Alexandrinis. Prorsus haec abhorrent ab omni verisimilitudine. De Antiocho Sidete nemo facile cogitaverit, cujus, amici Iudaeorum et Ioannis Hyrcani, pietatem collaudant Iudaei, horum etiam ope indigentis. Contra, vel abjectis vel emendatis temporum notis, suis jam scriptas Epistolas statuamus articulis temporum legitimis; omnia optime cohaerebunt. In prima fit mentio alterius Epistolae, quam ante scripserint in mediis istis suis calamitatibus, quibuscum fuerant conflictati, ἀφ' οὗ ἀπέστη Ἰάσων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἁγίας διαθήκης (sic legendum videtur 11 *Macc.* I, 7.) sequuntur ista “καὶ ἐνεπύρισαν τὸν πυλῶνα καὶ ἐξέχεαν αἷμα ἁθῶν. Coepere calamitates ab initio regni Antiochi Epiphanis, atque adeo anno Aerae Seleucidarum CXXXVII. 11 *Macc.* I, 10. isthoc capite primo narratae; per annos undecim inprimis continuatae, usque in annum CXLVIII, ante triennium omnium fuerant gravissimae, anno CXLV. Hoc enim anno, (11 *Macc.* I, 37.) ἐξέχεαν αἷμα ἁθῶν. &c. quae eadem verba nostrae sunt Epistolae; hujus anni fine (11 *Macc.* I, 54, 59) templum fuit profanatum. Iason, homo sceleratissimus, qui emerat a Rege Pontificatum, isthoc Capite non nominatur; sed cum suae conjurationis sociis expingitur 11 *Macc.* I, 11-15. ubi ἀπέστησαν ἀπὸ διαθήκης ἁγίας, quod huc maxime spectat: De Iasone cum suis haec intelligenda, liquebit comparanti, praeter Epistolae verba, 11 *Macc.* IV, 7. &c. 11 *Macc.* IV, 16. &c. Dirissimis malorum ope divina, consilio manumque Iudae Maccabaei, liberati, triennio post, anno CXLVIII, eodem anni die, quo triennio ante profanatum fuerat templum, ob illud lustratum et sacra sibi restituta, festos dies mense *Chasleu* celebrare coeperunt. Laeta gentilibus suis precati, hac nunc epistola significant, suas preces tandem exauditas a Deo, atque intermissa se sacra renovasse; his in eam rem verbi usi:

“πρασινέγκαιμεν θυσίαν καὶ σεμίδαλιν,

”καὶ ἐξήψαμεν τοὺς λύχνους,

”καὶ προεθήκαμεν τοὺς ἄρτους.

Iam vide quae fecerint isthoc anno CXLVIII, narrata 11 *Macc.* IV cum V. 38, invenissent τὸ θυσιαστήριον βεβηλωμένον καὶ τὰς πύλας κατακεκαυμένας &c. (ut in Epistola nostra scelerati ἐνεπύρισαν τὸν πυλῶνα) V. 47, novum construxerunt altare: 49, vasa sacra renovarunt, et in templum intulerunt τὴν λυχνίαν, καὶ τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ θυμιαμάτων, καὶ τὴν τράπεζαν.

50 Ἐθυμίασαν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, καὶ ἐξήψαν τοὺς λύχνους, —

51 Καὶ ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν τράπεζαν λύχνους.

Summo mane sequentis diei

53 Ἀνήνεγκαν θυσίαν κατὰ τὸν νόμον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τῶν ὁλοκαυτωμάτων.

Hic dies

52 fuisse dicitur 25^{tus} τοῦ μηνὸς τοῦ ἐνάτου · mensis autem is Chasleu anni CXLVIII.

Eadem ista, paucis verbis, stylo magis Graeco, narrantur 11 Macc. X, 3.

Τὸν νεὼν καθαρίσαντες, ἕτερον θυσιαστήριον ἐποίησαν · καὶ πυρώσαντες λίθους, καὶ πῦρ ἐκ τούτων λαβόντες, ἀνήνεγκαν θυσίας μετὰ τριετῇ (sic legendum cum Grotio) χρόνον · καὶ θυμίαμα, καὶ λύχνους, καὶ τῶν ἁρτων τὴν πρόθεσιν ἐποίησαντο.

In libro quoque primo narratis IV, 52, 54, eadem sunt, sermonis tantum elegantia diversa, quae dederat Iudae gestorum Scriptor. 11 Macc. X, 5, Ἐν ἡ δὲ ἡμέρᾳ ὃ νεὼς ὑπὸ ἄλλοφύλων ἐβεβηλώθη, συνέβη κατὰ τὴν αὐτὴν τὸν καθαρισμόν γενέσθαι τοῦ νεὼ, τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκάδι τοῦ ἐνάτου (non αὐτοῦ) μηνὸς, τοῦ Χασλεῦ. Sic ista sunt emendate scribenda. Mihi jam liquere videtur, scriptam Epistolam primam paulo post, quam isthaec evenerant, vel eodem anno CXLVIII, vel potius initio sequentis CXLIX; notamque adeo temporis esse debuisse, ἔτους ἑκατοστοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐνάτου · non, quae vulgatur, ἔτους ἑκατοστοῦ ἑξακοστοῦ ἐνάτου. Nullus tum Rex fuit Demetrius, vivente adhuc Antiocho, cujus nomen execrati cur posuissent in Epistola de rebus scripta privatis? Et, ne verba nimis multa profundam, secundam Epistolam scriptam arbitror eodem anno CXLIX paulo ante quam idem essent anniversarium celebraturi festum: tale namque futurum anno praecedenti constituerat cum fratribus Iudas Imperator: 1 Macc. IV, 59, ἔστησεν Ἰούδας — ἵνα ἄγωνται αἱ ἡμέραι ἐγκαίνισμοῦ — ἐνιαυτὸν καὶ ἐνιαυτόν. Hoc anno Iudaicis rebus feliciter evenit, ut in Persida profectus Antiochus, Dianae templi cujusdam donariis aliisque rebus opulentissimi spoliandi gratia, non hac tantum spe frustraretur, sed acceptis in itinere nunciis de copiis suis in Iudaea profligatis a Iuda, animo tantam aegritudinem conciperet, ex qua, scelerum conscientia simul velut furiis agitatus, morbum contraxerit, qui ipsum abstulit ἔτους ἐνάτου καὶ τεσσαρακοστοῦ καὶ ἑκατοστοῦ, ut legitur 1 Macc. VI, 16, ubi mors et mortis causae sic, ut dixi, simpliciter a veraci hoc Iudaeo sine ullis figmentis enarrantur. Qui rerum gestarum omnem ordinem

perturbavit Scriptor L. II *Maccab.* narratam capite IX mortem Antiochi, (capite demum X templi memorat encaenia) suo more quodam nobis enarravit pinxitque σκωληκόβρωτον. Huc non pertinent quae multa dici possent. Eamdem Epiphanis Antiochi mortem aliter fuisse enarratam in hac quam tractamus epistola, scripta, ni fallor, simul atque nuncius Hierosolyma fuerat delatus, nobis mirum accidere non poterit, cogitantibus quid eveniat quaque quisque vivimus aetate, et quam diversae soleant esse primis annis rerum etiam publice gestarum narrationes. Hanc pessimi hominis mortem quamprimum intellexissent, laetum Iudaei Palaestini rebus suis nuncium cum gentilibus in Aegypto censuerunt communicandum; occasionem oblatam captantes, qua iterum illos adhortarentur ad festos dies eosdem illic agendos, quos ipsi intra unum alterumve mensem stato tempore essent celebraturi: scribunt enim, non, ut Epistola paulo ante data, festo sibi jam transacto, sed μέλλοντες ἄγειν ἐν τῷ Χασλεῦ πέμπτη καὶ εἰκάδι τὸν καθαρισμόν τοῦ ἱεροῦ, II, 18. Eodem anno Epistolae scriptae non erat necesse ut anni nota insereretur; si fuit adjecta, hic ad eandem esset rationem reficienda. Atque in hac etiam Epistola, si vera sunt a me disputata, nunc omnia erunt ad liquidum deducta: Inscriptio est Epistolae *Hierosolymitanus et Iudaeae Populus et Senatus et Iudas* (gentis Imperator) *salutem dicunt Aristobulo, Praeceptori Ptolemaei Regis, viro ex genere sacerdotali primario, et Iudaeis in Aegypto. Iudas* enim erit omnium ille magnis suis meritis nobilissimus jam tum in isthac paene republica, jugum quo premebatur excutiente, Princeps: neque ulla amplius superesse poterit lis super *Aristobulo*, cujus unius paene causa hanc, ad alia tamen non inutilem fortasse, sum ingressus disputationem. Annus enim, quo scripta fuit epistola, me iudice, CXLIX Aerae Maccabaicae Seleucidarum, Olympiadis CLIV primus, Antiocho fatalis, hujus ex sorore nato Aegypti Regi Ptolemaeo Philometori regni fuit annus septimus et decimus; regnavit autem per annos XXXIV, quique successit ipsi frater Physcon post Philometoris obitum solus per annos XXIX Regnum adhuc administravit, ut minime nunc mirandum sit, hic velut Ptolemaei Philometoris Magistrum laudari, quem supra demonstravi hoc Rege, cui libros dedicaverit, familiariter usum, atque anno ipsius regni quarto velut Philosophum Alexandriae jam inclarescentem.

§. XV. *Quid Aristobulum ad scribendum moverit potissimum.*

Hujus Aristobuli scriptorum quae supersunt reliquiae nunc singulae possent pertractari, vel in unum libellum collectae transscribi, quarum sedes supra fuit a me diligenter adnotata. Descripta si quis continua relegeret aliquoties, Criticus Graece doctus, in horum temporum exercitatus historia, et in *Polybii* praesertim scriptis, atque huic peculiaribus vocibus formisque loquendi, huic fortasse veniret in mentem suspicio, quae mihi olim nata necdum displicet. Sed, his missis, unicum prae ceteris insigne hinc sumam operis *Aristobuli* Fragmentum examinandum, illa complectens, propter quae *RICHARDO SIMONIO* et *HUMFREDO HODIO* *νοθείας* erat suspectus *Aristobuli* Commentarius; quodque praeterea versus exhibet spurios, quorum designandorum gratia haec a me scripta videri poterit Dissertatio. — Initium Fragmenti, quod *EUSEBII* nobis dat (partem etiam *CLEMENS*) *Evangelica Praep.* XIII, c. XII, p. 663--668, illud equidem vereor ne me paulo diutius detineat, quam velim; sed hoc ubi pensiculatus exegero, reliqua satis erit velut in transcurso breviter tractasse. Duo narrat nobis illic *Aristobulus* a se invicem separanda. Haec ut intelligantur, primum dicam, quae praecipua fuisse videatur Aristobulo scribendi causa. Athenis oppressa libertate, hujus alumnae trans mare Musae se receperunt Alexandriam, ubi, bellica jam exsaturatus laude, pacis artes, ad quas a natura factus videbatur, excolebat *Ptolemaeorum* primus.

— οἷος μὲν ἔην τελέσαι μέγα ἔργον

Ὁ Λαγίδας Πτολεμαῖος

THEOCRIT. Id. XVII, 13. quae retulit ad *Philadelphum* *Ez. SPANHEM.* in *Callim. h. Iov.* v. 87. Musarum hic amatoribus, qui frequentes undique confluebant ad literatum Regem, Museum condidit et (3) Bibliothecam.

(3) Bibliothecam a *Ptolemaeo Lagi* F. jam fundatam monstravit *HODIUS* L. I, c. 8. p. 44.

Magnis incrementis auctam a filio *Philadelpho*, liquet ex *ATHEN.* I. p. 3. A. Iisdem insistentes, qui succedere Reges, vestigiis, infinitam librorum multitudinem conquisiverunt: ad millia ferme voluminum septingenta, bello priore *Alexandrino*, incensa conflagrasse scribit *GELLIUS* N. A. VI, c. 17. Museum illic multo diutius viguisse — liquet ex *LUCIANO* II. p. 251. *APOLLON. TYAN.* Epist. 34. *PHILOSTR.* V. *Soph.* p. 524, 532 etc. In Museum, qui illic alerentur honorifice, Doctos homines jam colligere coepit *Ptolemaeus* *Lagides*: est in eam rem *PLUTARCHI* locus II, p. 1095. D. quem recte cepit *JAC. PERIZON.* in *AELIANI* V. H. III, c. 17. p. 238. quocum *Hodius* comparandus est.

Patris insistens vestigiis, Poetarum, Philosophorum, Grammaticorum studiosus, ipsius etiam humanitatis amantissimus, cujus est nobile documentum in CICERON. *de Off.* II, c. 23, erat Philadelphus, ut dicitur THEOCR. XIV, 59, 61.

Μισθοδότης Πτολεμαῖος ἐλευθέρῳ οἷος ἄριστος,
Εἰγνώμων, Φιλόμωσος.

In usum eruditorum magnam ille librorum collegit multitudinem. Horum aetate Libris certe Moysis, quomodocunque Graece conversis, inter millenos locum in Regia adsignatum fuisse Bibliotheca, negari nec potest, neque debuerat. Neque tamen illic collocatos arbitror a Poëtis ceterisque elegantioris ingenii hominibus studiose lectos libros divinos Iudaeorum, quum hos passim Gentiles haberent despiciatui, nec isthac saltem aetate majoris illos facerent, quam nobis nunc aestimantur. Docta disputat HORIUS L. II, c. 3. p. 101 et seqq. Sed quod contendit, hos libros *neglectos penitus et ignotos Gentilibus eruditis delituisse*, vel unus confutabit meo iudicio *Callimachus*, non ille quidem Bibliothecae custos, sed quem Alexandriae degentem prae ceteris maximi faciebat Philadelphus,

— ἔρωτικὸς, εἰς ἄκρον ἄδῳς,
Εἰδὼς τὸν Φιλέοντα. —

Horum exemplo, honore praesertim, quo cumulabantur homines Musici, quis tandem mirabitur de millenis unum hic illic ingenium Iudaicum, de meliore luto factum, excitatum fuisse ad cultum sermonis Graeci, et studia Literarum elegantiorum, quibus Alexandriae Gentiles adeo clarebant? Res ipsa sibi documento est. In Poëtis legendis aliisque Scriptoribus antiquis exercitissimi fuere tum, qui, duo libros de sacris, *Iobum* et *Salomonis* fuit interpretatus Proverbia; tum qui condidit unus Libros, qui feruntur nomine *Maccabaeorum*, secundum, saltem, et tertium. His quidem recentioris, in eodem Alexandrino ludo formati, Philonis Iudaei, nota est eruditio Graecanica. Sub Philometore jam claro *Aristobulo*, displicuisse contemptus videtur, quo Professores Alexandrini, Philosophi ceterique, suam gentem Iudaicam aspernabantur; Librum itaque scripsit amico sibi Regi dedicatum, quo monstrare conatus est, nihil illos habere, cur suis adeo gloriarentur Philosophis, *Pythagora*, *Socrate*, *Platone*; vel Poëtis, *Orpheo*, *Lino*, *Homero*, *Hesiodo*, ceterisque; nam, si quid haberent eximium prae ceteris, id ipsos derivasse de fonte sacro, libris sui legislatoris Moysis; qui illis ipsis jam tum

videri debuit, qualis postea Longino videbatur, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, IX, 18. Ad hujus librorum antiquitatem Graecos nihil habere in historia sua quod posset aequiparari. Hoc quidem vere statuebat *Aristobulus*, habuitque hac in parte Christianos Eruditos omnes sequaces, qui, cum Gentilibus pro sua religione disputantes, hoc etiam apto sanequam telo de Moysis et Iudaicae gentis antiquitate victores, flagitia Deorum a Poëtis cantata memorabant, ea tum viuentes tempora, quibus his opponere poterant vitam Christianorum integram omni-que sceleris vel minimi puram.

§. XVI. *Quid Aristobulus de antiquâ Graecâ versione Librorum*

Moysis, qua PLATO potuerit uti, dixisse videatur.

Sed prius illud ut redderet probabile *Aristobulus*, monstrandum saltem erat, Graecam antiquitus extitisse conversionem librorum *Moysis*, qua *Plato* aliique potuerint uti. Nam centum circiter annis ante, quam ista scriberet Iudaeus, noverant omnes, Alexandriae, cujuscunque tandem impulsu factam Graecam de libris Hebraicis conversionem. Si legerant eosdem libros antiqui Scriptores, aliam necesse est habuerint. De antiquiori versione Graeca videamus quid suo unius testimonio Regi voluerit persuasum. Haec itaque nobis exhibentur apud *Eusebium Aristobuli* p. 663, 664. A.

Φανερόν, ὅτι κατηκολούθηκεν ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς Νομοθεσίᾳ, καὶ Φανερός ἐστι περιειργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων. Δηρμήνεται γὰρ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, δι' ἐτέρων, πρὸ τῆς Ἀλέξανδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τὰ τε κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἀπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια, καὶ κράτησις τῆς χῶρας, καὶ τῆς ὅλης Νομοθεσίας ἐπεξήγησις· ὥς τε εὐδὴλον εἶναι τὸν προειρημένον Φιλόσοφον εἰληφέναι πολλά· γέγονε γὰρ πολυμαθὴς, καθὼς καὶ Πυθαγόρας πολλά τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιῶσαν κατεχώρισεν.

Apud *Eusebium* quia plura sequuntur continua, illinc verba *Aristobuli* protuli, quae apud *CLEMENTEM ALEX. Strom.* I. p. 410, 411. pleraque etiam leguntur. Ἀριστόβουλος, ait *Clemens*, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν πρὸς τὸν Φιλομήτορα κατὰ λέξιν γράφει,

Κατηκολούθηκε δὲ καὶ ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς N. etc..

haec ex *Clemente* quoque dederat *Eusebius Praep.* IX, c. VI. p. 410, 411. Sunt autem prima meliora supra scriptis, ubi praemisso *Φανερόν*, paulo post *Φανερός* ab *Aristobulo* non fuisset repetitum: ex *Clemente* vocem etiam λεγομένων v. 3, interjeci, firmatam altero *Eusebii* loco. Ceterae nos non tenebunt varietates lectionis praeter unicam; neque nunc etiam, quae de *Moyse* scribit et *Pythagora*; sed quid dicat Graece conversum, et quando. Δηρμήνεται, inquit, — τὰ τε κατὰ τὴν ἐξαγωγήν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν. quos ἀδελφούς alii dicerent Iudaei, gentiles ille suos eleganter πολίτας vocat. Qui de *Moyse* scribit, suos πολίτας Aegypto educente, *Iudaicarum Tragoediarum Poëta*, *EZECHIEL* drama suum inscripsisse dicitur Ἐξαγωγή, a *CLEMENTE ALEX. Strom.* I, p. 414, 3. et *EUSEBIO*. Clare satis τὰ κατὰ τὴν ἐξαγωγήν etc. Librum *Moysis*. Ἐξοδόν designant; cetera libros sequentes Pentateuchi; certe τῆς ὅλης Νομοθεσίας (ἢ) ἐπεξηγήσεις eorum quartus est Δευτερονόμιον. Sed librum *Geneseos* non videtur omisisse; Κοσμοποιία γὰρ ἡ τῶν Νόμων ἐξὶν ἀρχῇ, ut ait *PHILO de Vita Moys.* II, p. 659. c. et Mosaicam Κοσμογονίαν *Aristobulus* vel inprimis notam fuisse censuit *Platoni*. Videntur intercidissee quaedam *Aristobuli*, forsitan horum similia: ἡ τε Γένεσις τοῦ κόσμου, τὰ τε κατὰ etc. Aliter de his statuit *FRANCISCUS LEE* in *Prolegom.* T. III, Bibl. Gr. *Grabii* p. 11, excerpta quaedam ex *Lege* Graece conversa intelligens; cui sententiae pleraque *Aristobuli* obnituntur. — Sed quando jam ista *Moysis* Νομοθεσία fuit primum in Graecum sermonem conversa? haec vulgantur l. c.

Δηρμήνεται γὰρ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως δι' ἐτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως.

Ista sic scripta mihi quidem, si vera licet fateri, videntur absurda, neque ab eo posita, qui scripsit reliqua. Scripseritne forsitan πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου τῶν Περσῶν ἐπικρατήσεως; nam, si facta fuit ista versio ante imperium *Alexandri* non tantum sed et, quos ille subjugavit, *Persarum*; cur quaeso facta diceretur πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως; anne quis crederet, *Demetrium Phaléreum* ante *Alexandrum* vixisse? Sed quid, amabo, significabunt ista πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως; an, quod *HODIO* placuit L. I, c. IX, §. 1. ait partem scripturarum — Graece redditam fuisse ante Interpretationem *Demetrii* monitu elaboratam, et ante imperium *Alexandri M.* atque etiam *Persarum*. Itaque adeo πρὸ Δημητρίου significabit, si *Musis* placet, ante interpretationem *Demetrii* monitu elaboratam? Si ἐρμηνεία versio esset ipsius *Demetrii*, πρὸ τῆς Δημητρίου speciem quamdam haberet. *VIGERUS* interpres *Eusebii* reddidit: ante *Demetrium* adeoque ante *Alexandri* ac *Persarum* imperium. Illud adeoque de suo

Vigerus

Vigerus inculcavit; sensit enim haec nexu carere πρὸ Δημητρίου — πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου. — Haec sola ratio mihi suffecisset ad emblemata detegendum. Athenis si quis scriberet πρὸ Δημητρίου, (ut πρὸ Εὐκλείδου scribebant) tempus certum significaretur, quod praecessit Olympiadis CXVII. annum 4, quo fuit Archon; quanquam hujus ἀρχῇ ἐπέγραψαν ἀνομίας, teste *DIOG. LAËRT. V, 77.* Sed in Aegypto scriptis, πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως: quid tandem significabitur? Ubi habet eadem pleraque *Clemens Alex.* omittit ista τοῦ Φαληρέως, et *EUSEBIUS* p. 410 fine. hic ὑφ' ἐτέρων· ille, ὑφ' ἐτέρου· utrumque aequè ridiculum; nec de nihilo tamen in istis variatum fuit. An metus erat, ne censerentur iidem, qui Hebraea convertissent ante Persarum imperium cum iis, qui hoc fecissent sub Ptolemaeo Philadelpho? Mihi manifestum videtur, putidum esse recentioris emblemata; qui in his ipsis, aliunde sibi notissimum ex *Aristea, Demetrium* quem invenit Phalereum, hic etiam memorandum judicaverit, aut in margine memoraverit, quod nomen, cum hic primum in contextum irrepserat, hinc facile fluxit in Clementinum, omissis tamen istis τοῦ Φαληρέως. Scripserat, opinor, *Aristobulus*:

Διηρμηνεύται γὰρ πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως etc.

§. XVII. *De nostrâ versione Alexandrinâ loquentis*
ARISTOBULI verba expenduntur.

Haec et vicina poterunt in alium finem aliquando retractari. Nunc dicendum potius videtur de iis, quae supra posita sequuntur proxima: sunt autem haec:

Ἡ δ' ὅλη ἐρμηνεία τῶν διὰ τοῦ Νόμου πάντων ἐπὶ τοῦ προσαγορευθέντος Φιλαδέλφου βασιλέως, σοῦ δὲ προγόνου, προσενεγκαμένου μείζονα Φιλοτιμίαν, Δημητρίου τοῦ Φαληρέως πραγματευσαμένου τὰ περὶ τούτων.

Haec imprimis verba sunt, propter quae *Hodio* suspecta videbantur, quaecunque sub *Aristobuli* nomine prostant. Si recte rem exputasset, ut equidem arbitror, in his ipsis *Aristobuli*, de re tanti momenti, perpaucis sane verbis, potuisset suae sententiae non exiguum invenire praesidium, quatenus illa fabulam spectat ab *Aristea* conditam. Et sunt mihi rationes, cur suspicer de *Aristobulo* virum factum paulo aliter judicasse, quam fecerat juvenis. Fabulam ex istius magni nugatoris libello non tradidit tantum *Iosephus*, sed primus, ipsius *Aristeae* verbis servatis, totam enarravit, Ἀρχαιολ. XII, c. 2.

omissis ferme tantum LXXII Interpretum nominibus; Regis Quaestionibus; illorum responsis, quaeque fertur, cum Regis legatis, suisque quos esset missurus, colloquutus Eleazarus Hierosolymis. Habueritne narratis suis ipsemet *Iosephus* fidem, valde dubitem. Quid *Alexandrinus Philo*, clarus ante natum *Iosephum*? Non temere dixerim, legeritne libellum *Aristeae*, an sua hauserit aliunde. Si legit, fabulas illic inventas sua certe noluit auctoritate propagatas. Historiam rei gestae simpliciter enarrat, sat multis ille quidem verbis et eleganter suo more loquendi, Lib. II. *de Vita Mos.* p. 657—660. quorum summam si contrahas in pauca, huc redibit Philosophi Iudaei narratio, maximam partem, si sola spectetur, haud absurda: nonnullos, Gentiles puta, Leges Iudaeorum cognoscere desiderantes, earumdem cognoscendarum injecisse cupidinem Philadelpho, Regum optimo, et Ptolemaeorum magnificentissimo, qui mox legatis missis Iudaeae Pontificem rogaverit ἀριστίνδην ἐλέσθαι τοὺς τὸν Νόμον διερμηνεύσαντας. Laetum Pontificem misisse Hebraeorum probatissimos, qui utriusque essent Linguae periti. Hos, cum venissent, exceptos benigne commode respondisse ad Regis interrogata: mox opus aggressuros locum ab urbano strepitu sibi semotum in insula Pharo selegisse commodissimum. Hic in loco secreto rem peregissee demandatam. His nihil inesse puto verisimilitudinis specie destitutum: displicebunt paene ultima *Philonis*, de horum interpretum in verbis nominibusque iisdem adhibitis admiranda conspiratione: sed haec posuisse videtur *Philo*, prout suo tempore narrabantur a gentilibus suis Alexandrinis; scribit enim eam esse Linguae praesertim Graecae copiam, ut eadem sententia multiplici modo verbisque possit enunciari diversis: ὅπερ, inquit, p. 659. D. ἐπὶ ταύτης τῆς Νομοθεσίας οὐ φασὶ συμβῆναι. quod in his legibus Graece vertendis factum *negant*. Monstrat mihi quidem illud οὐ φασὶ *Philonis* hac de re jure dubitantis laudabilem modestiam. Suae gentis in re sacra persuasioni si forte fuit obsequutus, de ceteris certe fabulosis *Aristeae* nihil attigit; nec Bibliothecae Regiae custodis Demetrii Epistolam; neque Regis, ad Eleazarum, petentis exemplar Legis Hebraicum; nec hujus ad Regem literas; neque LXXII Interpretes, ex singulis tribubus senos; neque Regem σχεδὸν ἑπτακίς (p. XX, 15) adorantem pelles sacras, quibus aureis esset literis inscripta Lex, neque cetera mendacia *Aristeae* ab *Hodio* confutata. Nihil horum apud *Philonem* invenitur. *Philone* longe antiquior, *Aristea* tamen fabulatore, ut arbitrantur, recentior, *Aristobulus* ne *Philoneae* quidem narrationi quidquam habet simile, nisi unicum illud, *factam Librorum Sacrorum interpretationem tempore Philadelphi, hanc rem vehementer desiderantis*. Id unum addit, nec negat *Philo*, rem curasse *Demetrium*

Phalereum. Hoc in controversiam venit: prius illud nemo negavit. Ne jussu quidem Philadelphi factam versionem scribit *Aristobulus*, sed ἐπὶ τοῦ -- Φιλαδέλφου, προσενεγκαμένου μείζονα φιλοτιμίας, id est μείζονως φιλοτιμησαμένου: sub — *Philadelpho* hanc rem sic desiderante, ut in ea gloriam quaereret, atque in illam, si quis ita velit, largitiones faceret. Regis μεγαλοφροσύνης & φιλοτιμίας loco quoque citato meminit *Philo* et *IOSEPHUS* in Prooemio Ἀρχαιολ. de Ptolemaeo Philadelpho ἐξαρέτως, ait, ἐφιλοτιμήθη τὸν ἡμέτερον Νόμον — εἰς τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μεταβαλεῖν. Aliter ista Hodius interpretatur p. 168. φιλοτιμεῖσθαι, si quis dubitat, possitne in istum accipi sensum, adhibeat G. BUDAEO *Comm. L. G.* p. 853. et Is. CASAU-
BONUM in L. I. *Polybii* p. 108, quibus duumviris nemo fuit Graece doctior. Praeterea *Demetrii Phalerei* meminit, πραγματευσαμένου τὰ περὶ τούτων: tanquam qui hoc sibi negotii datum existimaverit, sive rem illam faciendam curaverit. *Aristobuli* verbis a me propositis primus usus in eam rem Ios. SCALIGER, Animadv. in *Euseb. Chron.* N. MDCCXXXIV, ponit tanquam certum, Ptolemaeum Philadelphum — *Hebraeorum sacra monumenta in Graecum sermonem converti praecepisse.* — Excitatis *Aristobuli* verbis, *Scaliger*, Non est, inquit, antiquior auctor isto, qui hujus rei mentionem fecerit post *Aristeam* etc. — omnes uno ore et *Demetrium Phalereum* curatorem *Bibliothecae Philadelphi* fuisse, et ex suggestu ejus sacros *Hebraeorum* libros conversos dicunt. Omnium numero saltem debuerat vir Maximus *Aristobulum* eximere, qui neutrum dicit, nee fuisse custodem *Bibliothecae Philadelphi*, neque, quod secundum ponit; quamvis hoc innuere quodam modo voluisse videatur *Aristobulus*, et ipse *Philo*. Quid tum praeterea *Scaliger*? ejus sibi rei scribit non parvam admirationem incessisse, “ quum *Demetrius*, „ *Phalereus* statim initio regni *Philadelphi* perierit, et maximo in odio „ ei semper sub *Ptolemaeo Lagi* fuerit.” Odii causam tum enarrat *Scaliger* ex *Hermippi* testimonio apud *DIOGEN. LAËRT.* V, 78. atque illinc tantam scribit ejus offensionem incurrisse *Demetrium*, ut statim post obitum *Ptolemaei Soteris* quadam regione relegatus sit etc. Modeste vir Magnus in admiratione substitit; neque auctoritatem *Aristobuli* verbo censuit elevandam. Quidquid in eam rem dicit, id omne niti debet *Hermippi* testimonio; quod, in gratiam veteris fabulae, diversa sentientes diversis sunt modis labefactare conati, frustra, ut equidem arbitror, omnes. Patrum, qui dicuntur, admiratoribus non sane miror illud vehementer displicuisse, sed in *Scaligerum*, velut *Novatorem*, indignor equidem, atque in alios nostrae formulae viros excellentes, publice jacta saepe verba, quae probabiliter a Monachis potuerant in circulis narrari, in quibus facile pueris et mulierculis persuasissent, ab omni ab-

horre ratione, ut auctor unus isque Gentilis — tot ac tantis veteribus — Christianis anteponatur. Ne olim quidem prodeuntes in lucem Eruditorum sic loqui debebant Monachi, qui hoc tandem seculo publici coeperunt esse, ut oportebat, reverentes: *Serrarii* et *Gretseri* temere dicta confutat *Hodius* L. I, c. III; sequentibus capp. IV, V, VI, pro *Aristea* contra *Hermippum* diverso cuique modo pugnantibus se *Hodius* obiicit, *Iac. Usserio*, *G. I. Vossio*, *Is. Vossio* ceterisque. *Waltonus* et *Stillingfleetus* *Hermippi* testimonium reiecerant propter *Aristobuli* verba, *Demetrii Phalerei* cura sub *Philadelpho* rem peractam scribentis: *Aristobulum* contendebant auctorem indubitatum esse, cui *Hermippi* non posset opponi testimonium. Nodum hunc, quem solvi posse desperabant, secundum censuere *R. Simonius* l. c. et *Hodius* L. I, c. IX. Uterque suspicatus est, aevo recentiori confictos sub *Aristobuli* nomine Commentarios. Non eo, quantum sentio, fuissent prolapsi, si veram vidissent nodi solvendi rationem. Paucis dicam, quid mihi visum sit rem omnem pensiculatiùs exigenti.

§. XVIII. Ab *HERMIPPO* de *Demetrio Phalereo* dicta examinantur.

Toties jam tractatum retractemus et nos primum paucis *Hermippi* testimonium. Ille testis integer, meo iudicio, his etiam temporibus proximus, quae quidem omnibus essent *Alexandrinis* nota de morte *Demetrii*, mortis causa, tempore, vera tradidit procul dubio; quae vero scribit de causa propter quam ab aula fuerit atque ab urbe *Alexandria* relegatus in agrum, forsitan etiam vera, paucis procul dubio nota, sic scripto consignavit, prout illa secum fuerant communicata: hac vero in re, in aulae secreto olim inter amicos agitata, potuit *Hermippus* in errorem abduci. Sed neque illa omnia tradidit, quae *Scaliger* eum facit dicentem aut ex ejus verbis conficit: statuit *Scaliger* hujus unius verbis nixus, *Demetrium Phalereum* statim initio regni *Philadelphi* periisse, et maximo in odio ei semper sub *Ptolemaeo Lagi* fuisse. Praeterea quum *Demetrii* consilium, (quo hortatus dicitur Regem, ut filios *Eurydicae* regni successores designaret, non autem filium *Berenices*,) ad *Philadelphum* emanasset, tantam ejus offensionem incurrisse, ut statim post obitum *Ptolemaei Soteris* quadam regione relegatus sit, — ubi aspidis morsu perierit. De Graecis *Hermippi* ex *LAËRT.* V, 78. pauca hic reponam, quibus dubia quaedam *Scaligeri* solis niti debent: Φησὶ δ' αὐτὸν Ἑρμιππος — μετὰ τὴν ἐκείνου (*Ptolemaei Soteris*, sive *Lagidae*) τελευταίην ἀξιώθηται

πρὸς τοῦτον (τοῦ ἐκ Βερενίκης) παραφυλάττεσθαι ἐν τῇ χώρῃ μέχρι τι δοῖται περὶ αὐτοῦ. Jam vero, si licet, tria sunt, de quibus dubitem, num illa recte ceperit Scaliger. Primum nullo teste constare videtur, *Demetrium maximo in odia* Ptolemaeo, filio, *sub Ptolemaeo Lagi*, patre, *semper* fuisse. Quacunque tandem de causa suasor amico fuisse perhibetur, ex Eurydice potius quam Berenice natum Regni haeredem designaret. Lagidae rem non videtur persuasisse *Demetrius*; hunc enim sibi Pater biennio antequam moreretur collegam adscivit in administrando regno. Tum paene decennium in Aegypto jam exegerat *Demetrius Phalereus*, atque adeo tantum temporis, quantum Athenis sapienter gubernandis praefuerat. Novit Scaliger per omne tempus illud Ptolemaeo Patri Demetrium fuisse carissimum et saepe consiliarium utilissimum; sed unde noverat, virum eruditissimum atque elegantissimi ingenii juveni Literarum studiosissimo Ptolemaeo semper *in maximo per omne tempus illud odio fuisse*? Displicere huic debuit consilium Patri datum; sed hoc multo magis probabile fidei tutum fuisse silentio, dum alicunde per aulicum calumniatorem (sive verum esset seu fictum) emanaverit ad Ptolemaeum, quod non ante factum suspicor quam mortuus esset amicus *Demetrii*. Si dederat id consilium *Demetrius*, atque illud mox emanaverat ad Ptolemaeum, hic propterea Demetrium odio semper prosequutus fuerat, cur non, amico Rege moriente, fuga sibi consuluit, sicut ante fecerat post amici sui Cassandri mortem, metuens Antigonum? Φησὶ δ' αὐτὸν Ἑρμιππος μετὰ τὸν Κασάνδρου θάνατον, φοβηθέντα Ἀντίγονον, παρὰ Πτολεμαῖον ἐλθεῖν τὸν Σωτῆρα. — Sed ex quibus deinde verbis *Hermippi Scaligero* constitit, *Demetrium statim initio regni Philadelphi perisse*. Nam quod nobis narrat IAC. PERIZONIUS in *Aeliani* V. H. III, c. 17. p. 238, invisum ab initio regni Philadelpho, ideoque *relegatum ab eo, ac ad mortem aspidis morsu adactum*, adversatur *Hermippo* et *Ciceroni*, quorum de morte *Demetrii* verba Scaliger jam comparavit l. c. Simpliciter *Hermippus* μετὰ τὴν ἐκείνου, αἶτ, τελευτήν; quantillum fuisset, si illud alterum esset indicandum, voculam εὐθέως vel aliam adjecisse? Salva *Hermippi* fide, potuit annus unus et alter intercedere, ante quam in odium incurreret Philadelphi. Fac hujus initio regni eadem *Demetrium* apud novum Regem auctoritate valuisse, qua fuerat apud primum Ptolemaeum. Quid mirum, si delator aulicus, vel meretricula quaequam, (4) quibus haec aula non caruit,

(4) Vi sua nativa a THEOCRITO Philadelphus Eid. XIV. dicebatur ἐρωτικός. Praeter uxores, octo minimum puellae, quas amore suo fuerit dignatus, nobis innotuerunt, partim ex ATHEN. XIII. p. 576. E. F. partim aliunde: vid. Clar. nostri H. VENEMA Comment. ad *Dan.* XI.

in aures novi Regis istam calumniam insusurraverit, velut rem a defuncto Rege secum communicatam. Quidquid hujus fuerit, ut *Hermippi*, (cujus errores in historiâ duos BENTLEYUS notavit *Diss. de Epist. Socrat.* p. 68.) hac in re fides mihi neutiquam est suspecta, sic propter ista verba, quae commodam admittunt interpretationem, falsi non arguerim *Aristobulum*, nec *Philonem*, nec in hac re ipsum *Aristeam*, cujus, ut de nihilo fabula nasci non potuit, narrationis fundum, Ptolemaeum Regem et *Demetrium*, satis firmum judico. Patrum Ecclesiasticorum hic, fateor, non magni momenti est testimonium, neque ipsius, quem sequuntur, *Iosephi*. Nihil enim aliud est nisi judicium hominum literatorum de alterius, quem sequuntur, testimonio. *Tota* itaque quae dicitur *Antiquitas* hic redit ad tres testes, *Aristeam*, *Aristobulum*, *Philonem*, aut, si quis hic etiam, velut falsi convictum in aliis, *Aristeam* repudiaverit, ad duo, quorum hac in re fides nondum labefactari potuit. Hi duo testantur, libros suae gentis sacros Graece fuisse conversos tempore Philadelphi; Regem quorundam impulsu commotum significat ad hoc opus promovendum *Philo*: *Demetrium* nominat *Aristobulus Phalereum*, cujus cura res felicem habuerit exitum. Haec duo de multis maximam habent verisimilitudinem, et videor monstrasse, sic accipi posse *Hermippi* verba, ut cum istis minime pugnent. Nihil admodum facit ad hanc quaestionem, quo relegatus in custodiam fuerit a Rege *Demetrius*. Quando tamen *Scaliger* scribit relegatum *quadam regione*, et periculosi sunt errores istius classis virorum, nihil vetat et illud attigisse. Sic *Scaliger* interpretabatur ista *Hermippi*, ἐν τῇ χώρᾳ nisi censuerit corrigendum ἐν τῇ χ. quam certe voculam ceteris interiecit, virgulis inclusam. *Asservatum in provincia*, scribit interpret *LAËRTII*. *HODIUS* p. 9, in ditione sua custodiri iussisse. Graecorum interpreti ad minuta millena attendendum est. Nihil aliud significatur, nisi *Demetrium ex urbe Regia*, Alexandria, relegatum in *Aegyptum*, illic custodiendum usque dum de eo Rex aliter statuisset. Locum exilii definire non potuit *Hermippus*, nec Alexandriae sibi indicatum. Alexandriae loquentibus ἡ χώρα *Aegyptus* erat, ab Alexandria saepe separata; (sic a Iudaeis Palaestinis distinguuntur οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις et οἱ ἐν τῇ χώρᾳ Ἰουδαῖοι.) non tantum velut capitis τὸ σῶμα, sed et urbis spatiosissimae velut προσθήκη,

p. 44. Unius nomen, cujus ex *Ptolemaeo* Agesarchi F. meminerat *ATHEN.* X. p. 425. r. latet ibidem. Pro κλίνης τῆς οἰνοχόου scribendum Κλεινοῦς δὲ τῆς οἰνοχόου. liquet ex p. 576. r. ubi alius item error est hic non indicandus. Ista forma Graecorum nominum vel e Latinis nota est, ex *LIVIO* XLII. c. 15. *Praxo*, ex *VALER. MAX.* VI, c. I, ex. 1, *Hippo*, etc.

quod dicit in Orat. XXXII. ad Alexandrinos DION. CHRYSOST. p. 372. A. Ἀλεξάνδρειαν τὴν πρὸς Αἰγύπτῳ scribit aliquoties PHILO IUDAEUS p. 884. B. 1028. B. In L. III. qui dicitur *Maccab.* (cujus narrationis scena figitur Alexandriae) c. III, v. 1. dicitur Philopator οὐ μόνον τοῖς κατ' Ἀλεξάνδρειαν διοργίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν τῇ χώρῃ. Ibid. 12, τοῖς κατ' Αἰγύπτον καὶ κατὰ τόπον· scribendum κατὰ τὸν τόπον, id est ἐντοπίοις, qui sunt *Alexandriae*, ex IV, 18, κατὰ τὴν χώραν — καὶ κατὰ τὸν τόπον· ibid. II, vulgata, τοῖς ἐκ τούτων, corrigenda sunt in τοῖς ἐκ τοῦ τόπου εἰς τὴν χώραν σελλομένοις. Rerum patriarum peritus scriptor illic etiam memorat τὴν λεγομένην Σχεδίαν. In XENOPH. EPHEM. V, p. 66, 67. Hippo- thous cum comitatu, abituri ἐπ' Αἰγυπτὸν τε καὶ Ἀλεξάνδρειαν, — ἔπλεον ἐπὶ Σχεδίαν, ad quae notat TI. H. in *Miscell. Obs.* VI, p. 340. — Fictus ZALEUCUS in STOBÆI Floril. p. 279. initio prooemii Legum memorat τοὺς κατοικοῦντας τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν.

§. XIX. *De DEMETRIO PHALEREEO nonnulla, cujus personam minime dedecet Iudaeorum antiquas Leges cognoscendi voluntas.*

Nunc porro cum *Hodio* paucae tantum mihi rationes supersunt compu- tandae. Praecedentem quisque sequuti, Christiani quidem scriptores antiqui, post *Aristeam* et *Iosephum*, *Demetrium Phalereum* Bibliothecae praefecerunt Ptolemaei Philadelphi, partim citati ab HODIO L. II. c. 3. Io. Wou- werano, neganti fuisse *Bibliothecarium*, ad sensum praebuerat jam L. I, c. 3, argumentis tamen eam in rem usus partim talibus, ut illa paucis recte con- futasse videatur Is. VOSSIUS in *Append. Observ. ad Melam* p. 65, 66. nec multum habuerit vir Eruditiss. quod ad Vossiana responderet, fateri p. 43, n. 3, coactus “ hoc argumentum, ab indignitate muneris Bibliothecariorum, ductum, non idem pondus habere cum aliis nonnullis.” Paulo postquam suum *de Biblilor. Text. Orig.* opus Oxonii vulgasset Humfr. HODIUS, Parisiis prodiit ex MS. Florentino descripta in B. MONTEFAUCONI *Collect. Nov. Patr. Cosmae Christiana Topographia*, multis illa perexigui momenti rebus, ut erat istius aetatis seculo VI. captus, referta, quaedam hic illic exhibens, quae detrimento sit ignorasse, quaeque vix alibi reperias. Illud mirabar, cum adeo notus esset in historia de LXX Interpretibus *Demetrius*, huius nomini substitutum illud *Tryphonis* a COSMA L. XII, p. 344. B. Πτολεμαῖος ὁ ἐπὶ κλὴν Φιλάδελφος, περιεργασάμενος καὶ μαθὼν παρὰ Τρύφωνος τοῦ Φαληρέως περὶ τῶν

Ἰουδαϊκῶν βιβλίων etc. Sed eadem paginā, attingenti historiam nobis narratam
 L. III. Maccab. Φύσκων ipsi dicitur Πτολεμαῖος, qui fuit Physconis avus, Φιλέ-
 πάτωρ dicendus; in quo tamen errore praeceuntem habuit *Iosephum*. Hoc
 omisso, alterum errorem *Cosmae* MONTFAUCONIUS attigit Praefat. in *Cosmae*
 Topogr. c. V, §. I. ubi vir optimus, quem inter *Aristeam* et *Iosephum*
 medium nominat, *Philonis* nomen rectius omisisset. Eundem errorem, quem
 putat μνημονικόν, attigit in Praelimin. ad ORIGENIS *Hexapla* p. 34. —
 Equidem non arbitror, Demetrium tempore Ptolemaei Lagi Bibliothecae fuisse
 Regiae custodem proprie sic dictum, quia tum *Zenodotus* Grammaticus id
 munus administravit, neque a Scriptoribus antiquis, plures isti Bibliothecae
 praefectos commemorantibus, hoc exulanti patriā *Demetrio* munus usquam
 contribuitur. Neque tamen ipsius degentis in Aegypto persona munus hoc
 indignum arbitror: minime gentium. Hoc ut persuaderet lectoribus *Hodius*,
 pingit nobis Demetrium tanquam *Principem et Legislatorem omnium sui*
temporis illustrissimum. Inter eos, qui humili genere sati claritatem adepti
 sunt, numeratur ab AELIANO V. H. XII, c. XLIII. p. 796, *Phavorinum*
 sequuto, a quo dicitur e familia fuisse Cononis *vernula*, DIOGEN. LAËRT.
 V, 76. Sed, ingenii elegantia doctrinaeque copia suae aetatis Eruditorum
 Princeps, sic rempublicam gessit, ut a Cassandro unus omnium Atheniensium
 dignus reputaretur, quem Athenis Rectorem imponeret. Vera tamen sunt
 quae *Hodius* de Demetrio dicit pleraque. Cur ista non protulit ex CICERON.
 de LL. III, c. 6. *Mediocriter doctos magnos in rep. viros, et doctissimos*
homines, non nimis in rep. versatos, multos commemorare possumus; qui
vero utraque re excelleret, ut et doctrinae studiis et regenda civitate prin-
ceps esset, quis facile praeter hunc (Demetrium Phalereum) inveniri potest?
 Qui multa CICERONIS etiam dedit de Demetrio loquentis, cur omisit ista
 de Fin. L. V, c. 19, *Princeps hujus civitatis Phalereus Demetrius, cum*
patria pulsus esset injuria, ad Ptolemaeum se Regem Alexandriam contu-
lit: qui, cum in hac ipsa philosophia excelleret, Theophrastique esset audi-
tor, multa praeclara in illo calamitoso otio scripsit. Hoc in loco Cicero
 quoque materiae, quam tractabat, serviisse videtur. Cur enim Philosopho
 literatissimo *calamitosum* illud poterat *otium* videri, quo patriā quidem exu-
 lans, sed ingrata, vitāque liber negotiosā, suis ille totus vacare poterat deli-
 ciis, affluens per munificentiam Regis amicissimi rebus omnibus ad vitam
 jucunde transigendam necessariis. Nec sane videri poterat Philosopho cala-
 mitosum exilium, *ρίζας ἔχοντι πανταχοῦ ζῆν τε καὶ τρέφεσθαι, καὶ παντὶ τόπῳ προσ-*
φύεσθαι δυναμένας: οἷας εἶχε Θεμιστοκλῆς, οἷας Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς. οὗτος μὲν γὰρ, ἐν
Ἀλεξανδρίᾳ,

Ἀλεξανδρείᾳ, μετὰ τὴν φυγὴν, πρῶτος ὢν τῶν Πτολεμαίου Φίλων, οὐ μόνον αὐτὸς ἐν ἀφθόνοις διήγεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις δωρεὰς ἔπεμπε quae scribit PLUTARCH. *de Exilio* T. I, p. 601. f. cujus ipsius de *Demetrio Phalereo* dictum vid. in ejus *Aristide* T. I. p. 319. b. c. In ingratos etiam cives, qui nullius sub imperio et ne liberi quidem unquam fuerant fortunatiores, quam cum eorum licentia hujus unius egregii Philosophi coërceretur auctoritate, in illos etiam munificus, quo tulerit animo, semper et ubique mobilis, plebis inconstantiam, ejus dictum declarat apud DIOGEN. LAËRT. V, 82. In ultimo vitae actu nollem in illum dici potuisset, quod in Axiochum dixerat Socrates AESCHINIS III, 3, ἀπολέλοιπας ἐν τοῖς ἀθλοῖς. Sed mente debilitata δρῶμεν ἀνθρώπων. Nihil horum, attigit tamen HODIUS (p. 45. f.) *Plutarchi* locum ex *Apophthegm.* profecto notabilem, sed in quo nollem erroris *Aristeae* quaesivisset originem. Ista sunt PLUTARCHI T. II, p. 189. d. Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ παρῆνει τὰ περὶ Βασιλείας καὶ Ἡγεμονίας βιβλία κτᾶσθαι καὶ ἀναγινώσκειν· ἃ γὰρ οἱ Φίλοι τοῖς βασιλεῦσιν οὐ θαρρόῦσι παραινεῖν, ταῦτα ἐν τοῖς βιβλίοις γέγραπται· ultimum in γεγράφθαι mutari debet. Consiliarium saepe fuisse Ptolemaeo Lagi liquet et ex *Hermippo Diogenis*. AELIANO teste V. H. III, c. 17, ἐν Αἰγύπτῳ συνὰν τῷ Πτολεμαίῳ Νομοθεσίας ἤρξε, quae satis commode *Perizonius* explanat. Hunc virum, qui libros scripsit περὶ Νόμων, περὶ Πολιτικῆς, *Theophrasti* discipulum, Peripateticorum istius aevi eruditissimum, Alexandriae habitantem, ubi tot Iudaeorum erant millia, hunc dedebat desiderium cognoscendarum Legum istius populi veterum, de quibus ante vix fando quid inaudiverat? Non equidem opinor. Quid jam probabilius, quam undique libros in suam conquirenti Bibliothecam Regi Lagidae *Demetrium* fuisse suasorem, ut Leges etiam Iudaeorum sibi Graece curaret converti. Hoc certe non judicabitur ab ejus abhorrere personâ. Cura Demetrii rem peractam tantum scribit *Aristobulus*, quam Rex vehementer sibi perfici desiderasset. Atque ut his tandem finem imponam, quod ipsam attinet Librorum sacrorum conversionem, de illa, rationum momentis perpensis, maxime mihi probanda videtur eorum sententia, qui rem, cura *Demetrii Phalerei*, statuunt inceptam ultimo biennio Ptolemaei Lagidae, quo Philadelphus cum patre regnavit; perfectam demum post illius obitum, cum solus regnum Philadelphus administraret. In eam ferme sententiam litem diremissee videntur D. PETAVIUS in *Epiphan.* G. I. VOSSIUS de *Hist. Gr.* I, c. XII, quique patri suffragatur ISAACUS de *Translat. LXX. Interp.* c. 2. H. VALES. in *Euseb. H. Eccles.* V, c. 8. p. 221. et IAC. PERIZON. in *Aeliani* V. H. III, p. 238. Hanc opinionem maxime reddidit probabilem *Hodius* L. II, c. 2,

Sequenti tamen capite monstrare nititur, nec Regis jussu factam versionem, neque cura Demetrii, sed a Iudaeis in id sua sponte permotis. Qui tamdiu sacra sibi patria fecerant absque vernaculae sacrorum librorum versionis adiumento; qui hodie illa colunt ubique gentium, mirarer equidem, si isthoc in primis articulo temporis, quo Libri quivis undique terrarum in Regiam conquirebantur Bibliothecam, nullius rogatu vel jussu, sed suo motu rem fuerint a moribus suis abhorrentem aggressi. Mihi monitu *Demetrii* primus videtur Ptolemaeus concitatus, ut Iudaeorum quoque Leges cum tot aliis Bibliothecae suae pararet; benignissimi Regis et munificentissimi jussui videntur, suorum etiam Graece tantum intelligentium popularium habita forsitan quadam ratione, perlibenter obsecundasse Iudaei; rem ut perficeretur omni modo sive sub utroque, certe sub primo Ptolemaeo, curavisse *Demetrius*. Sed hoc nihil ad *Aristobulum* facit; de quo Libro primo scripta nonnulla forte calidius et juveniliter, asperrimum in *Is. Vossio* nactus adversarium, non illa postea retractare voluit; hic illic valde tamen mitigavit in Operis egregii Libro II. Nam c. 2, p. 21, *Pseudo-Aristeam* in Ptolemaeo Philadelpho sequuti dicuntur *Aristobulus*, *Philo*, *Iosephus*; ubi tanquam utroque antiquior, ut erat, suo loco collocatur. Haec imprimis considerari velim ab eodem *HODIO* c. 3. L. II, p. 98. scripta; “suspicari aliis in promptu, fuerit, Demetrium, quamvis sub Ptolemaeo Lagi non esset Bibliothecae, custos, potuisse tamen illi auctorem esse, ut in Graecorum sermonem monumenta sacra Hebraeorum converti, et in Bibliotheca reponi praeciperet. Hoc si dicamus, abunde satisfacimus Aristobulo Iudaeo, etc.” — quibus ista tandem subjungit. “Si viris doctis arrideat haec conjectura, cum illis non multum contendam. Sed — non tantum apud me valet Aristobuli, istius auctoritas, ut factum id fuisse concedam.”

§. XX. Sub Ptolemaeo Philadelpho, praeter Libros Moysis, caeteros etiam sacros Graece conversos videri. Quid vero Romanis persuasum voluerit IOSEPHUS?

Eo nunc deveni, ut paucis videatur inquirendum, quos tandem Libros suae gentis sacros dixerit *Aristobulus* sub Ptolemaeo Philadelpho Graece conversos. Ubi video mihi dissentiendum ab hominibus eruditissimis; *Usse-rio*; *Salmasio*, ceterisque ab *HODIO* laudatis L. II, c. 7, mallem equidem de sententia dicere *Aristobuli*, quam de re ipsa; sed haec adeo secum invi-

cem cohaerent, ut separari vix possint. Quaestio enim, utrum sub Ptolemaeo Philadelpho sola *Lex* proprie sic dicta, seu quinque tantum *Libri Moysis*, an Libri quoque reliqui Prophetarum et Historicorum fuerint Graece conversi, si testimoniis est decidenda, tanquam historica, mihi paene tota pendere videtur ab Aristobulo, velut omnium, qui ad nos pervenere, proximo temporibus, quibus res suam gentem spectans evenerit. Christiani Scriptores neque hic, me iudice, in censum veniunt; nam, ut tanquam novi testes possent considerari, deberent antiquiorum niti testimonio. Non alios autem hac in re habuerunt, nisi quorum et nobis ea de re dicta supersunt Iudaeorum, *Aristeae*, *Aristobuli*, *Philonis*, *Iosephi*. Fac, *Philonem*, de sola *Lege Moysis* esse intelligendum. Sed ubinam Librorum ea de re verba fecit *Philo*? In Libris *de vitâ Moysis*, ostensurus τὸ τῆς Νομοθεσίας ἱεροπρεπές, non Iudaeis solis, sed et Gentilibus admirabile fuisse visum. An hic locus erat a *Lege Moysis* sollicitè distinguendi ceterorum libros sacros, qui sunt utique Mosaicae Legis aut totidem explicatores, aut enarratores beneficiorum sive poenarum, quibus sub *Lege Moysis* viventes secundum istam legem fuere mactati? Nec negari potest Libros Prophetarum, Historicorum, ceterorumque sacros sub *Legis* saepe nomine fuisse comprehensos. Sed hoc factum negat *Hodius* p. 160. ante Evangelium praedicatum: quia scilicet antiquiorum loca non fuerant eam in rem prolata, neque usitatum fuisse censuit. Sed et hic ex duobus tantum excitari potuissent. *Iosephus* et *Philo* an Legem, Prophetas, et Hagiographa tam sollicita cura distinxerunt, ut Rabbini recentiores, quorum in rebus vetustis tam exigua est auctoritas? *Paulum* equidem credideram veteri more suae gentis in hunc sensum generalem vocem *Legis* adhibuisse, Νόμου, Epist. ad Rom. III, 19, et alibi, *Ioannem* etiam plus semel in *Evangelio*, quorum eam in rem loca collegit Io. DRUSIUS in Scholio ad cap. XI, L. II. *Responsionis ad Minerval Serrarii* Iesuitae, qua, nec mirum, vexatus remordet. In istum locum Epist. ad Rom. IOANNES CHRYSOST. initio Homil. VII, τίνος, inquit, ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, οἶδαμεν ὅτι, ὅσα ὁ Προφήτης λέγει, ἀλλ', ὅσα ὁ Νόμος λαλεῖ; ὅτι τὴν παλαιὰν πᾶσαν Νόμον καλεῖν εἰώθεν ὁ Παῦλος. — ἐνταῦθα τοὺς ψαλμοὺς Νόμον ἐκάλεσεν. Addit THEOPHYLACT. καὶ τὰ τοῦ Ἠσαίου, sed cuius etiam paulo ante meminerat *Ioannes Chrysostomus*. — Ista ratione per *Legem* totum Librorum Sacrorum Pandecten intelligere potuit *Aristeas*. --- Maluit tamen, ut opinor, *Iosephus*, in sua narratione solos intellectos libros *Moysis*: Atque ita verba *Iosephi* ex Prooemio Ἀρχαιολογίας libenter cepit HODIUS p. 165, prout illa, si hominem bene novi, accipi voluit Auctor ipsemet. In isto namque Prooemio *Iosephus* summo

studio desiderasse Ptolemaeorum scribit secundum in Graccum sermonem conversam Iudaeorum Legem, τὸν ἡμέτερον Νόμον, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν διάταξιν (5) τῆς πολιτείας. Neque hoc tantum boni Pontificem Eleazarum invidisse Regi; se vero libenter imitaturum Pontificis τὸ μεγαλόψυχον. neque enim Regem istum suo studio accipere potuisse πᾶσαν — τὴν ἀναγραφὴν, ἀλλ' αὐτὰ μόναι τὰ τοῦ Νόμου παρέδωσαν οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὴν ἐξήγησιν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Esse autem (praeterquam in Lege) μυρία τὰ δηλούμενα διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων. quippe quae, sacrae Literae, complectantur historiam quinquies mille annorum. Atque illud omne his libris sacris narratum discere posse, qui hanc suam perlegerit historiam. Acute fateor excogitatam et speciosam Is. Vossii conjecturam in *Respons. ad Objecta Criticae Sacrae* p. 130. Verba mihi tamen *Iosephi* sic cum *Hodio* videntur aliisque capienda, ut Lectoribus persuasum voluerit, solam Legem Moysis duntaxat Graece tum conversam et cum Aegypti Rege communicatam: et in his ipsis tamen ab *Hodio* valde dissentio. Suum *Iosephus* laborem proxime sequentibus verbis commendatum voluit; atque illud potentissimis, quos habebat Romae, patronis insinuatum, Aegypti Rege hac in parte fortunatum magis Romanum Imperatorem, qui totam gentis historiam ex reliquis etiam Iudaeorum libris sacris fideliter enarratam nunc demum acciperet ope Historici *Iosephi*. An non Romanis, in quorum gratiam multa scripsit, quorumque Imperatoribus toties adulatur catus iste Iudaeus, hac Praefatione persuadere voluit, se primum esse, qui sacra Iudaeorum monumenta, praeter Legem, reliqua Graece scientibus enarraret universa. Mihi sic videtur. Utilissimi nobis in hac penuriâ, praesertim in Historia sui temporis, *Iosephi*, quem nimia, tanquam ubique veracissimi testis, tenet veneratio, legat, non iudicia, quae mirari satis nequeo, virorum doctorum ab *Haverkampio*, ne pagina vacaret, proxime praefixa ejus Archaeologiae; sed illa, quibus commodum laudabiliter locum dedit in sua Praefat. p. 10, observata XII. ALBERTI ALBERTHOMAE, meditare scripta, et a paucis expectanda, ut erant permulta librorum marginibus manu hujus eximii Theologi inscripta: praeterea legat, ne dicam PETRI BAYLII, iudicium de *Iosepho* summi viri IACOBI USSERII, ad Iudaeum illum, Historiae veteris enarratorem, aequiparantis quodammodo Iesuitam *Xavierium* in *Hist. Christi*, utrumque in *I. A. Fabricii* Bibl. Gr. Vol. III, p. 235. Tum secum exputet quam hac in re veteri fidem *Iosephus* mereatur.

(5) *Reipublicae Iudaicae descriptionem* intelligit secundum istas leges; sive formam regiminis; qualem Aegyptiorum, Indorum, Aethiopum nobis enarravit DIODOR. SICULUS L. I. c. 72, 73 etc. L. II. c. 40, 41. L. III, c. 3, etc.

Ptolemaeo Philometore regnante Graece conversos jam lectos Prophetas et *Esterae* librum fateri debuit HONRUS L. II, c. IX, atque ad hujus fratris, Physconis, (6) regnum p. 192. retulit *Iesum Sirachiden*, cui in libelli Prologo memorantur ὁ Νόμος, καὶ αἱ Προφητεῖαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων, tanquam libri, qui tum certe Graece legerentur. Haec *Iosephus* ignorasset scilicet! qui libros omnes legerat Graece dudum conversos; sed videri voluit Hebraice non minus quam Graece doctus. Credo equidem ista *Iosephi*, quae posui paulo superius, accidisse *Hodio* perincommoda. Primum scribit p. 195, “*Iosephus* videtur credidisse, nullos libros Historicos, praeter Pentateuchum, vel saltem non omnes, tunc cum ipse Antiquitates suas Iudaicas conscripsit, Graeca Lingua extitisse.” — Positis tum *Iosephi* verbis praeter cetera haec quoque subjicit: “*Quid aliud intelligit, quam nondum lingua Graecorum extitisse omnes Historiarum libros?*” Dici debuerat, mea sententia; *Quid aliud intellectum voluit, quam nullum extitisse librum sacrum aetate sua Graece conversum*, praeter Libros quinque *Moysis*. Plura non dicam hac de re, nisi id unum, non nobis ista scripsisse *Iosephum*, sed Romanis Graecisque, quos talia noverat ad veritatis lancem non exploraturos.

§. XXI. *De omnibus Libris Sacris Graece tum conversis intelligendum esse ARISTOBULUM.*

Quid nunc tandem nobis narrat *Aristobulus*? mihi ne dubitandum quidem videtur, quin is indicatum voluerit, praeter libros *Moysis*, reliquos etiam sacros omnes tempore Philadelphi Graece fuisse conversos. Primum narrat antiquam fuisse versionem quorundam librorum sacrorum, *Moysis* nempe, qua *Plato*, *Pythagoras*, ceterique Graeci fuerint usi. His narratis Ἡ δ' ὅλη, inquit,

Ἑρμηνεία τῶν διὰ τοῦ Νόμου πάντων

sub *Ptolemaeo Philadelpho Demetrii cura*, quid? διαπεπώνηται vel simile quid ex διηρμηνεύεται, quod praecesserat, facile lectori relinquitur subaudiendum:

(6) Si, quod puto, vera est super illius aetate *Hodii* sententia, ex istis e Prologo *SIRACHIDAE*, Ἐν γὰρ τῷ ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ ἔτει ἐπὶ τοῦ Εὐεργέτου ejicienda est vox ἐπὶ, hic, ut saepe, ex ea quae praecedit, male repetita.

Tota vero interpretatio omnium librorum in Lege (sive Legum divinarum Pandecte) elaborata fuit *regnante Philadelpho*. Sic ista capienda mihi quidem monstrare videtur oppositio manifesta, inter hanc versionem, et illam quam dicit antiquam. Commoda fuerit illa vetus nec ne non definit *Aristobulus*; neque hanc sub Ptolemaeo conditam illa scribit meliorem aut magis elaboratam fuisse: Ne verbum quidem ea de re: sed partes aliquot sacri voluminis primas, libros adeoque *Moysis*, olim versas: totam vero versionem integri voluminis sacri factam demum sub Ptolemaeo Philadelpho. τὰ διὰ τοῦ Νόμου πάντα sive *narrata* suppleas, sive βιβλία, res eodem recidit: τὰ διὰ τοῦ Νόμου significant τὰ ἐν τῷ Νόμῳ. qui paulo rarior apud veteres praepositionis usus ab *Aristobulo* fuit adamatus, in paucis reliquiis (7) his terve recurrens. Ipsa monstrat oppositio, τὸν Νόμον, *Legem*, hic accipiendam latissimo sensu, quo supra monui a Iudaeis vocem adhibitam. Mecum sensit in his *Aristobuli* accipiendis de libris etiam Historicis et Prophetis Is. VOSSIUS, cum responderet ad *Objecta Criticae Sacrae* p. 129. Fuit in his tractandis oculatissimus profecto *Hodius* p. 168, qui viderit *Aristobuli* hanc esse mentem: *extitisse antiquitus — Graecam quandam Versionem Legis*; illam vero sub Philadelpho confectam, *totam fuisse novam majoreque cura et studio elaboratam*: nihil horum in *Aristobuléis*, ne verbum quidem, nisi *totam* in ὅλη, etsi diu quaesitum invenire potui. Dum itaque contrarium novis fuerit argumentis demonstratum, probabile videbitur, tempore Ptolemaei Philadelphi Legem Iudaicam universam, sive libros antiqui Foederis in Canonem receptos, omnes Graece fuisse conversos, non a LXXII, sed perpauca Interpretibus. Easdem versiones plerasque esse, quas nos legimus, non temere dixerim. Et supersunt in his rebus, tam saepe jam retractatis, multa tamen ante peragenda, quam ad liquidum omnes deduci possint. Nihil ad hanc disputationem facit, ex documentis probabilibus aliis, et ex stylo, quem unusquisque semper habemus proprium, definivisse, quot numero fuerint illi pauci, quibus Librorum Hebraeorum versiones nobis superstites debeantur; quod arbitror equidem fieri posse. Sed illud hinc non alienum est dixisse,

(7) *Aristobul.* Eus. p. 666. D. τὸν διὰ τῶν ποιημάτων Δία, καὶ Ζήνα. p. 377. C. λέγεται δὲ Κατά-
 βασις ἐπὶ τὸ ὅρος θεία γεγονέναι διὰ τῆς γραφῆς τοῦ νόμου. id est ἐν τῇ γραφῇ, vel ἐν τῷ γραπτῷ,
in litera legis, vel *in voce scripta*, cujus sensus est sublimior et spiritualis. Sic διὰ
 ponitur a DIOXYMO, apud MACROB. Saturnal. V, p. 506, ὁ γὰρ Ἄγασίλαος (corrigere, sodes,
 Ἀκουσίλαος) διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δαδῆλωκεν. Conf. ATHENAEUM IV, p. 178. C. VI, 271. C.
 IX, 388. etc.

versiones etiam istius quas habemus aevi superstites, omnes non vitiosissimas tantum, sed mirum in modum primum a Iudaeis, deinceps a Christianis correctoribus fuisse interpolatas. Hoc minime novum accidet in hac exercitatis palaestra; novis tamen documentis haud paucis a me posset demonstrari. Cui uni omnium interpolationes istae debuerunt esse notissimae, HODIUM demiror, ob unicam vocem γαισός, in Libro *Iosuae* repertam, tam prolixam instituisse disputationem L. II, c. VIII, qua suam nobis in quibusvis Scrip- toribus legendis diligentiam demonstravit, non quod se facturum receperat. L. II, c. IX, adstipulatur *Hodius Usserio*, propter additamentum ad Librum *Estherae* suspicato, versionem istius Libri factam sub Ptolemaeo Philometore. Ne hoc quidem argumentum arbitror sat firmum. Additamenta, quae Graecae fuerunt *Estherae* versioni interserta, illa debentur istius temporis Iudaeo, eidem, ni fallor, qui nobis historiam scripsit superstitem sub nomine Libri III, *Maccabaeorum*. Circa eadem haec tempora pleraque condita sunt a Iudaeis, saepe nugatoribus, aliis etiam libris divinis vel addita vel interjecta, quae nunquam in scriptis fuere Hebraicis. Haec si ejicias ex libro Graeco *Ezrae*, qui ponitur inter Apocryphos, quod remanebit erit Graeca versio de Chaldaicis *Ezrae* facta, versione omnibus notâ certe magis Graeca, et me- lior, nisi quod haec additamentis est Iudaei recentioris deformata. Duplicem habemus *Ezrae* versionem; forsân in diversis Codicibus etiam duplicem libri *Iudicum*; certe cantici *Habacuci* III. Ista talia nunc digito tantum mon- strantur, si quos forte excitarent ad genus tractandum literarum, hoc seculo valde neglectum. — Hic cogitanti mihi, quid HODIUM p. 169. moverit, ut *Aristobulo* sententiam affingeret a verbis ejus vulgatis adeo remotam, venit in mentem fabulator *Aristeas*: suspicor itaque *Aristobulum* ea fecisse dicen- tem *Hodium*, ut Aristeanis similia dixisse videretur: quasi vero non liceret huic a nugatore dissentire. *Aristeas* p. V. facit Demetrium suum Phalereum Regi per Epistolam significantem, deesse Regiae Bibliothecae cum paucis aliis (τὰ) τοῦ Νόμου τῶν Ἰουδαίων βιβλία. His quae proxima subjunguntur, τυγχάνει γὰρ Ἑβραϊκοῖς γράμμασι καὶ φωνῇ λεγόμενα. ἀμελέσερον δὲ, καὶ οὐχ ὡς ὑπάρχει, σεσημάνται, καθὼς ὑπὸ τῶν εἰδόντων προσαναφέρεται. προνοίας γὰρ βασιλικῆς οὐ τέτευχε, quid sibi vel- lent, vix aliquis intellexisset, nisi sententiam Aristeani *Demetrii* clarius enuntiasset semper *Aristeae* vestigiis insistens IOSEPHUS Ἀρχαιολ. p. 588, χαρακτηρσι γὰρ Ἑβραϊκοῖς γεγραμμένα καὶ φωνῇ τῇ ἐθνικῇ ἔστιν ἡμῖν ἀσαφὴς, συμβέβηκε δ' αὐτὰ καὶ ἀμελέσερον ἢ ἔχει σεσημάνθαι. eandem addit rationem, atque illud etiam, necesse esse ut ista quoque Rex habeat διηκριβωμένα. Potuisset scribere

Iosephus ἀμελέσσειν καὶ οὐχ ὥς ἔχει si scripsit ἀμελέσσειν ἢ, scribere debuit ἔδει. negligentius quam oportebat; quod vidit et Io. DAVISIUS. Ad haec respondent, non ad *Aristobuli* verba, quae huic tribuit HODIUS. Quin contra verbum *Aristobuli* Δηρμήνευται de veteri librorum Moysis versione, a Platone ceterisque adhibita, positum, illam demonstraret ex ejus sententia diligenter elaboratam; significare saltem debet vi praepositionis, factam (8) τὴν ὅλην ἐρμηνείαν istorum, quos enumerat ibi, librorum *Moysis*. — De isthac antiquiore versione Graeca librorum *Moysis*, ex *Aristobulo* commemorata a *Clemente* atque *Eusebio*, hinc ab aliis, qui Scriptores istos Christianos in talibus etiam velut fidos duces sequuntur, ne dubitandum quidem censuerunt, et confidenter loquitur praeter ceteros Io. CURTERIUS in Praefat. praemissa *Procopio* in *Iesaiam*. Qui *Platonem*, si non illinc, sua tamen ab Hebraeis accepisse crediderunt, absurdas paene dixeram, Patrum opiniones exposuit AEG. MENAGIUS in *Diog. Laërt.* III, 6. Sed harum me nugarum taedet. Utrumque falsum statuo, hic planissime conspirans cum HODIO, (L. IV, c. 1,) censente nec versionem talem extitisse, neque adeo Philosophos veteres *Pythagoram*, *Platonem*, sua derivasse de Libris nostris sacris.

§. XXII. ARISTOBULI dicta de Philosophis et Poetis, qui
sua derivarint de Libris sacris MOYSIS.

Fortasse censerem cum FRANC. LEE *Prolegom.* in T. III. Biblior. Gr. *Breitingeri* p. 11, quod de versione tradit antiqua, non historica fide dictum ab *Aristobulo*, sed ex conjectura, nisi hujus etiam Iudaei fraudes alias detexissem, nimis ea de re confidenter tanquam certa loquentis, et saepius de Philosophis et Poetis, qui illinc sua derivarint, ut minime mirandum dicat, quod sunt omnibus admirationi, quum de sacro hoc fonte ora sua rigaverint. Sic loquitur apud EUSEB. *Praep.* VIII, p. 376. c.

(8) Verbum *Lysiae* Διῆρξα redditur ab HANPOCRATIONE διὰ τέλους ἤρξα. *Critiae* Διαδικάζειν a POLLUCE (VIII, 25) δι' ὅλου τοῦ ἔτους διακάζειν. Dantur multa similia. Iudaeos Philosophos haec minuta non neglexisse monstrabit PHILO Pythagoreus, explicans vim praepositionis διὰ in compositis Lib. de Somn. p. 595. c.

Οἷς μὲν οὖν πάρεσι τὸ καλῶς νοεῖν θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν (*Moysis*) σοφίαν, καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα, καθ' ὃ καὶ Προφήτης ἀνακεκήρυκται. Ὡν εἰσιν οἱ προειρημένοι Φιλόσοφοι, καὶ πλείονες ἕτεροι, καὶ Ποιηταί, παρ' αὐτοῦ μεγάλας (9) ἀφορμὰς εἰληφότες, καθὰ καὶ θαυμάζονται.

(9) Ἀφορμὰς εἰληφότες. Ad sua scribenda plurimum adiuti dicuntur *Moysis* libris: notae sunt phrases in talibus ἀφορμὰς δίδοναι, et λαμβάνειν, ab EURIPIDE jam adhibitae, *Hec.* v. 1246. *Bacch.* γ. 267. *Phoen.* v. 209. (ad quem locum confer PAULINUM 1 *Ep. ad Tim.* v. 14.) multo tamen magis a recentioribus frequentatae, et *Polybio*, cujus locutionibus frequenter usus est Iudaeus aequalis *Polybio*, et, nī fallor, notus. Ἀφορμὴν εἰληφότες et ἀφορμηθέντες hinc illinc dicebantur, qui sua partim aliis debebant, sive ex aliorum scriptis derivarant; quique praebuerant aliis materiam, cujus ope potuerint eniti ad sua scribenda, ἀφορμὰς δεδωκότες. *Artemon Cassandrensis* meminisse dicitur *Xanthi Lydi*, ὡς — Ἡρόδοτος τὰς ἀφορμὰς δεδωκότος, *ATHEN.* XII. p. 515. E. Apud GELLIIUM N. A. III, c. 17. *Timon* in *Sillis Platonem* contumeliose appellat, quod impenso pretio librum *Pythagoricae disciplinae* emisset, exque eo *Timaeum* nobilem illum dialogum concinnasset: *Versus super ea re Timonis* — leguntur paulo meliores apud IAMBlich. in *Nicom.* p. 148, Πολλῶν δ' ἀργυρίων ὀλίγην ἡλλάξας βίβλον, Ἐνθεν ἀφορμηθεὶς Τιμαιογραφεῖν ἐπεχείρεις. Sic opē *Gellii* scribendi sunt: Interpretatur ista *Iamblichus*: ἀφ' οὗπερ ἐφοδιασθέντα Πλάτωνα τὸν — Τιμαίον συντάξαι λέγουσιν. Multa jecit in Philosophos maledicta *Timon*; objecit hic quidem vera *Platoni*: veteris enim *TIMAEI* libellus est in manibus; et faciunt ista, ut divinum *Platonem* in his etiam credamus saepius ἀνθρώπινα ἀμαρτεῖν, et hominum more fecisse: De *Platonis* libris *de Republ.* vide quid testetur *Aristoxenus* apud *DIAGEN. LAERT.* III, 37. τὴν Πολιτείαν πᾶσαν σχεδὸν ἐν τοῖς Πρωταγόρου γεγράφει ἀντιλογικῶς. quid *Phavorinus* ibid. §. 57. quid *Alcimus* §. 9. quid *Theopompus Chius* de *Platonis* plerisque Dialogis apud *ATHEN.* XI. p. 508. c. D. Si scripta plura *Pythagoreorum* ad nos pervenissent, vereretur equidem, ne deprehendissem ab aliis illum etiam ἀφορμὰς εἰληφότα, quem usum novi, tanquam suis, aliorum ex isto sodalitia verbis, *Ocelli Lucani*, *Aristaei*, *Philolai*, *Theaui*, *Pempeli*. Nollem in *Platonem* dici potuisse, de *Democriti* scriptis quae dixit *Aristoxenus* *LAERT.* IX, 40. Vir viro quid praestitit *Platoni Xenophon*? λέγεται ὅτι καὶ τὰ *Θουκυδίδου* βιβλία λαμβάνοντα, ὑφελέσθαι δυνάμενος, αὐτὸς εἰς δόξαν ἤγαγεν, *LAERT.* II, 57. Quae dixi, ante annos ferme ducentos scripta *Platonis* amatoribus valde displicuissent. *Socratem* novimus aliosque ex istā palaestra *Platone*, quo nemo scripsit elegantius, viros fuisse multo meliores. — Sed haec, ut vel maxime vera sint nonnulla, nihil javant Iudaeum nostrum *Aristobulum*: fac enim legi potuisse a *Platone* libros *Moysis*; an credibile videtur, tanti sibi coemptos voluisse, quanti scripta sapientum e sua gente *Pythagoreorum*? vid. *DIAG. LAERT.* VIII, 15, 80, 81, 84. Erat quidem *Plato* in re tenui familiari; (*GELLIIUS*, III, c. 17.) Sed huic incommodo facile subvenisset, ipsique ad libros coemendos ἀφορμὴν ἂν ἔδωκε *Dion Syracusanus*, amicissimus *Platoni*.

Hic ante memoratos Philosophos, aliosque plures, et Poëtas recte *Moysis* intellexisse mentem tradit, atque ex illo sua derivasse, certe materiam illinc accepisse, cujus ope possent ad sua quisque *emiti* scribenda. Nam et illi dici possunt ἀφορμὰς εἰληφότες ab alio, qui de eadem re plura cogitarunt quam ille reliquerat. Sed isthoc *Eusebii* loco, quo prostant illa, nulli ante memorati sunt ab *Aristobulo* nec Philosophi neque Poetae; sed alibi memorantur a Nostro *Pythagoras*, *Socrates*, *Plato*, (Peripatetici quoque, sed sensu diverso:) Poëtae, Theologi Graecorum vetustissimi, *Orpheus* et *Linus*; *Homerus* etiam et *Hesiodus*. Hos equidem non dubito nominatos in iis, quae praecedebant Excerptum illud *Eusebianum*. Hos certe memorat in aliis locis *Iudaus*, quae nobis ex ejus libris excerpit *Eusebius*: ista sunt *Aristobuli* digna notatu (L. XIII. p. 664. c.)

Διὰ τῆς Νομοθεσίας ἡμῖν ὅλην τὴν Γένεσιν τοῦ Κόσμου Θεοῦ λόγους εἴρηκεν ὁ Μωσῆς· συνεχῶς γὰρ φησὶν ἐφ' ἑκάστου, "καὶ εἶπεν ὁ θεὸς καὶ ἐγένετο." Δοκοῦσι δέ μοι, περιειργασμένοι πάντα, κατηκολουθηκέναι τούτῳ Πυθαγόρας τε, καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν Φωνῆς θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων συνθεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γεγονυῖαν, καὶ συνεχομένην ἀδιαλείπτως.

Ex his etiam *Aristobuli* non nominati mutuatus est ista *CLEMENS Strom.* V. p. 707. τὰ σύνολον Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ Πλάτων, λέγοντες ἀκούειν Φωνῆς θεοῦ, τὴν κατασκευὴν τῶν ὅλων θεωροῦντες ἀκριβῶς ὑπὸ Θεοῦ γεγονυῖαν καὶ συνεχομένην ἀδιαλείπτως, ἀκηκόασι γὰρ (γὰρ delendum) τοῦ Μαϊσέως λέγοντος, Εἶπε καὶ ἐγένετο, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἔργον εἶναι διαγράφοντας. Nec apud *Eusebium* tantum bis, sed et apud *CLEMENT. ALEX. Strom.* I. p. 410. *Aristobulus*, Κατηκολούθηκε δὲ, αἶτ, καὶ ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς Νομοθεσίᾳ, καὶ Φανερός ἐστι περιειργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ λεγομένων· ubi paulo post a *Moyse* multa sumsisse dicitur *Plato*, quippe πολυμαθὴς, nec non *Pythagoras*,

Καθὼς καὶ Πυθαγόρας πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας, εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματικοποίησιν κατεχώρησεν.

Ultimum, apud *CLEMENTEM* omissum, adjectum legitur in *Euseb.* p. 666. v. nisi quod hic minus sincere scribatur κατεχώρησεν· alterum genuinum est, complexus est, cepit: ponam ad ἐχώρησεν unius verba, hic opportuna, *LONGINI* de *Moyse* dicente π. Τ. IX, 18, τὴν τοῦ θείου δυνάμιν κατὰ τὴν ἀξίαν ἐχώρησε

(sic MSS. Codd. probante Z. PEARCIO) κατέφηνεν· quam mente conceperat, divinae Majestatis potentiam verbis adaequavit. Quod insigne nobis testimonium non libenter eripi paterer levissima suspicione literatoris FR. PORTI. — Alibi dixerat *Aristobulus*, teste CYRILLO c. *Iulian.* IV. p. 134,

Ἄπαντα μὲν τοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι, τὰ μὲν παρ' Ἰουδοῖς ὑπὸ τῶν βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων.

Sed, si Graeci totum suum *de Rerum Natura* Physicum (10) systema hauserunt ex Iudaeorum libris Graece conversis, libenter ex Philosopho Iudaeo cognovissent, unde tandem suum hauserint in India Philosophi, an et illi ex vernacula sibi versione Iudaicorum librorum? Quod scribit ad *Aristobuli* mentem EUSEBIUS *Praep.* XIII. p. 663. D. ἐκ τῆς παρ' Ἑβραίοις φιλοσοφίας — τοὺς Ἕλληνας ὠρμῆσθαι· respondet verbis ALEX. CLEMENTIS *Strom.* I. p. 360, 9, τὴν παρ' (Ἰουδαίοις) φιλοσοφίαν ἐγγραπτὸν γενομένην προκατάρξαι τῆς παρ' Ἑλληνι· cui hoc multis ostendisse dicuntur Pythagoreus *Philo*, nec non *Aristobulus* ὁ Περιπατητικὸς. Sic saepius, ὁ ἐξ Ἑβραίων φιλόσοφος ab *Eusebio* aliisque dicitur *Peripateticus*, τῆς κατ' Ἀριστοτέλην φιλοσοφίας πρὸς τῇ πατρίᾳ μετεilahχῶς, EUSEB. *Praep.* p. 375. D. Neque ipse, quam probabat in philosophando, sectam celavit: apud *Euseb.* *Praep.* p. 666. D. omnibus, inquit, Philosophis ὁμολογεῖται, ὅτι δεῖ περὶ θεοῦ (11) διαλήψεις ὁσίας ἔχειν, ὃ μάλιστα παρακελεύεται καλῶς ἢ καθ'

(10) Sive τὰ περὶ φύσεως, seu *de Universo* dicantur, περὶ τοῦ παντὸς, res eodem recidit: OCELLUS LUCANUS libellum inscripsisse videtur περὶ τὰς τῷ παντὸς φύσεις· suum *Timaeus* περὶ φύσιος· ut et *Plato* suum *de Universo* librum περὶ φύσεως. suam illic ψυχογονίαν τοῦ παντὸς, (ut a PORPHYRIO dicitur in PTOLEM. *Harmon.* p. 288. a *Plutarcho* T. II. p. 415, E. etc.) caute *Plato* *Timaeum* ipsum facit dicentem, ubi inventa *Timaeo* *Locro* suis ipsius auxit additamentis. Ne *Socratem* quidem decebat interlocutorem esse in *Dialogo*, de quo vera testatur XENOPHON *Ἀπομν.* I. p. 413, 27, οὐ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως, ἥπερ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι, διελέγετο — καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἀπεδείκνυνεν. In hoc puro *Xenophontis* speculo popularis illa *Socratis* repraesentatur sapientia, quam elegantissimis suis fabulis contaminavit *Plato*.

(11) Διαλήψεις ὁσίας ἔχειν, rectas opiniones de Deo fovere. Notabile est, vocem Polybianam *διάληψις*, significantem opinionem quam conceperis, hoc sensu legi hic in verbis *Aristobuli*, et in libris, qui dicuntur *Maccabaeorum* Secundo, Tertio, Quarto, nusquam occurrentem in Alex. versione F. Antiqui, vix etiam alibi, quantum recordor. Ad II *Macc.* III, 32, spectat *Hesychii* *διάληψιν*, ἐνύμνησιν, ἢ γνώσιν.

ἡμᾶς αἴρεσις. Paulo post p. 667. B. τινὲς, ait, εἰρήκασι τῶν ἐκ τῆς αἰρήσεως ὄντες τῆς ἐκ τοῦ Περιπάτου, (12) Λαμπτήρος αὐτὴν (τὴν σοφίαν) ἔχειν τάξιν. Alibi tamen suam indicasse suspicor sectam Philosophum; hic *Eusebium* Aristobuleis suas voces adjecisse, τῆς ἐκ τοῦ Περιπάτου. De *Pythagora*, *Socrate*, *Platone* loquutus mirarer si nullam *Aristotelis* sui fecisset mentionem Iudaeus. Quinimo scripsit, ex *Moyse* ceterisque Prophetis Peripateticam pendere Philosophiam: testem profero CLEMENTEM ALEX. *Strom.* V, p. 705, 23, qui variis illum libellis (*Commentariis* puta in *Leges Mosaicas*) demonstrasse tradit, τὴν Περιπατητικὴν Φιλοσοφίαν ἐκ τε τοῦ κατὰ Μαϋσέα Νόμου, καὶ τῶν ἄλλων (13) ἡρτῆσθαι Προφητῶν. Non ex Prophetis sua sumsisse dicit *Aristotelem* placita; nec enī dixerat Prophetarum libros, sed unius *Mosis* ante Alexandrum Macedona Graee conversos; sed verum Systematis Peripateticorum intellectum ex *Mosis* et Prophetarum Hebraeorum scriptis aptum pendere, atque illinc adeo commode explicari posse.

(12) Λαμπτήρος qui τὴν σοφίαν dixerint ἔχειν τάξιν, non meminī; tametsi multa similia sint in mundo. Ab *Aristotele* dicitur ἡ σοφία, νοῦς καὶ ἐπισήμη, καὶ ὥσπερ κεφαλὴν ἔχουσα ἐπισήμη τῶν τιμιωτάτων et ἐπισήμη καὶ νοῦς τῶν τιμιωτάτων τῇ φύσει, *Ethic. Nicom.* VII. c. VII. In rebus humanis id erat Philosophis Sapientia, quod inter sensus Visus, Sol in astris, Animus in mente: Librum suum περὶ σοφίας (ex quo plura supersunt quam feruntur vulgo) sic inchoabat *Archytas*. Τοσοῦτον διαφέρει Σοφία ἐν πάντεσσι τοῖς ἀνθρωπίνοις πραγματέσιν, ὥσπερ ὅψις μὲν αἰσθησίων σώματος, Νόος δὲ ψυχᾶς. *animi lumen Archytas* dixit ore CICERONIS in *Catone Mai.* c. XII. In *Viri Magni* STOBÆO, *Floril.* p. 17, legitur ut *Sophoclis* senarius: Ὡς ὅψις ὀφθαλμοῖσι, ταῖς ψυχαῖς νόος. rectum in *Archyta*, νόος, vitiatum esset in *Sophocleis*. Efformavit ista, si numeros exigas, legitima, de his, sub nomine *Sophoclis*, in STOBÆO *Gesneri* positus T. III. p. 37, 4, Ὡς ὅψις ἐν ὀφθαλμῷ, ὁ Νοῦς ἐν τῇ ψυχῇ. Sed sunt ARISTOTELIS verba *Topic.* I., p. 288, 13. ubi rectius omittuntur articuli. Haec ut error praecaveatur dicta sint, non *Grotii* causa reprehendendi, qui, si attendisset, optime omnium noverat, cujus essent ista; quae quidem ut *Aristotelis* verba *Grotius* ipse posuerat ad *Evang. Matth.* VI, 22.

(13) ἡρτῆσθαι miror ab accuratissimo *F. Sylburgio*, homine Graece perdocto, tentatum. Placuisse inprimis, opinor, Iudaeo Peripatetico dictum *Aristotelis*, ἐκ τοιαύτης ἀρχῆς ἡρτῆται ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ φύσις. ex hoc uno principio, (nempe Deo) pendet mundus et natura. Quod ut pie dictum a Philosopho laudat ANDR. DOUNAEUS *Praelect. in Demosth.* p. 108. — XENOPH. Ἑλλ. VII, p. 339, 17. ἐκ θαλάττης ἔπασα ἡμῖν ἡρτῆται σωτηρία. PAUSAN. IX, p. 723. m. ἀπ' ἀνδρὸς ἐνὸς ἡρτῆσθαι τὰ πάντα. ab unius omnia nutu pendere. Iudaei nostri dictum propius accedit illud ex Prooemio Ἀρχαιολ. IOSEPHI: τὰ πάντα σχεδὸν ἐκ τῆς τοῦ Νομοθέτου σοφίας ἡμῖν ἀνῆρτῆται Μαϋσέως. PHILO de *Mundi Opif.* p. 27. B. ἐκ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια ἡρτῆται.

§. XXIII. *Secundum ARISTOBULUM, Philosophos et Poëtas sensum etiam sublimiorem in verbis Moysis latentem perspexisse.*

Hujus Allegoricae interpretandi rationis primum fere auctorem esse Aristobulum, ex quo non nominato multa desumsit CLEMENS ALEXANDRINUS.

Ferendum esset aliquo modo, si a Philosophis et Poëtis Graecis veterrimis dicta quaedam vel narrata quomodocunque dixisset Aristobulus de fonte Palae-
stino derivata; sed quis ferat hoc seculo nobis dicentem, Philosophos Graecos et Poëtas non verba tantum scripta legisse, sed oculis etiam animi *pulcre perspexisse sensum* sublimiorem et allegoricum, *latentem* sub velamine verborum humanorum *Moysis*? Hoc tamen nobis narrat ARISTOBULUS EUSEBII VIII. p. 376. c. Οἷς μὲν οὖν πάρεσι τὸ καλῶς νοεῖν, θαυμάζουσι τὴν περὶ αὐτὸν σοφίαν &c. — Ὡν εἰσιν οἱ προειρημένοι Φιλόσοφοι — καὶ Ποιηταί. Nam hi καλῶς νοοῦντες, *pulcre intelligentes*, opponuntur τοῖς μὴ μετέχουσι δυνάμεως καὶ συνέσεως, ἀλλὰ τῷ γραπτῷ μόνον προσκειμένοις, iis qui non sunt participes intelligentiae potentis (*durissima quaevis perrumpere*;) sed qui adhaerent tenaciter verbis scriptis; quibus οὐ φαίνεται μεγαλεῖον τι διασαφᾶν, nihil magnificum narrare videtur Moyses. Simili modo Clemens, et saepe loquutus est Origenes, praeter ceteros. Clementem non miror, qui puer et juvenis sic audiverat legeratque Homerum interpretantes: Origenes Celsum sibi sumserat refutandum. — Si nil nisi talia dedisset Aristobulus, ista forsitan alicui videri possent seculo Christianismi secundo satis convenire. Hoc telo sapienter abstinuit Hodus, qui noverat istam interpretandi rationem a Iudaeis didicisse Christianos. Primus et hic Auctor citari poterit Aristobulus, cui Alexandriae saepe fuit cum eruditibus e Muséo disputandum. Secundus Philo, qui praeter illam aliam etiam acceperat a fanaticis, p. 804. A. ἐτέραν δ' ἤκουσα θεσπεσίων ἀνδρῶν (suos ille Therapeutas designare videtur:) τὰ πλεῖστα ὑπολαμβάνοντων εἶναι σύμβολα φανερά ἀφανῶν, καὶ ῥητὰ ἀρρήτων. conf. p. 893. D. p. 901. c. Atheum memorat irridentem historiam veterem p. 1053. f. p. 1091. A. τὸ ῥητὸν, ait, μυθᾶδες ἐστὶ. — Pollicebatur in fine Prooemii Ἀρχαιολ. Iosephus opus, quo Legis sensum indagaret sublimiorem. Verba nobis CELSI notabilia fideliter ORIGENES servavit c. Cels. IV. p. 187. οἱ ἐπεικόμενοι Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν, ἐπὶ τοῦτοις ἀισχυρόμενοι, πειρῶνται πῶς ἀλληγορεῖν αὐτά. Primum Auctorem hujus interpretandi rationis citari posse dicebam Aristobulum; Aristeas tamen, qui censetur

antiquior *Aristobulo*, suum, quem fingit, Eleazarum Pontificem eâdem jam facit utentem p. XVII-XX, in Legibus super cibis potuque vetitis, quibus nihil ille contineri contendit quod non solam spectet pietatem, justitiam, vitamque in universum bene informandam, p. XIX, v. 18, πάντα κεκαονίσαι — ἵνα δι' ὅλου τοῦ ζῆν καὶ ἐν ταῖς πράξεσιν ἀσκῶμεν δικαιοσύνην πρὸς πάντας ἀνθρώπους, μεμνημένοι τοῦ δυναστεύοντος θεοῦ. — Sed in hoc genere tam sobrie versatur *Aristobulus*, ut multo legantur apud *Philonem*, *Clementem Alexandrinum*, *Origenem*, aliosque absurdiora. Modestiae hoc sit laudabile specimen apud EUSEB. p. 376. D. Quaestio fuerat mota, cur in Lege Moysis Deo tribuerentur manus, pedes, quaeque praeterea sunt humano corpori propria. Sensus se dicit traditurum, qui singulis subesse videretur: quod si minus probabilia dicere videatur, orat Regem, ut sibi culpam imputet imperitiae, qui sapienter cogitata non valuerit adsequi, non autem Legislatori Moysi:

Εἰ δὲ μὴ τεύξομαι τάληθοῦς μηδὲ πείσω, μὴ τῷ Νομοθέτῃ προσάψῃς τὴν ἀλογίαν, ἀλλ' ἐμοὶ, τῷ μὴ δυναμένῳ διαιρεῖσθαι τὰ ἐκείνῳ νενοημένα.

Incipit tum non absurde tradere, quid significet in Lege Χεῖρ θεοῦ· nempe τὴν δύναμιν· quo sensu vocem etiam adhiberi in sermone quotidiano: Χεῖρες μὲν οὖν νοοῦνται προδήλως (ὡς inserendum puto) ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν κοινότερον. Excitat Exodo verba quaedam, eadem paene quae sunt nostris in Edd. XIII, 9. III, 20. IX, 3. inter nostros scriptores forte primus usus ista versione. Horum tamen locorum medio, *Exod.* III, 20. a nemine, quem sciam, animadversa, insignis est differentia: vulgatur: Καὶ ἐκτείνεις τὴν χεῖρά μου πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους. Apud *Aristobulum* legitur: Ἀποσελῶ, φησὶν ὁ θεός, τὴν χεῖρά μου, καὶ πατάξω τοὺς Αἰγυπτίους. Hoc accommodatius erat instituto paulo ante scribentis, ὅταν γὰρ δυνάμεις ἐξαποσέλλῃς σὺ, βασιλεὺς ὢν, βουλόμενός τι κατεργάσασθαι, λέγομεν μεγάλην χεῖρα ἔχει ὁ βασιλεὺς. Fatendum tamen ἀποσελῶ [χεῖρά μου] vel ἀποσέλλω, verbo respondere Hebraeo *Moysis*, יַחַדְלָהּ. Alterum ἐκτείνεις, ni fallor, legerat: Hebraeam enim phrasin Interpretes isti reddere solent non ἀποσέλλειν, sed ἐκτείνειν τὴν χεῖρα. — Per Στάσιν θείαν ab ipso, κατὰ τὸ μεγαλεῖον, significatur p. 377. A. ἡ τοῦ κόσμου κατασκευή. — Ibid. c. λέγεται δὲ Κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεία γεγονέναι, quo tempore lex promulgabatur, ἵνα πάντες θεωρήσωσι τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ. Tum potissimum suo sibi modo sumit explicanda, quae leguntur *Exodi* XIX, 18, ubi haec sunt in Graeca versione: Τὸ δὲ ὄρος ἐκαπνίζετο ὅλον αὐτὸ, διὰ τὸ καταβεβηκέναι τὸν Θεὸν ἐν πυρὶ ἐπ' αὐτό — 19. Ἐγίνοντο δὲ αἱ φωναὶ τῆς σάλπιγγος

προβαίνουσιν, ισχυρότεροι σφόδρα. — et XX. 18, Καὶ πᾶς ὁ λαὸς εἶρε τὴν φωνὴν, καὶ τὰς λαμπάδας, καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος, καὶ τὸ ὄρος τὸ καπνίζον, quorum haec Hebraeis partim minus conveniunt, illa satis apte respondent. Priorum loco haec sunt *Deut.* IV, 11. τὸ ὄρος ἐκαίετο πυρὶ — Horum loco Noster p. 377. c. d. δηλοῦται γὰρ ὡς τὸ ὄρος ἐκαίετο πολὺ, (καθὼς φησὶν ὁ Νομοθέτης) διὰ τὸ τὸν Θεὸν καταβεβηκέναι. Addit, σαλπίγγων τε φωνὰς καὶ τὸ πῦρ φλεγόμενον ἀνυποσάτως εἶναι. Quibus in his utitur explicandis *Aristobulus*, illa *Clemens Alexandrinus* partim descripsit, partim leviter expressit immutata, semel in transitu memorato *Aristobulo*, cui omnia deberi vicina non animadverterunt Viri Docti. Quae dedit *Eusebius* p. 378. A. illa suis verbis *CLEMENS*, atque ordine inverso, sic expressit *Strom.* VI, p. 755, 24, nulla facta mentione *Aristobuli*:

Πᾶς δὲ ὅτι ἀπιζηήσουσιν Ἕλληνες τῇ θεῇ ἐπιφανείᾳ περὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ· ἀπὸ τῆς πῦρ μὲν ἐφλέγετο, μηδὲν καταναλίσκον τῶν φεομένων κατὰ τὸ ὄρος· σαλπίγγων τε ἡχος ἐφέρετο, ἄνευ ὀργάνων ἐμπνεόμενος· ἐκείνη γὰρ ἡ λεγομένη Κατάβασις ἐπὶ τὸ ὄρος θεοῦ ἐπίβασις ἐστὶ θείας δυνάμεως.

Vertuntur ultima *divinae potestatis est adventus*. Sententia postulat ista: nam qui dicitur *Descensus in montem Dei est divinae potentiae manifestatio*: pro ἐπίβασις vocem posuerat *Clemens* paulo rariorem ἐπίφασις. *Suidas*: Ἐπίφασις, δῆλωσις, ἐνδείξις· sequuntur ibi verba forte *Polybii*: τὴν θεῶν ἐπιφάνειαν et τὴν ἐνέργειαν τοῦ θεοῦ Iudaei horum temporum usurpabant promiscue. Ut comparari possint absque labore, ponam ex *EUSEBIO* quaedam *Aristobuli* p. 377. d. 378. A. quae eadem operâ poterunt emendatius paulo scribi quam vulgantur:

Τὴν τοῦ πυρὸς δυνάμιν, παρὰ πάντα θαυμάσιον ὑπάρχουσαν, διὰ τὸ πάντα ἀναλίσκειν, ἔδειξε (legendum arbitror, οὐκ ἂν ἔδειξε· quod *Fr. Vigerus* jam monuit) φλεγόμενῃ ἀνυποσάτως μηδὲν δὲ (δὲ deleatur) ἐξανάλισκουσαν, εἰ μὴ τὸ παρὰ τοῦ θεοῦ δυναμικὸν αὐτῇ προσείη. (378.) τῶν γὰρ φεομένων ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ ἐξανάλισκόμενων (corrigo, ἐκκαομένων) σφόδρᾳ οὐδὲν ἐξανάλωσεν· ἀλλ' ἔμεινε τῶν ἀπάντων ἡ χλόη πυρὸς ἄθικτος, σαλπίγγων τε φωναὶ σφοδρότερον συνηκούοντο, σὺν τῇ τοῦ πυρὸς ἀσπραπιδὸν ἐκφάνσει, (*Exod.* XIX, 16. φωναὶ καὶ ἀσπραπαὶ) μὴ προκειμένων ὀργάνων τοιούτων, μηδὲ τοῦ φωνήσαντος, ἀλλὰ θεῆς κατασκευῆς γινομένων πάντων.

tandem post alia quaedam haec ultima subiiciuntur; *his omnibus nullius rei humanae adjumento factis Deum demonstrare* τὴν ἐαυτοῦ διὰ παντὸς μεγαλειότητα. Non magis lectorem suum monuit *Clemens*, sequentia se propemodum ad verbum ex *Aristobuli* transscripsisse commentariis: hoc ut adpareat, juxta se invicem *Aristobulēa* quaedam ponam et *Clementis*: sunt autem haec

Aristobuli: p. 377. D.

Τοῦ γὰρ παντὸς πλήθους μυριάδων οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν, χωρὶς τῶν ἀφηλίκων, ἐκκλησιαζομένων κυκλόθεν τοῦ ὅρους, οὐκ ἔλαττον ἡμερῶν πέντε οὔσης τῆς περιόδου περὶ αὐτὸ, κατὰ πάντα τόπον τῆς ὁράσεως πᾶσιν αὐτοῖς κυκλόθεν, ὡς ἦσαν παρεμβεβληκότες, τὸ πῦρ φλεγόμενον ἐθεωρεῖτο· ὥς τε τὴν κατὰ-βασιν μὴ τοπικὴν εἶναι· πανταχοῦ γὰρ ὁ θεὸς ἐστίν.

Clementis p. 755, 756 ista,

Παντὸς τοῦ πλήθους, μυριάδων οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν, χωρὶς τῶν ἀφηλίκων ἐκκλησιαζόντων κύκλῳ τοῦ ὅρους, οὐχ ἦττον ἡμερῶν ἐ τῆς περιόδου τυγχανούσης περὶ τὸ ὅρος. Κατὰ πάντα τοῖνυν τόπον τῆς ὁ. π. α. κ. ὡς ἂν παρεμβεβληκόσι, τ. π. φ. ἐ. ὡ. τ. κ. μ. π. γεγονέναι. πάντῃ γ. ὁ θ. ἐ.

Longiorem periodum in duas, voce τοῖνυν interjecta, distraxit *Clemens*, leviora quaedam mutavit: aliae varietates sunt a librariis. — Quis jam dubitet, cum et alia sint indicia non pauca, quin, si plura nobis superessent *Aristobuli*, plura detegeremus in *Clementinis Aristobuli*? Descripsit et ex aliis libellis non pauca, quorum auctores ne nominat quidem. Veritatis amans haec scribo, nec omnino *Clementis* vituperandi gratia, quem suo merito facio sane maximi. Fecerit hoc *Clemens*: fecerunt alii, item boni. Ipse *Cicero* multa veterum Poëtarum loca, alia quoque non pauca, Latina fecit e *Chrysippi* commentariis. Quis *Ciceronem* propterea culparet, aut, si vel superessent *Chrysippi* librorum aliquot, quis non eadem Latina facta legere mallet a *Cicerone*, quam Graeca requirere de *Chrysippi* libris? quos harum tamen amatores elegantiarum non prorsus aspernarentur. Sed, ab instituto ne me *Cicero* nimium abducat, suspicari paene liceret, quae tradit in proximis *Clemens* L. VI, c. IV. partim etiam ab *Aristobulo* tradita: sic caput illud, Aegyptiaca quoque complectens rarissima, *Clemens* orditur: Εὐροῖμεν δ' ἂν καὶ ἄλλο μαρτύριον εἰς βεβαίωσιν τοῦ τὰ κάλλιστα τῶν δογμάτων τοὺς ἀρίστους τῶν Φιλοσόφων, παρ' ἡμῶν σφετερισμένους, ὥσπερ διαυχεῖν τῷ καὶ παρὰ τῶν — βαρβάρων ἀπηνθίσθαι (deflorata sibi) τῶν εἰς ἐκάστην αἵρεσιν συντεινόντων τινά.

§. XXIV. *Secundum* ARISTOBULUM *statuisset Orpheus; unum dari Deum Universi conditorem et gubernatorem; quae Orpheo certe fuerunt ignota. EUSEBIUM a GESNERO male fraudis insimulari.*

Quod prae manibus est excerptum Eusebianum si L. XIII. *Praep.* persequamur, occurret eam in rem, de qua paulo ante dicebam, certius documentum. Nullas paulo prolixiores Philosophorum *ρήσεις* ex Aristobuleis nobiscum *Eusebius* communicavit; et proprie sic dictas *ρήσεις* Poëtarum sat luculentas p. 664—668. Hic vero mutanda erit nonnunquam ratio. Iudaeum narrantem de versione Graeca Foederis Antiqui librorum, optimorum narrationibus congrua, contra *Hodium* aliosque tuiti; patienter audivimus de patria Lege nonnulla more suae gentis explicantem; ne illud quidem aegre ferentes, quod scribit de *Moysis* lege sumsisse quaedam *Pythagoram* et *Platonem*; quia constat in Aegypto fuisse utrumque, et Aegypto vicina Iudaea fuit Palaestina; nec negari potest philosophemata quaedam ambos ex Oriente in Graeciam transtulisse. Si tamen tam pauca sumsissent a *Platone* Platonisque Christiani, quam sumsit a *Moyse* *Plato*, simplex illa sapientia non adeo fuisset contaminata. — Poëtis vero si sua contribuit commenta, recentior Iudaeus carebit, opinor, excusationis venia. — Primus prodit in scenam *Orpheus*, fraudibus semper accommodum nomen. In Iudaeum nostrum hic non dicam, quae scribit *QUINCTILIANUS* I. O. I, c. VIII, in fine: *improbissimo cuique pleraque fingendi licentia est, adeo ut de libris totis et Auctoribus, ut succurrit, mentiatur tuto, quia inveniri, qui nunquam fuere, non possunt.* Tametsi, teste *CICERONE* de N. D. I, c. 38. *Orpheum Poëtam docet Aristoteles nunquam fuisse; et hoc Orphicum carmen Pythagorei ferunt cujusdam fuisse Cercopis.* Orphicum autem carmen illud erat *ὁ ἱερὸς λόγος*, docente *Davisio*. Atqui noster *Aristobulus* Orphica sua lecta testatur *ἐν ποιήμασι τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγομένων*. Sed *Ciceronis* isto loco sententiam aliter explicat, atque Orpheum omnino fuisse, (quod docuerat *CUDWORTHUS* *Syst. Intell.* Cap. IV. §. XVII. p. 341, 342. ubi vid. *Moshem*.) jure ac merito statuit, cui debemus elegantem Orphicorum editionem, quam rerum humanarum ultimam curavit, Io. MATTHIAS GESNERUS, illud insigne Gottingensis Academiae patriaeque ornamentum; cui, dum hae literae vigeant, suus constabit honos, maximis in republica

literaria meritis quaesitus. Ab illo si hic etiam, quod mihi faciendum video, dissensero, quam mihi vivus non negavit Vir humanissimus, libertatem sat scio non aegre laturos, qui ex isthac schola prodierunt clarum in literis nomen adepti. --- In istis suis Carminibus τῶν κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον αὐτῷ λεγόμενων, *Orpheus Aristobulo* EUSEBII p. 664. d. dicitur exposuisse haec tria:

I. Περὶ τοῦ διακρατεῖσθαι θεῖα δύναμις τὰ πάντα,

II. Καὶ γεννῆτὰ ὑπάρχειν,

III. Καὶ ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν θεόν.

Atque adeo *unum dari Deum, universi conditorem et gubernatorem potentissimum*. Quae verissima, *Orphei* tamen aetate, solis mihi nota fuisse videntur Abrahamidis, atque adeo ab *Artapani Numenii*que *Musaeo* Palaestino, sive Moyse, tradita; prorsus incognita *Musaei* Graeci Praeceptoris *Orpheo*; ceterisque sive Thracibus istius aetatis seu Graecis, quibus ille plurimum tamen profuit, qualiscunque religionis cultu mansuefactis,

Dictus ab hoc lenire tigres.

Non nescio *Cudworthum*, quem fraudes in his ipsis versibus nonnullae non latuerunt, credidisse tamen, unicum Deum ab *Orpheo* fuisse cultum non tantum, sed ab eodem *tres in uno Numine naturas agnitas*: sed simul novi, deceptum a recentioribus Platonice et Christianis; praeterea melius his de rebus sensisse ejus Interpretem MOSHEMIUM p. 353. --- Ista quae dicebam tria, prolatis uno et quadraginta versibus velut Orphicis, Lectoribus suis persuadere voluit Iudaeus *Aristobulus*. Hos ubi versus ex EUSEBII *Praep. Evang.* sive *Aristobuleis* posuit in Orphicis suis *Io. Matth. Gesnerus*, ista nollem meditare scribentis effluxissent calamo p. 361. "Dubitabam, an non „ ipsius quoque Eusebii fraus hic intercesserit, nec dum plane illum liberare „ ausim. Sed illud tamen ex annotatione nostra quoque apparebit, Clementi „ jam Alexandrino laudata esse ea quae maxime suspecta sunt." Ut ab ultimis ordiar, quae maxime suspecta sunt, et pro spuris rejecta a CUDWORTHIO p. 348, illa CLEMENS omisit *Strom.* V, p. 723. fine: Iunguntur illic, et p. 724. hi duo versus continui:

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων καὶ μέσσωτον ἢ δὲ τελευτήν.

Ἄλλως οὐ θεμιτὸν σε λέγειν· τρομέω δὲ τε γυῖα.

Sunt illa quidem Iudaica; sed quanto magis esse debent suspecti duo versus, his duobus interjecti:

Ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς Ὑδρογενὴς διέταξεν,
Ἐκ θεσθέν γνῶμασι λαβὼν κατὰ δίπλακα θεσμόν.

Leve vitium, quod non animadverterat a Scaligero sublatum, hic fefellit Gesnerum in ὕλογενῆς, qui ipsi visus esset Adamus ex informi gleba formatus, nisi legis duarum tabularum mentio nimis clare signasset Mosen, qui in ὕλη illa sive sylva papyri stirpium expositus fuerat. De Scaligeri correctione, Ὑδρογενῆς, ne dubitasset quidem visa Gesnerus; de qua dubitare tamen videtur I. A. FABRICIUS B. G. I. p. 121. Ὑδρογενῆς scriptum a CUDWORTHIO Syst. Intell. p. 348. Iam vide mihi hanc sententiam,

Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσητον, ἡδὲ τελευτῇ.
Ὡς λόγος ἀρχαίων, ὡς Ὑδρογενῆς etc.

Qualem antiquorum sermo, qualem ex undis genitus descripsit in duplici tabula Legum, quas divinitus mente conceptas (κατὰ τὸν τύπον τὸν δεδεγμένον Exod. XXV: 40.) tradidit. Eat nunc Aristobulus, nobisque Iudaeus homo persuadere conetur, Orphicam esse sententiam! Sed haec animadversa fortasse Gesnerum in sua confirmassent dubitatione, cum versus isti non legantur apud Clementem Alexandrinum, an non ipsius hic Eusebii fraus intercesserit! Ad alia properantem retinet invitum paene Gesnerus; sed ea est illius auctoritas, ut incautos facile traheret, et ceteris Eusebius veteratoribus, brevi, quod nolim, adjungeretur. Ad fidem itaque Eusebii liberandam, quem excellentem virum nullius unquam fraudis istiusmodi suspectum habui, video mihi hac de re accurate esse agendum. Ostendam ea Eusebium dixisse, ut hos ipse versus pro spuris et fictis habere debuerit. Ante tamen alia dicenda sunt.

§. XXV. Ἱερὸς λόγος, sub ORPHEI nomine, Carmen fuit tenebri-
cosum. Appellationes quaedam Orphicae rariores. Ἱερὸς
λόγος Pythagoræi cuiusdam. Horum Μονάες.

Excitat versus hos Aristobulus velut ex Orphei Poëmate nobilissimo de Diis, cui titulus fuit Ἱερὸς λόγος. Aliquot versus eosdem proferentes IUSTINUS M. Paraen. p. 19. de Monarch. p. 37. p. alique citati a FABRICIO B. G. I, c. 19, p. 121. lectos narrant ἐν Διαθήκαις Orphei: Dubitandum non est, quin huc respexerit THEOPHILUS ad Autol. III, p. 268. Τί ὠφέλησαν —

Ὀρφῆα οἱ τριακόσιοι ἐξήκοντα πέντε θεοὶ, οὗς αὐτὸς ἐπὶ τέλει τοῦ βίου ἀθετεῖ, ἐν ταῖς διαθήκαις αὐτοῦ λέγων ἓνα εἶναι θεόν. Hoc novum fuit commentum de *Orpheo* sub finem vitae mutato, (credo, cum a Threïssis mulieribus crudeliter laceratus periret) ut hos scilicet versus cum ejus Theogonia conciliarent. Non absurde conjicit *ESCHENBACHIIUS* in *Epig.* p. 138. τὰς Διαθήκας partem fecisse τῶν Ἱερῶν λόγων. Unicus est in suo genere locus Grammatici in *ETYMOLOGICO* M. p. 231, 24.

Οὗς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσιν.

Οὐνεκα Γῆς ἐγένοντο καὶ αἷματος οὐρανίου.

Οὕτως Ὀρφεὺς ἐν τῷ ὁγδῶ τοῦ ἱεροῦ λόγου. Horum versuum similes praebet *ATHENAGORAS*: *ETYMOLOGUS* ex *Oro* citat ut *Orphei* haec in voce Φάνης p. 787. 29.

—— — τὸν δὴ καλέουσι Φάνητα.

(14) Ὅτι πρῶτος ἐν αἰθέρι Φαντὸς ἔγεντο.

Ἱερὸς λόγος, carmen, antiquissimis extitisse videtur temporibus sub *Orphei* nomine, sed μυσικώτατον (*IAMBlich. V. P.* p. 122.) quo rerum obscuritatem illa verborum adaequabat: ad aenigmata hoc in carmine similibusque sacra solvenda opus erat interprete. Orphica quaedam in vetustis *Exegeticis* explicata fuere: qualia memorantur *Clidemi* τὸ Ἐξηγητικόν, citatum ab *ATHENAEO* IX, p. 409 f. 410. *Anticlidae*, nisi sit idem, XI. p. 473. c. *Cornelii Balbi* apud *MACROBIUM* p. 398. etc. Ritus enim sacrorum et voces in sacris usitatae tantum his in libris explanabantur, non quaevis aliae. Apud *SUIDAM* et *ETYMOLOGUM* in *Τριτοπάτορες* enarratur, ex L. VI. *Atthidis Phanodemi*, quinam sic dicantur ἐν τῷ Ὀρφῆως Φυσικῷ. (Φυσικοῖς *Etymolog.* Ed. et MS.) quibus ista subjunguntur: ὁ δὲ τὸ Ἐξηγητικόν ποιήσας Οὐρανοῦ καὶ Γῆς Φησὶν αὐτοὺς εἶναι. Mystis olim notissimos, nobis *Tritopatoras* istos aliunde ignotos licet aestimare ex *T. H.* in *Lucian.* p. 283. A. Voces aenigmaticas *Orphei*, τὰ ἰδιάζοντα παρ' Ὀρφεῖ explicuerat *EPIGENES* in libro περὶ τῆς Ὀρφῆως ποιήσεως, citatus a *CLEMENTE Strom.* V. p. 675. f. qui, ut est homo curiosissimae diligentiae, illinc nobis profert nonnulla, p. 676.

(14) Ὅτι] Impleri poterit versus, si pro ὅτι scribatur cum *SYLBURG.* Οὐνεκα πάντων π. ε. ἁ. Φ. ἔγεντο. horum similia dedit conditor *Argonaut.* v. 15, 16. *Orphei* Μῆτις, Φάνης, Ἡρικαπαῖος ante citatos a *Kustero* ad *Suidam* in Φάνης exercuere *P. LEOPARDUM Em.* XII, c. 2. De his ipsis nugis alia non pauca proferri possent.

Κερκίσι καμπυλόχρῳσι [τοῖς ἀρότροις.

Στήμοσι] τοῖς αὐλαξι.

Μίτον δέ, ait, τὸ σπέρμα ἀλληγορεῖσθαι, καὶ Δάκρυα Διὸς τὸν ὄμβρον δηλοῦν. Plura sequuntur illic Orphica, quae absque illo ignoraremus, quaeque cum ceteris quae dixi, aliisque non paucis, locum invenire debebant in Orphicorum editione nova: sed de his nonnulla tractare morte suspicor impeditum *Gesnerum*, qui Orphica, prout decet, nugis explosis, tractaturo multa se reliquisse peragenda non ignorabat. Cur vero Grammatici nostri voces Orphicas paene nullas nobis exhibent? Quia nullum illi legerunt carmen *Orphei* genuinum; si quid enim habent hujus generis, ex Exegeticis illud vel *Epigenis* libello similibusque perantiquis derivasse videntur. Et censeremus nescio quos Iudaeos, aliorum versuum conditores, Christianos Patres, quos vocant, et Platonicos recentiores legisse genuina vel *Orphei*, vel *Onomacriti* carmina, aut certe, quae hi nobis dant velut Orphica, ab *Onomacrito* condita? qui ne hymnos quidem, ut vocantur, legerunt, a PAUSANIA laudatos p. 770. f. et alibi: praeter hymnos nihil ille, quod meminerim, agnovit tanquam Orphicum, reliquis omnibus longe anteponenda poemata. Satis equidem de his, quae dicuntur *Orphei*, mirari non possum *Gesneri* sententiam. Mihique longe sincerius, quam *Cudworthi*, judicium videtur Io. LAUR. MOSHEMII in nota 20. ad §. XVII. cap. IV. *Syst. Intell.* p. 345, quem tamen mihi facile apparuit hic subsidiis fuisse destitutum, quibus ingeniose dicta firmaret vir ille minime vulgaris. Sed haec ὥς ἐν παρόδῳ. Quia mentio facta fuit Grammaticorum, sciendum est, ex Orphicis unam vocem μεσόκρανον enotatam in *Onomast.* POLLUCIS II, 39. hinc etiam a *Gesnero* p. 397. apud *Etymologum* in Δεκάς p. 253, 50. vocem Κλαδοῦχον, velut nomen symbolicum numeri Denarii, forsitan et *Phanetis*: ἡ δεκάς certe Pythagoreis Φάνης dicebatur: MEURS. *Denar.* p. 109. Monstrat ista vox Doricam Dialectum, qua scribit in Poëmatis usum Poëtarum antiquissimum *Orphea Metrodorus* apud IAMBlich. *de V. P.* p. 196. Ecquid; obsecro, Doricum in Orphicis invenitur quae supersunt? Omnes, scilicet, conspirassent in formis Doricis in vulgares vertendis, qui singuli nobis aliorum Dorica custodiverunt! Sed praeterea Κλαδοῦχος *Orphei*, a *Meursio* praetermissus, ob aliam rationem animadverti meretur. In Orphicis, quae nobis superesse dicuntur, nihil adeo inesse puto, quod Numeros spectet: qualia fuerunt in *Orphico Pythagorae*, vel Pythagorei vetustissimi, ἱερῶ λόγῳ sive περὶ θεῶν plurima: (vid. FABRICIUS in *B. G.* I, c. 19. p. 118, 119,) cujus auctor sua se testabatur edoctum ab *Orpheo*.

Nihil impedit initium operis posuisse ex IAMBlichO de *V. Pyth.* p. 123, hic illic emendatius mea quidem sententia scriptum, quam fuit ab aliis: **ΙΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ** —

(15) Ὅδε περὶ θεῶν Πυθαγόρα τῷ Μνασάρχῳ, τὸν ἐξέμαθον ὀργιασθεὶς ἐν Λειβήθοις τοῖς Θρακίοις, Ἀγλαοφάμῳ τελετὰς μεταδόντος. ὡς ἄρα Ὀρφεὺς ὁ Καλλιόπας κατὰ τὸ Πάγγλαιον ὅρος ὑπὸ τὰς ματρὸς πινυσθεὶς ἔφα· τὰν ἀριθμῷ (16) ὡσίαν ἀίδιον ἔμμεν, ἀρχὰν προμαθέσθαι τῷ παντὸς ὠρανῷ, καὶ γὰρ, καὶ τὰς μεταξὺ φύσιος· ἔτι δὲ καὶ θεῶν καὶ θεῶν καὶ δαιμόνων διαμοναῖς ρίζαν.

(15) Ὅδε περὶ θ. Sermo sacer *hicce de Diis est Pythagorae Mnesarchi F.* Literae ὅδε male fuerant in ὁ δὲ distractae: variorum hic errores attingere necesse non est: vidit partem veri optimus ille Nostras LAMB. Bos in *Animadv. ad Iambl.* p. 53. Suam monstrat antiquitatem nomen Auctoris sic libello praemissum; quod et in ultimo libro ponere solitos liquet ex his DIONIS CHRYS. p. 555. n. mirati, nusquam poëmatis nomen apposuisse Homerum, καὶ τοὶ τῶν ἄλλων — καὶ πρῶτον καὶ τελευταῖον τὸ ἐαυτῶν ὄνομα συγγραφεύων, πολλῶν δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς λόγοις τε καὶ ποιήμασιν, ὥσπερ Ἐκκταῖος τε καὶ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης: haec prostant: Ex *Demetrio* περὶ Ἑρμηνείας §. 2. didici, *Milesium Hecataeum*, ab *Herodoto* forsitan acerbius vituperatum quam oportebat illius opere adiutum, — *Hecataeum* sic inchoasse suam historiam: Ἐκκταῖος Μιλήσιος ὧδε μυθέεται, sic narrat H. M. Primae comediae versus fuit primus: Ἀκούετε λεῶς, Σουσαρίων ταδὲ λέγει· quem praebet, praeter alios, STOBÆUS p. 422, 44. dat et hoc p. 434, 29. Καὶ τόδε Φωκυλίδεω. Notum illud ex v. 20. *Theogn.* Θεὺς γινώσκει ἐστὶν ἔπη. Scriptor sapientissimus librum suum, cuius tantum legimus Epitomen, sic fuerat orsus: Παλαίφατος τάδε περὶ ἀπίστων συγγέγραφα. illic vide notam TH. GALE. Sic in oraculis Dii quoque loquebantur et Deorum interpretes. Τάδε λέγει ὁ Ζεὺς. ὁ τοῦ Διὸς σημαίνει. Τάδε λέγει Ἀμμων. eadem erant in Oriente formulae loquendi.

(16) Neminem arbitror dubitaturum, quin recte restituerim, pro vulgatis οὐσίαν ἀίδιον εἶναι μὲν, formas legitimas. In his autem, si sunt ab *Orpheo* tradita, multo rectius quaesivissent *Orpheu* τὸν εἶναι θεόν, τὸν ἐπὶ πάντων. In talibus certe Pythagoreorum dictis Deum verum quaesivere nonnulli: ATHENAGORAS p. 25, ubi *Lysis* Deum dicitur definivisse ἀριθμὸν ἄρρητον· legendum est ῥητὸν, *numerum certum*: vid. in STOBÆI *Ecl.* p. 16. *Eurysus*, p. 80. *Archytas*. JUSTIN. M. in *Paraen.* p. 20. E. *Pythagoras* τὴν Μονάδα ἀρχὴν ἀπάντων λέγων etc. habet tum verba quaedam velut *Pythagorae* ab aliis postea saepe repetita, de quibus valde dubito sintne illius, an ipsi forsitan ab *Aristobulo* supposita: sunt in eam rem Pythagoreorum aptiora longe, quae hic exponi commode nequeunt: PHILOLAUS (in *Miscell. Obs.* VII, p. 184.) τὰν ὡσίαν πῶ ἀριθμῷ esse dixit ἐν τῇ δεκάδι· ubi paulo post scribendum καὶ πῶς τετράδος· conf. PLUTARCH. II. p. 876. B. PHILON. IUD. p. 670. E. iocum LUCIANI T. I. p. 543. MEURSII *Denar.* p. 55. Dicebatur ab iisdem ἡ Μονὰς et τὸ ἐν ἀρχῇ πάντων· ut *Philolao* ap. IAMBlich. in *Nicom.* p. 109. PHILON. IUD. p. 23. A. Ἐστὶν ἡγεμὼν καὶ κερχὴν ῥεπάντων θεός, εἷς ἀεὶ ὢν, μένιμος, ἀκίνητος, αὐτὸς αὐτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων. Haec

est

Infra IAMBlichus p. 127. *Orphei Pythagoram* narrat fuisse *ζηλωτὴν*, in cogitandi scribendique ratione, nec non in Deorum cultu: postea, Pythagoram sacram suam didicisse Philosophiam partim *παρὰ τῶν Ὀρφικῶν*, partim *παρὰ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων*. Sed et *Orpheus* ipse sua, (nec de Thrace mirandum, cum origine Thraces fuerint Aegyptii,) hausisse dicitur ex Aegypto: vid. DIODOR. SIC. I, c. 23. c. 92. inprimis cap. 96. III, c. 64. IV, c. 25. conf. V, c. 49. c. 64. c. 75. Aegyptii sua non pauca censentur ab Hebraeis accepisse, atque isthac via credat forsitan aliquis verum *Orpheo* Deum Hebraeorum innotuisse, quod supra negabam. Hic in scopulum prope incidissem, qui facile poterit evitari, si vere dixerō, gentem Aegyptiacam, in religione supra reliquas dementem, reliquas omnes, Hebraeos praesertim, stulta superbia prorsus habuisse despicatui.

§. XXVI. *Suspicionem fraudis, in Orphicis versibus aliisve fingendis, cadere non posse in EUSEBIUM, cujus scopus indicatur quis fuerit in Praeparatione Evangelicā.*

Non patiar occasionem mihi elabi nonnulla pro *Eusebio* dicendi, quem in Orphicis *Aristobuli* fraudis habuit *Gesnerus* suspectum. Ut fundamentum habeat suspicio, voluisse censendus est *Eusebius*, quod hic *Aristobulus*, atque ex illo nobis alii narrant, *Orphei* fuisse hanc sententiam, *εἶναι εἶναι θεόν*, sive, ut ille loquitur, *ἐπὶ πάντων εἶναι τὸν θεόν*. Atqui vero hoc ipsum *Eusebius* alibi non negavit tantum, sed data opera multis falsum esse demonstravit. Ut intelligatur quid velim, res videtur altius repetenda. Est opus *Eusebii* refutatio triplicis Gentilium systematis Theologici. Multa L. I. *Praep. Evang.* habet EUSEBIUS *Philonis Byblii* p. 31—42, quibus *Pherecydae* fit et aliorum Theologorum mentio, nusquam tamen *Orphei*. L. III, p. 83 et seqq. *Plutarchi* verba describit ex opere perduto, quaerentis sub fabulis abscondi-

est *μία ἀρχὴ πάντων ἀγέννητος* *Timaei* ap. *Clem. Alex.* p. 718, 15. *Thearidae* *μία τῶν ὄντων ἀρχή*, ibid. p. 728, 24. *ἀρχὴ ἀγέννητος καὶ ἀπότελής* *Aristaei Stob.* *Eclog.* p. 45, 33. hinc emendanda sunt *Athamantis* verba in *Clem. Alex.* p. 746, 22. Integros hos fontes nunquam adiit *Jacob. Bruckerus*, philosophiam tradens *Pythagorae*, eumque nobis pingens e fabulatoribus recentioris aevi. Certe ne semel quidem genuinas veterum librorum reliquias istas laudat, a librariis, quod fatendum est, valde vitiatas.

tam τὴν παλαιὰν φυσιολογίαν, illam fabuloso velamine tectam, δῆλον, inquit, p. 83. c. ἐστὶν ἐν τε τοῖς Ὀρφικοῖς ἔπεσι, καὶ τοῖς Αἰγυπτιακοῖς καὶ Φρυγίοις λόγοις. quibus- cum conf. PLUTARCH. T. II, p. 415. A. Haec et quae sequuntur alia *Manethonis*, *Porphyrri*, *Plutarchi*, postquam egregie confutavit *Eusebius*, redit ad *Porphyrrium* p. 100, secundum quem de Iove, velut *anima mundi*, ἐν μὲν ταῖς θεολογίαις ταύτῃ — παραδεδώκασιν οἱ τὰ Ὀρφέως εἰπόντες,

Zeὺς πρῶτος γένητο, Zeὺς ὕστατος, ἀρχικέραυνος.

Zeὺς κεφαλὴ, Zeὺς μέσσα, Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκτο.

Zeὺς ἄρσῃν γένητο, Zeὺς ἀφθιτος ἔπλετο νύμφῃ.

Leguntur illic de Iove, non adeo velut *anima mundi*, sive instar spiritus hanc molem agitante, sed tanquam ipso universo, cujus partes diversae sint velut totidem membra Iovis; de tali Iove mirifico leguntur illic triginta duo versus, a Christianorum osore excitati, nec a Christianis certe conficti, nisi fingere voluisse videantur irridenda sibi, sed Christiano nomine probabiliter antiquiores; qui duobus auctiores aliunde petitis legi possunt et in ORPHEO *Gesneri* p. 366, 367. Versus istos hic non exigam. Miror equidem, de istis, quindecim adhibuisse RAD. CUDWORTHUM S. I. c. IV, §. 17. p. 349, 351, alios item octo p. 348. eodem in loco usurpatos a PROCLO, ut ostenderet, *Orpheum unum infinitum — Deum — conditorem omnium etc. — credidisse*; ante tamen fatetur, *hoc inprimis aures offendere, quod Iupiter et vir et immortalis dicitur puella*: minuit offensionem qui commodum venit in mentem (17) Ἀρρενόβηλος. Sed mirari satis nequeo, neque *Cudwortho*, neque ejus interpreti *Moshemio* refutationem animadversam, quam dedit istorum *Porphyrri* ejusque *Orphei* EUSEBIUS, praesertim p. 102 et 103. Primum inquit,

(17) Iupiter, quantum recordor, non erat Orphicis ἀρρενόβηλος, sed Φάνης. Teste PLUTARCHO. *Sympos.* II. p. 636. n. omnia, secundum τὸν Ὀρφικὸν καὶ ἱερὸν λόγον, prodiisse dicebantur ex ovo: primus omnium Φάνης. minime vulgaria dedit WESSELING in *Diodor. Sic.* I, p. 32, 57. in ovo fuit ζῶν τι ἀρρενόβηλον — ἐν Φάνητι Ὀρφεὺς καλεῖ, ὅτι etc. CLEMENT. HOMIL. VI, §. 5. ubi §. 12. ovo disrupto ἀρρενόβηλος ἐξέβηκε Φάνης. *Recognit. Clement.* X, c. 17, *Ajunt — primo omnium Chaos fuisse — in ovi formam collectum — disrupto globo — processisse Masculo-feminam — Phaneta.* — Apud *Porphyrrium* EUSEB. *Praep.* III, p. 109. n. Διόνυσος — θελήμορφος indicat τὴν — ἀρρενόβηλον δύναμιν. Is idem cum Phanete secundum Orphicorum Scriptorem apud MACROB. ed. *Gesneri* p. 371, 3. *Marcionis et Valentini* θεὸς ἀρρενόβηλος vapulat GREGOR. NAZIANZENO Or. XXXVII, p. 596. n. quem conf. Or. XLV, p. 719. A.

inquirīt, qualem tandem versus isti nobis Iovem expingant. Ego quidem, ait, nihil aliud (οὐδὲν ἄλλο srib.) arbitror nobis expingi, nisi *mundum spectabilem*, τὸν ὁρώμενον κόσμον, ἐκ παντοίων συνεσῶτα τῶν μερῶν etc. enarrata tum versuum aliquot ex istis sententia, modeste, qui mos est *Eusebii*, disputantis etiam cum *Porphyrio*, ταῦτα δ', ait, ἀντικρυσ τὸν ὁρώμενον ὑποφαίνειν ἡγοῦμαι κόσμον, εἰ μὴ τι καὶ σφάλλομαι, καὶ τὸ ὅλον ἐκ μερῶν συνεχῶς διδάσκει. λέγει δ' οὖν

Πάντα γὰρ ἐν μεγάλῳ Ζηνὸς τάδε σώματι κεῖται.

καὶ τίνα τὰ πάντα διασαφεῖ,

Πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθήρ etc.

Paulo post versuum Pater istius *Iovis mentem* vocasse videtur *Eusebio*, et recte videtur, *Aethera*, νοῦν τοῦ Διὸς, εἶναι λέγων τὸν αἰθέρα. in his, quae reponit ibidem;

(18) Νοῦς δ' [imo leg. Νοῦς δέ οἱ] ἀψευδής, βασιλῆϊος, ἀφθίτος αἰθήρ,
ὅτι δὴ πάντα κυκλοῖ καὶ φράζεται.

Ex dictis jure conficit *Eusebius*, absque ullis verborum involucris expictum in istis versibus Iovem, velut ingens animal animatum, cujus mens sit Aether, corpus constet ceteris partibus universi. Sed ista *Porphyrio* movendo nondum satis apta videbantur; nam explicans Orphica primum dixerat, ut oportebat ad mentem Poëtae: Ζεὺς οὖν ὁ πᾶς κόσμος, ζῶν ἐκ ζώων, καὶ θεὸς ἐκ θεῶν. quibus vere dicitur ab *Eusebio Porphyrius* σαφῶς τὸν θεολογούμενον Δία οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὸν ὁρώμενον καὶ αἰσθητὸν κόσμον δηλοῦσθαι διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐρμηνεύσας. Hac in re sequutus ab *Eusebio* dicitur *Orpheus Aegyptios*. Sed *Porphyrius*, qui facile intelligebat Iudaeorum Christianorumque Deum, Universi conditorem, solum esse Dei nomine dignum,

(18) Νοῦς δέ οἱ ἄ.] Recte primam in his vocem tuetur *Gesnerus*, quod non animadvertit, minimum quinquies repetitam in Eusebianis, illā nitentibus p. 100, d. 102, d. 104. A. πῶς ὁ αἰθήρ Νοῦς p. 105. A. p. 108. c. Nisi paulo post hujus monstri divini, Διὸς οὐας *auris* esset memorata, speciosissima fuisset amici mei *A. Heringae* conjectura: Οὗς δέ οἱ ἀψευδής, βασιλῆϊος et certe poëta multo rectius *Aures veraces ac regias* dixisset, quam *mentem*. Dicere paene praetermiseram, secundo horum versuum non κλύει sed bis terve praebere *EUSEBIUM* (p. 102. d. 108. c.) κυκλοῖ quod sincerum arbitror. *Purus Aether — est ipsi mens regia, qua versat omnia consideratque*: κυκλεῖ si quis malit, est et hoc in *EUSEB.* p. 100. d. vid. THOMAS M. in v.

propter alias rationes, hic non memorandas, aversus a Christianorum sui temporis placitis, Deum illum verum quaesivit in istis Orphicis, velut absconditum sub imagine humana. Verba dat EUSEBIUS *Porphyrî* p. 101. c. d. ejus sententiam illinc eductam p. 103. b. Ad primam interpretationem dicitur adposuisse secundam ἐξ αὐτοῦ *ex se*, non ex verbis erutam Poëtae, hanc nempe: τὸν τῶν ὅλων ποιητὴν θεόν, τὸν δημιουργὸν νοῦν τοῦτον φάσκων εἶναι τὸν τεθεολογημένον. Ad haec egregie respondet *Eusebius*: πᾶς δ' ἂν αὐτὸν τοῦτον ἐθεολόγει, ὃν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἔγνω ὁ τῶν ἐπ' αὐτὸν ποιητὴς, εἴτε ὁ Θράξ εἴη Ὀρφεὺς, εἴτε τις ἄλλος. *Quomodo vero de hoc ipso Deo, quem prorsus ignorabat, verba faceret versuum horum Poëta, sive sit Thrax Orpheus, seu alius? siquidem is scientiam suam Theologicam acceperit ab Aegyptiis aut a Graecis antiquioribus, quos ostendimus ante nihil agnovisse, νοητὸν, spirituale vel incorporeum, sed velut Deos coluisse Solem, Lunam, Terram, Astra, Coelum.* Hinc primum liquet verum esse quod supra dicebam; — praeterea suspicioni *Gesneri* de mala fide *Eusebii* in versibus Orphicis, quos ab Aristobulo factos statuo, velut omni fundamento destitutae, nullum relictum esse locum, quia systemati Eusebiano hac in *Evangelicâ Praeparatione* planissime repugnat. Quomodo namque qui totidem verbis ait *Orpheo* Deum verum incognitum fuisse, ulla specie censeretur versus fingere voluisse, quibus contrariam opinionem suae firmare videretur. Dedit illic nobis *Aristobuli* verba, hujus aliorumque alibi, ut, quid Iudaei, quid Gentiles senserint, ex ipsis eorum verbis intelligeretur. Fideliter autem in his versatus, nullius, ut arbitror, vel tantillae fraudis literatae debet esse suspectus. Excerpta de libris, qui supersunt, ad hos comparanti licebit aestimare quam curam adhibuerit in perditis; quorum suspicor nonnullos paene integros nobis in isto thesauro custoditos. Optandum foret, ut hujus quoque *Praeparationis Evangelicae* vulgatis meliorem nobis Editionem, quibus tam multa debemus, Sodales Parisini pararent ex familia *S. Benedicti* nobilissima; in qua, praeter cetera, capitum omitterentur pleraque lemmata, et, quae quidem sunt *Eusebii*, distinguerentur accuratius ab aliorum verbis; cujus rei neglectus errores saepe peperit hominum Eruditissimorum, quae sunt aliorum, ut *Eusebiana* citantium pueriles.

§. XXVII. Οἱ τὰ Ὀρφέως εἰπόντες a PORPHYRIO memorantur. *Orphei Poëma se legisse negat HERODOTUS. Orphica quaedam Pythagoreorum Dorice scripta. Vetera Poemata quaedam sub Orphei nomine lecta a PLATONE et aliis. De ORPHICIS, quae supersunt, iudicium.*

Inter libellos, quos paene integros operi suo intertexuit EUSEBIUS, est et a p. 97. D. -- ad p. 118, *Porphyrii περὶ ἀγαλμάτων, apologia pro simulacris Deorum*; e qua derivati quoque sunt Orphici versus, de quibus egi. Ut nullius mihi fraudis est in his adulterandis interpolandisve suspectus *Porphyrius*, sic acerrimi Christianorum hostis verba fideliter descripta nobis exhibet *Eusebius*, in *Porphyrio* refutando tanta versatus ubique modestia, ut laudabile praebeat omnibus, quod imitemur, exemplar. Quae hinc attigi supra, nonnulla praebeat eadem atque ex eodem *Porphyrii* libro sumta *Stobaeus*. Ex libro περὶ ἀγαλμάτων esse quae leguntur in Eclogis *Canteri Stobaeanis* prima monstrant Codd. MSS. adhibiti a TH. GALEO ad *Cornuti* de N. D. c. II. p. 143. et Viro Doctiss. in *Miscell. Obs.* Vol. VII. p. 191. — Quos praebeat illic versus, non *Orpheus* ipse scripsisse, sed, quod inprimis est notatu dignum, a *Porphyrio* dicuntur scripsisse Οἱ τὰ Ὀρφέως εἰπόντες EUSEB. p. 100. A. Eadem saltem usos vellem formula *PROCLUM* ceterosque recentiores Gentiles, qui suis tenebrosos philosophematis toties Poëtarum Patris *Orphei* nomen confidenter praetexunt, atque ex veterrimi Theologi nomine quaerunt auctoritatem. Οἱ τὰ Σωκράτους εἰπόντες et οἱ τὰ Πυθαγόρου a quo tandem *Socrates* ipse diceretur et *Pythagoras*? a me quidem hac formula *Pythagorei, Plato, Xenophon*, quique alii Praeceptoris dicta retulerunt in commentarios, intelligerentur. Orphica quae ferebantur suo tempore placita novit *Herodotus*; sed *Homeri Hesiodique* Poematis antiquiora atque adeo *Orphei* poemata se legisse negat. Non dubitanter ex MSS. restituenda sunt ista *Herodoto* II, c. 81, ὁμολογέει δὲ ταῦτα τοῖσι Ὀρφικοῖσι καλεομένοισι [καὶ Βακχικοῖσι, εἰσὶ δὲ Αἰγυπτίοισι] καὶ Πυθαγορείοισι quia suo se colore commendant, et manifesta est ratio cur a librariis omitti potuerint. Sed *Orphei* non videbantur ista *Herodoto*; nam paulo ante dixerat II, c. 53. primos *Hesiodum* et *Homerum* Graecis suis condidisse *Θεογονίην*, quique illis dicerentur esse antiquiores Poetae, sibi saltem utroque videri recentiores. Ut in priori loco, δόγματα Ὀρφικὰ ἢ Πυθαγορικὰ junguntur a *PLUTARCHO* T. II, p. 635. E. qui, *Pythagoreorum* memorata sen-

tentiâ, T. II, p. 888. f. ταῦτα, inquit, τὰ δόγματα ἐν τοῖς Ὀρφικοῖς φέρεται. *Onomacrito*, quem illa versibus illigasse narrant, praeter ceteros SCHOLIASTES in ARISTIDIS *Miltiadem* in Codice Clar. *Burmanni* MS. ὁ Ὀρφεὺς πρὸ Ὀμήρου γέγονε, τὰ δὲ δόγματα Ὀρφέως Ὀνομάκριτος μετέβαλε δι' ἐπῶν. — *Onomacrito* non valde honorificum praebet HERODOTUS testimonium VII, p. 508. — Verisimilius quidem quod GROTIUS scribit de Pythagoreis, quam quod de *Pythagora* tradit *Ion Chius* apud DIOGEN. LAËRT. VIII, 8. *Grotius* in Prolegom. ad *Stobaeum* p. XI, et in Notis ad *Exc. de Rer. Nat.* L. I, Tit. XIII, quae *Orpheo* inscribuntur et *Lino* haud dubie esse *Pythagoricorum* existimat, qui illorum nomina libris suis imposuerint. De versibus aliquot sub *Lini* nomine vulgatis in *STOBAEI* Eclog. *Grotii* p. 151, 153. Florileg. p. 37, hoc ut verum sit; et de perpaucis ibid. p. 339. lectis velut *Orphei*, sic de plerisque reliquis, qui hoc tempore quo vivimus sub hoc nomine prostant, causae nihil video, cur illos quis censeret scriptos a Pythagoreo, quum nihil adeo contineant ad vitam hominum moresque formandos, et plerique ejusmodi sint argumenti, ut mihi quidem ex ista Schola Philosopho videantur indigni. Quandoquidem vero *Pythagoras* videri volebat Orphicis initiatus mysteriis, Orphicam certe probabat vivendi philosophandique rationem; Δωρις scriptus fuit, ut opinor, oratione soluta, quod et a *Fabricio* fuit animadversum, ἱερὸς λόγος περὶ θεῶν ab aliquo discipulorum *Pythagorae*, nomine Praeceptoris, qui complectebatur Orphica *Pythagorae* dogmata. Praeterea sub *Orphei* nomine jam antiquissimis temporibus vel ab *Onomacrito* vel ab aliis condita videntur aliquot Poëmata, *Hymnorum*, ἱεροῦ λόγου, Θεογονίας, Φυσικῶν, aliisque nominibus insignita, a perpaucis illa, quod mirandum est, veterum adhibita, sed jam a *Platone*. Non enim tantum *Orphei* meminit aliquoties, vitaeque secundum *Orphei* disciplinam institutae, de *LL.* VI, p. 782. c. sed et *Hymnorum Orphei* de *LL.* VIII, p. 829. d. e. ubi vetat ἀδεῖν ἀδόκιμου μοῦσαν, — μηδ' ἂν ἡδίαν ἢ τῶν Θαμύρου τε καὶ Ὀρφεῶν ὕμνων. Longe antiquior *Platone* *Terpander* Musicus suis in carminibus, sub teste *Glaucō*, a PLUTARCHO T. II, p. 1132. f. traditur aemulatus *Homeri* quidem verba, sed numeros *Orphei*: ἐξηλακέναι Ὀμήρου μὲν τὰ ἔπη, Ὀρφέως δὲ τὰ μέλη· diciturque is p. 1132. c. suis et *Homeri* versibus μέλη περιτιθεῖς modos adjunxisse *Musicos*. Sed, velut *Orphei*, PLATO tres exhibet versus, duo suavissimos, ex *Theogonia* probabiliter sumtos, T. II, p. 66. c. T. I, p. 402. c. quos Editio praebet *Gesneri* p. 379; atque illic omissum, nescio cujus carminis fragmentum, de *LL.* II, p. 669. d. ἀνθρώπων ὅσους φησὶν Ὀρφεὺς λαχέειν ὥραν τῆς τέρφος. Sed est et alius praeterea locus, ex quo colligas tempore jam *Platonis* sub *Orphei* *Musaeique* nominibus venerandis nugaces Athenis fuisse libellos,

quibus abutebantur veteratores; superstitionis non in hac tantum vita quaevis commoda, quibus, ut fit, ipsi tamen carebant, polliciti, si se praeberent certis ritibus secundum istos libros initiandos. Locus est *de Rep.* II, p. 364. E. Βίβλων ὁμαδὸν παρέχονται Μουσαίου καὶ Ὀρφέως, Σελήνης τε καὶ Μουσῶν ἐκγόνων, ὡς Φασι, καθ' ὥς θυηπολοῦσι, etc. Hi erant Ὀρφεοτελεσταὶ dicti a THEOPHRASTO *Char. Eth.* c. XVII. ATHEN. V, p. 198. E. PLUTARCHO T. II, p. 224. E. quocum conf. DIOGEN. LAËRT. VI, 4. Hos digito tantum attigit ad *Theophrastum* et *Athenaeum* Is. CASAUBONUS. Nunc nobis satis sit unius ferme *Platonis* hac in re fecisse mentionem. De carminibus Orphicis quae supersunt, Amici quidam mei quia benigne judicant, quid sentiam premere decrevi: hoc tamen unum dicere liceat. Hymnos qui vocantur ut multis modis meliora, sic et mihi semper visa poëmatia ceteris longe antiquiora. Carminum perditorum reliquiae, maximam jam partem in *Poësi Philosophica* collectae ab H. STEPHANO; anno 1573, post longum intervallum iterum anno 1702. ab ANDR. CHRIST. ESCHENBACHIO in *Epigene*, nuperque adeo a GESNERO insignibus augmentis ditatae, sunt profecto tales pleraeque, ut in illas non facile dixerim, quod in fabula *Phaedri* dicebat anus ad amphoram. Et is ipse tamen reliquias carminum *Euripidis*, *Sophoclis*, *Callimachi*, Philosophorum antiquiorum *Platone*, *Oratorum*, *Historicorum*, cum harum rerum amatoribus ceteris facio sanequam permagni. Orphéae veteris illius si quid his inesset suavitatis, et in pusillis jucundus tamen esset odor. Sed si quid inest tale his ἀποσπασματίοις, est illud, opinor, perpauxillum, aliis etiam partim contribuendum. Monuit Vir summus in LUCIAN. p. 415, *Orpheo saepe versus adscribi, qui a plerisque Empedocli tribuuntur*. Unicum nunc tantum exemplum pono, quod inter ἀποσπασματίαι collocavit ultimum GESNERUS p. 411, ex Schol. in *Aphthon*. MS.

Ἐν θήρεσσι λέοντες ὀρειλεχέες χαμαιεῦναι

Γίνονται, δάφναι δ' ἐν δένδρεσιν ἠυκόμοισιν.

Versus sunt *Empedoclis*, et sub hujus nomine recte leguntur apud AELIAN. *de N. A.* XII, c. VII. ubi versu 2 melius ἐν, versu primo deterius scribitur Ἐν θήρεσσι & λ. — Quae quidem ex Proclo pleraque similibusque leguntur, sunt illa certe perexigui momenti, nec ONOMACRITO neque proximis aliquot seculis digna. — Hominum Ecclesiasticorum fide quae sola nituntur, illa pleraque suspecta, mihi que videntur ab *Aristobulo* Iudaeo vel hujus similibus conficta. Hanc in rem alibi jam dicta sunt nonnulla; quique nimis multa dixisse forsitan videbor de Orphicis, versus istos, quosque alios ipsi deberi suspicor, nunc missos faciam tanquam fraudis manifestos. —

§. XXVIII. *Quid in Aratēis se mutasse fateatur Aristobulus.*

*Ex hujus sententia scopus Legis Mosaicae. De
septimo dierum dicta.*

Orphicis EUSEBII subjungit ARISTOBULUS p. 666, novem *Arati* versus, initium nobilissimi carminis: Καὶ Ἄρατος δὲ, inquit, περὶ τῶν αὐτῶν φησὶν οὕτως,

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, τὸν οὐδέ ποτ' ἄνδρες ἑῶμεν
Ἄρρητον· μετὰ δὲ Θεοῦ πᾶσαι μὲν ἄγνισαι.

Hoc in versu nomini Διὸς, *Iovis*, substituit Iudaeus Θεοῦ versu quoque quarto posuit

—— πάντῃ δὲ Θεοῦ κεχρήμεθα πάντες·
Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἑσμέν·

Dubito reliqueritne primo versū Ἐκ Διὸς, an hic quoque posuerit Ἐκ Θεοῦ ἀρχώμεσθα· Scripsit suum Poema ARATUS tempore Ptolemaei Philadelphi, quo sua carmina condidit, praeter ceteros, amicus Arati Callimachus, neque his minus erat sub Philometore notum eruditis Alexandrinis. Quid itaque Noster? adeone fraudem pueris etiam Alexandrinis perspicuam, quotidie canentibus,

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα, καθὼς ἔκρινεν Ἄρατος,

Iudaeus admisisset *Aristobulus*, quae prolato libello mox confutari potuerat, suique seculi hominibus persuasum voluisset, istis in versibus *Aratum* non *Iovis*, Deorum patris, nomen ter posuisse repetitum; sed, *veri Dei*, his minimum Θεοῦ meminisse, cujus Θεοῦ non Iudaei soli, sed, quam late patet orbis, universi mortales — γένος ὑπάρχοντες, ἐν αὐτῷ ζῶμεν· nam quod *Aratus*,

Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἑσμέν·

alii quoque libenter agnoscebant; admirator etiam Epicuri LUCRETIVS II. v. 990,

coelesti sumus omnes semine oriundi;

Omnibus ille idem Pater est; -- idcirco, quod ad HERODOTUM monui p. 307, Πατριός dictus Scythis, non adeo barbaris, quam vulgo videbantur Graecis. Nihil minus voluit persuasum *Aristobulus*, qui multo tutius *Orpheo*, *Lino*, *Homero*, *Hesiodo* versus poterat integros adfingere, quam vel unam voculam

Arato. Hoc pulcre noverat. Itaque ipsemet paulo post significat, se de versibus sustulisse τὸν Δία· atque hic non verbum, sed mentem expressisse Poëtae, *verum Deum* cogitantis, dum cum aequalibus *Ζεὺς* nomen usurpabat. Haec mihi sententia latere videtur in proximis apud EUSEBIUM, p. 666. D.

Σαφῶς οἶμαι δεδεῖχθαι, ὅτι διὰ πάντων ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ· καθὼς δὲ δεῖ (19) σεσημάγκωμεν περιαιροῦντας τὸν διὰ τῶν ποιημάτων Δία, καὶ Ζήνα· τὰ γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἐπὶ Θεὸν ἀναπέμπεται· διόπερ οὕτως ἡμῖν εἴρηται.

Quod addit post pauca, prorsus est egregium; sed hic intermedia quaedam, excerpente, saepius etiam verbose dicta contrahente, suspicor ab *Eusebio* praetermissa, de quibus ista pendebant:

Πᾶσι γὰρ τοῖς φιλοσόφοις ὁμολογεῖται, ὅτι δεῖ περὶ θεοῦ διαλήψεις ὁσίας ἔχειν, ὃ μάλιστα παρακελεύεται ἡ καθ' ἡμᾶς αἵρεσις. Ἡ δὲ τοῦ Νόμου κατασκευὴ πᾶσα τοῦ καθ' ἡμᾶς περὶ Εὐσεβείας τέτακται, καὶ Δικαιοσύνης, καὶ Ἐγκρατείας, καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν.

Mentem etiam Mosaicae legis, quod fatendum est, satis bene Iudaeus expressit *Aristeas* in istis, quae facit Eleazarum Hierosolymitanum ad se dicentem (nam se quoque Gentilem fingit *Aristeas*, semi-Iudaeum tamen) et ad Andream τὸν ἀρχισωματοφύλακα, a Rege legatos ad Pontificem, P. XVI. — XX.

- (19) Σεσημάγκωμεν· indicavimus, expressimus, alio nempe vocabulo, Iovi *Deum* substituentes. Infra *Aristobulus* p. 667. c. σημαίνει γὰρ — ὡς ἐποίησε. Iudaeus ARISTEAS p. V, de veteri Legis versione, ἀμελέετον σεσήμανται· et IOSEPHUS Αρχαιολ. p. 588. libros istos συμβέβηκεν ἀμελέετον — σεσημάνθαι. ARCHYTAS περὶ σοφίας MS. δι' ὧν (τῶν φθόγγων) τὰ δυνάμει τε καὶ ῥήματα τυπούμενα σημαίνεται. Deest in Ed. Galei Amstelod. p. 733. vox τυπούμενα. — Dixi plus semel *Aristobulum* eleganter Graece scribentem; ut Iudaeum scilicet, in libris Graecorum exercitatum, sed in quo tamen saepe peregrinum quid agnoscas. Exemplo sit hoc ipsum σεσημάγκωμεν· Formam istam legitimam Scriptor Atticus, ut suspicor, non adhibuisset, nec tamen respuebant aures istae castigatae πέφαγκε· ἐκπέφαγκεν, oblatum a Codicibus, *Aristidae*, Atticistae puro, restituendum T. II, p. 86. v. ult. nesciit *Iebbins*, his libris edendis impar. Ejusdem analogiae formas εὔφραγκα, πεπέραγκα, μεμάρραγκα, τεθέραμαγκα non recepit usus Atticorum: scribebant illi εὐφράναι, μαράναι, περάναι· et libentius tamen σημήναι· θερμήναι· quam σημάναι· θερμάναι. Adeo verum est quod scribit DAN. HEIN, sius in *I. Rutgersii* V. L. p. 407. “Ita delicatae Atticorum aures sunt, ut ejusdem saepe vocis, alia amplectantur, alia aversentur tempora: Sic hoc dicentes, — *asperum*, *Pater*, hoc est, aliud lenius sodes vide”

His vero perpaucis verbis animam religionis, ab operimento semotam, complexus *Aristobulus* verbis sat claris innuit totam Legem istum habere finem et scopum, ut hominem doceat *Officia* praestanda

I. Deo,

II. Hominibus,

III. Sibimet ipsi.

Quam patriam sibi Philosophiam, praesertim diebus sabbati, non inertiae, sed huic a Moyse curae dicati, suos gentiles et olim excoluisse, et in *Proseuchis* etiam nunc excolere scribit Iudaeus *PHILO de Vita Mos* L. III, p. 685. c. D. E. et *Proseuchas* nihil aliud esse, nisi διδασκαλεία Φρονήσεως καὶ ἀνδρείας, καὶ σωφροσύνης, καὶ δικαιοσύνης, εὐσεβείας τε καὶ ὁσιότητος καὶ συμπάσης ἀρετῆς, ἥ καταινοεῖται καὶ κατορθοῦται τὰ τε ἀνθρώπεια καὶ θεῖα· conf. p. 1178. Has virtutes, sive triplex, quod dicebam, genus Lege *Moyssis* doceri monent *Eleazarus* in IV. *Maccab.* V, 18, et, ne *Iosephum* dicam in fine L. II. c. *Apion.* hic *Aristobulus*, significatum vocibus *Pietatis*, *Iustitiae*, *Temperantiae*; reliquis, τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν τῶν κατ' ἀλήθειαν, omne genus virtutum intelligit ex isto triplici fonte manantium: τὰ ὄντως ἀγαθὰ dicebantur a Philosophis: τὸ ἔνν et τὴν ἀληθινήν permutat inter se, ut ejusdem significatus voces, *HERODOTUS*. Quod hic primum ponit de Philosophis, nec paucis pertractari potest, neque hujus est instituti. — Istis proxima praetermissa sibi significat *EUSEBIUS*, hac formula sequentibus praemissa: Τούτοις ἐξῆς μεθ' ἑτέρα ἐπιφέρει,

Ἐχομένως δ' ἐστὶν, ὡς ὁ θεὸς τὸν ὅλον κόσμον κατεσκεύασκε, καὶ δέδωκεν εἰς ἀνάπαυσιν ἡμῶν, διὰ τὸ κακόπαθον εἶναι πᾶσι τὴν βιοτήν, ἐβδόμην ἡμέραν, ἣ δὴ καὶ πρώτη φυσικῶς ἂν λέγοιτο φωτὸς γένεσις, ἐν ᾗ τὰ πάντα συνθεωρεῖται.

In his, quas absorptas a vicinis suspicor, duae poterunt syllabae restitui, atque adeo scribi, ὡς ὁ θεὸς, ὃς τὸν ὅλον κόσμον κατεσκεύασκε, — et τὴν ἐβδόμην ἡμέραν· quanquam hic etiam omitti potuit articulus, ut omittitur, ubi haec et sequentia quaedam *Aristobuli* non nominati transcribit *Clemens Alexandrinus*, sic tamen ut pleraque in alium locum reiecerit, ubi Auctoris, cui debebat illa, nomen adponere *Clemens* itidem fuit oblitus. Haec posuit in explicatione, quam dedit satis mirificam, Decalogi: Decalogum autem spectare haec mihi quoque videntur *Aristobuleae*, de uno Deo universi conditore, deque diei septimi sancta quiete, quae duo erant non postrema religionis

Iudaicae

Iudaicae capita, cum Gentilibus controversa, atque adeo prae ceteris ab *Aristobulo* pertractanda. CLEMENS in explicatione sua *Strom.* VI, p. 810, 3. primum ponit ista (20): Τρίτος δέ ἐστι λόγος, ὁ μηνύων γεγονέναι πρὸς τοῦ Θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ δεδοκέναι ἀνάπαυσιν ἡμῶν ἐβδόμην ἡμέραν, διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον κακοπάθειαν.

§. XXIX. ARISTOBULI non nominati verba de die septimo piis emblematis CLEMENS ALEXANDRINUS interpolavit.

Hic operae mihi pretium videtur monstrare, quo pacto Iudaei *Aristobuli* verba quaedam emblematis, quod illa sua facienti licebat, interpolaverit *Clemens*, ut suis illa praejudicatis opinionibus accommodaret. Quae posui proxima nemo dubitabit quin sumta sint ex iis, quae hic paulo superius leguntur, si sequentia cum sequentibus Clementinis comparentur: quibusdam repetitis, adjungam *Aristobuli* proxima:

Ἡ δὴ (Ἑβδόμη) καὶ πρώτη Φυσικῶς ἂν λέγοιτο Φωτὸς γένεσις, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται. Μεταφέροιτο δ' ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῆς Σοφίας· τὸ γὰρ πᾶν Φῶς ἐστὶν ἐξ αὐτῆς· καὶ τινὲς εἰρήκασι τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως ὄντες, “ Λαμπτήρος αὐτὴν ἔχειν, τὰξιν· ἀκολουθοῦντες γὰρ αὐτῇ συνεχῶς ἀτάραχοι κατασῃσονται δι' ὅλου τοῦ βίου· σαφέστερον δὲ καὶ κάλλιον τῶν ἡμετέρων προγόνων τις εἶπε Σολομῶν, αὐτὴν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχειν.” τὸ δὴ (scribendum δὲ δὴ) σύμφωνόν ἐστι τῷ προειρημένῳ.

Iam vide mihi quaeso verba *Clementis* p. 810, 8.

Ἡ Ἑβδόμη τοίνυν ἡμέρα ἀνάπαυσις κηρύσσεται, — ἐτοιμάζουσα τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν, τὴν τῷ ὄντι ἀνάπαυσιν ἡμῶν, ἣν (τὴν legendum est, si vicina sic scripta fuere) δὴ καὶ πρώτην τῷ ὄντι Φωτὸς γένεσιν, ἐν ᾧ τὰ πάντα συνθεωρεῖται, καὶ πάντα κληρονομεῖται. Ἐκ ταύτης τῆς ἡμέρας ἡ πρώτη Σοφία καὶ ἡ Γνώσις ἡμᾶς ἐλλάμπεται. (praestat, ἐλλάμπει, illuminat:) τὸ γὰρ Φῶς τῆς ἀληθείας — λαμπτήρος ἐπέχον

[20] Τρίτος] Neque, opinor, hoc in τέταρτος mutandum est, nec deest quidpiam. Non nescio cur viri docti aliter censuerint. Sed manifestum erit attendenti, quae nobis duo habentur, praecepta Decalogi prima dici a *Clemente* πρώτην τῆς Δεκαλόγου ἐντολὴν, p. 809, 18. quod nobis Tertium dicitur a *Clemente* vocari τὸν δεύτερον Λόγον, 809, 24. Quartum a *Clemente* Τρίτον λόγον p. 810, 3. — Nobis tamen Quintum, multis interjectis, est in ejus etiam Edd, ὁ Πέμπτος λόγος. p. 816, 2. Sequentibus numeros non adponit.

(leg. ἐπέχει) τάξιν εἰς τὴν τῶν ὄντων ἐπίγνωσιν· ἀκολουθοῦντες οὖν αὐτῷ δι' ὅλου τοῦ βίου ἀπαθείς καθιστάμεθα. — διδὸ καὶ Σαλομῶν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ πάντων τῶν ὄντων τῷ παντοκράτορι γεγόνεναι τὴν σοφίαν λέγει.

In his, ut Iudaeus, *Aristobulus*, *Clemens* loquitur ut Christianus, quique sibi veri nominis Gnosticus videbatur: sobrie loquitur et modeste Iudaeus; et, nisi versus Poëtis Graecis a se confictos supposuisset, hominem fuisse crederem minime malum. Ab *Aristobulo* dierum septimus tantum dici posse videbatur *prima proprie sic dictae lucis origo, in qua luce omnia creata nunc simul spectari poterant*. Quaerit haud absurde sapientiae quamdam imaginem in hac luce, quippe quae instar lucernae se haberet, qua collustrati motibus animi vehementioribus carerent. His nihil inesse puto quod offendere possit in his libris versatum. A Iudaeo *Philone* Dies, a Deo quieti dicatus, magnifice vocatur *lumen perfectum; vere divinum; lumen, quo velut in speculo aedificator universi hominumque pater piorum erat mentibus spectabilis; dies mundi natalis, quem coelum et terra festum celebrant* (21). Quid *Clemens*? huic septimus dies *parare* dicitur τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν, veri nominis quietem; primum ortum verae lucis, (non, ut ille, Φυσικῶς, sed τῷ ὄντι Φωτὸς,) in qua omnia conspiciuntur et omnia haereditate accipiuntur. Hic si requiras, quid per τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν intellexerit, nihil ante respondebit, quam post longam de vi et excellentia numeri septenarii disputationem a p. 810 ad 815, se porrigentem. Neque hic, quam forte quis inventurum se sperasset, inveniet veram Κατάπαυσιν memoratam, sive σαββατισμὸν, [δς] ἀπολείπεται τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ, ex *Epist. ad Hebr.* IV, 9. sed inexpectata prorsus; p. 813, 27, illa namque, *Genes.* II, 4, ἥ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ θεὸς, interpretatur ἐν ἣ καὶ δι' ἧς τὰ πάντα ἐποίησεν, ἧς καὶ χωρὶς ἐγένετο οὐδ' ἐν, τὴν δι' υἱοῦ, inquit, ἐνέργειαν δηλοῖ, ὃν φησὶν ὁ Δαβὶδ. — Post pauca, ἡμέρα γὰρ εἴρηται ὁ φωτίζων τὰ ἐπιμεκρυμμένα λόγος, (22) καὶ δι' οὗ εἰς Φῶς καὶ γένεσιν ἕκαστον τῶν κτισμάτων παρῆλθεν.

(21) *Philonis* ista reperiuntur in Edit. qua ante sum usus, quam nova prodiret, p. 43 c. τὸ ἑβδομον καὶ βεῖον ὡς ἀληθῶς Φῶς. d. τὸ τέλειον Φῶς. de *Decalogo* p. 75g. d. τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐμφαίνεσθαι διὰ ταύτης· (τῆς ἑβδομάδος) ὡς γὰρ διὰ κατόπτρου φαντασιόται ὁ νοῦς θεὸν δρῶντα καὶ κοσμοποιῶντα καὶ τῶν ὅλων ἐπιτροπεύοντα. p. 1178. A. ἑβδομῆς — γενέθλιος τοῦ κόσμου δαόντος ἂν προσαγορεύοιτο. L. III. de *Vita Moys.* p. 684. d. κόσμου γενέθλιον, ἣν ἐορτάζει μὲν οὐρανός, ἐορτάζει δὲ γῆ, καὶ τὰ ἐν γῇ, γαννύμενα καὶ ἐνευφραυνόμενα τῇ παναρμενίᾳ ἑβδομάδι.

(22) ὁ Λόγος a *Clemente* designatus, ni fallor, fuit per τὴν ἀρχίγονον ἡμέραν dictus et ὁ πρωτόγονος Λόγος· a Gnostico *Theodoto* ὁ πρωτόκτιστος θεοῦ Λόγος in *Excerptis Clementinis* p. 973, 38. de quo mira scribit p. 980, 25. In iisdem p. 969, 1. πρωτότοκος πάσης κτίσεως ὁ Λόγος.

His tandem subdit, quorum me paene pudet, Decalogum litera sua Graeca numeri denarii ἰώτα monstrare τὸ ὄνομα τὸ μάκαριον, nempe Ἰησοῦν, Λόγον, ὄντα. quibus mysteriis sobria multo magis esse Iudaica fatebimur *Philonis* et *Aristobuli*. — Hujus ille verba sequentia nonnihil etiam immutavit ex Sectae Stoicae, quam maxime *Clemens* probabat, placitis: ad lumen enim veritatis sive lucernam si veri nominis nobis scientiam paremus, atque ad illam semper firmiter gressus nostros dirigamus, per totam vitam, ἀπαθείς, inquit, καθιστάμεθα. Ille dixerat (23) ἀτάραχοι κατασῃσονται. *Privationem affectionum, ἀπάθειαν*, Stoici; earum *mediocritatem* cum reliquis Sectis sapienter probabant Peripatetici, τὴν μετριοπάθειαν· ante Platonem laudatam a *Theage*, *Diotogene*, *Brysone*, *Timaeo*, *Archyta*, ceterisque sodalibus Pythagoricis. --- Tandem usus est *Clemens* eadem *Salomonis* sententia, verbis iisdem expressa, quibus usus est *Aristobulus*, sed instituto longe diverso. quod harum rerum peritus facile animadvertat: Uterque more sui temporis SALOMONEM intellexit *Proverb.* VIII. 22-30. quorum ultima ubi CLEMENS adhibet *Strom.* VII, p. 833, 35. nostris in libris fit mentio τοῦ θεοῦ, τοῦ πρὸ καταβολῆς κόσμου συμβούλου γενομένου τοῦ πατρὸς. αὕτη γὰρ, ait, ἦν Σοφία, ἥ (24) προσέχαιρεν ὁ παντοκράτωρ θεός.

ὁ Λόγος. Corrigendum puto p. 970, 33, οἷον τὸ πρωτογέννημα, τοῖσι ἔσονται οἱ ἐκλεκτοί. Vitiosissime vulgata (τὸ προκεντημάτων, οἷοι) frustra tentarunt viri Docti. Qui his dabant probabiliora, quo pacto loquuti sint, optime disci poterit ex EUSEB. *Praep. Evang.* VII, c. XII. ubi tractat *Salomonis* in Sapientiam dicta.

(23) Sunt quidem, dicunturque nonnunquam τὰ πάνη, παρηχαί, sed erat ἀταραξία animi tranquillitas affectus suos regentis moderantisque; plerisque Εὐθυμία dicta, rarius Ἀγαμβία, a *Democrito* ἢ Εὐεσῶ, in illa conscientiae securitate, ut erat vir minime vulgaris, beatam vitam collocante.

(24) ἥ προσέχαιρεν] Hoc quoque dictum aliter in suis libris Graecis *Proverb.* VIII, 30, legere veteres, quam vulgatur in Nostris: Qui sub IGNATIUS nomine scripsit *Epist. ad Tarsenses*, P. A. T. II, p. 102, §. 6, Ἦνκα ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν, συμπάρηκεν αὐτῷ, καὶ ἐκεῖ (leg. καὶ ἐξῆς, et postea, vel in seqq. ut p. 104. §. 2. etc. ista enim sunt v. 27. ubi pro ἡτοίμαζε legebant et alii ἐποίησεν. sequentia sunt v. 30) Ἦμην παρ' αὐτῷ ἀρμόζουσα, καὶ προσέχαιρέ μοι καθ' ἡμέραν. EUSEBIUS *Praep. Ev.* VII, p. 321. B. Ἐγὼ ἤμην σὺν αὐτῷ ἀρμόζουσα· ἐγὼ ἤμην ἥ προσέχαιρε καθ' ἡμέραν· ἡυφραίνομην δὲ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· haec certe καθ' ἡμέραν apud hos aliosque veteres sic suo loco collocantur, quo pertinere Οἱ Οἱ facile liquet. Qui talia sibi sumet enolanda diligenter, ingentem materiem his in libris colliget lectionum vulgatis meliorum. Qui tanta cum cura Codicis unius dedere lectiones, et Hexapla quae vocant *Origenis*, mirum est hunc fontem intactum non adiisse: Sed ne hic quidem labor cujusvis est. In his veteris est Interpretis ἀρμόζουσα· forsitan et Ἦμην σὺν αὐτῷ ἀρμόζουσα· amabilis erat inter nos consensus. Venerabilem *Aquilae* Hebraeo respondet: (nam probavit *A. Schultensius*), τιθηνομένη· eram ipsi alumna, quam in sinu gestabat. Veteres vellem interpretes adhiberentur paulo diligentius.

sicut p. 810, 21, τῷ παντοκράτορι γεγονέναι (his scriptoribus idem est ac γεγενῆσθαι) τὴν Σοφίαν λέγει. Simpliciter secundum *Aristobulum*. *Salomon* εἶπεν αὐτὴν πρὸ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχειν. — In eo tamen quod horum initio scribit Iudaeus, miror illius insistentem vestigiis *Clementem*. Statuit enim Iudaeis concessum a Deo diem quietis, διὰ τὸ κακόπαθον πᾶσιν εἶναι τὴν βιοτὴν, et *Clemens*, διὰ τὴν κατὰ τὸν βίον κακοπάθειαν. Mihi quidem ista ratio non satisfacit: ut fuerit haec una quietis Aegypti liberatis servitute mandatae causa praeter ceteras, aliae jubentis maiestate digniores ab ipsis fuere Iudaeis, *Philone* praesertim, et *Iosepho* animadversae: vereorque adeo ne hic accommodaverit se *Aristobulus* ad eorum morem loquendi, quibus ista sua scribebat. Sic certe Gentiles loquebantur de suis diebus festis, eum in finem concessis divinitus mortalibus, ut laborum malorumque, quibus premerentur miseri, quamdam haberent relaxationem. Teste nunc tantum utar uno PLATONE LL. II, p. 653. D. θεοὶ οἰκτεῖραντες τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐπίπονον πεφυκὸς γένος, ἀναπαύουσιν — αὐτοῖς τῶν πόνων ἐτάξαντο τὰς τῶν ἐορτῶν ἀμοιβὰς τοῖς θεοῖς.

§. XXX. PHILONIS IUDAEI et IOSEPHI de die septimo dicta;
virtutis et pietatis cultui apud Iudaeos dicato.

Philonis hac de re dictis nihil grandius cogitari potest aut magnificentius. Exigenti singula pensiculatus huc mihi dictorum diversis in locis summa propemodum redire videbatur: “divinam numeri septenarii pulcritudinem sibi
,, perspectam *Moysen* sacris inscripsisse columnis, suorum civium animis in-
,, sculpsisse; atque adeo jussisse, ut dierum septimum hilares agerent, laboris
,, quidem omnis, qui victum cultumque corporis, spectaret, prorsus vacui:
,, (*partem vitae non attigit ullam*, non male IUVENALIS Sat. XIV, 106.)
,, sed interea tamen vacarent examini conscientiae quisque suae sapientiaeque
,, sibi parandae, quae vitam bene informaret, moresque emendaret; hilares
,, sacrum istum diem festum transigerent, sed non in vanis lusibus theatralibus
,, similibusque spectandis; philosophiam excolerent, non illam verborum fera-
,, cem, inanem rerum, sed patriam sibi, sed veram, sed actuosam, ex qua
,, fructum, vitam sibi beatam adipiscerentur (25).” Haec et similia *Philonis*,

(25) Quae dixi, praeter alia, legi poterunt PHILONIS expressa verbis sententiisque, sublimibus profecto, Libro de Mundi Opif. p. 29. A. ἐν μόνῳ σχολάζοντας τῷ φιλοσοφεῖν εἰς βελτίωσιν ἡμῶν, καὶ τῶν τοῦ συνειδότος, ἔλεγχον. L. III, de Vita Moys. p. 684. D. E. p. 685. tota — ubi inter cetera leguntur ista: τῷ ὄντι φιλοσοφεῖν — πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν εὐδαιμονίας.

sed magis etiam hujus exquisita eruditio, confutabunt mendacissima Gentilium convicia, Iudaeorum inprimis osoris eruditi, postea stupore vulgi majorem adepti celebritatem, *Apionis*. Ponam de multis recentiorum dictis unicum *RUTILII Itiner. I, 391.* ubi dicitur Iudaeo, *cui septima quaeque fuit lux Ignava*, secundum *IUVENALEM l. c.*

Septima quaeque dies turpi damnata veterno,

Tanquam lassati mollis imago Dei.

quorum postrema hausit ex ore minus considerate Gentili narrantis Iudaei, ὅτι κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Quo sensu haec essent accipienda, mirum non est latuisse Poëtam, Iudaeorum Christianorumque calumniatorem maledicentissimum. Impia erat calumnia dicentium, *vetuisse Deum* ἐν τῇ τῶν Σαββάτων ἡμέρᾳ καλὸν τι ποιεῖν, memorata a scriptore *Epistolae ad Diognetum* p. 235. c. quae si *Iustini* non est, illud certe a *IUSTINO MARTYRE*, cum Tryphone disputante, vere fuit observatum p. 119. B. et 122. D. Veteres ante *Moysis* aetatem acceptissimos fuisse Deo non paucos, καὶ μὴ σαββατίσαντας, sive μὴ σάββατα φυλάξαντας tametsi requiem diei septimi non observaverint. Et ne hoc quidem dixerit *Philo*, Lege jussam quietem ante *Moysen* ab Abrahamidis aut Heberidis observatam, si vel pro sua pietate, quoque die memores Dei beneficiorum, septimo dierum prae ceteris universi conditorem eximie coluerint. *Philoni* succedat *IOSEPHUS*, sive hujus ore loquens ad Agrippam *Nicolaus*, Ἀρχαιολ. XVI, c. 2, §. 4, τὴν ἐβδόμην τῶν ἡμερῶν ἀνιέμεν τῇ μαθήσει τῶν ἡμετέρων ἐθῶν καὶ Νόμων, μελέτην (sic enim recte legitur) ὥσπερ ἄλλου τινὸς καὶ τούτων ἀξιοῦντες εἶναι septimam dierum consecramus ediscendis legibus nostris tam scriptis quam non scriptis (sunt enim ἄγραφα νόμιμα τὰ ἔθνη) ut rerum aliarum quarumcunque, sic Legum quoque meditationem necessa-

ultima sunt de schola Pythagorae: *Archytas*: οὐχ ἃ κτήσις τὰς ἀρετὰς Ἐὐδαιμονία, ἀλλ' ἃ χρεῖσις. ab eodem definitur Ἐὐδαιμοσύνη χρεῖσις ἀρετῶν ἐν εὐτυχίᾳ. *Hippodamus*, *Euryphamus*, alii jam ante sic fuerant loquuti. — Sed *PHILONIS* sumseram indicanda de Sabbato loquentis loca: *de Decal.* p. 758. c. D. E. *de Septenario* p. 1178 A. et 1179. totis, quibus multa sane continentur notatū dignissima: οὐ γὰρ ἐβδόμης ὁ Νόμος εἰσηγητῆς, ἀλλ' ὅτι ἐβδόμης κακοπαθεῖν καὶ πρὸς πόνον ἀλείφει, sed dat corpori relaxationem etc. 1178. A. De reliquis adjectis ad Legem, quibus servorum habetur et jumentorum ratio, disputat ingeniosissime *PHILO* p. 1179. c. 1180. Apud Romanos, (etiam festis quaedam exercere diebus Fas et jura sinunt:) ut scribit *M. CATO de Re Rust.* c. 138, Boves feriis conjungere licet: — mulis, equis, asinis feriae nullae — sunt: non absurde *IUSTIN. M. Dial. cum Trypho.* p. 122. v. ult. τὰ σωματικά οὐκ ἄργεῖ, οὐδὲ σαββατίζει.

riam esse existimantes. Ultima, nisi fallor, tecte Romanos petunt, quibus vulgo veterum Legum suae gentis nulla erat μελέτη, doctioribus tantum paucis, ut Iuris consultis, demandata. En testem CICERONEM *de LL. L. II, c. 23. Iam cetera in XII -- translata de Solonis fere legibus* — ROGUM ASCIA NE POLITICO. *Nostis quae sequuntur. Discebamus enim pueri XII. ut carmen necessarium; quas jam nemo discit.* Μανθάνετωσαν, καὶ οἱ παῖδες πρῶτον τοὺς Νόμους μάθημα κάλλιστον, *Moysis erat praeceptum secundum IOSEPHUM* Αρχ. IV, c. 8. §. 12. f. Atque idem in Graecos, aliosque veteres populos, nec tamen omnes, dici poterat, veterum suae gentis Legum vulgo negligentiores. Quod dicebam, obversatum illic *Iosepho*, mihi manifestum fuit ad ista haec ipsius conferenti *c. Apionem L. II, c. 17. f.* “Noster Legislator rerum nobis discendarum pulcherrimam et maxime necessariam, Legem demonstravit; nec ut semel illam aut bis (voces ἢ πολλάκις sunt superfluae) recitatam audiremus; sed voluit, ut dierum quaque septima, vacantes ab aliis operibus, conveniremus ad audiendam Legem et hanc accurate ediscendam (ἀκριβῶς ἐκμανθάνειν) ὃ δὴ πάντες οἱ Νομοθέται εἰκόασιν παραλπεῖν.” quae tum sequuntur *c. 18, de Iuris consultis apud alias gentes, quos Legum ignarus quisque sibi cautores adhibeat, demonstrant quod dicebam.* Hoc unum (*cetera pleraque sunt Poëtae mendacis deliramenta*) vere de Iudaeis testatus est IUVENALIS Sat. XIV, 100.

*Romanas autem soliti contemnere Leges,
Iudaicum ediscunt, et servant, ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.*

§. XXXI. ARISTOBULI *de Dei quiete, dierum septimo, usurpata partim a CLEMENTE ALEXANDRINO: Diversa ab his eâ de re sensisse Philonem Iudaeum.*

Nunc demum si singula sic persequerer, sentio me, forte Lectore non nolente, tamen aberraturum ab *Aristobulo*; cujus proxima partim etiam respondent veteri criminationi, a RUTILIO renovatae, a quo dicta honeste OVIDII notissimo versu,

*Culta Palaestino septima sacra Syro;
considerabantur pro sua dementia,
Tanquam lassati mollis imago Dei.*

Haec sequuntur *Aristobuli* verba apud *Eusebium Praep.* p. 667. R. C.

Τὸ δὲ διασαφύμενον διὰ τῆς Νομοθεσίας, Ἀποπεπαυκέναι τὸν Θεὸν ἐν αὐτῇ, τοῦτο οὐχ ὡς
τινὲς ὑπολαμβάνουσι, μηκέτι ποιεῖν τι τὸν Θεὸν καθέστηκεν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καταπεπαυκέναι
τὴν τάξιν αὐτῶν, οὕτως τε εἰς πάντα τὸν χρόνον τεταχέναι· σημαίνει γὰρ, ὡς ἐν ἑξ ἡμέραις
ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ἵνα τοὺς χρόνους δηλώσῃ καὶ
τὴν τάξιν προείπῃ τί τίνος προτερεῖ· τάξας γὰρ οὕτως αὐτὰ συνέχει, καὶ οὐ μεταποιεῖ.

Sunt in his quaedam prima facie tenebricosa; quibus lux fortasse quaedam
admoventi poterit ex *Philone*. *Philonis* adhibens saepe testimonia, nullo
tamen indicio deprehendere potui, dum legebam ejus scripta, non immemor
Aristobuli, hujus in *Moysis* Legem Commentarios a *Philone* fuisse lectos;
aut contra *Philoneis* observatis tanquam suis usum, si quis, ex *Hodii* senten-
tia, scripsisset *Aristobulē* *Philone* recentior. Cum ambo fuerint Alexandri-
ni, ambo Philosophi, ambo Iudaei, in libris Gentilium supra gentis captum
exercitati, hoc alicui mirum videri poterit. Sed, praeter *Moysis* leges et cu-
stodita, de multis pauca, vetera gentis suae monumenta, Graece conversa,
non arbitror a *Philone* studiose quaesita, nedum lecta, scripta Iudaeorum,
qui vixerant proximis ante ejus aetatem duobus vel tribus ferme seculis; quem
admiratione constat *Pythagoreorum* percussum et Librorum *Platonis* amore
prope divino. Huic nec fabulosae suorum narrationes probari potuerunt;
atque absurda videri debuit in universum *Aristobuli* de *Pythagora* et *Pla-
tone* sententia, fraus autem displicere vehementer, qua versus popularis ille
suus a se tornatos evulgare fuit ausus sub venerandis ipsi quoque *Philoni*
nominibus *Orphei*, *Homeri*, *Hesiodi*, ceterorumque. --- Sed quod negabam
de *Philone*, de *Clemente*, qui toties alios incusavit furti cujusdam literarii,
negari non potest. Ecce iterum de istis, quae posui, *Aristobuleis*, nobis non
inutiliter nonnulla mutuatus sic interpolavit *Strom.* VI, p. 813, 1.

Οὐ τοίνυν, ὥσπερ τινὲς ὑπολαμβάνουσι τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ Θεοῦ, πέπαυται ποιεῖν ὁ Θεός·
ἀγαθὸς γὰρ ὢν, εἰ παύσεται ποτε ἀγαθοεργῶν, καὶ τοῦ Θεοῦ εἶναι παύσεται· ὅπερ οὐδὲ
εἰπεῖν θέμις. Ἐξὶ δ' οὖν Καταπεπαυκέναι, τὸ τὴν τάξιν τῶν γενομένων εἰς πάντα
χρόνον ἀπαραβιάτως φυλάσσεσθαι τεταχέναι, καὶ τῆς παλαιᾶς ἀταξίας ἕκαστον τῶν
κτισμάτων καταπεπαυκέναι. —

In paene ultimis impeditior verborum structura quodam modo monstrat haec
alterius esse verba, non *Clementis*; ex cujus verbis forte quis suspicabitur,
in *Aristobuleis* scribendum: ἀλλ' ἐξὶ Καταπεπαυκέναι τὸ τὴν τάξιν αὐτῶν οὕτως εἰς
τὸν πάντα χρόνον τεταχέναι· ut in ordine naturali τὸ jungatur cum τεταχέναι,

prout certe jungi debet in Clementinis. Nihil tamen mutandum arbitror. Aristobulo quoque Καθέσκηκεν tantumdem notat ac ἐστὶ. Hoc modo frequentatur illud inprimis a Iudaeo Auctore Lib. *Maccab.* II et III. sed ab aliis etiam Scriptoribus, et *Herodoto*, cui κατεσκήκει significat est, κατεσεώς, τὸν ὄντα Φίλον κατεσώτα dicas an ὄντα nihil interest: ἰσοδίατοι καθεσώτες LUCIANI T. III, p. 416, 83. fraudi fuerunt viris doctis. — Hoc si illud sensu capiatur, repeti poterit in sequentibus, ἀλλ', id est, ἀλλὰ καθέσκηκεν ἐπὶ τῷ καταπεπαυμένῳ τὴν τάξιν αὐτῶν οὕτως, ὥς (sic syllaba repetita scribendum, οὕτως ὥς) εἰς τὸν πάντα χρόνον τεταχέναι. Quae sequuntur satis clara sunt, ultima quoque, τάξας γὰρ οὕτως αὐτὰ συνέχει etc. si censeantur scripta pro his, ὁ γὰρ τάξας ἐν τῇ τάξει, ἣ ἔταξεν, αὐτὰ συνέχει, καὶ οὐ μεταποιεῖ. Non mirabor, si cui in mentem venerit diversissima in his *Aristobuli* lectio, haec nimirum, ἐπὶ τῷ καταπεπαυμένῳ τὴν ἀταξίαν αὐτῶν. quod ab ejus mente non dicerem longe remotum. Voluit enim, Universi conditorem res creatas in ordinem quamque suam disposuisse ac constituisse, ut eundem ordinem in omne tempus constantissime servarent: atque hoc ipsi erat τὸ καταπεπαυμέναι. — Dei quietem illam miris modis explicabant Gnostici. Hic satis erit dixisse, quae mens fuerit ab *Aristobulo* dissentientis *Philonis*: “Negat ille quievisse Deum aut finem operum fecisse; Deum ait „ dedisse finem operibus mortalibus quae coagmentaverat, inchoasse tum „ diviniora; neque enim unquam Deum operum suorum finem facere, cujus „ proprium sit semper condere. Hominum quidem opera artifice manu fa- „ brefacta stare et permanere; mente divina condita sic moveri, ut finis „ eorum aliorum sit initium, quique videatur interitus aliorum sit origo.” In hanc ille sententiam disputat in *Legum* quae sequuntur *Hexaëmeron Allegoriis* p. 41. D. E. Usus ad ultima firmanda aliquot anapaestis ex *Euripidis* perdita Tragoedia sumtis:

θνήσκει δ' οὐδέν
 τῶν γιγνομένων· διακρινόμενον δ'
 ἄλλο πρὸς ἄλλου
 μορφὴν ἑτέραν ἀπέδειξεν.

Nititur in his, ut erat Graeci sermonis PHILO peritissimus, forma activa verbi: εὖ μέντοι, ait, τὸ φάναι κατέπαυσεν, οὐχὶ ἑπαύσατο; Παύομεν γὰρ τὰ δοκοῦντα ποιεῖν οὐκ ἐνεργοῦντα, οὐ παύεται δὲ ποιεῖν αὐτός. Praeterea nititur proxime sequentibus *Genes.* II, 3, κατέπαυσεν ὃν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι· suamque sententiam speciosis verbis commendat in seqq. p. 43 tota; verba *Gen.* II, 2. κατέπαυσε τῇ Εβδόμῃ

τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, scribens ista: τὰ θνητὰ γένη παύεται πλάττειν ὁ Θεὸς, ὅταν ἀρχηται ποιεῖν τὰ θεῖα, καὶ ἑβδομάδος φύσει οἰκεία. Quae forte specie quadam se commendarent, si legeretur in Graecis Κατέπαυσε πάντα τὰ ἔργα, ὡς ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι. In Hebraeo autem contextu, tum, non ut scripsit v. 3, שבת מכל-מלאכתו sed, nisi fallor, scribi debuisset a Moyse, השבית את-מלאכתו quorum hoc reddi potest κατέπαυσε τὰ ἔργα αὐτοῦ· illud ad normam accuratam reddi debuerat ἐπαύσατο vel κατεπαύσατο ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ. Sed in his ipsis secernendis Grammaticorum cura monstrat veram significandi differentiam in sermone tamen quotidiano fuisse neglectam. Alterum quod adhibet in rem suam Philo, minoris adhuc est momenti: Hebraica hic diversa fateor comm. 2. bis positum עשה bis Graecus interpres ἐποίησε· comm. 3. phrasi, ὡς ἤρξατο — ποιῆσαι locutionem reddidit Hebraicam, אשר ברא — לעשות non id utique significantem, si censeas ἤρξατο vi sua positum nativa: nec enim dixerit, opinor, aliquis verbum ברא notare ἀρχεται vel ἤρξατο, incoepit. Sed locutionem, intellectu non difficilem, difficulter tamen apta Graeca phrasi exprimas, quae vim illius omnem exhibeat. Hanc sensit interpres difficultatem, deditque, ut diversum quid daret ab ἐποίησε, ἤρξατο ποιῆσαι· multo propius ad phrasin forsan accessissent Orientalem haec Graeca, ἀ vel ὡς ἐκτίσε καὶ διεκόσμησε, aut paulo elegantior οἷς τὸν κόσμον ὁ Θεὸς ἀπέδωκε, quibus creatis suum Deus indidit ornatum. Io. DRUSIUS: “ Quod creaverat faciendo, pro eo, ait, habendum ac si dixisset, quod creaverat et fecerat: facere est aptare, ornare, expolire, absolvere:” Iudaei vero Graece scribentes sive dicant τῶν ἔργων ὡς ἤρξατο ποιῆσαι, seu ὡς ἐποίησε prorsus idem significant. Documento sit LUCAS, qui initio *Actorum Apost.* adhibitam phrasin istam prae aliis frequentavit. Quantam dignitatem monumentis Sacris Latina versio conciliaret, non quae verbum de verbo serviliter exprimeret, aut verborum origines, quas vocamus, invitis obtruderet, sed quae sententias Orientales verbis tamen Latinis interpretaretur, quae illarum vim adaequarent quodammodo! ἀλλὰ ταῦτα δὴ τὰ νῦν λεγόμενα ἐστὶν εὐχαί. — Ad nostrum nos modulum potius metiamur.

§. XXXII. Quid in Aristobuléis videatur ὁ περὶ ἡμᾶς ἑβδομος λόγος?

Additamentum ad Libellum Sirachidae. — Τὸ τῆς ψυχῆς

ἄλογον in VII. partes cum Stoicis divisisse PHILONEM.

Aristobuli proxima sunt et illa, sic satis obscura prima facie:

Διασεσάφηκε δ' ἡμῖν ταύτην (τὴν ἑβδόμην ἡμέραν) ἔννομον ἕνεκεν σημείου τοῦ περὶ ἡμᾶς ἑβδομοῦ λόγου καθεζώτος, ἐν ᾧ γινώσκωμεν ἀνθρωπίνων καὶ θεῶν πραγμάτων.

Graece doctissimus *Franc. Vigerus* sic ista Latina fecit: *Quem eundem fixum nobis diem ac solemnem esse voluit, quo rationis illius septenariae quoddam quasi signum tolleretur, per quem in rerum humanarum divinarumque notitiam devenimus.* In his, facta mentione τοῦ περὶ ἡμᾶς Ἑβδομοῦ λόγου, primum dubites, utrum *ratio* sit intelligenda, an *oratio*, sive *sermo*. Vis illa formandae vocis, hominibus proprium divinitus donum, mihi quidem olim hic videbatur designata, ista legenti IESU SIRACHIDAE c. XVII, 5.

Ἐλαβον χρῆσιν τῶν πέντε τοῦ Κυρίου ἐνεργημάτων,
Ἐκτον δὲ, νοῦν αὐτοῖς ἐδωρήσατο μερίζων,
καὶ τὸν Ἑβδομον λόγον ἐρμηνέα τῶν ἐνεργημάτων αὐτοῦ.

(26) Non illa quidem vel avi Ἰησοῦ, vel Ἰησοῦ Sirachi filii sed cujuscunque sint, sunt certe Iudaei veteris Graeciensis, a *mente*, sive *animi lumine*, distinguentis τὸν Ἑβδομον λόγον, septimam velut partem, λόγον, *sermonem*, vel *orationem*; vocat enim τὸν λόγον ἐρμηνέα, *interpretem operum divinorum*. Deus dicitur ab EURIPIDE hominibus ferinis.

Πρῶτον μὲν ἐνθεὶς σύνεσιν, εἶτα δ' ἄγγελον
Γλῶσσαν λόγων δοῦς, in *Suppl.* v. 203. —

Quia post ἔκτον, et priora, nunc septimum numerat, rectius scripsisset καὶ Ἑβδομον, λόγον ἐρμηνέα — sed et *Aristobulus* meminit τοῦ περὶ ἡμᾶς Ἑβδομοῦ λόγου. Hic alicui forsitan in mentem veniat suspicari, hunc ipsum additamentum illud adiecisse ad verba *Sirachidae*. Non illud quidem alienum ab *Aristobuli*.

(26) *Non sunt - Sirachidae*] Nihil horum legit Interpres Latinus; nec quicquam exstat in Alexandrino Cod. aut Romano, qui duo habentur ceteris Codd. scriptis meliores, sunt saltem antiquiores. Scripserat *Sirachides*, quae leguntur v. 6, Διαβούλιον, καὶ Γλῶσσαν, καὶ Ὀφθαλμοὺς, Ὡτα, καὶ Καρδίαν ἔδωκε διανοεῖσθαι αὐτούς. haec fuerunt in exemplari Hebraeo τοῦ Ἰησοῦ, qui Philosophos Graecos in his sequi nec potuit neque voluit: ad quinque illic enumerata Iudaeus, in libris Graecis non hospes, adiecit in margine *sextum* et *septimum* donum coeleste: Ἐκτον δὲ, Νοῦν αὐτοῖς ἐδωρήσατο μερίζων, (legendum putem ἀπομερίζων: *aurae* namque videbatur *divinae particula*;) καὶ τὸν Ἑβδομον λόγον ἐρμηνέα τῶν ἐνεργημάτων αὐτοῦ. haec alieno loco in Codices nonnullos irrepsisse viderunt *Drusius* et *Grotius*; horum neuter alterius vidit additamentum, his ipsis alieno loco positum praefixum, Ἐλαβον χρῆσιν τῶν πέντε τοῦ Κυρίου ἐνεργημάτων, quod primus invenit in Augustano Cod. *DAV. HOESCHELIUS*, publicavitque in sua Editione *Sapientiae Sirachi*, Augustae Vindelicorum anno 1604. Caruit hac Editione *Grotius*; suam *Frankerae* dederat a. 1596. *Io. Drusius*, ut erant tum tempora, Philologus accuratissimus.

persona: hic tamen videtur istius facinoris absolvendus; nam λόγος in *Aristoteli* verbis est ipse animi Νοῦς. ὁ νόος τὰς ψυχὰς veteribus Philosophis et *Archytae*. Nunc *Grotium* audiamus: ad ista scribit apud *Sirachidem* a se lecta: “ videtur ad marginem annotatum fuisse ab aliquo Stoicorum libro, rum lectore. Nam Stoici (ut *Plutarchus* aliique nos docent,) ad quinque, sensus notissimos tres annumerabant alios, quorum hic omissum est τὸ σπερματικόν, posita autem duo τὸ φωνητικόν et τὸ ἡγεμονικόν.” Sed, si voluit ex mente loqui Stoicorum, octava pars mentis, ut loquebantur, quibus erat ἡ ψυχὴ ὀκταμερής, omitti non potuit, ut nusquam omissa fuit a *Philone Iudaeo*, *Zenonem* et hujus sectatores plerosque hac etiam in parte sic sequuto, ut cum suis tamen *Pythagoreis* et *Platone* bifariam primum mentem dividerit in τὸ λογιστικόν sive διανοητικόν μέρος et τὸ ἄλογον. illud cum Stoicis dixerit τὸ ἡγεμονικόν. hoc, nempe τὸ τῆς ψυχῆς ἄλογον, in septem partes distinxerit, quinque sensus, vim articulate fandi, tandem et illam procreandi per totum corpus permanentem, usque ad τὰ ἀναγκαῖα, quae dicuntur etiam in *Actis S. THECLAE: PHILO de Mundi Opif.* p. 27. c. τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὸ δίχα τοῦ ἡγεμονικοῦ μέρος ἑπταχῇ σχίζεται, πρὸς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τὸ φωνητήριον ὄργανον, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ γόνιμον. Idem, suo more mirabiliter explicans verba *Genes.* IV, 15, p. 185. d. τὸ ἄλογον τῆς ψυχῆς εἰς ἑπτὰ διανέμεται μοίραις, ὄρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοῇ, γεῦσιν, ἀφῆν, λόγον, γόνιμον. εἰ δέ τις τὸν ὄγδοον ἀνέλοι Νοῦν, τὸν ἡγεμόνα τούτων, Κάιν παραλύσει καὶ τὰ ἑπτὰ. p. 42. c. ψυχῆς τὸ ἄλογον ἑπταμερὲς, αἰσθήσεις πέντε καὶ φωνητήριον ὄργανον, καὶ τὸ διήκον ἄχρι παρασταῶν, ὃ δὴ γόνιμόν ἐστι. A *Pythagora*, *Platone*, ceterisque Philosophis primi ordinis bifariam animus, sive trifariam, a nonnullis in plures gradus dividebatur; sed ista in octo partes, quas vocant, sive facultates divisio solis erat propria Stoicis; Stoicos itaque *Philo* fuit in his, ut saepe, sequutus: de Stoicis *DIOGENES LAËRT.* in *Zenone* VII, 110, Φασὶ τὴν ψυχὴν εἶναι ὀκταμερῆ. μέρη γὰρ αὐτῆς τὰ τε πέντε αἰσθητήρια καὶ τὸ φωνητικόν ὄργανον, καὶ τὸ διανοητικόν, — καὶ τὸ γεννητικόν. Illic nulli, sed qui hoc statuerint infra §. 157. nominantur e porticu Principes, *Zeno*, *Cleanthes*, *Chrysippus*, *Antipater*. Vid. illic *AEG. MENAGIUS*, et *I. LIPSIIUS Physiolog. Stoicor.* III, Diss. XVII. De animi in tres partes, vel duas, quae eodem recidit, divisione, velut a *Platone* orta, de multis etiam aliis ad Philosophiam veterem spectantibus sic loquitur *Cicero*, ut liquido mihi constiterit, Italica *Pythagoreorum* veterum monumenta non fuisse a *Cicerone* lecta, quae sane mirandum est ad nostram usque aetatem devenisse nonnulla, ne Dialecto quidem, qua scripserant, mutata. Sed in Stoica divisione quae ponitur ordine sexta, vis vocis formandae, vel articulate fandi, soli homini propria,

dicitur illis τὸ Φωνητικόν, ter minimum a Philone τὸ Φωνητήριον ἔργον illa certe per τὸν Λόγον est intelligenda in istis, quae supra dicebam a Iudaeo quodam interiecta Sirachideis. Illam vim Philo quoque Λόγον dixit in locorum ex ejus libris citatorum secundo. Quid nunc tandem in Aristobuleis per τὸν περὶ ἡμᾶς ἑβδομον λόγον intelligemus? An illud ipsum, quod iisdem verbis ab Aristobuli Gentilibus designatum vidimus? Minime gentium; sed quod illi vocant Νοῦν, et τὸ ἡγεμονικόν· sic enim verba videntur ordine suo nativo collocanda: ἕνεκεν σημείου τοῦ Λόγου, καθεστῶτος περὶ ἡμᾶς (id est ὄντος ἐν ἡμῖν) ἑβδομου· ut esset dies ille septimus vice signi vel velut signum Rationis, quae in nobis septimum locum tenet; cujus ope scientiam habemus rerum humanarum, divinarumque, atque adeo sapientiam nobis paramus, sic proprie dictam. Paulo post iterum fit in Aristobuleis mentio τοῦ ἑβδομου Λόγου· Versus enim, qui velut Homeri profertur,

Ἑβδομάτῃ δ' ἧοι λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος, (Eusebii p. 668. λ.) dicitur σημαίνων, Ὡς, ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν λήθης καὶ κακίας, ἐν τῷ κατ' ἀλήθειαν ἑβδομῷ λόγῳ καταλιμπάνεται τὰ προειρημένα, καὶ γινώσκιν ἀληθείας λαμβάνομεν, καθὼς προείρηται.

quae est allegorica versus velut Homerei interpretatio. Qui septima luce reliquerat Acherontis, atque adeo etiam vicinum in Inferi Iovis regno flumen Lethes, ille scilicet censeri poterat τὴν κακίαν, vitiositatem, dereliquisse, sive superasse ratione, vere septima luce, sibique veri parasse notitiam. Hoc animi lumen, Λόγος censeri poterat ἑβδομος, velut septimum in mente locum obtinens aut gradum. Ad quinque sensus si Φωνὴν adicias, sextam velut vim, ἑβδομος erit in mente Λόγος, sive νοῦς, sive τὸ ἡγεμονικόν. Atque ita a veterrimis jam Philosophis Graecis, post recensitos quinque sensus, ponebatur ista facultas. Vix quidquam habemus in hoc genere antiquius libello TIMAEI LOCRI de animá Mundi, sive de Universo: in cujus Systemate Physicum Platonis totum fundatum est. Timaeus quinque sensus enumerat, et τῶν αἰσθησίων usum tradit a p. 557. f. τὰν ὄψιν, τὰν ἀκοάν, τὰν ἀφάν, τὰν γεῦσιν, τὰν ὀσμάν, — his p. 559, v. 7, continue subiungit: Φωνὰ δ' ἐστὶ μὲν πλάξις ἐν ἀέρι, διικνουμένα ποτὶ τὰν ψυχάν δι' ὠτων etc. haec postrema sic in Timaeo suo Plato expressit p. 67. b. Φωνὴν — θᾶμεν, τὴν δι' ὠτων ὑπ' ἀέρος — μέχρι ψυχῆς πληγὴν διαδιδραμένην· postquam de quinque sensibus ad ductum libelli Dorici copiosissime dixisset a p. 47, orsus a visu, quod donum coeleste spectator universi velut matrem considerat Philosophiae, οὗ μείζον, ait, ἀγαθὸν οὗτ' ἦλθεν οὗτ' ἤξει πατὲρ τῷ θνητῷ γένει δωρηθὲν ἐκ θεῶν· λέγω δὲ τοῦτο ὁμμάτων μέγιστον ἀγαθόν· et paulo post

eadem p. 47. c. Φωνῆς τε δὴ καὶ ἀκοῆς περὶ ὁ αὐτὸς λόγος, ἐπὶ ταῦτα (27) τῶν αὐτῶν ἕνεκα παρὰ θεῶν δέδωρησθαι. Ista protuli quia poterant cum Iudaei verbis supra positis comparari. Cicero, cujus ubertas manavit de fonte *Platonis*, quae de sensibus disputat *de N. D.* II, c. 56 et seqq. ex *Platone* singula potuerant illustrari. His Cicero disputatis c. 59, *Animum*, inquit, *ipsum*, *mentemque hominis*, *rationem*, *consilium*, *prudentiam*, (quis) *non divina cura perfecta esse perspicit*, etc. --- *Ad usum autem orationis incredibile est, nisi diligenter attenderis, quanta opera machinata natura sit.* c. 61, — *Quid vero? hominum ratio non in coelum usque penetravit?* Haec pro Iudaeis Philosophis arbitror sufficere; nam nimis longa foret disputatio, si in gratiam Peripatetici hic mihi sumerem *Aristotelis* ex tribus *de Anima* libris et Libello περὶ αἰσθήσεως, quemque saepe mihi sequutus videtur, *Archytæ* περὶ Νοῦ καὶ Αἰσθήσεως, *Brontini* περὶ Νοῦ καὶ διανοίας ex inedito opere *Iamblichi* sententias enarrandas. Quando vero noster *Aristobulus*, *per rationem*, inquit, γνῶσιν ἔχομεν ἀνθρωπίνων καὶ θεῶν πραγμάτων, et *Ciceronis Philosophici* mihi sunt ad manum libelli, hujus quam aliorum verbis ostendere malo, sic *sapientiam* a veteribus fuisse definitam: *CICERO* itaque *de Off.* II, c. 2, *Sapientia est rerum divinarum et humanarum, causarumque quibus hae res continentur, scientia.* Simpliciter dixerat *L. I*, c. 43. *Princeps virtutum — sapientia; quam σοφίαν Graeci vocant, — rerum est divinarum atque humanarum scientia*: sed ad hanc *causarum cognitionem* etiam adiicit *Tuscul.* IV, c. 26. ubi notat *Io. DAVISIUS*. Ex hujus notatis ipsoque *Cicerone Tuscul.* V, c. 3. intelligi *Pythagoræ* poterit modestia, *studiosum* se dicentis *sapientiae*, sapientem esse negantis: a discipulis, (quos in ista temporum caligine quis aegre ferat ingenium illud capitale, velut a Deo mortalibus emendandis isto terrarum tractu datum, fuisse admiratos?) a discipulis, ut erat, *sapiens* dicebatur: exemplo sit *LYSIS* in *Epistola ad Hipparchum*, quam ex tribus Codd. MSS. vulgata meliorem feci: in illa ὁ δαίμωνιος ἀνὴρ — θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἥς ἐπιστάμενος. Illic pro vulgata forma ἥν Doricam ἥς erat praebet Codex MS. Biblioth. Franequeranae, is ipse, ex quo *Iamblichi* duas priores operis partes evulgavit non optime *Io. Areerius*, quique libros etiam tertium praebet et quartum, hunc a *Tennulio* vulgatum, illum necdum editum περὶ τῆς κοινῆς Μαθηματικῆς ἐπιστήμης continentem *Pythagoreorum* etiam reliquias Doricas, aliunde nobis ignotas.

(27) *Plato* scripsisse videtur, ἐπὶ ταῦτα παρὰ θεῶν δ. in eosdem fines; alius interpretamentum adjecisse, τῶν αὐτῶν ἕνεκα.

§. XXXIII. ARISTOBULEA, *de vi numeri septenarii in universum, concinunt aliorum dictis.*

Quae nunc adicit ad priora Iudaeus de numero septenario;

Δι' εβδομάδων δὲ καὶ πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φυομένων
πάντων.

rem ipsam si spectes, haud obscura, verbis tamen expressa non pervulgatis, explicari poterant vel ex uno PHILONE IUDAEO, qui, Pythagoreorum admirator, atque amore percussus numeri praesertim septenarii, suae quoque gentis divina Lege sanctificati, verba magno studio quaesivit, quo suum hunc amorem posteris declararet, in hujus Numeri virtutibus enarrandis copiose versatus a p. 20. D. — ad p. 29. B. breviter eadem pleraque velut in summam contrahens p. 40, 41, 42. neque ullam deinceps dimittens occasionem oblatam de hoc Numero dicendi, ut hic *Philone* possimus esse contenti, nec desideremus necesse sit perditum *Hermippi Berytii* de hoc Numero commentarium: hunc, quod mireris, citat aliis invisitatum CLEMENS ALEXANDRINUS, postquam de Numero septenario multa dederat eadem, quae *Philo* diligenter a *Clemente* lectus et saepenumero laudatus: praeter cetera, octo et decem ex *Solonis* Elegia continuos versus uterque praebet eosdem; quos qui praeter istos duo laudaverit, neminem facile dederis: illic tamen *Philonis* nulla facta mentione, post excursum de hoc Numero CLEMENS *Strom.* VI, p. 815, 14, καὶ μυρία τοιαῦτα, inquit, ἀγιάζων τὸν ἀριθμὸν, παρατίθεται Ἑρμῖππος ὁ Βηρύτιος ἐν τῷ περὶ Ἑβδομάδος. Hoc longe magis nobilitatus Smyrnaeus HERMIPPUS, de quo diligenter egit JONSIUS *de Script. H. P.* II, c. 9, 3, in suis de *Pythagora* libris agere quoque debuit de Numeris. In ejusdem tituli libris, qui *Ἑβδομάδες* inscribebantur, eandem materiam de septenario Numero copiose tractaverat M. VARRO; illinc luculenta nobis excerpta dedit A. GELLIUS *N. A.* III, c. X, quae Ios. SCALIGER in *M. Varronis* fragmenta retulit p. 76-78. *Macrobius*, *Chalcidius*, alii plures ea de re egerunt; sed in istis *Varronis* invenientur nonnulla, *Philoni* quoque *Iudaeo Clementique* adeo indicta; non illa dico, quae, sicut sunt profecto, *frigidiuscula* videbantur GELLIO p. 234, sed quae nobis enarrat ex *Varrone* p. 231, de VII diebus halcyonum nidulantium; p. 232, de modo summo adolescendi humani corporis; p. 233, de arteriis numero motis septenario; p. 234, de morien-

tribus septimo die, quibus inedia mori consilium est. Sunt ista tamen, cetera quoque leviora prae iis, quae designata potissimum voluit *Aristobulus*. Quando vacat, lubet in hoc liberrimo scribendi genere de multis proferre pauca, quae fortasse tenebricosis lucem hic illic adiungant, minime ignorans, quantilli has difficiles nugae pro sua sapientia fecerit *Aristoteles*, cujus eam in rem verba dedit *Petrus Petitus Miscell. Obs. III, c. 3*. Non pervulgata, multa protulit in perdocto libello, *Denario Pythagorico*, *Io. Meursius*, sed praestantissimo viro, properanti, quae collegerat digerendi deerat otium saepenumero. Ponam primum verba quaedam *Philonis*, quibus suam ille septenarii Numeri venerationem testatur, ubi materiam orditur: τὴν ἑβδομάδας φύσιν οὐκ οἶδ' εἴτις ἱκανῶς ἀνυμνήσαι δύνατο παντὸς οὔσαν λόγου κρείττονα: reliqua legi poterunt p. 20. p. — Quae paulo ante posui *Aristobuli*, illa bis leguntur apud *Clementem Alex.* primum loco satis alieno *L. V. Strom. p. 1713, 12*; postea suo sat commodo *L. VI, p. 813, 20*.

Ἐν ἑβδομάδι πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φθομένων ἀπάντων.
Quae prima sequuntur apud *Clementem* de VII potentissimis πρωτογόνοις angelorum Principibus, ex *Theodoti Gnostici* scriptis, hic non tractabuntur. Cum *Philone* tum ceterisque memorantur a *Clemente* VII ἀσέρες οἱ πλάνητες, — τῶν δὲ ἀπλανῶν ἑπτὰ μὲν αἱ πλειάδες, ἑπτάσεροι δὲ αἱ Ἀρκταί — ἡ Σελήνη τε δι' ἑπτὰ ἡμερῶν λαμβάνουσα τοὺς σχηματισμούς· p. 814, 13. VII. ὄργανα τῶν αἰσθητηρίων· quibus praeter τὴν ἐν ταῖς νόσοις κρίσιμον ἑβδομήν, subjungit *Solonis* versus Elegiacos docentis, τὰς τῶν ἡλικιῶν μεταβολὰς κατὰ ἑβδομάδα γίνεσθαι, et in anno septuagesimo sive decima annorum hebdomade terminum figentis humanae vitae. Quod ex *Solonis* Elegia didicerat et aliunde, *Solonem* *Herodotus* eleganter Croesodicientem facit *L. I, c. 32*. Enarrata *Solonis* divisione, dat nobis *Philo Iudaeus* p. 24, *Hippocratis* verba, quibus Medicus sic *Solonis* decem gradus corrigit, ut hominis aetati certum terminum non ponat; sed in VII illam gradus dividat, primos quatuor VII annorum aequales, παιδίου, παιδός, μειράκιου, νεανίσκου, pueruli, pueri, adolescentis, juvenis; aetati virili, ἀνδρός, tres tribuat hebdomadas, quippe quam anno XLIX. compleant septies septeni; senescenti πρεσβύτη det iterum annos VII, quique vitae supersint, seni, γέροντι. Quando nobis ipsa *Philo* servavit Magni Medici verba, *Censorinus* ad istam videtur normam corrigendus de *Die Nat. c. XIV*; quod, Graecis non adnotatis, latuit *Aegid. Menagium* in *Diogen. Laërt. I, 54*. apud quem VII, 10, *Pythagorae* tributam forte quis divisionem miretur. Quae scribit *Macrobius* in *Somn. Scip. I, c. 6, p. 38, Hic numerus est* (septe-

narius) qui hominem concipi, formari, edi, vivere, ali, ac per omnes aetatum gradus tradi senectae atque omnino constare facit; singula copiosius explanat etiam ex Hippocrate, qui secundum Macrobiū tam fallere quam falli necit, (sic isthac aetate nimii loquebantur Antiquitatis admiratores) Stratone Peripatetico et Diocle Carystio. Alia quoque multa dedit Macrobius de multiplici hujus Numeri potestate, plura tamen PHILO IUDAEUS; arithmetica praesertim p. 20-23, quibus vim declarat hujus numeri ἐν τοῖς νοητοῖς. quantam habeat ἐν τοῖς αἰσθητοῖς tradere incipit p. 23. Α. ἥ (sic leg.) τὰ ἐπίγεια πάντα πέφυκε βελτιοῦσθαι, partim Σελήνης περιόδοις. — c. τελεσφόρον illum numerum dici scribit, ἐπεὶ δὴ ταύτῃ τελεσφορεῖται τὰ σύμπαντα. Praeter alia plurima, in quibus hic Numerus suam vim obtineat, memorantur ab ipso p. 27. c. d. e. et p. 28. mentis partes, excepta quae principatum obtinet, septem; corporis humani VII partes externae, totidem internae; capitis totidem praecipuae; oculis septem spectabilia; vocis totidem inflexiones; motus in diversas partes tantum VII; huic numero humores etiam subiicit excretos humano corpore, menstrua mulierum; foetus septimestres vitales monet cum Medicis; in morbis diem septimum velut iudicem, sive sanitatem seu mortem denuntiantem: eleganter, δικάζει γὰρ, inquit p. 28, c. ἀγῶνα τὸν περὶ ψυχῆς, τοῖς μὲν σωτηρίαν ψηφίζομένη, τοῖς δὲ θάνατον. Ejus tandem vim in Musica lyram monstrare septem chordis instructam, in arte Grammatica VII vocales; de his vid. GALEUS ad Demetrium π. Ἑρμην. Segm. 71.

§. XXXIV. Numeri septenarii nomina Symbolica. — Nonnulla etiam Aristobuli.

De Nominibus septenarii numeri symbolicis apud Arithmeticos veteres e schola Pythagorae, de quibus MEURSIUS egit Denar. Pyth. c. IX, pauca lubet attingere. Quia solus numerorum intra denarium neque ab alio numero generatur nec generat alium, virgo dicebatur Patrima; quaeque cognomina Deae virginis erant absque matre natae, haec nonnulla transferebantur ad Numerum istum designandum: dedit haec, praeter alia, Meursius p. 85. ex PHOTII Nicomacheis Excerptis p. 240, 18. Illic vitiosa Ἀρης, καὶ Ἀκρέωσις καὶ Ἀγελία. priora certe Meursius intacta reliquit, sine dubio sic corrigenda: Ἀρεῖα, καὶ Ἀκραϊώτις καὶ Ἀγελεία. Inter nomina τῆς Τριάδος ex Nicomacho dedit PHOTIUS p. 239, 3, Ἑράναν καὶ Χαριτίαν --- ἔλικα, καὶ ποτὶ βυθὸν οὐ δυομένην, Δαιματράμην τε καὶ —

καὶ — Ἀγυιοπέξαν. Fecit hinc Meursius p. 42, *Eranam* et *Charitiam* -- *Damatramen* et — *Agyiopezam*: barbara Graecis nomina, emendanda in Εἰράναν, καὶ Χαρίτων Ἴαν — Ἄρκτον, Ἐλίκαν, καὶ ποτὶ βυθὸν οὐ δυομένην (*Arctos, Oceani metuentes aequore tingi*, VIRGIL. *Georg.* I, 246.) — Δάματρά γε μὴν καὶ — Ἀργυρόπεζαν. Multa supersunt in his etiam corrigenda. Τῆς ἐπτάδος erant appellationes virgini patrimae convenientes Ἀρεῖα, Ἀκραιῶτις: haec quidem insolentior paulo, quam tamen analogia facile commendat: vix usitata quoque sunt de hoc numero adhibita Minervae cognomina Φυλακῆτις, Παντευχία, Πολυαρήτη usitatissima quae adsunt reliqua. Mirum forte cui accidat, maxime hanc in rem frequentata prorsus vel a NICOMACHO fuisse vel a PHOTIO praetermissa; contra plerorumque, quae habet in singulis numeris *Nicomachus*, nominum vix alibi nostris in libris factam mentionem. Sed quae pervenerunt ad nos Pythagoreorum reliquiae nihil admodum continent ex arcana *Pythagorae* disciplina, quae numeris aut descriptionibus constabat; his Deorum indebant appellationes aliasque symbolicas: PLUTARCH. *de Iside et Osir.* p. 176, ἀριθμοὺς καὶ σχήματα θεῶν ἐκόσμησαν προσηγορίαις· τὸ μὲν γὰρ ἰσάπλευρον τρίγωνον ἐκάλουν Ἀθηνᾶν κορυφαγενῇ καὶ Τριτογένειαν. *Iamblichus* etiam in opere MS. I. III, c. 18, ἦν δὲ καὶ ἄλλος τρόπος παρ' αὐτοῖς ὁ διὰ συμβόλων Μαθηματικὸς, οἷον τῆς δικαιοσύνης ἡ πεντάς. De symbolicis istiusmodi nominibus egisse videtur *Androcydes* Pythagoricus, ex quo nonnulla nobis dedit CLEMENS ALEX. *Strom.* V, p. 672, 15. forsitan et p. 676, 11. p. 732, 37. — Nominum, quae collegit septenarii numeri *Nicomachus*, vix ullum reperietur in scriptis PHILONIS IUDAEI; contra frequenter in his repetitum nomen *semper virginis* et *Patrimae*: p. 43. A. οἱ Πυθαγόρειοι τῇ Ἀει-Παρθένῳ καὶ Ἀμήτορι αὐτὴν (τὴν Ἑβδομάδα) ἀπεικάζουσιν· similiter p. 684. c. D. p. 759. B. ἡ ἐν ἀριθμοῖς Παρθένος καὶ Ἀμήτωρ φύσις. p. 1177. c. ubi tamen addit hunc numerum nonnullos dixisse Καῖρὸν, quod unum est de Nicomacheis. Ubi primum istius appellationis mentionem facit p. 22. E. miror quod scribit, οἱ μὲν ἄλλοι φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξομοιοῦσι τῇ Ἀμήτορι Νίκῃ καὶ Παρθένῳ, -- οἱ δὲ Πυθαγόρειοι τῷ Ἠγεμόνι τῶν συμπάντων· ubi hoc quoque notabile, isthoc uno loco rarum illud Minervae Νίκης cognomen hac in re adhibitum: Νίκης Ἀθηνᾶς qui meminerint indicantur plerique a Io. MEURSIUS *Att. Lect.* I, c. XX, *Cecropiae* c. VIII, et ab H. VALESIO in *Harpocr.* p. 133, 134. conf. MEURSIUS *Denar. Pyth.* p. 84. — Non minus opinor in suo genere videbitur notabile hoc CLEMENTIS *Strom.* VI, p. 811, 17, εἰκότως τὸν Ἑπτὰ ἀριθμὸν Ἀμήτορα καὶ Ἀγονον λογίζονται τὸ σάββατον ἐρμηνεύοντες, καὶ τὸ τῆς ἀναπαύσεως εἶδος ἀλληγοροῦντες, καθ' ἣν οὔτε γενοῦσιν οὔτε γαμίσκονται ἔτι· Quem ille σαββατισμὸν hic cogitaverit, harum rerum peritum neminem latet: sed eius

σάββατον commodè mēti meae iterum offert *Aristobuli* quae dat *EUSEBIUS* proxima, non illa tamen digna, quae teneant ad ultima properantem:

Τῷ δὲ σάββατον αὐτὴν προσαγορεύεσθαι διερμηνεύεται ἀνάπαυσις οὔσα.

in quibus propterea voces aliquot mihi videntur omissae, quia verba nexu carent: Recte *PHILO de Confus. Ling.* p. 353. D. τὴν Ἑβδόμην, ἣν Ἑβραῖοι Σάββαται (vel Σάββατ) καλοῦσιν, ἀνάπαυσιν ὀνομάζει· et absurdam superbi Grammatici *Apionis* refutans notationem *IOSEPHUS c. Apion.* II; c. 2, f. τὸ σάββατον κατὰ τὴν Ἰουδαίων διάλεκτον ἀνάπαυσις ἐστίν· et *Ἀρχαιολ.* I, c. I, §. I. Videntur primum in *Aristobuleis* praecessisse quaedam, quibus iterum facta mentio τῆς ἑβδόμης, *septimae diei*, quo pertinerent in istis αὐτὴν, in sequentibus ἱερὰν εἶναι· in quibus τὴν ἑβδόμην ἱερὰν legas apud *CLEMENTEM Strom.* V, p. 713, II. Hic in proximis *Aristobuli* mentio facta fuit Ἑβδομάδων, nempe καθ' ἃς πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται· non utique *hebdomadum dierum*, multo minus dierum cujusque septimi; sed illic *numeri septenarii* in genere sunt intelligendi. Minime nescio *diem* etiam quietis *septimum* ἑβδομάδα dictum (quod *Thomas M.* etiam vidit in ν. Ἑβδόμη) a Graeciensibus Iudaeis, quaeque scribit *IOSEPHUS* de Essenis, *Ἀλώστ.* II, c. 8, §. 9. hinc ortum errorem absurdum, notatum a *DUPORTO Praelect. in Theophr.* p. 428, sublatum in Ed. Cantabrig. *Porphyrii* περὶ Αποχῆς IV, p. 162, v. 8. Sed nihil ista faciunt ad *Aristobulum*, distinguentem ἑβδόμην *septimum* dierum et numerum *septenarium* ἑβδομάδα. Scripseratne fortasse?

Τῷ δὲ σάββατον αὐτὴν προσαγορεύεσθαι. ὃ διερμηνεύεται ἀνάπαυσις.

§. XXXV. *Secundum ARISTOBULUM Homerus et Hesiodus dierum septimum habuissent sacrum. Eadem Eusebii jam aetate in CLEMENTIS ALEXANDRINI opere lecta ab alio tamen videntur CLEMENTINIS interjecta.*

Sed hoc leve; multo majoris sunt momenti quae proxima sequuntur *Aristobuli*, quo tandem me pervenisse laetor:

Διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετεληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν εἶναι·

Quid declarant *Homerus et Hesiodus*, quod ex nostris, inquit, libris transunserunt? *sacrum esse diem* utique *septimum* quemque continuo recurren-

tem. Nisi proxime praecesserat ἐβδόμης mentio, scribi debuit hic ἱερὰν ἐβδόμην εἶναι: una facile litera potuit a librariis omitti numeralis. In versibus subjectis diei fit septimi mentio. Neque potest in dubium vocari, — septimum hic diem designatum. Ubi versus iidem decem in eandem rem leguntur ex Aristobuleis sine controversia descripti, apud CLEMENTEM ALEX. *Strom.* V, p. 513, primo versuum istorum *Hesiodéo* haec praefixa leguntur v. 11, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασιν: his alia quaedam subiiciuntur; tum duo versus velut *Hesiodi*; tres velut *Homeri*; quatuor tanquam *Callimachi*: Hi totidem versus sub nominibus *Hesiodi*, *Homeri*, *Lini*, sed prorsus iidem in *Clemente* velut Callimachéi lecti, prostant in *Aristobuleis* EUSEBII, quae huc usque persequutus sum. Qui dedit *Aristobuli* nobis plurima continua EUSEBIUS *Praep. Ev.* XIII, et ista quidem p. 667, 668. idem paulo post aliquot nobis paginas continuas dedit ex CLEMENTIS L. V *Stromatum*, et in his eadem etiam ista p. 677, 678, quae praebet *Clementis* Oxoniensis Editio p. 713, ut adeo manifestum videatur, aetate *Eusebii* haec *Aristobulea* jam in *Clemente* lecta. Nihilominus; ubi huc pervenissem, dubitare coepi, essentne ista, de sanctimonia dierum septimi tanquam a Poetis Graecis agnita, *Clementis* ipsius manu ex *Aristobuli* libro, an alterius, antequam sua scriberet *Eusebius*, *Clementinis* jam libris interjecta. Videor equidem, in iis quae praecedunt, ista saltem duo demonstrasse; primum, *Aristobuli* non nominati verba saepius in usus suos convertisse *Clementem*; illud praeterea, lacinias aliquot, ab aliena manu scriptas, fuisse *Clementinis* intersertas. Quod si jam statuamus, haec esse *Clementis*, erit is accusandus plagii non tantum, sed et hic nimiae quoque credendi facilitatis. Si vero non sunt ista *Clementis*, sed ab alio derivata de commentariis *Aristobuli* Iudaei, hic omnis culpae *Clemens* absolvi poterit; et, quo saepius haec retracto, hoc semper magis mihi credibile videtur, hic utriusque culpae *Clementem* esse *Alexandrinum* absolvendum; atque omnia quae leguntur a p. 713, v. 11, ἀλλὰ καὶ — usque in versum ultimum 37, ad voculas τί δ' οὐχὶ — non quidem eiicienda contextu, (nam quae haec tandem esset audacia?) sed obelo notanda, tanquam a prima Auctoris manu non profecta. Praecipua mihi, cur ita suspicari coeperim, haec fuit ratio, quod nullum ista nexum habent nec cum vicinis, neque adeo etiam inter se cohaerent. Versabatur *Clemens* in dictis quibusdam *Platonis* comparandis cum dictis S. S. Videbatur sibi reperisse p. 712, 31, adumbratam quodammodo τὴν Κυριακὴν ἡμέραν in verbis PLATONIS *de Rep.* X, p. 616. B. quibus memoratas ἑπτὰ ἡμέρας suo more explicat. His commode succedebant ista

p. 713, 37. τίδ'; οὐχὶ παραπλήσια τῇ — γραφῇ — ὁ Πλάτων etc. Alienissima hic interseruntur de sanctimonia diei septimi, velut dicta Poëtarum; quibus, si dare locum voluisset, suus infra fuisset datus, ubi de numero disputatur septenario L. VI, p. 814, 815, τὰς τῶν ἡλικιῶν μεταβολὰς κατὰ ἐβδομάδα γίνεσθαι, Σόλωνος, inquit, αἱ ἐλεγείαι δηλοῦσιν ὥδεως. Ista qui scripsit *Clemens*, hic scripsisset post Aristobulēa de die septimo p. 713, 36, ἀλλὰ καὶ αἱ Σόλωνος ἐλεγείαι σφόδρα τὴν ἐβδομάδα ἐκθείαζουσι? quae vertit Interpres: *Quam diem, uti sanctiorem, ipsae quoque Solonis elegiae mirum in modum praedicant*: non absurde, si scopum spectes, in quem proferuntur ista: sed an usquam locorum de septimo dierum velut reliquis sanctiore verba fecit vel facere potuit *Solon*? Futuros equidem autumo, quibus haec scribendi libertas sit displicitura, qua Sanctorum Patrum scriptis integras eiicere nitimur paginas: hic primus meam ego temeritatem damnabo, si quis mihi monstrare potuerit, *Solonem* ea de re loquutum, quod hic indicari videtur. Facit quidem in versibus istis *Solon* mentionem ἐβδομάδος et ἐβδομάδων

Τῇ δὲ τετάρτῃ πᾶς τις (28) ἐν ἐβδομάδ' ἐστὶν ἄριστος Ἴσχυον

et paulo post

Ἑπτὰ δὲ νοῦν καὶ γλῶσσαν ἐν ἐβδομάσι μέγ' ἄριστος.

sed quis tandem ignorat, ἐβδομάσι δέκα καταριθμοῦντα τὸν ἀνθρώπινον βίον, *Solonem* ἑπταετίας per suas istas ἐβδομάδας voluisse significatas? Dici potuit, quod scribit *PHILO* p. 23. E. ἐνεργέσασα παριστάσι τὴν τελεσφόρον δύναμιν ἐβδομάδος (id est τῆς ἐπτάδος, numeri septenarii) καὶ αἱ ἐκ βρέφους ἄχρι γήρως ἡλικίαι, μετρούμεναι ταύτῃ. — et p. 24. A. τὰς ἡλικίας ταύτας ἀνέγραψε καὶ Σόλων ὁ τῶν Ἀθηναίων νομοθέτης, ἐλεγεία ποιήσας τάδε. Non itaque *diem septimam ut sanctiorem Solonis elegiae praedicant*, quod volebat *Alexandrini Clementis* interpres non tantum, sed et antiquissimus interpolator; cuius manum alia mihi quoque plura monstrant p. 713, 11. ἀλλὰ καὶ τὴν — ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες — 36, ἀλλὰ καὶ αἱ — Hoc ut est, si leve quis iudicaverit, ista mihi ad mentem explicet *Clementis*: Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐβδόμην ἱερὰν οὐ μόνον οἱ Ἑβραῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἴσασιν, καθ' ἣν ὁ πᾶς κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ φανομένων ἀπάντων. Interpres: *septimum — diem sacrum esse — cuius conversione: καθ' ἣν — secundum quam — utique τὴν*

(28) Ἐν ἐβδομάδ' ἐστὶν] Haec ex diversis genuina videtur scriptio, probata ab H. STEPHANO IV. Schediasm. XXI.

ἐβδομήνιερὰν. — Credidisset itaque *Clemens*, τὸν πάντα κόσμον τῶν etc. — κυκλεῖσθαι *secundum diem septimum*? Quin imo numerum septenarium esse censuit, secundum quem omnia concepta formarentur et nascerentur: *Septem dies* esse, quibus per vicem revolutis orbes conficiuntur annorum, et septem stellas, quae non occidunt, et septem sidera, quae vocantur errantia, quorum dispares cursus et inaequales motus rerum ac temporum varietates efficere creduntur, ut scribit *LACTANTIUS Divinar. Instit. VII, c. 14*, a *Pottero* commode laudatus ad *CLEM. p. 813, 20*, ubi, quae loco non suo collocavit interpolator satis absurde, sic recte scripta sunt: ἐν ἐβδομάσι (δι' ἐβδομάδων eodem sensu *Aristobulus*) πᾶς ὁ κόσμος κυκλεῖται τῶν ζωογονουμένων καὶ τῶν φανομένων πάντων. Iam neminem, his lectis examinatisque, futurum arbitror, qui voluerit ista, de diei VII sanctimonia p. 713 posita, tanquam *Clementina* tueri: si non sunt, aut ejicienda sunt contextu, aut nota saltem adjecta velut interpolatoris designanda. Vix etiam fieri potuisse opinor, ut vir eruditissimus *Clemens*, in *Homero*, *Hesiodo*, *Callimachéis* legendis exercitatus, hos versus, praeter unicum *Hesiodi*, habuerit pro versibus Poëtarum veterum, quibus tribuuntur ab *Aristobulo*. Sed hoc tamen argumento uti nollem; nam aliis quoque fictis decipi se passus est *Clemens*.

§. XXXVI. *Dierum septimum neque a Graecis neque a Romanis veteribus fuisse habitum, ut a Iudaeis, Sacrum; neque hoc tradidisse IOSEPHUM vel PHILONEM IUDAEUM.*

Versus isti, quos praeter primum omnes Poëtis antiquis suppositos non suspicor, sed, si quid est in hoc genere literarum certi, subditos certo scio, — versus, inquam, isti *Clemente* multo perspicacioribus saepe fuerunt fraudi. Mirorque adeo, neminem hactenus extitisse, eorum certe qui mihi noti sunt, qui fraudem hic subesse fuerit suspicatus. Illorum, qui de Sabbato disputarunt superiori seculo, homines etiam, ut erant tum tempora, in Ecclesiasticis scriptoribus versatissimi, si mihi scripta liberet nunc pervolutare, reperturos me suspicor, qui *Clementis* saltem auctoritate moti libenter crediderint, dierum septimo Hebraeis sacro honorem etiam a Poëtis Gentilibus quemdam habitum, *Homero*, *Hesiodo*, *Callimacho*. Sed quid ego tales requirerem, cui unus instar omnium hic testis sufficit *GROTIUS*. Ponam ipsa viri *Maximi* verba quaedam ex *Commentario in Exod. XX, 8*. —

“Cognitionem aliquam venerationemque Sabbati ad alias etiam pervenisse, gentes et per saecula aliquot mansisse, ostendit CLEMENS ALEXANDRINUS *Strom.* V, et in *Praeparatione* EUSEBIUS, Hesiodi versibus, in quibus ἑβδομον ἱερὸν ἡμᾶρ [septimus sacer dies] dicitur; suntque Iosephi, Philonis, Theophili Antiocheni, ac (29) Lucani eodem pertinentes loci.” Cautè Grotius spuriis abstinuit; nam quae ponit *Hesiodi* sunt Hesiodéa, apud *Clementem* et *Eusebium*, sola de multis genuina, de quibus tamen non dubitasse, quae scribit sunt documento. Quae dicit Grotius loca *Iosephi*, *Philonis*, *Theophili*, *Luciani*, quibus aequè atque istis apud *Clementem* et *Eusebium* ostendi posse putabat, aliquam venerationem Sabbati ad alias etiam pervenisse gentes, sumsit illa vir literatissimus IOANNES SELDENUS examinanda sibi de *Iure Naturae et Gentium juxta Hebr.* Lib. III, Capp. XIII, XIV, XV. et XIX. Horum capitum quinto-decimo Gentilium loca collegit Seldenus, de Dierum septimo velut Iudaeis sacro loquentium. Negat vir eximius, et summo quidem jure negat, dierum quemque septimum a Gentilibus cultum aut prae ceteris sacrum fuisse habitum. Sic statuenti quae videbantur obniti Aristobuléa pertractavit Seldenus Capp. XVI et XVII, sic ut in omnes se formas vertat ad sensum quemdam *Hesiodéis*, *Homericis*, versibusque quos putabat vel *Lini* vel *Callimachi*, contribuendum, qui sententiae suae paulo ante memoratae quodammodo conveniret. In his explicandis versibus, hac cura prorsus indignis, Seldeno Ill. Ez. SPANHEMIUS adstipulatur *Observ. in Callim. H. in Del.* v. 251. Neuter de fide dubitavit,

(29) Grotium opinor posuisse nomen *Luciani*, respexisse locum adhibitum etiam a CASAUB. in SUTTON. *Tiber.* c. 32, ex *Pseudolog.* §. 16. T. III, p. 174. ὁ μὲν Κόθορνόν τινι εἶπεν, — ὁ δὲ Λυπάνν — ὁ δὲ Ἑβδόμην, ὅτι, ὥσπερ οἱ παῖδες ἐν ταῖς Ἑβδομαῖς, καὶ κείνος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπαιζε καὶ διεγέλα. Ultima bene GRAEVIUS explicuit, praetermissa a MEURSIΟ *Graec. Fer.* in Ἑβδόμη vitiosum Λυπάνν correxit GESNERUS in λύσαν· recte, si formam dedisset Atticam et *Luciani* Λύτταν· quae vitii monstrat originem. — Theramenes Κόθορνός dictus notissimus est ex XENOPH. Ἑλλ. II, p. 273, 11. nisi sint ex margine, ὅθεν δήπου etc. *Aristoph.* Βῶτ 546. Schol. et ad *Nep.* 360. ceterisque, ipso quoque *Luciano* T. II, p. 453. — Duo reliqua iocosa concionantum Athenis cognomina Λύτταν et Ἑβδόμην nusquam invenio, quamvis multa hujus generis nomina mihi sint ad manum, et ferme quidquid in Atticos dictum fuit Demagogos, quibus lingua fuit ad plebem concitandam prompta. Ad Λύτταν proxime accedunt Μανία Melittae cognomen: *Athen.* XIII p. 578. v. aliorum Χώνη· Συνόγχη· Λήμη· Καπνός· Κεραυνός· Κονιορτός· *Acriora sunt et elegantiora quae trahuntur ex vi verum*, QUINCTILIAN. p. 544.

Aristobuli, nec certe sintne versus isti Poëtarum, quibus a Iudaeo contri-
buuntur. Huic quidem labori parcere potuisset *Seldenus*, atque in his ipsis
suae opinioni verissimae praesidium invenire, si minus homini Iudaeo cre-
dulus ipsos illos, qui *Homeri* dicuntur, *Hesiodi*, *Lini*, sive *Callimachi* ver-
sus vidisset Poëtis istis indignos, atque in eodem Iudaei cerebro tornatos,
quo finxerat falsarius velut *Orphei* versus, de suae gentis duobus viris pri-
mariis, Abrahamo et Moyse, honorifice canentis. — Nostris istis apud *Cle-
mentem Alexandrinum*, *Iosephi* vel *Philonis* verbis, praeter *Grotium* aequales
duo quoque nituntur DESIDER. HERALDUS, et JACOB. GOTHOFREDUS,
uterque tractantes verba quaedam ex *Apologetico* TERTULLIANI cap. XVI,
ex quibus nihil aliud conficias, nisi plebem isthoc aevo Romanorum, *exor-
bitantem a Iudaico more, quem ignorabant*, dierum septimum libenter ab
opere vacantem transegisse, atque ita secum habitantes Iudaeos hac in parte,
nativae cuique segnitiae accommoda, nihil agendo quodammodo fuisse aemu-
latam. Legi poterunt observata CASAUBONI in SUTTON. *Tiber.* c. XXXII,
sed praesertim a SELDENO hanc in rem notata cap. XVIII, quibus dedocen-
dum se dare debuerat *Havercampius*. *Heraldus* in *Apolog. Tertull.* com-
ment. p. 88, “sane dies, ait, Saturni, qui erat septimus, otio ac quieti
,, fuit veluti assignatus, nec apud Romanos solum aut Graecos, sed apud gen-
,, tes pene omnes: quod observabat IOSEPHUS contra *Appionem* Lib. II. et
,, apertissime PHILO de *vitâ Mosis*.” Non multo post quam ista Parisiis
scripsisset *Heraldus*, Genevae J. *Gothofredus* ex *Agobardi* codice (cuius
penes me sunt ceterorum etiam librorum *Tertulliani* lectiones, ex isthoc codice
MS. quondam erutae a *Iosia Mercero*) evulgavit TERTULLIANI *ad Nationes*
libros duo: In notis ad L. I, c. XIII, p. 125, “Saturni, inquit, diem,
,, seu Sabbathum otio et quieti ubique gentium, Iudaeorum imitatione, assi-
,, gnatum fuisse, etiam Iosephus lib. 2. contra *Appionem* et *Clemens Alex.*
,, lib. 5. *Stromatum* testantur.” Neuter horum *Aristobuli* atque adeo *Eusebii*
fuit recordatus. De *Clementis* hac in re testimonio quid sentiendum sit,
partim iam vidimus. *Iosephi* verba c. *Apion.* II, § 39. quibus etiam abu-
titur Is. CASAUBON. in SUTTON. *Tiber.* c. XXXII, quo spectent, *Seldenus*
iam ante monuerat, pleniusque demonstravit ultimo capite Libri III. Sed in
istis *Iosephi* verbis, quibus civitatem aut gentem esse negat, ἔνθα μὴ τὸ τῆς
Ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκε insidet macula; cur enim
his articulum τὸ — τὸ ἔθος, cur scripsisset ἔνθα μὴ τὸ τῆς Ἑ. — τὸ ἔθος οὐ διαπεφοί-
τηκε; latet in literis μητοῦς, ni fallor, vox τιμωτάτης scripseratque adeo, ἔνθα τῆς
τιμωτάτης Ἑβδομάδος — τὸ ἔθος οὐ διαπεφοίτηκε hic primum negat, ceteras gentes

ἀργεῖν die sabbati more Iudaico; quod, velut solis Iudaeis proprium, quam honesto transigeretur otio, monet Agrippam Iosephi Nicolaus Ἀρχαιολ. XVI, c. 2, § 4. Deinde Iudit Iosephus in ambiguo significato vocis Ἑβδομάδος. Thomas Mag. in Ἑβδομή, — ἡ Ἑβδομάς, ait, οὐ μόνον τὰ ἑπτὰ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μετὰ τὰς ἑξ μονάδας μονάς. Tandem τῆς ἑβδομάδος τὸ ἔθος a Iosepho dicitur per alias etiam gentes pervasisse διαπεφοιτηκέναι, sicuti paulo post, ὥσπερ ὁ Θεός, inquit, διὰ παντὸς τοῦ κόσμου πεφοίτηκεν, οὕτως ὁ Νόμος διὰ πάντων ἀνθρώπων ρεβάρεικεν. Iam vero sicuti Lex non utique censi potest ab omnibus observata, sic neque Sabbatum. Haec tria Seldenianis addita rem istam extra dubium collocabunt. Dierum septimum, Ἑβδομήν vel ἑβδομάδα dictum, vacando rebus divinis transigebant soli Iudaei; sed gentes humaniores tempora sua numerabant omnes per septem dierum periodos. Conf. SELDENUS L. III. c. XIX. Numerum vero septenarium ipsum, Ἑβδομάδα vulgo Graecis vocatum, velut sacrum quemdam numerum honorabant Philosophi Mathematici, qui suam vim in rebus divinis humanisque maximam exerceret. Haec est mens verborum PHILONIS IUDAEI, quibus saepe Viri Docti sunt abusi, de Mundi Opif. p. 28. f. 29. A. loquentis περὶ Ἑβδομάδος, de numero septenario; τιμῆς μὲν ἔλαχεν ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνωτάτῳ· τιμᾶται δὲ καὶ παρὰ τοῖς δοκιμωτάτοις Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων, οἱ τὴν Μαθηματικὴν ἐπιστήμην διαπονοῦσιν· ἐκτετίμηται δ' ὑπὸ τοῦ Φιλαρέτου Μωσέως. Ex his quoque manifestum fore opinor, cur paulo superius τῆς τιμωτάτης Ἑβδομάδος mentionem a Iosepho factam crediderim. Ex iisdem partim etiam explicanda sunt controversa PHILONIS de vita Moysis L. II. p. 657. B. Nimis illud frequens est in hominibus literatis vitium, ut Veterum loca quaedam excitent, prout illa a nexu quaeque suo avulsa sibi quidem olim enotaverant, laboris fugitantes; quo nexus iterum erat exigendus. Scripsit illic Philo non pauca, in eandem sententiam, de qua saepe veteres egere Philosophi non tantum sed et Historici, ex. gr. HERODOTUS III, c. 38. suas cuique genti leges et consuetudines placere, minus probari a singulis leges et mores aliarum gentium. Harum numero gentem excipit Iudaicam Philo, cuius mores adeo non a gentibus aliis improbatos scribit, ut Leges etiam cognoscere desideraverint in Graecum sermonem conversas, non homines tantum privati sed viri quoque Principes. In hanc sententiam multa disputat Iudaeus a p. 656. D. — ad p. 660. D. Non utique dicit mores aut Leges Iudaeorum ab illis, quibus non displicuerant, observatas, sed p. 660. D. νόμους illis fuisse ζηλωτοὺς καὶ περιμαχίτους, Leges laudatas et studiose desideratas; Leges, quod mirandum, gentis a longo tempore non fortunatae; qualia latere plerumque soleant obscurata quod si benignior aura Iudaeorum aliquando rebus adspiraret,

πόσῃν

πάσῃ, inquit, εἰκὸς ἐπίδοσιν γενήσεσθαι· *arbitror equidem singulos suis patriis consuetudinibus legibusque longum valere jussis, solas Leges Iudaicas omni honore dignaturos.* In ista iam disputatione posita verba, p. 657. B. τίς γὰρ τὴν ἱερὰν ἐκείνην ἑβδομήν οὐκ ἐκτετίμηκεν, ἄνεσιν πόνων καὶ ῥαψώνῃν αὐτῷ τε καὶ τοῖς πλησιάζουσιν, οὐκ ἐλευθέροις μόνον ἀλλὰ καὶ δούλοις, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποζυγίοις διδούς; quis non videt quo capi debeant sensu? praesertim cum paulo post dicatur, τίς δὲ τὴν λεγομένην νηστείαν οὐ τέθηπε καὶ προσκυνεῖ; Illic ἐκτετίμηκε, *valde honorat, vel honorare studebit*, ponitur, ut hic τέθηπε καὶ προσκυνεῖ· id est, *πεφύβηται καὶ προσκυνεῖ*· (26) more scribendi elegantioribus satis usitato. Nullum itaque aut in *Iosephi*, aut in *Philonis* verbis est praesidium dierum cuique septimo, velut Iudaeis, sic aliis etiam gentibus eximia religione sacro.

§. XXXVII. *Septimum diem mensis, Apollini natalem, fuisse sacrum; qui hinc dictus ἑβδομαγέτας.*

Sed si dierum quisque septimus non fuit, ut Iudaeis, sic aliis etiam gentibus sacer; ut raro tota fabula de nihilo nascitur, non omnia tamen mentitur *Aristobulus*: callidus ille Iudaeus versibus a se conditis spuriisque quem primum praefixit et velut Patri tribuit *Hesiodo*, est ille legitimus *Hesiodi* filiulus,

Πρῶτον ἔνῃ, τετράς τε, καὶ ἑβδομή, ἱερὸν ἡμᾶρ,

in eius operibus, 770. Hunc vero versus antecedit,

Αἶδε γὰρ ἡμέραι εἰσὶ Διὸς παρὰ μητιόεντος·

post istum qui sequitur, rationem pandit, cur septimus mensis dies, ἑβδομή, sit ἱερὸν ἡμᾶρ,

Τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ·

Sacer itaque dies erat septimus mensis Apollini, quem hoc die Latona pepererat. Sic tertius mensis dies sacer erat Minervae, quia nata ferebatur hoc die; quartus ob eandem rationem Mercurio et Herculi; sextus Dianae, quam sexto die Thar-

(26) *More scribendi*] Πεφύβημαι semper adhibetur praesentis significatione; alia etiam nonnulla; quae propterea iunguntur, ut hic a *Philone*, verbis aliis, forma sui temporis scriptis: *ARISTOPH. Nub.* 293, αὐτὰς τετρεμαίνω καὶ πεφύβημαι· v. 1131. Δέδοικα καὶ πέφρικα καὶ βδελύττομαι· conf. *THOMAS M.* in Ἐδεδοίκειν· *ARIST. Pice* v. 334, Ἦδομαι γὰρ καὶ γέγηθα, ut *Diphili Parasitus* ap. *ATHEN.* VI, p. 236. c. Γέγηθα καὶ χαίρω· *HERMIAS Irris.* p. 217, 8, ἀθάνατός εἰμι καὶ γέγηθα· — θνητὸς, καὶ δακρύω· hic scribere quoque potuerat δεδάκρυκα· ut *PHILOSTRATUS* p. 684. B. *EUSEBIUS STOBÆI* p. 58, 37 divites malos vulgo τιμῶσι τε καὶ τεθωμάκασι·

gelionis mensis enixam Latonam perhibebant Delii, sicut sequenti die septimo fratrem Apollinem. Sextus ille Thargelionis dies quam multis praeterea rebus in Attico fuerit Kalendario, sic liceat dixisse, notabilis, liquet ex AELIANI *V. H.* II, c. 25. De Apolline et Platone mensis istius die VI natis, Θαργηλιῶνος ἐξδόμη, testis est *Apollodorus* in *Chronicis* apud LAERT. III, 2. Quae illic honorifica Platoni praecedunt, comparet mihi quis ad ista, quibus ut vitiosis abstinuere viri docti, PLUTARCHI *Sympos.* V. III, 1, p. 717. D. τοὺς Ἀπόλλωνι τὴν Πλάτωνος τέκνωσιν ἀνατίθεντας οὐκ ἂν οἶμαι τινὰ φάναι κατὰ σῶμα τὸν θεόν, ἐπὶ μείζονα πάθῃ καὶ νοσήματα τοῦτον ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἰατρὸν, ὥσπερ ἑτέρου Χείρωνος, ἀπειργασμένον. Interpres: *tanquam alterius Chironis opera.* Sed in his certe requiritur praepositio, ὥσπερ (27) ἑτέρου διὰ Χείρωνος. Intelligit enim Apollinis Filium Aesculapium, edoctum a Chirone medicinam corporis, ut animi morborum, (quos tamen Chiron etiam sanabat, ut recte iudicat MAXIMUS TYR. XXXIV, 1,) Platonem fecerat medicum Socrates, et hujus opera medicorum Deus Apollo: haec est procul dubio mens *Plutarchi*: Atticis εἰργασμαι significat saepe *feci*: *Plutarcho factus est εἰργασμένος*. quem idcirco scripsisse arbitror, ἐπὶ μείζονα πάθῃ — τοῦτον ἡμῖν διὰ Σωκράτους ἰατροῦ, (nempe Πλάτωνος) ὥσπερ ἑτέρου διὰ Χείρωνος, ἀπειργασμένον. Tuendis vulgatis alia etiam machina forsan admovebitur. Complectitur Liber octavus *Convivialium* Disputationum *Plutarchi* Quaestiones inter amicos agitataς ἐν τοῖς Πλάτωνος γενεθλίοις. quem diem in ejus honorem hila-

- (27) Ἑτέρου διὰ Χείρωνος] Chironis primarius discipulus, Apollinis habebatur filius, Aesculapius, inter cognomines primus: tres enim enumerantur a *Cicerone*: *PLATO de Rep.* III. p. 408. B. οἱ Τραγωδοποιοὶ καὶ Πίνδαρος Ἀπόλλωνος Φασὶν Ἀσκληπιὸν εἶναι. Dubitat *Plato*, cui non poterat in mentem venire, quid de ipsius matre posteri essent narraturi: *PINDARI* locum designat *PLATO* Πυθ. III, 117; *EURIPIDES Alc.* v. 3, quo suum ipse filium testatur Apollo: his scienter usi sunt *CLEM. ALEX. Protrept.* p. 25, 26. a quo sumserunt *CYRILL. c. Inl.* VI. p. 201, aliique. Dei an filius esset, nemo dubitabat Epidauri; de matre controversiam fuisse liquet ex *PAUSAN.* II. p. 171. — Quod de Coronide dicebatur, amatore Deo non contenta, sequutus est *OVIDIUS Metam.* II, ubi Phoebus v. 629, *natum flammis uteroque parentis Eripuit; geminique tulit Chironis in antrum.* In hoc antro sanctissimo a iusto sene formati iuvenes ad varias artes virtutisque cultum novem enumerantur a *PHILOSTRATO in Heroicis* c. IX, unus et viginti initio *Cynegetici* *XENOPHONTIS*: inter illos a *Philostrato* memoratos primum obtinet locum Aesculapius; secundum in *Xenophonteis*, si sunt ista *Xenophontis*. Illos aliunde plerosque noveram eruditos a Chirone; sed *Xenophonteos* ignorabam plerosque Chironi datos in disciplinam, Nestorem certe, Amphiarum, Meleagrum, Hippolytum, Ulyssem, Diomedem, Antilochum, Aeneam. De Aesculapio *XENOPHON* p. 568, 16, μείζονων ἔτυχεν, ἀνδράνων μὲν τεθνεώτας, νοσοῦντας δὲ ἰᾶσθαι δὲ δὲ ταῦτα, θεὸς ὢν (L. ὢς,) παρ' ἀνθρώποις ἀείμνησον κλέος ἔχει.

res celebrabant Platonici: vid. PORPHYR. apud EUSEB. *Praep. Ev.* X. p. 464. A. 467. ult. Quae paulo ante posui, proxima praecedunt p. 717. c. Hoc ipso die mensis istius septimo, quem festum *Θαργηλίων* Athenienses, Cyrenaei *Καρνείων* nomine celebrabant, natum Cyrenis *Carneadem*, Athenis *Platonem*: καὶ τὸν Θεόν, inquit ad convivas Florus, ὡς ταύτη γενόμενον ὑμεῖς, οἱ προφῆται καὶ οἱ ἱερεῖς, 'Εβδομαγενὴν καλεῖτε. Meo quidem iudicio vitiosum illud est: Contra *Io. Meursius* his usus in *Graecia Fer.* v. 'Εβδομή et in *Denar. Pythag.* c. IX, p. 82, illinc *Proclo*, recte scribenti, 'Εβδομαγέταν ἐκάλουν τὸν θεόν: restituendum censuit 'Εβδομαγενὴν sic scribit et P. CASTELLANUS *Syntagm. de Festis Gr.* in *Θαργήλια* saltem scribi tum debuerat 'Εβδομαγενῇ sed ad talia non attendebat *Meursius*; quocum consensisse videtur AEG. MENAGIUS in *Diogen.* III, 2. Nihil SELDENUS decernit L. III. c. 17. p. 394, aut STANLEIUS, *Meursium* citasse contentus, in Aeschyli *Sept. c. Theb.* v 806, quo τὰς ἐβδομας ὁ σεμνὸς ἑβδομαγέτας "Αναξ' Ἀπόλλων εἶλετ. quibus recte fuit usus Ill. Ez. SPANHEM. in CALLIM. *H. in Del.* v. 251. Hoc sine dubio legitimum nomen 'Εβδομαγέτας alterum (ἐβδομαγενὴν) vitiosum est: PLUTARCHUS *Sympos.* IX, 3. p. 738. D. ἡ ἐννεὰς ταῖς Μούσαις· ἡ δὲ ἐβδομάς τῷ Μουσηγέτῃ προσκεκληρήνεται. Eodem T. II. p. 391. F. ἡ ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἑβδομάς ἀναλίσκει τὴν ἡμέραν πρότερον, ἢ λόγῳ τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἀπάσας ἐπεξελθεῖν. Ex ejusdem p. 292. E. discimus, Delphis Busii sibi mensis dicti diem quoque septimum habitum Dei natalem. Natalem diem nec memorat *Callimachus* in Apollinis Hymno, neque in Delum; septenarii tamen numeri memor in *Del.* v. 251, quo cyeni, dum Deum mater eniteretur, ἐκυκλώσαντο canentes ἑβδομάκις περὶ Δήλον. v. 253.

"Ενθεν ὁ παῖς τοσσάδε λύρη ἐνεδήσατο χορδὰς

"Υστερον, ὅσάκι κύκνοι ἐπ' ὠδίνεσσιν ἄεισαν·

"Ογδοὺν οὐκ ἔτ' ἄεισαν· ὁ δ' ἐκθορεν·

Die hoc Apollini natali, festo Thargeliorum, Athenis puerorum nobilium chorum saltasse circa templum Apollinis Delii, cui honos habebatur, vestibisque saltantes pueros indutos fuisse variegatis, qualibus erant actores in theatro, mihi quidem

(28) *Theophrasti* verba, quibus ut mendosis abstinuit etiam EUSTATHIUS in II. Y. p. 1280, 25, sic mihi videntur redintegrandae: πυνθάνομαι δ' ἐγώ γε καὶ Εὐριπίδην τὸν ποιητὴν οἰνοχοεῖν Ἀθήνῃσι τοῖς ἀρχιερεῶς καλουμένοις· ἀρχοῦντο δ' οὗτοι περὶ τὸν τοῦ Ἀπόλλωνος νεῶν τοῦ Δηλίου, τῶν πρώτων ὄντες Ἀθηναίων, καὶ κατεδύντο ἱμάτια τῶν Θηραϊκῶν· ὁ δὲ Ἀπόλλων οὗτός ἐστιν, ὃ τὰ Θαργήλια ἄγουσι· καὶ διασώζεται φλυγῆν ἐν τῷ δαφνηφορείῳ γραφῇ περὶ τούτων. In his τῶν πρώτων ὄντες Ἀθηναίων sunt *primarum familiarum filii*. — Κατεδύντο ἱμάτια ut κατεδύναι — εἶματε, MOSCHI *Eid.* IV, 102. — ἱμάτια τῶν Θηραϊκῶν *Casaubonum* aliosque

liquere videtur ex THEOPHRASTI (28) περὶ μέθης fragmento, quod digito tantum attigit Meursius, quippe mendis obsitum, apud Athen. X, p. 424. F. Cum et aliunde constet, pueros Athenis hunc diem Thargeliorum hilares exegisse, dubito utrum huc praeter LUCIANI locum T. III. p. 174, ὥσπερ οἱ παῖδες ἐν ταῖς ἐβδόμαις, καὶ κεῖνος — ἐπαιξε καὶ διαγέλα, alia quoque referri debeant, quae MEURSIUS dedit in Gr. Fer. γ. Ἐβδόμη· an vero cuiusvis mensis diem septimum Athenis pueri quodammodo juvenesque velut festum coluerint. Cujusque mensis diem septimum Apollini sacrum praeter novilunium, disertis verbis testatur in ARISTOPH. Plutum γ. 1126, scriptor Scholii, ἐκάστου μηνὸς ἡ νομηνία καὶ ἡ Ἐβδόμη ἀφιέρωτο τῷ Ἀπόλλωνι· quod Scholion ex Cod. Leid. vulgavit Hemsterh. p. 425. atque ista quoque mens fuit Hesiodi, in istis:

Πρῶτον ἔγη, τετράς τε, καὶ ἐβδόμη, ἱερὸν ἡμᾶρ·

qui versus nimis multa dicendi mihi materiam praebuit.

§. XXXVIII. Exhibentur ficti, uno exoepto, versus ab Aristobulo sub nominibus Hesiodi, Homeri, Lini, in quibus explicandis frustra se torquet SELDENUS.

Demus itaque Aristobulo, non dierum quemque septimum, sed mensis ejusque septimum, velut diem sacrum agnitum ab Hesiodo, quia Delis,

saepius exercuerunt: τῶν Θεωρικῶν legit Ez. SPANHEMIUS, et hanc suam coniecturam, quam vocat certissimam, multis docte exornat in CALLIM. H. in Del. γ. 314. Pace Spanhemii et Casauboni vulgatam vocem sinceram arbitror. Ad ista Hesychii: Θήραιον, πέπλον, τὸ ποικίλον, (τὸ ποικίλον, Διονύσου χιτῶν Βακχικὸς dicitur a POLLUCE VII, 47,) οὗ Ἀττικοί· δονεῖ δὲ ἀπὸ Θήρας τῆς νήσου προσηγορεῦσθαι· G. Soringius citat ex Athenaeo verba legitque τῶν Θηραίων· citat et aptissima POLLUCIS IV, 118. Θήραιον, τὸ Διονυσιακόν, nempe ἱμάτιον· infra VII, 48 legitur Θηραῖον ἱμάτιον, ἢ ἀπὸ τῆς νήσου sic dictum, ἢ etc. et §. 77, Θηραῖον τι ποικίλον· ut ibid. τὸ καὶ Κρητικόν, quo Rex sacrificulus utebatur Athenis. Iam vero cum, ἢ instar similium, teste quoque STEPHANO BYZ. in Θήρα, Θηραῖκός aequae fuerit in usu ac Θηραῖος· ut Ἀχαιικός, Ἀρχαῖκός, etc. cur non licuit Theophrasto ἱμάτια τῶν Θηραϊκῶν, varii coloris vestes, vocare Dionysiacas? ἐσθῆτα Διονυσιακῶν memorat. Philodemus apud Athen. X. p. 445. B. τραγικὰς σολὰς καὶ ποικίλας, Timaeus, ibid. XII p. 523. B. τῇ ἐπὶ τῆς σκηνῆς σολῇ, p. 535. D. etc. — Pro φύλῃσι emendabat Casaub. φυλῆσιν· malui φλυῆσιν· Stephan. Byz. in Φλυεῖς hoc quoque praebet: Isaet Ciron possidebat ἀγρὸν φλυῆσιν p. 72, 38. τὸ φλυῆσι τελεσθῆριον, picturis γραφαῖς, exornatum memorat ex Plutarcho MEURS. de Pop. Att. in φλύα· Ex hoc Demo censebatur Euripides, qui puerorum choro Οἶνον ἐμνοχόειεν —

Apollinem isthuc mensis die natum narrantibus, fidem habuit *Hesiodus*. Iam vero qui hoc illum ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων μετεληφέναι summo jure negasset, neque dicere debuisset, aut illum, nedum reliquos, diem quemque septimum ἱερὰν dixisse, quem hoc honore dignum e Libris sacris didicissent: — Sed hic, ne Lector necesse habeat apud *Eusebium* et *Clementem* fictos requirere versus, continua ponam, quae *Aristobuli* dedit EUSEBIUS: Post ista, quae iam examinata sunt,

Διασαφεῖ δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος, μετεληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἱερὰν
3 εἶναι, Ἡσίοδος μὲν οὕτως, (29)

(29) Est in his apud CLEMENTEM p. 713 et Clementina describentem EUSEBIUM p. 677, exigua quaedam scripturae varietas, hic tamen, ubi res pendet a minimis, non negligenda. Versu

3 Ἡσίοδος μὲν οὕτως] Apud Clem. Ἡσίοδος μὲν (*Euseb.* μὲν οὖν οὕτω rectius) οὕτως περὶ αὐτῆς (τῆς Ἑβδομῆς ἱερᾶς) λέγει.

5 Καὶ πάλιν λέγει] Clem. καὶ πάλιν et *Eus.*

6 Ἑβδομάτῃ] Ex Clem. scripsi pro Ἑβδομάτῃ.

7 Ὅμηρος δὲ οὕτω λέγει] Clem. Ὅμηρος δὲ — *Euseb.* καὶ Ὅμηρος

8 Ἑβδομάτῃ] Apud Clem. Ἑβδομάτῃ

9 [καὶ Ἑβδομῇ ἢ ἱερῇ.] Ex Clem. et *Euseb.* restitui, quae, minime negligenda, videbantur ex *Aristobuleis Eusebii* p. 667. excidisse: καὶ repetitum facile librarium in describendo fefellit. — v. 13. pro καὶ, Clem. et *Eus.* καὶ αὖθις.

14 Ἑ. δομάτῃ δ' ἡοῖ.] Ex Clem. recepi pro Ἑβδομάτῃ δὴ οἱ quod dat tamen etiam Clementina describens *Eusebius R. Stephani* et *Vigeri*.

15 — 20] Omissa sunt apud Clem. tanquam quae nihil ad rem facerent.

20 Λῖνος δὲ (δὴ Ed. *R. Steph.*) Φησὶν οὕτως] Est hic satis insignis, neque a Librariis orta, varietas: legitur apud Clem. et *Euseb.* p. 677, Ναὶ μὲν καὶ Καλλίμαχος ὁ ποιητὴς γράφει.

21. Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ] Ex Clem. recepi, pro Ἑβδομάτῃ δὴ οἱ alia dat *Euseb.* ex Clem.

ibid. Τετελεσμένα πάντα τέτυκται] Clem. καὶ οἱ τέτυκοντο ἅπαντα.

Ex Clem. dat *Eusebius*: Ἑβδομάτῃ δὲ ἕν, καὶ οἱ ἐτέτυκτο ἅπαντα.

quae lectio placebat *Frid. Sylburgio*: qualem versum editio *Clementis* exhibet, probavit *R. BENTLEY*. in *CALLIM. Fragm.* CXLV, praesertim τέτυκοντο. Mihi scripsisse videtur *Aristobulus*: Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ τετελεσμένα πάντα τέτυκτο non τέτυκται. *Septimo vico die perfecta omnia erant.* In talibus — ται-τε-τα saepe permutata sunt.

Πρώτον ἔνῃ, τετράστει, καὶ ἑβδόμῃ, ἱερὸν ἡμῶν,

haec continua sequuntur apud *Eusebium* p. 667, 668,

5 καὶ πάλιν λέγει,

ἑβδομάτῃ δ' αὖθις λαμπρὸν φάος ἡλίου·

Ὅμηρος δὲ οὕτω λέγει,

ἑβδομάτῃ δ' ἡπείτα κατήλυθεν, ἱερὸν ἡμῶν·

[καὶ,

10 ἑβδόμῃ ἦν ἱερή·]

καὶ πάλιν,

ἑβδομον ἡμῶν ἔνῃ, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα·

καὶ,

ἑβδομάτῃ δ' ἡοὶ λήπομεν ῥέον ἐξ Ἀχέροντος·

15 Τοῦτο δὲ σημαίνει, ὡς, ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν λήθης καὶ κακίας, ἐν τῷ κατ' ἀλήθειαν ἑβδόμῳ λόγῳ καταλιμπάνεται τὰ προειρημένα, καὶ γνώσιν ἀληθείας λαμβάνομεν, καθὼς προεῖρηται·

20 Λῆνος δὲ φησιν οὕτως,

ἑβδομάτῃ δ' ἡοὶ τετελεσμένα πάντα τέτυκται·

καὶ πάλιν,

ἑβδόμῃ εἰν ἀγαθοῖς, καὶ ἑβδόμῃ ἐς γενέθλη·

[καὶ]

25 ἑβδόμῃ ἐν πρώτοις, καὶ ἑβδόμῃ ἐς τελείην·

καὶ,

ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκται ἐν οὐρανῷ ἀσερόεντι

Ἐν κύκλοις φανέντ' ἐπιτελλομένοις ἐνιαυτοῖς·

His subdit *Eusebius* τὰ μὲν Ἀριστοβούλου τοιαῦτα·

In his diversas aliquot lectiones adnotare ne *Seldenus* quidem neglexit *de Jure N. et G. iuxta Hebr.* III, c. 16. ubi primum ista ponit Graeca, tum a se Latina facta. Cap. seq. 17. fatetur id voluisse *Aristobulum Iu-*

23 ἑβδόμῃ εἰν ἀγαθοῖς] Suavius aures accidit ἑβδόμῃ εἰν ἀγαθοῖς· quae *Callimacho* tribuuntur apud *Clementem*, *Euseb.* et a *R. Bentley*. — v. 24. Omissum in *Aristobuléis Eusebii* καὶ ex *Clem.* restitui et *Eusebii Clementinis* — in quibus est sequente v. τελεία.

27 ἑπτὰ δὲ πάντα τέτυκται] Hic τέτυκτο *Clemens* exhibet et *Euseb.* p. 678. A receptum a *Bentleio*, qui sic ista Latine convertit: *Septem autem omnia facta sunt in coelo stellato In orbitis apparentia, annis volventibus.* Corrigendum enim versum censet ultimum: Ἐν κύκλοις φανέντα, περιπλομένων ἐνιαυτῶν,

daeum, “Hesiodum et Homerum innuere diem septimum sacrum fuisse, velut ex Sacris Literis edoctos, atque Sabbatum — ipsum ea in re primario respexisse. Sed nec minus, ait, est manifestum, aut insigniter hallucinatum fuisse eum, aut id, quod res est, ultro plane dissimulasse; si nempe diem septimum in dierum periodis recurrentem inde, velut Festum, cultum — Gentilibus fuisse, vellet probari.” Qui tantum temporis in Iudaeorum recentiorum scriptis perdiderat, eo Seldenus pervenire non potuit, ut antiquiorem *Philone* Iudaeum, hominem sane doctissimum, fraudis in his commissae haberet suspectum, cujus illum manifestum tenemus. — Deinceps primum *Hesiodi* versum recte Seldenus explicat; tum reliquos persequitur, quos negat quidquam ad rem facere praeter unicum *Homeri*, quo dies septima dicatur *ἱερόν ἡμαρ*. — Quae videbatur in *Lini* vel *Callimachi* versibus obesse sententiae suae, difficultatem ingenioso commento minuit *Seldenus*. Contendit, versus istos non diei septimae sed septenarii tantum numeri spectare dignitatem; τὴν ἐβδομήν perperam apud *Clementem* accipi de die septimo, cum numerus illic sit septenarius intelligendus. Clementinorum interpolatoris, ad ea quae scribebat non satis attendentis, errore, sibi tamen non animadverso, *Seldenus* abutitur: eam in rem supra non pauca dicta sunt ad Clementinis inserta p. 713, 11 etc. Quaeritur hic, quid voluerit *Aristobulus*: demonstrare voluit, ut Hebraeis Sabbatum, sic Graecis istis Poëtis τὴν ἐβδομήν, ἱερόν εἶναι. Hic certe dies est septimus intelligendus, non numerus septenarius, ἐπτάς, et vulgo dictus ἑβδομάς. — Numerus septenarius dicaturne etiam aliquibi ἐβδομή, nihil facit ad *Aristobulum*: sed ne hoc quidem verum arbitror: ἡ ἑβδομάς, numerus septenarius, vel septem dierum periodus, Iudaeis quidem Hellenistis de dierum septimo, sibi sacro, nonnunquam usurpatur; sed qui pro numero septenario posuerit τὴν ἑβδομήν mihi quidem Veterum nemo, ne Iudaeus quidem, innotuit. Auctoritate *ΘΟΜΑΕ*, scribentis ἑβδομή — καὶ ἅπας ὁ ἐπτά ἀριθμός, hoc crediderunt viri Docti: Grammaticorum talium auctoritas est exigua sine teste loquentium: — atqui testem in eam rem *Thomas* excitat gravissimum, *Aeschylum*: — quin imo testem suae his in rebus antiquis imperitiae: nam in istis *ΑΕΣΧΥΛΙ Sept. c. Theb. v. 127.*

Ἑπτὰ δ' ἀγῆνορες πρέποντες στρατοῦ

Δορυσσοῖς σαγαῖς, πύλαις ἐβδομαῖς

Προσίστανται, πάλω λαχόντες.

septem duces non stabant ad septem portas, sed adstabant portarum septimae, forsan in vicino Iovis *Altissimi* templo κλήρω λαχόντες, sortiti, quam

quisque de septem portis sibi haberet tuendam ; nondum ad suam quemque ducum stationem missos, liquet ex v. 290. Infra v. 637, post sex duces recensitos hostiles, qui suam sibi quisque portam Thebarum expugnare conarentur,

Τὸν ἑβδομον δὲ τὸνδ' ἐφ' ἑβδόμῃς πύλαις

Λέξω.

Polynices Septimam portam aggredieretur: an et ille septem portas simul? An Adrastus in EURIPIDIS *Phoenissis*? nam *Phoen.* v. 41.

(30) Ταῖς δ' ἑβδόμῃς Ἀδραστὸς ἐν πύλαισιν ἦν.

A minutissimis rebus accurate observatis multa pendere hoc in genere literarum, illud quoque sit documento.

§. XXXIX. *Fraus in istis versibus fingendis demonstratur, quorum unus est Homericus, nisi quod Τέτρατον ἡμᾶρ in ἑβδομον ἡμᾶρ mutaverit ARISTOBULUS.*

Praeterquam in ultimo loco, in singulis, quos habet *Aristobulus*, versibus fit non septenarii numeri in genere, sed diei septimi mentio. In Homericorum, si Musis placet, primo ἑβδομάτῃ dicitur ἱερὸν ἡμᾶρ. In hemistichio sequente ἑβδόμῃ ἦν ἱερή, *septima dies erat sacra*. In versibus, quos dicit *Lini*, quomodo tandem ista

ἑβδόμῃ εἰν ἀγαθοῖσι, καὶ ἑβδόμῃ ἐστὶ γενέθλη.

καὶ,

ἑβδόμῃ ἐν πρώτοισι καὶ ἑβδόμῃ ἐστὶ τελεή.

reddi Latine potuerunt a *Seldeno* cap. XVI? *Septenarius bonus est; Septenarius primus, atque postremus etiam, seu perfectus ac absolutus est septenarius.*

(30) Urbis Thebarum portas de septem quinque designant iisdem prope nominibus *Aeschylus*, *Euripides*, *Statius*, *Pausanias*, *Apollodorus*, has nempe, *Proetidas*, *Electras*, *Neïtas*, *Ogygias* (has Ὀγκας Ἀθάνας vocat *Aeschyl.* *Theb.* v. 492) *Homoloïdas*. Reliquas duas Βορραίας πύλας vocat *Aeschylus* et ἑβδόμῃς πύλας v. 533, et 637. Illas versus Boream spectantes, Κρηναίας dixerunt *Eurip.* *Phoen.* v. 1130, *PAUSANIAS*, p. 727. f. *APOLLODOR.* III. p. 154, ubi pro τὰς Ὀγκαίδας Codd. MSS. Ὀχνηίδας praebent: legerim Νήϊτας. nam habet et Ὠγγίας. *Aeschyli* memor sciolus nomen vitiasse videtur. Quas ἑβδόμῃς πύλας *Aeschylus* et *Euripides*, *Hypsistas* dixerunt *STATIUS Theb.* VIII, 356, *APOLLODORUS* p. 154, 3. *PAUSANIAS* IX. p. 728, 1, qui πρὸς ταῖς Ὑψίσταις fuisse scribit. Jovis templum ἐπίκλησιν Ὑψίστου. hujus miror non recordatum *BOCHARTUM*, dum tractabat *Hesychianum* Ἐλιδεύς, Ζεύς ἐν Θήβαις. aut *Sanchuniathonis* Ἐλιοῦν, 𐤒𐤕𐤕 aut *PLAUTINI Poenuli alonim valonuth*, *Deos Deasque*. Deum enim Cadmus more Palaestino suae gentis colere potuit appellatione τοῦ Ὑψίστου, cujus fuisse dicitur sacerdos *Salemi* *Regulus Melchisedecus*.

rius. Quae pleraque ne sensum quidem admittunt tolerabilem. Quanto melius mentem expressit Iudaei *Franc. Vigerus*!

*Omne laeta dies est septima, septima rerum
Ortus, et eximias inter perfecta coruscat.*

Iudaei quidem Graece paulo doctiores admirari debuerunt in *Aristobuli* libro lectos versus, hunc velut *Homeri*:

Ἑβδομον ἡμᾶρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

istum velut antiquioris *Lini*:

Ἑβδομάτῃ δ' ἦοι τετελεσμένα πάντα τέτυκτο.

Septimus dies erat, et huic omnia erant perfecta:

Septima autem die omnia ei parata erant:

ut haec reddidit in *Callimachéis Bentleyus*, perperam etiam reddita Latine a *Seldeno*. Iudaeus Graeciensis lector ne dubitare quidem potuit, quin haec esset sententia de Creationis historia *Moysis* transsumta: Et ne nos quidem ea de re dubitamus. Quantumvis autem vix futurum arbitrer, qui non his lectis versus istos ab *Aristobulo* confictos esse mecum sit agniturus, alia tamen adiiciam nonnulla. Primum *Homeréos* qui dicuntur mihi sumam exigendos. Nego, de versibus istis ullum in *Homeri* Poematis reperiri, aut ab *Homero* scribi potuisse: recurrit aliquoties in *Homeri* Poematis versus,

Ὅφρα μὲν ἦως ἦν καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἡμᾶρ.

Quaecunque maximam adferunt mortalibus commoditatem, illa omnia *ἱερά* *sacra* vocat *Homerus*: ἀλφίτου ἱεροῦ ἀκτὴν, *farinam*, *mola fractam*, *Il. A*, 630. quibus frumentum cernitur a paleis, ἱεράς-ἀλῶας, *Il. E*, 499. recte *Eustath.* διὰ τὸ ζωοποιὸν τῶν ἐκεῖθεν τρεφομένων, in *Il. A*. p. 815, 11. noctis caliginem κνέφας ἱερὸν *Il. A*, v. 194. *amabile solis lumen*, ἱερὸν ἡμᾶρ. Sed nusquam certus dies, nedum septimus, ab *Homero* dicitur ἱερὸν ἡμᾶρ. Debuerat saltem probabilia finxisse et *Homero* congrua: κατήλυθεν, de die veniente positum, *Homericum* certe non est: ne alius quidem veterum dixisset τρίτη, vel τετάρτη, vel ἑβδόμη κατήλυθεν. de tempore certo, quod instabat, usurpa-

bant ἐπὶ ἡμέρῃ vel ἐπὶ ἡμέρῃς rarius simplex ἦκει. — Suavissimi, fateor, sunt numeri huius versus:

Ἑβδομον ἡμᾶρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ὅπαντα.

quem voluit falsarius intellectum, quo sensu scriptum legerat in lege sua, *Genes.* II, 2, συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ — καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Non poterit ista sententia versu elegantiori exprimi. Quid mirum? est prope Homericus. Hic fraudis Iudaeum tenemus manifestum: *Homeri* voce τέτρατον in Ἑβδομον mutata, versum Poëtae Iudaeus ad institutum suum accommodavit, ex *Od.* E, 262, ubi Ulyssi, postquam in Calypsûs insula navem sibi compegerat,

Τέτρατον ἡμᾶρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ὅπαντα.

Quartus dies erat, quo ipsi perfecta erant omnia.

Versus qui sequitur, Τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ πέμπ' ἀπὸ νήσου διὰ Καλυψῶ, quaeque notat in istum quartum diem EUSTATHIUS p. 222, 37. super lectione recepta nullum relinquere debuerant *Barnesio* dubium, qui, *Clementis* hic et *Eusebii* memor, *piam*, quam vocat, *fraudem* tamen subesse suspicabatur: mihi fraus *Aristobuli* hic odio videtur dignissima, qua diu studiose quaesitum *Homeri* versum sciens sic adulteravit, ut dicere *Homerus* videretur, quod ex libris illum sacris transtulisse mentiebatur. Si lectus *Aristobuli* liber fuit ab eruditis Alexandrinis, quibus erant *Homeri* versus in numerato, quibus convitiis Iudaei fraudem ab illis exagitatam censebimus? Aliorum quoque fraudes, quas *pias* vocant, causae, quam susceperant defendendam, plurimum nocuerunt apud illos, qui rei veritatem ab humanis commentis seiungere non poterant, quales, ut sunt hodie, semper fuerunt, etiam de rebus aliis sincere iudicantes. Talem fraudem qui vel semel admisit, is fidem amittit, etiamsi verum dicat. Hoc dictum sit de versuum secundo, quem, in *Hesiodi* qui supersunt Poematis non obvium, nihil est causae, cur *Hesiodum* crederemus, tametsi satis sit sonorus. Sumsit enim ex *Homeri* Il. A, 605 — λαμπρὸν Φάος ἠελίοιο. Poscebat institutum *Aristobuli* primam vocem Ἑβδομάτῃ adiecta vox αὔθις facile versum inplevit sensu vacuum; quid enim mirum, si sol septimo dierum aequae luceat ac reliquis. Illud autem Ἑβδομάτῃ ex his paucis *Aristobuleis* quatuor versus inchoat: In reliquis quatuor

Ἑβδομή et Ἑβδομον [ἡμῶν] sex vicibus leguntur repetita. Sed hunc mihi vide *Homeri*, si Musis placet, versum:

Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος.

quem eleganter explicet Iudaeus ἀλληγορικῶς. Supra dixerat, diem septimum Iudaeis sacrum esse instar signi τοῦ Λόγου, *rationis*, qua septima facultate sapientiam nobis paramus. Acheron est *vitiositas*; hanc derelinquimus aurora septima, id est, die septimo, ratione affectus moderante. Hic quidem εἰς τὰ μυθία τῆς Ὀμηρικῆς σοφίας καταβέβηκεν, ut loquebantur allegorici sensus in *Homeri* fabulis venatores; horum multa legi mirifica, nihil magis absurdum hac explicatione versus, quem Iudaeus homo, velut *Homeri* versum, ipsemet fabricaverat: λίπομεν ῥόον ἐξ Ἀ. nove dictum pro ἐξελίπομεν ῥόον. legerat apud HOMERUM *Il. M*, 1. ποταμοῖο λίπεν ῥόον. nusquam λίπεν vel λίπομεν ῥόον ἐκ ποταμοῖο. Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ de die septimo posuit satis Ὀμηρικῶς. Nam postquam Ἐνδεκα δ' ἡμέραι dixisset *Il. Φ*, 45, dicitur v. 155 Ἡὼς δ' ἐνδεκάτῃ. Alibi quoque Λέγει Ἡὼ καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν, PORPHYR. *Quaest. Hom.* c. XII. Sed quos tandem numero plures adeo felices finxerit, ut potuerint λιπεῖν ῥόον ἐξ Ἀχέροντος; semel enim cum Pyriphlegethonte Cocytoque ab Homero memoratus Acheron *Od. K*, 513, erat, opinor, irremeabilis. Hae nugae me nimis diu detinere videbuntur: sed hic constitueram fraudem detegere, ut eam etiam nondum exercitati, his lectis, agnoscerent, atque ad similes excitarentur, quum maturuissent, utiliter detegendas. — Quinque versus postremos, velut *Lini* cui tribuuntur in Aristobuleis *Eusebii*, H. STEPHANUS exhibuit in *Poësi suā Philosophicā* p. 112, 113; velut *Callimachi*, cui dantur in Clementinis, in *Clementis* etiam *Eusebianis*, dedit illis locum *Bentleyus* inter Poëmatum incertorum *Callimachi* Fragmenta, N. CXLV. Qui dubitabat de his utrius essent, Vir eximius, IO. AUG. ERNESTUS, nunc, ut auguror, mecum decernet neutrius esse, et ne a Gentilibus quidem confictos, qui Lino versus supposuere, sed ab eodem, qui velut Homericos fraudulentè condidit vicinos. Ejus Homereis,

Ἑβδομάτῃ δ' ἡοῖ — et

Ἑβδομον ἡμῶν ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα,

horum *Lini* primus, sive scribas,

Ἑβδομάτῃ δὲ ἔην, καὶ οἱ τετύκοντο ἅπαντες

seu

Ἑβδομάτῃ δ' ἧοι τετελεσμένοι πάντα τέτυκτο.

adeo similis est, ut unius cerebri Iudaici hi mihi gemini videantur *similima proles*. Scribi certe non potuerunt nisi ab homine in Iudaica schola erudito. — De quinque versibus ultimos duo, qui nihil admodum faciunt ad rem, et satis ipsi *Bentlejo* visi sunt tenebricosi, per me quidem licet ut quis alicubi putet ab *Aristobulo* lectos, dum mihi liceat ne hic quidem mendaci fidem adhibere, versus ineptos et spurios atque ab eodem patre factos existimanti. De duobus mediis non aliter judico; quantumvis horum similes fatear et in Orphicis reperiri, sed similiter ab otiosis hominibus male confictos; et his tamen magis etiam probabiles. Quam ista sunt indigna Poëta veteri, Ἑβδόμη εἰν ἀγαθοῖς et Ἑβδόμη ἐν πρώτοις; an idem ista significant, an diversa? Numerus septenarius, ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς, sive ἡ ἑπτὰς vel ἑβδόμας, a Pythagoræis dicebatur ἀριθμὸς τέλειος sed ἡ ἑβδόμη, *septima dierum*, nec a *Lino* τελείῃ dici poterat, neque ab Homero, neque adeo a recentioribus dicta fuit Platonicis, diem tamen *Platoni* natalem mensis septimum libenter laudantibus: — ἑβδόμη ἐστὶ τελείῃ Iudaicum est, et *Aristobuli* dogma. Sed quid sibi voluit istis *Aristobulus Lino* similiter affectis

—— καὶ ἑβδόμη ἐστὶ γενέθλη;

dicere saltem debuisset personatus iste *Linus*, cuius dies esset septima γενέθλη, *ortus*, Dei, an hominis? Neutrius, opinor, dixerit; sed dicere voluit dierum septimum esse lucis originem, atque universi diem natalem: Sic supra dixerat τὴν ἑβδόμην ἡμέραν Φωτὸς γένεσιν. *PHILO* ter quaterve τοῦ κόσμου γενέθλιον [ἣν εὐρτάζει μὲν οὐρανὸς, εὐρτάζει δὲ γῆ] p. 684. D. p. 1178. A. 1180. C. atque ita etiam scripserat p. 20. C.

§. XL. Sub *LINI* nomine fingi versus ab *Aristobulo* potuerunt *Alexandriae*, non sub nomine *Callimachi*, qui unus certe legisse videtur *Libros sacros Graece versos*.

Id unum nunc dicendum restat, cur *Lini* nomen posuisse censeam *Aristobulum* non *Callimachi*, quod alibi tamen memini depravatum in

Καλλῖνος et alia. Philadelphi aetate claruerat *Callimachus*, cuius erant *Aristobuli* aevo atque in aula Philometoris Alexandriae notissima poëmata. Non hujus itaque, sed cujus scripta nusquam inveniebantur, *Lini* nomen fraudibus erat Iudaei commodum. — Ex omnibus autem aliis Poëtis unus mihi *Callimachus* videtur, ipsius aetate Graece conversos, libros evolvisse nostros sacros, hinc etiam transsumsisse nonnulla, quin septimum quoque diem mundo natalem laudare potuisse, numeri certe septenarii laudator *H. in Del.* v. 251 et seqq. *Hephaestion* hunc dat versum *Callimachi* p. 50,

Τὸν με παλαιστρίταν Ὅμοσας θεὸν ἐπτάκις Φιλήσειν.

ne oscula quidem absque Numine septies fuissent repetita: Certe hoc spectavit *AFULEJUS Met.* XI. pag. 238, *marino lavacro se tradiderit septies submerso fluctibus capite*. En specimen impudentiae in *ARISTEA* pag. IX. 15. Dicitur ibi Rex Philadelphus, postquam essent evolutae membranae sacrae, quibus Hebraicis literis aureis esset inscripta Lex *Moysis*, πολὺν ἐπιστὰς χρόνον, καὶ προσκυνήσας σχεδὸν ἐπτάκις. Nunc claudam hanc dissertationem satis verbosam, postquam Callimachea quaedam posuero, quae, praeter alia, videri queant ex locis expressa Foederis antiqui, et visa quoque partim fuerunt *Spanhemio*.

H. in Ion. v. 31, Πλήξεν ὄρος σκήπτρῳ· τὸ δὲ οἱ δίχα πούλῳ διέσῃ·
Ἐκ δ' ἔχεεν μέγα χεῦμα·

H. in Apoll. 30, Apollo patri — Διὶ δεξιὸς ἦσαι·

————— 38. Αἱ δὲ κόμαι θυόεντα πέδῳ λείβουσιν ἔλαια.

H. in Del. v. 250 — ἐκυκλώσαντο ἐβδομάκις περὶ Δῆλον· —

————— 255, Ὅγδοον οὐκ ἔτ' ἄεισαν, ὁ δ' ἔκθορεν·

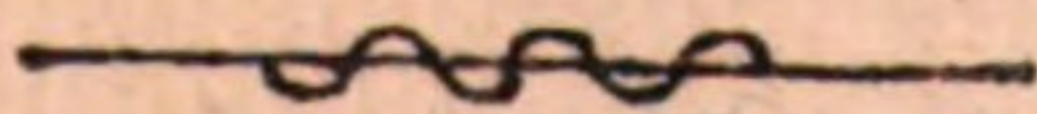
————— v. 175, ἰσάριθμοι Τείρεσιν (stellis,) ἡνίκα πλείζαι κατ' ἡέρα βουκολέονται·

Fragm. CLXXXII, Αἴγυπτος προπάροιθεν ἐπ' ἐννέα κάρφετο ποιάς.

———— CXXXII, — ἀλιτροὺς Αὐγάζειν καθαραῖς οὐ δύναται λοχάσιν,

Peccatores non potest puris oculis aspicere.

Nunc etiam recordari debueram veteris dicti, σπείρειν δὲ χειρὶ. μήδ' ὄλα τῷ θυλάκῳ.

Kassius et alii Philadelphum apud clientem Galienum, cum esset in
dilecto apud in aula Philonem alexandrinum innotuit. Non
homo noster, sed cuius scripsit innotuit. Cum nomen
dilecti vel dilecti conuenienter — ex omnibus autem illis foris vixit
Callimachus videtur, cum autem illis conuenienter — hoc ex omnibus
scitis, hinc enim transmittitur nonnullis, cum septimum quodam
modo statim laudare possit, namque cum septimum laudat H. in
Del. v. 251 et 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.

Ita ut transmittitur Callimachus innotuit. Cum hinc
in notis p. 251 et 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Callimachus hinc illi veritas Callimachi p. 50.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

H. in Del. v. 251, 252. Itaque hinc illi veritas Callimachi p. 50.
Ita ut transmittitur Callimachus innotuit.

PETRI WESSELINGII

LECTIO PUBLICA

de Fragmento ORPHEI,

quod est apud JUSTINUM MARTYRA, TATIANUM, aliosque:

DE ARISTOBULO IUDAEEO,

De Versione Graecá V. T. nullá ante Septuaginta etc.

PETRI WESSELIINGII

LECTIO PUBLICA

de Fragmentis Oratorum

quod est apud Iustinum Martyrem, Tatianum, et alios

DE ARISTOBULO IUDAEIS

De Fragmentis Oratorum N. T. quod est apud Iustinum

PETRI WESSELINGII

LECTIO PUBLICA

de Fragmento ORPHEI,

quod est apud IUSTINUM MARTYRA, TATIANUM, aliosque:

DE ARISTOBULO IUDAEO;

de Versione Graecâ V. T. nullâ ante Septuaginta etc.

Quod aliquando significavimus, non defuisse Iudaeis, ante Christi natales, falsarios, qui Veterum loca consulto consilio interpolarint, exemplo manifestissimo probabimus: Non opus erit, ut scripta commemorem, quae ab huiusmodi Auctoribus provulgata fuerunt: Catalogum dedit I. A. FABRICIUS, Scriptaque ipsa collegit in *Codice Pseudepigrapho Veteris Testamenti*. ORPHEI autem Fragmentum, idque celeberrimum, ejus rei, quam significavi, dabit argumentum. Initium ita se habet.

Φθέγομαι οἷς θέμις ἐστὶ· θύρας δ' ἐπιθεσθε βεβήλοι

Πάντες ὁμῶς· —

Dicam illis quibus fas est: Omnes omnino profani

Ianuas occludite. —

Sic apud IUSTINUM MARTYRA *Oratione paraeneticâ*, et TATIANUM *Orat. ad Graec.* Cap. 13. pluresque alios citatur. Verum doctis Viris visum fuit, justâ sententiâ verba illa esse defecta, corriguntque adeo βεβήλοις, et πᾶσιν ὁμῶς. Atque ita est in Editione Carminum ORPHEI *Eschenbachiana* p. 242. GRAEVIUS ad LUCIAN. *de Sacrif.* Cap. 14. Quid, inquit, est profani occludite januas? Profani enim arcebantur foribus templorum solemnî formulâ, Procul hinc etc. sive, uti apud Callimachum, ἐκὰς ὅστις ἄλιτρός. Scribendum ergo, uti dixi, βεβήλοις. Neque alia FRONTONIS DUCAEI ad Tatian. *Orat.* c. 1. opinio est. Contra vero vulgatum justum pronunciat SPANHEM. ad CALLIM. *H. in Apoll.* v. 2. p. 79, arguens, praeter caetera, Fragmentum.

tum constanter ita citari a Patribus Christianis, atque ab aliis Graecorum Scriptoribus. Utitur praeterea egregio testimonio GALENI: Et sane praeclare factum illustris Viri, quo patrocinium vulgatae scripturae et veteris professus est. Neque omnino in Fragmento agitur de *foribus templorum*; sed de *auribus hominum*. Monet Poëta, ut quasi *januas auribus obderent*, sive ut aures occluderent. Pertinet huc elegantissimus locus PLATONIS in *Conviv.* p. 33. quem et MOS. SOLAN. ad LUCIAN. de *Sacrificiis* excitasse video. Sic Plato: “*Servi et si quis alius βέβηλος καὶ ἀγροῖκος, profanus, rusticoque ingenio, θύραις πᾶν μεγάλας τοῖς ὡσὶν ἐπίθεσθε, januas magnas auribus opponite, sive claudite aures admotis quasi januis.*” Quae Philosophi verba clare dictionem eam Orphicam spectant, et veram ejus lectionem firmant. *Critici* ad SOPHOCLE. *Oed. Tyr.* princ. habent hunc quoque versum, sed scribunt in initio: Ἀεῖδω (ξυνετοῖσι,) reliqua vero ut oportet, eo ipso indicantes, variatum nonnihil in versus principio fuisse. Puto tamen, quod ante dedimus rectius esse. Atque haec dum meditabar, se memoriae offerebat locus quidam DIOG. LAËRT. L. II. C. 105. ubi ait, “*Phaedonem, Socratis discipulum, fuisse primâ juventute eâ infelicitate, ut coactus fuerit ἔσθαι ἐπὶ οἰκήματι, sed addit ἀλλὰ τὸ θύριον προσθεῖς μέτειχε Σωκράτους.*” Haerent Docti Viri in illis explicandis. IS. CASAUB. emendat ἀλλὰ τῷ θύριον προσθεῖς, ut intelligeretur, Phaedonem januae lupanaris fuisse praepositum. MENAG. aliud excogitavit, scribendum decernens, ἀλλὰ πρὸς ἐταιρισμὸν προσθεῖς. Sed quisque ammadvertit, *Menagii* correctionem longissime abire a Diogenis scriptura, minus aberrare magni *Casauboni* conjecturam. Verum illa opus est minime; bene habent verba, vertendaque: *januam occludens, Socratis utebatur disciplinâ, sive Socratis particeps erat.* Culta Graecorum dictio est προσθεῖναι θύρας. HERODOT. III, 78, de uno Magorum irrumpente in cubiculum, θέλων αὐτοῦ προσθεῖναι τὰς θύρας, *cupiens ejus claudere fores*, quoniam in locum PORTUS in *Lex. Ion.* male sollicitat. Eundem in modum LYSIAS Orat. de caede *Eratosth.* p. 87. ed. Ald. ἐκείνη, inquit, ἀναξᾶσαι καὶ ἀπιοῦσαι προστίθαι τῇ θύρᾳ.

Sic asseruimus et *Diogeni* et *Orphei* Fragmento suam scripturam. Usus eo *Orphei* Fragmento ARISTOBULUS fuit, falsus ipse, an ab aliis in fraudem turpiter inductus: Quo de viro lubet pauca praemittere, ut cognitum magis nobis ejus ingenium et exploratiora fiant studia.

Origine fuit Iudaeus, Sectâ Peripateticus, egitque vitam praecipue in Aegypto. Aetas hominis controversa est ob dissensum Scriptorum, qui eum testem excitarunt. CLEMENS ALEX. *Strom.* V. p. 705. ed. Britann. vitam

egisse significat circa Ptolemaei Philadelphi tempora: At Lib. I, p. 410 Commentarios scripsisse ait et misisse ad Ptolemaeum Φιλομήτορα: addit praeterea, non alium esse atque eum, qui II. *Macchab.* Cap. I. V. 10 διδάσκαλος Πτολεμαίου βασιλέως, praeceptor Regis Ptolemaei, dicitur; quae profecto consistere non possunt. Error itaque aut calami aut memoriae est in priore *Clementis Alex.* loco, quem et detexit Ios. SCALIG. ad EUSEB. *Chron.* p. 142. Adjungit vir excellentissimus, confudisse praeterea Clementem duos Aristobulos; namque eum, cujus meminerunt Commentarii *Macchabaici*, longe alium et senioris esse aevi: Sed ea quidem censura nimia videtur. Alloquitur in Fragmento *Aristobulus* apud EUSEB. *Praep. Evang.* Lib. XIII, c. 12. Ptolemaeum Philometora, ad quem Commentarios quoque eum allegasse vidimus ex *Clemente*. Iam, si praeceptor fuerit Ptolemaei Euergetae II, qui et *Physcon* ab inflato ventre appellatus; si, inquam, hujus fuerit doctor, aetas recte congruet: Regem enim Aegypti, Ptolemaeum Philometorem, excepit Ptolemaeus Physcon; atque hanc conciliandi Scriptores viam ingressus est excellenti Vir eruditione, H. GROTIUS, in Not. ad cit. *Hist. Macchab.* locum. Itaque progredi ulterius non debuerat doctus Britannus HUMPHR. HODY in Commentario *de Textu Origin.* Lib. I. C. 10, neque pertendere, *Aristobulum* falso nomine citari a *Clemente*, *Eusebio*, et aliis; Fragmenta Aristobuli impostorum esse figmenta et saeculo post C. N. II. flagitiose conficta. Est profecto illud decretum nimis calidum et temerarium. Satis ex dictis apparet, Aristobulum Iudaeum, Secta Peripateticum, vixisse in Aegypto circa tempora Ptolemaei Philometoris et Physconis: Scripsit *Sacrarum Legum interpretationem*, ἱερῶν νόμων ἐρμηνείαν nuncupatam EUSEB. Lib. VII. *Praep. Evang.* c. 1. et inscripsit Regi Philometori, unde τὸ πρὸς Πτολεμαῖον σύγγραμμα apud eundem Eusebium et eo priorem Clementem Alexandrinum, quo ille Commentario, uti ex Fragmentis animadvertimus, sectatus est allegoricum explicandi genus, *Philonique Iudaeo* et aliis pluribus facem praeluxit, haud dubie ut Regi Aegyptio persuaderet, non esse proprie, quae Libris Mosaicis describuntur, accipienda, sed sub literarum tegmine excellentiora, sublimiora, abdita latere: praeterea contendit, Philosophorum Graecorum nobilissimos, Pythagoram, Platonem, Aristotelicos pleraque omnia ex Mosaicis Libris esse mutuatos, suisque Sectatoribus inculcasse; fontem proinde, unde Philosophia manavit, Libros esse Mosis; Graecos hac de causâ Iudaeis plurimum debere. Quia vero illi tam confidenter positae opinioni pugnabat oratio Hebraea et sermo (neque enim Pythagoras, Plato, Aristoteles, Hebraica fuerunt edocti, aut lectitarunt unquam) opus fuit novo commento: adfirmat ante Graecam

Interpretum, qui LXX. dicuntur, versionem, imo diu ante Magnum Alexandrum, sacros Mosis Libros Graeco sermone fuisse redditos; potuisse praeterea in Aegypto agentes Philosophos istos haec scripta lectitare et in usus suos vertere.

De Versione ista Librorum Mosis quid multa? Nemo praeter *Aristobulum* ejus meminit; et, si qui meminerint, omnes ex hoc turbido fonte. Cui quoque bono ut labentibus annis nova interpretatio institueretur, si pristinis saeculis Graece legi potuissent Libri Mosis?

Porro in quorum tandem usum Versio ista fuit inchoata? Non profecto in usum Iudaeorum, quorum in Aegypto ante Alexandri M. tempora numerus admodum modicus erat: Increvit is demum temporibus Ptolemaei Lagidae, qui, captis Hierosolymis, Iudaeorum plurimos Alexandriam deportavit; auctus ampliorque factus est post aetatem Antiochi Epiphanis, Iudaeos vexantis in Palaestinâ, qua de re vide *Diatriben de Iud. Archont.* Cap. IV. Denique Graeci sermonis usus, utique in Palaestinâ et in Aegypto, ante Magni Alexandri expeditiones, aut perexiguus aut nullus: Latifundia enim Graeci sermonis victoriis Alexandri toto Oriente demum fuerunt prolata.

Itaque commentis Aristobuli relinquenda est versio ista, Alexandri M. imperio, ut ipse asseverat, multis annis prior: Idem vero in *EUSEB. Lib. XIII. Praep. Evang. Cap. 12.* addit, Orpheum in Carmine, cui *ἱερὸς λόγος* titulus, Deum O. M. et agnovisse rerum conditorem conservatoremque omnium: Hoc vero ut ostenderet, excitavit et descripsit illud ipsum Fragmentum, de quo coeptum fuerat agi: descripsit autem ad hunc modum.

Φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ θύρας ἐπιθεσθε βέβηλοι,

Φεύγοντες δικαίων θεσμούς, θειοῦ τεθέντος.

Πᾶσι νόμου —

Quo specimine manifesta interpolatoris fraus apparet: Additus enim integer versus est, et alterius principium mutatum est, ut sententiae novae responderet. — Significare voluit, ex Lege Divinâ Mosaicâ sumta esse Orphica ista, fontemque adeo omnis Graecae sapientiae et Theologiae Orphicae esse Mosen ejusque Libros Legum; profanos claudere aurium fores debere, quod fugiant justorum Leges, cum tamen Lex divina omnibus sit posita. Illud ipsum firmare nititur in sequentibus, insertis Fragmento verbis, quae Orpheus recusaret. Sic versu 8.

Παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαίνεται.

Itaque intelligit per παλαιὸν λόγον Legem Mosaicam: — sed longum facerem, si omnia, quae interpolator turpi ausu miscuit, et pro arbitrio addidit, persequi vellem. Si comparatio instituitur inter Orphicum hoc Fragmentum, uti servatum nobis est a IUSTINO MARTYRE, cum eodem descripto apud EUSEBIUM, res unicuique apparebit. Sane, si *Iustini Martyris* scripta injuriâ temporum periissent, neque adeo contendere haec potuissent Fragmenta, fraudis fortasse suspicio fuisset facta, nec ejus tamen cubilia potuissent detegi et nosci. Addamus tamen unum adhuc atque alterum.

Apud Eusebium negat personatus Orpheus, et recte negat, Deum oculis hominum posse conspici cognoscique; fuisse tamen propaginem quandam Chaldaeorum et unigenitam, quae agnoverit. Graeca ita se habent:

Εἰ μὴ μονογενὴς τίς ἀπορρώξ φύλου ἀνῶθεν.

Χαλδαίων —

Designat *Abrahamum* ex Chaldaeorum regione progressum: Hunc addit fuisse peritum cursus astrorum sphaeraeque coelestis: Ἰδρις γὰρ ἔην ἀπὸ τοῦ πορείης, et quae adduntur. Quam faciem postquam sustulit Aristobulus, paullatim insecuti Iudaei, *Philo*, *Iosephusque*, pertendere coeperunt, sideralem scientiam, sphaericam coeli rationem, deberi Abrahamo: Hinc Aegyptios, hinc alios edoctos fuisse: Verum id, sacrorum Scriptorum auctoritate minime nixum, contudit repressitque docte BRUCKER. in *Historiâ Philosophicâ*. Aliud fraudis accedat argumentum: De *Mose* haec eodem in Fragmento:

Ὡς λόγος ἀρχαίῳ ὡς υἱογενὴς διέταξεν,

Ἐκ θεοθεν γνωμαῖσι λαβὼν κατὰ δίπλακα θεσμῶν.

Quibus in versibus animadvertendum est vocabulum υἱογενὴς, quod de *mortali nato* FR. VIGERUS interpretatus fuit. Sed praestat legere υδογενὴς, *natus ex aquâ*, quo etiam modo editur ab *Eschenbachio*. Υδογενὴς, *ex aquâ natus*, quemadmodum θεογενὴς, *Diis prognatus*, et θνητογενεῖς *mortalibus pro-* *seminati* a SOPHOCLE. *Antig.* v. 845. Graeci veteres *aquam υδος, υδωρ et υδας* dixere, unde υδατα et aliae flexiones: υδει φύρειν *aquâ miscere* est apud ETYMOLOGUM. Facillime literae Δ et Λ commutantur ob quandam similitudinem scriptionis. Sic in AELIANO de *Anim.* XII, c. 5. Αὐλῶν κόραι debent esse Λύδων κόραι *Lydiae puellae*, quod praeclare observavit RUTGERSIUS.

Itaque ὕδωγενής, Moses, quasi *ex aquis natus et ex iisdem extractus*: Praeterea notamus διπλακα θεσμὸν. Solent Graeci Interpretes Legis Divinae tabulas πλακάς nominare: Hinc formatum est δίπλαξ, ut adeo θεσμὸς δίπλαξ *duas Legis Divinae tabulas* indicet. HOMERUS vocem διπλακα semel atque iterum usurpavit, sed alia potestate et notione, in Od. T, v. 241.

— καὶ δίπλακα δῶκα — καλὴν πορφυρέην.

Et dedi duplicem vestem pulcram purpureamque.

Formatur δίπλαξ Homericum ex διπλός—οὗς, ut ex λίθος—λίθαξ, ex πηλός—πήλαξ luti copia. Hinc πηλακίζειν et προπηλακίζειν proprie luto inquinare multo, dein facili translatione injuriā afficere. Similis ratio in ὄμφαξ. — Atque haec de vocibus obscurioribus. — Manifesto autem versus indicant, *Mosen ex aquā quasi genitum divinitus Leges accepisse, et tabulis inscripsisse duabus*, “propterea inde, quae de Deo cognoscenda sunt, repeti oportere; tunc, quoque qualem cultum Deo debeamus.” Haec autem non esse Orphei, qui, cum Moses nasceretur, dudum natus erat, apertissimum est. Apparet ergo fraus; sed quis ejus architectus? Non desunt, qui ARISTOBULUM *Peripateticum* insertorum versuum fuisse fabrum decreverunt, in quibus ESCHENBACHIUS in suo *Epigene*, sive de *Poësi Orphicā*, p. 148. Verum aegrius id tulit IO. ALB. FABRICIUS *Bibl. Graecae* Lib. III, C. 11, p. 281. Sed non videtur recte *Eschenbachii* sententiam Vir doctissimus percepisse. Neque enim ea ille est opinione, Aristobulum totum illud, de quo disputamus, Fragmentum fixxisse, sed tantum illud interpolavisse, quo Regi Ptolemaeo persuaderet, Orpheum Abrahamum, Mosen, et alia, quae Iudaeos spectant eorumque Religionem, habuisse cognita. Egit hac ipsa de re CUDWORTHUS in *System. Intell.* Cap. IV. Sect. 17, adscripsitque isti loco plura MOSHEMIUS, ab *Eschenbachii* sententiā minime aliena. Verum si amamus, videtur omnino dicendum, Aristobulum hujus fraudis, quam multi *piam* vocant, etsi ego *impiam* malim, non posse absolvi. Vidimus supra, esse eum auctorem fabulae de antiquissima Librorum Mosaicorum versione, et negabimus eundem eodem in Commentario ad Regem Ptolemaeum potuisse aliam fraudem struere, et pari quidem consilio? Iudaei praeterea in Aegypto, quo sacra sua alia opinatis obtruderent, ab ejusmodi artibus non abstinuerunt. Sed, quod rem in clarissima luce ponit, et neglectum ab aliis fuit, vel inde apparebit, quod asseveraverit, Homerum et Hesiodum ex Libris Iudaeorum habuisse notitiam diei Sabbathi. Verba Aristobuli sunt: Διασαφεί δὲ καὶ Ὅμηρος καὶ Ἡσίοδος μετεληφότες ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱερῶν εἶναι; videlicet *septimum diem esse*

sanctum: tum subjungit versum ex *Hesiodo*, mox tria *Homeri*, quae in ejus Carminibus nusquam reperiuntur, Fragmenta; tandem, ex Poëta *Lino*; tria Fragmenta, quinque versus, disparatos tamen et sejunctos. De *Lino* videamus priore loco: PAUSAN. Lib. IX, c. 29. memorat nobis Linum Amphimari filium et *Linum* Ismeni, Poëtam utrumque; verum neutrius ulla fuisse poemata, aut, si quae fuerint, ad posteros non venisse, ait: De Linis tamen anceps est narratio, uti monitum a me ad DIOD. SIC. III, 66. Habet quoque Lini aliquid ligatae orationis DIOG. LAËRT. I, Sect. 4. Plures alios Lini versus ex Libro de *Naturâ Mundi* servavit STOBÆUS Serm. V. p. 64. tum alios Serm. XCI, p. 79. Fuerint itaque hi versus Lini; sed spectarintne septimum diem, in controversiâ est: Ultimus certe eo non pertinet, de Planetis per coeli plagas oberrantibus agens: Duo reliqui videntur *numerum septenarium* inprimis celebrare. Philosophi veteres et Pythagoræi praesertim numerum septenarium magnis laudibus ornabant, *ἱερὸν* appellantes, quin et *Minervae* titulo, *quod generatus non sit nec generet*. Vid. PHILON. IUD. de *Mund. opif.* p. 21. tum THEON. SMYRN. in *Mathem.* C. 46. et quae ibi ISM. BULIALDUS. Sed hoc mittamus, quia in dubio sunt: videamus potius *Hesiodi* versum, qui est *Op. et Dier.* 770.

Πρῶτον ἐνὶ τετράς τε καὶ ἑβδομάς ἱερὸν ἡμῶν.

notemusque *Homerum* semel iterumque *ἱερὸν ἡμῶν* ponere *Il. Θ. v. 65* et *Il. Λ. v. 804*.

— καὶ ἀέξετο ἱερὸν ἡμῶν:

quibus locis, dictione istâ, tempus antemeridianum indicatur. Monet EUSTATHIUS ex *Porphyrio* ante medium diem solitos Veteres fuisse victimis operari; inde illud tempus *ἱερὸν* Poëtae; v. p. 698. ed. Rom. At illa significatio in versu *Hesiodi* locum non capit. Describit Poëta ex vetere superstitione alios dies esse faustos, alios infaustos et inauspicatos. Vid. GRAEVIVM in *Lectionibus*. Memorat ergo mensis dies eosque faustos, novilunium, quartum et septimum diem, tum octavum nonumque, utique non septimanae diem septimum. Quo ipso apparet, versum in eam rem imprudenter ab *Aristobulo* citari. Addit Poëta, septimum illum diem esse *ἱερὸν ἡμῶν*, quod Apollo isto die feratur natus; proinde septimus mensis dies sacer Apollini est. *Homeri* Fragmenta nec in *Iliade* nec in *Odyssæâ* reperiuntur. Tangamus tamen, quod medio loco positum conspicitur ab *Aristobulo*:

Ἑβδομον ἡμᾶρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Speciosum illud est admodum, videturque innuere, *die septimo absoluta fuisse omnia*, adeoque *sex dierum spatio omnia, quae sunt, creata videri*, idque memorasse Poëtam Homerum, derivatum ex scriptis Iudaeorum. Sed est in Poëtae *Odyss.* E. v. 262. ferme, ni fraus adfuisset, geminus:

Τέτρατον ἡμᾶρ ἔην, καὶ τῷ τετέλεστο ἅπαντα.

Vocabulum unum mutatum est. Aristobuli numerus *septimus* Poëtae *quartum* sede evertit. Si dicas in Poëtâ fuisse, uti citavit *Aristobulus*, Ἑβδομον ἡμᾶρ etc. tueri opinionem non potes: addit enim Poëta,

Τῷ δ' ἄρα πέμπτῳ πέμπ' ἀπὸ νήσου δῖα Καλυψώ etc.

Haec igitur Poëtae verba clarissimo sunt indicio, scriptum fuisse, *τέτρατον ἡμᾶρ*. Quid jam dicemus de tantâ similitudine; quae inter Fragmentum ab *Aristobulo* citatum et inter versum Homericum intercedit? Poëta non loquitur de *rebus creatis*, sed de *rebus peractis in Insulâ*, ad quam Ulysses devenerat. Equidem paene opinor, *fraudem hîc accessisse ARISTOBULI*, et *mutasse consulto Poëtae verba*, quo Regi Aegyptio persuaderet, *septimum diem et Sabbath* quidem ab Homero fuisse laudatum.

93 9 53

Valckenaer, Lodewijk Caspar, / Luzac, Jan / Wesseling, Peter

Ludov. Casp. Valckenaerii Diatribe de Aristobulo Iudaeo, philosopho
peripatetico Alexandrino

Lugdunum 1806

4 A.gr.b. 162

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10215524-6